

RELIGIJNA KULTURA MUZYCZNA
W DIECEZJI OPOLSKIEJ PO REFORMIE
SOBORU WATYKAŃSKIEGO II.
ASPEKTY PEDAGOGICZNO-WYCHOWAWCZE

GRZEGORZ ŚWIECARZ

Józefów 2023

**RELIGIJNA KULTURA MUZYCZNA
W DIECEZJI OPOLSKIEJ PO REFORMIE
SOBORU WATYKAŃSKIEGO II.
ASPEKTY PEDAGOGICZNO-WYCHOWAWCZE**

GRZEGORZ ŚWIECARZ



JÓZEFÓW 2023

**RELIGIJNA KULTURA MUZYCZNA W DIECEZJI OPOLSKIEJ
PO REFORMIE SOBORU WATYKAŃSKIEGO II.
ASPEKTY PEDAGOGICZNO-WYCHOWAWCZE**

RECENZJA NAUKOWA

**Ks. DR HAB. PIOTR WIŚNIEWSKI
Ks. DR DARIUSZ SMOLAREK**

WYDAWCA

**WYDAWNICTWO WYŻSZEJ SZKOŁY GOSPODARKI
EUROREGIONALNEJ IM. ALCIDE DE GASPERI W JÓZEFOWIE
05-410 JÓZEFÓW, UL. SIENKIEWICZA 4
TEL./FAKS: 48 22 789 19 03, WWW.WSGE.EDU.PL
E-MAIL: WYDAWNICTWO@WSGE.EDU.PL**

ISBN

978-83-966291-6-6

DOI

10.13166/GS/LNFI2066

PROJEKT, SKŁAD

GRZEGORZ WÓJCICKI

GRAFIKA

FLOVMEDIA – MAJA KRYMSKA

© COPYRIGHT BY WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI EUROREGIONALNEJ IM. ALCIDE DE GASPERI
W JÓZEFOWIE. ALL RIGHTS RESERVED/ WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE. KOPIOWANIE,
PRZEDRUKOWYWANIE I ROZPOWSZECZNIANIE CAŁOŚCI LUB FRAGMENTÓW NINIEJSZEJ
PUBLIKACJI BEZ ZGODY WYDAWCY ZABRONIONE.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	4
Wstęp	5

Rozdział I

REFORMA MUZYKI LITURGICZNEJ SOBORU WATYKAŃSKIEGO II W DIECEZJI OPOLSKIEJ

1. Działalność władz kościelnych	11
1.1. Ks. Bolesław Kominek (1945–1956)	12
1.2. Bp Franciszek Jop (1956–1976)	20
1.3. Abp Alfons Nossol (1976–2009)	31
1.4. Bp Andrzej Czaja (2009–)	37
2. Kształcenie muzyczno-liturgiczne	41
2.1. Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej	43
2.2. Wyższe Seminarium Duchowne w Nysie i Opolu	47
3. Spotkania formacyjne	48
4. Droga do nieba i inne pomoce muzyczno-liturgiczne	51

Rozdział II

FUNKCJE MUZYCZNO-LITURGICZNE W DIECEZJI OPOLSKIEJ

1. Organista	61
1.1. Formacja intelektualna	65
1.2. Formacja duchowa	73
1.3. Regulamin dla organistów	84
1.4. Wydawnictwa muzyczno-liturgiczne	88
2. Schola liturgiczna	97
3. Chór	108
4. Kantor i psalterzysta	120
5. Orkiestra dęta	133

ROZDZIAŁ III

MUZYKA POZA LITURGIĄ W DIECEZJI OPOLSKIEJ

1. Ruch pielgrzymkowy	141
2. Piosenka religijna	149
3. Życie koncertowe	154
Zakończenie	163
Aneks	170
Bibliografia	207

WYKAZ SKRÓTÓW¹

ADO	Archiwum Diecezjalne w Opolu.
AKOp	Archiwum Kurii Diecezjalnej w Opolu.
ARMK	Archiwum Referatu ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu.
BUO	Biblioteka Uniwersytetu Opolskiego.
DIMK	Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w Opolu.
DKL	Diecezjalna Komisja Liturgiczna w Opolu.
GN	<i>Gość Niedzielny</i> , Katowice 1923.
IEP	Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej, Warszawa 1979.
LitS	<i>Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars</i> . Półrocznik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1995.
MGG	Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik, F. BLUME (wyd.), t. 1–16, Kassel 1949–1979.
MGGP	Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik, L. FINSCHER (wyd.), Personenteil, t. 1–8, Kassel 1999–2002.
MGGS	Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik, L. FINSCHER (wyd.), Sachteil, t. 1–10, Kassel 1994–1999.
MSM	Musicae Sacrae Ministerium, Roma.
Mwl-op	<i>Muzyka w Liturgii. Biuletyn informacyjny dla organistów</i> – do użytku wewnętrznego, wydawany przez Kurię Diecezjalną w Opolu, 1986–1995.
MWSD	Międzydiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Opolu.
RDO	Rocznik Diecezji Opolskiej, Opole 1974–2006.
RTSO	Rocznik Teologiczny Śląska Opolskiego, Opole 1968–2019.
SDO	Schematyzm diecezji opolskiej, Opole 2010.
SML	Schlesisches Musiklexikon, L. HOFFMANN-EBRECHT (wyd.), Augsburg 2001.
ŚŚ	<i>Śpiewak Śląski. Kwartalnik Oddziału Śląskiego Polskiego Związku Chórów i Orkiestr</i> .
TM	Twoja muza, Warszawa 2003.
WUDO	<i>Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej</i> , Opole 1945–; w latach 1956–1972: <i>Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego</i> .

¹Inne skróty bibliograficzne – zob. Encyklopedia Katolicka KUL. Wykaz skrótów, Lublin 1993.

WSTĘP

Muzyka to jedna z najpiękniejszych i najbogatszych dziedzin ludzkiego ducha. W życiu Kościoła jest ona obecna od samego początku². Wspólnota chrześcijańska opiera się na tej sztuce podczas liturgii. W sposób szczególny to śpiew jest czynnikiem budującym wspólnotę. Głównym celem muzyki liturgicznej jest głoszenie chwały Bożej i uświęcenie wiernych. Stąd wynika wielka troska o rozwój i piękno muzyki liturgicznej.

Dzieło odnowy liturgicznej, a także związana z nim reforma muzyki, dokonują się w czasie. Przygotowywało je wiele pokoleń teologów, liturgistów i muzyków³. Efekty jej twórczej refleksji utrwalone zostały w dyskusjach, a następnie w dokumentach Soboru Watykańskiego II (Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*⁴). Podaje ona ogólne zmiany, które miały dokonać się w przestrzeni muzyki liturgicznej po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Kolejnym dokumentem, posoborowym, który precyzuje kierunek odnowy liturgicznej, jest Instrukcja o muzyce w świętej liturgii *Musicam Sacram*⁵. Oprócz nich należy również przywołać dokumenty Konferencji Episkopatu Polski: *Przepisy wykonawcze do instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego* z 11 grudnia 1980 r. oraz *Instrukcję Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* z 14 października 2017 r., które szczegółowo określają przekształcanie odnowionej muzyki liturgicznej⁶.

Powstało sporo prac, które opisują zmiany, jakie dokonywały się w kulturze muzycznej na terenach diecezji opolskiej. Wciąż jednak istnieje potrzeba syntetycznego opracowania, które ukazywałoby, jakie zmiany w przestrzeni liturgiczno-muzycznej dokonały się przez lata na Śląsku Opolskim. Zapoznanie się z bogatą bibliografią dotyczącą diecezji opolskiej pozwala stwierdzić, że nie wszystkie okresy cieszyły się jednakowym zainteresowaniem. Dorobek historyków oraz muzykologów w zakresie dziejów muzyki kościelnej na Śląsku

² Por. E. HINZ, *Zarys historii muzyki kościelnej*, Pelplin 2000, s. 39.

³ Por. R. TYRAŁA, *Soborowa odnowa muzyki kościelnej w Polsce*, Kraków 2000, s. 246.

⁴ SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, 4 XII 1963.

⁵ ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, Instrukcja o muzyce w świętej liturgii *Musicam Sacram*, 5 III 1967.

⁶ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Przepisy wykonawcze do instrukcji Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego „Inaestimabile donum”*, 11 XII 1980; KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*, 14 X 2017.

Opolskim jest imponujący. Jednak nie doczekaliśmy się dotąd obszernej i wyczerpującej syntezy omawiającej dzieje muzyki liturgicznej w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II. Analizując dostępne opracowania, można dojść do przekonania, że kultura muzyczna Kościoła opolskiego jest przebogata w treść i wyróżnia się na tle innych diecezji w Polsce.

Diecezja opolska powstała na mocy bulli Pawła VI *Episcoporum Polonia coetus* z 28 czerwca 1972 r. z terenów archidiecezji wrocławskiej. Jednak za podstawę rozważań przyjęto granice diecezji po podziale z 25 marca 1992 r. Wówczas to papież Jan Paweł II mocą bulli *Totus Tuus Poloniae* z części diecezji opolskiej wydzielił diecezję gliwicką i kaliską. Parafie, które zostały włączone do nowo utworzonych diecezji, nie zostały uwzględnione w niniejszym opracowaniu.

Historia muzyki kościelnej na Śląsku rozpoczyna się w momencie przyjęcia przez Polskę chrztu św. i utworzeniem we Wrocławiu biskupstwa. Odtąd to ten ośrodek kościelny przez wiele lat był głównym miejscem uprawiania i pielęgnowania sztuki, a liturgia, będąca „szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc”⁷, zawsze stanowiła ważne wydarzenie kulturowe, w tym także muzyczne.

Muzyka liturgiczna w życiu i kulturze diecezji opolskiej, była przedmiotem zainteresowania wielu badaczy. Jej wybranym aspektem poświęcono wiele prac monograficznych, większych bądź mniejszych opracowań. Dominują publikacje historyków i muzykologów w języku niemieckim.

Pomimo dużego zainteresowania dziejami muzyki liturgicznej na Śląsku Opolskim nie podjęto dotychczas kompleksowych badań nad kulturą muzyczną w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II. Publikacje muzykologiczne sprzed 1989 r. pomijają zupełnie przejawy kultury muzycznej Kościoła. Liczne artykuły odnoszące się do kultury muzycznej w diecezji opolskiej ukazywały się w zeszytach *Musicam Sacram*, a także w *Rocznikach Teologicznych Śląska Opolskiego* (od 1973 r. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego*).

Informacje na temat kultury muzycznej w diecezji opolskiej zawierają opracowania ks. Kazimierza Doli, jak np. *Chrześcijaństwo w tysiącletnich dziejach ludu opolskiego, Kościół katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965*, czy ks. bpa Jana Kopca *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*. Na szczególną uwagę zasługują liczne artykuły ks. Piotra Tarlinskiego, które ukazały się

⁷ BENEDYKT XVI, List apostolski *Porta Fidei*, 11 X 2011, nr 9.

m.in. w „Muzyce w Liturgii”, „Wiadomościach Urzędowych Diecezji Opolskiej” i innych publikacjach. Poszczególne okresy dziejów muzyki liturgicznej na Śląsku były przedmiotem badań. Niezastąpionym źródłem wiedzy na temat kultury muzycznej diecezji opolskiej są także różnego rodzaju encyklopedie i leksykony, poczynając od XIX-wiecznego, ale wciąż aktualnego *Die Tonkünstler Schlesiens* Carla Juliusa Adolpha Hoffmanna (1801–1843), przez encyklopedię *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, a skończywszy na wydanym w 2001 r. *Schlesisches Musiklexikon*⁸.

Historia muzyki liturgicznej na Śląsku doczekała się monograficznego opracowania już w 1975 r.⁹ Natomiast w 1988 r. pod redakcją L. Hoffmanna-Erbrechta ukazała się praca dotycząca dziejów muzyki kościelnej na Śląsku, w której zostały omówione jedynie wybrane zagadnienia¹⁰.

Powyższego dorobku zapewne nie zrównoważą liczne pozycje dotyczące kultury muzycznej w diecezji opolskiej w języku polskim. Sporo miejsca poświęcił kulturze muzycznej ks. Helmut J. Sobeczko. O muzyce liturgicznej na tym terenie pisał także ks. Joachim Waloszek. Na początku XXI w. ukazała się również pozycja Remigiusza Pośpiecha, omawiająca tradycje muzyki liturgicznej na Śląsku ze szczególnym uwzględnieniem twórców i wykonawców tejże w XVII i XVIII w.¹¹ Na uwagę zasługują liczne opracowania ks. Grzegorza Poźniaka.

Badaniem śląskich tradycji muzycznych zajmuje się Zakład Historii Śląskiej Kultury Muzycznej Akademii Muzycznej we Wrocławiu, a także prężnie działająca Katedra Muzykologii Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Referaty z poszczególnych konferencji i sympozjów są wydawane przez te ośrodki w okolicznościowych publikacjach¹².

Materiałami źródłowymi, które posłużą do niniejszej publikacji, będzie Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* oraz Instrukcja o muzyce w Świętej Liturgii *Musicam Sacram*. Punktem oparcia będą dokumenty znajdujące

⁸ KL, nr 10.

⁹ F. FELDMANN, *Die schlesische Kirchenmusik in Wandel der Zeiten*, Lübeck 1975.

¹⁰ L. HOFFMANN-ERBRECHT (red.), *Geistliche Musik in Schlesien*, Dülmen 1988.

¹¹ R. POŚPIECH, *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, Opole 2004.

¹² Zob. R. POŚPIECH, P. TARLINSKI (red.), *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku. Materiały sympozjum zorganizowanego przez Zakład Muzyki Kościelnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim w dniach 21–22.11.1995 z okazji 20-lecia Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, Opole 1997, nr 28, 43, 49, 59, 65, 69, 75.

się w Archiwum Diecezjalnym w Opolu. Autor będzie korzystał również z dokumentów Episkopatu Polski, które podają szczegółowe wytyczne odnośnie do zmian w muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II. Pomocne będą również dokumenty dotyczące przede wszystkim organistów, chórów oraz formacji muzycznej w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu.

W dziedzinie budownictwa organowego bardzo wartościowe będą protokoły dotyczące odbioru instrumentów, a także inne materiały będące w posiadaniu firm organmistrzowskich.

Cennym uzupełnieniem zdobytych informacji będą rozmowy z organmistrzami, organistami, dyrygentami i śpiewakami chórów kościelnych. Pozwolą one wyeliminować pewne nieścisłości. Ponadto wykorzystano różnego rodzaju dokumenty, kroniki, śpiewniki oraz bogate prawodawstwo muzyki liturgicznej.

Zebrany materiał pozwoli na syntetyczne zrealizowanie metodą analityczno-krytyczną wskazanego powyżej głównego celu pracy. Przebiega ona w dwóch etapach. Pierwszy polega na analizie zebranego materiału, po to by wydobyć najważniejsze pojęcia i ustalić problematykę badawczą adekwatną dla zamierzonego tematu. Drugi etap badania opiera się na klasycznej analizie dokumentów, służącej ustaleniu faktów i idei oraz na odkrywaniu ich sensu, w kontekście rozpatrywanych problemów. Analiza badanych źródeł jest uzupełniona syntezą, polegającą na całościowym ujęciu przedmiotu badań i opisanie go w jego całości, po wcześniejszym rozpoznaniu treściowych składników.

Niniejsza monografia przedstawia niektóre aspekty pedagogiczno-wychowawcze w diecezji opolskiej, po reformie Soboru Watykańskiego II.

ROZDZIAŁ I

REFORMA MUZYKI LITURGICZNEJ SOBORU WATYKAŃSKIEGO II W DIECEZJI OPOLSKIEJ

Muzycy kościelni są powołani do pielęgnowania muzyki kościelnej i jej uubogacania. Jednym z elementów troski o kształt odnowionej liturgii, jednym z pilnych zadań teologa-liturgisty i muzyka kościelnego powinna być pogłębiona świadomość znaczenia, sensu muzyki w kulcie chrześcijańskim, odnalezienie i pogłębienie racji, dla których nie wolno pochopnie rezygnować ze sztuki, artyzmu i muzyki w kościele.

O kształcie śpiewu liturgicznego pierwszych chrześcijan zdecydowały: tradycja śpiewów świątynnych, synagogałnych i Apostołów (Mk 14,23; Dz 16,25) oraz muzyka kultyczna pogan, którą poznawali misjonarze, głosząc Ewangelię na różnych krańcach świata. Wśród śpiewów liturgicznych możemy wyróżnić różne formy: psalmy, hymny, pieśni pełne Ducha¹⁴.

Na posiedzeniu Konferencji Episkopatu Polski 12 maja 1967 r., powołując się na soborowe i pozasoborowe dokumenty liturgiczne, bp Franciszek Jop przedstawił projekt odnowy liturgicznej i związanej z tym pracy formacyjnej na diecezjalnych komisjach liturgicznych. Bp Jop pragnął stworzyć takie

¹⁴ Por. J. WALOSZEK, Dlaczego muzyka w liturgii? (2), Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 4.

warunki prawno-organizacyjne diecezjalnym komisjom liturgicznym, aby odpowiednio dobrany i kompetentny zespół mógł pokierować pracami związanymi z procesem wprowadzania reformy i odnowy posoborowej w diecezji. Ta koncepcja odnosiła się do diecezji opolskiej¹⁵.

Po Soborze Watykańskim II w diecezji opolskiej dokonały się następujące zmiany, wprowadzając zalecenia soborowe:

- zainicjonowano proces wdrażania w życie nowych ksiąg liturgicznych;
- przygotowano taśmy magnetofonowe dla każdego dekanatu z nagraniami polskich śpiewów mszalnych dla celebransa;
- przygotowano nuty, w tym harmonizację śpiewów mszalnych dla organistów i przeprowadzono szkolenia rejonowe;
- opracowano instrukcję *Śpiew wiernych i funkcja organisty*;
- rozesłano nuty do śpiewów międzylekcyjnych do wszystkich parafii¹⁶;
- nowym polskim śpiewom były poświęcone szkolenia organistów w Wielkim Poście i Adwencie w 1971 r.¹⁷

Proces wprowadzania zmian odnowionej liturgii trwał w diecezji pięć lat. Prace Komisji nie skupiały się jedynie na wprowadzeniu *Ordo Missae*, ale również starano się o pogłębienie od strony teologicznej. Służyło temu m.in. jednodniowe szkolenie dekanalnych referentów liturgicznych 26 marca 1976 r. Wykład wygłosił ks. prof. dr Wacław Schenk pt. *Teologia i duchowość Modlitw Eucharystycznych*¹⁸.

Należy podkreślić, że Komisja wywiązała się ze swoich prac dzięki stopniowym i konsekwentnym działaniom. Trzeba odnotować również działania bpa Franciszka Jopa, który był autorem wielu inicjatyw, angażując swój autorytet przez osobisty udział w posiedzeniach Komisji, jak i przeprowadzonych przez nią konferencjach i kursach dla duchowieństwa.

Komisja diecezjalna sporo pracy poświęciła odnowie dotychczasowych form liturgiczno-duszpasterskich, właściwych specyfice i tradycji lokalnej. Niektóre

¹⁵ H. J. SOBECZKO, W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1976), Opole 1986, s. 188.

¹⁶ AKOp, DKL, t. II.

¹⁷ AKOp, DKL, t. IV, Nowe śpiewy mszalne.

¹⁸ AKOp, DKL, t. IV, Materiały kursu z 26 III 1976 r.; omówiono również Zarządzenie dotyczące śpiewów polskich i łacińskich we Mszy św., 22 II 1976.

dotyczyły uporządkowania kultu eucharystycznego, inne z kolei skupiały się na zwyczajach lokalnych oraz na obrzędach, które trzeba było wprowadzić zgodnie z odnowionym duchem liturgii.

1. DZIAŁALNOŚĆ WŁADZ KOŚCIELNYCH

Sobór Watykański II (1962–1965) stał się przełomowym wydarzeniem w dziejach Kościoła powszechnego. Oddając w ręce hierarchów i wiernych cały szereg dokumentów prawnych i duszpasterskich, wytyczył szczegółowe zadania, które należy podjąć dla dobra duchowego człowieka. Priorytetem stała się reforma liturgii i związana z nią muzyka liturgiczna.

Niestety, posoborowe dokumenty liturgiczne zajmują się zasadniczo śpiewem, marginalizując bogatą sferę muzyki czysto instrumentalnej. Właściwe odczytanie zamysłu Kościoła odnośnie do muzyki liturgicznej zostało powierzone władzom kościelnym, duszpasterzom i samym muzykom kościelnym.

Niemal od samego początku powstania kultu religijnego, aż do czasów współczesnych, dyrektywy kościelne w kwestii muzyki liturgicznej dotyczyły najczęściej zakazu albo ograniczenia stosowania instrumentów muzycznych w świętych obrzędach. Argumenty w tej kwestii znajdujemy w pismach patrystycznych Ojców Kościoła, w orzeczeniach synodalnych i enuncjacjach papieskich¹⁹.

W podrozdziale zostanie ukazana działalność władz kościelnych na terenie Śląska Opolskiego po II wojnie światowej. Zostaną przedstawione sylwetki biskupów opolskich oraz ich wpływ na rozwój kultury muzycznej w diecezji opolskiej, poczynsz od pierwszego nominata – ks. Bolesława Kominka, przez bpa Franciszka Jopa i abpa Alfonsa Nossola, a skończywszy na pełniącym obecnie posługę w diecezji opolskiej – bp Andrzeju Czai.

¹⁹ Por. P. WIŚNIEWSKI, Muzyka instrumentalna w liturgii po Soborze Watykańskim II, LitS 18 (2012), nr 1, s. 514.

1.1. Ks. BOLESŁAW KOMINEK (1945–1956)

Ks. kard. Bolesław Kominek przeszedł do historii polskiego Kościoła katolickiego jako jeden z najwybitniejszych hierarchów, jako prekursor pojednania polsko-niemieckiego, a także utalentowany organizator życia kościelno-religijnego na Śląsku. Wyjątkowym rysem tej postaci jest to, że w ciągu prawie trzydziestu powojennych lat przebył drogę przez wszystkie części śląskiej ziemi (Śląsk katowicki, Śląsk Opolski i Dolny Śląsk), sprawując ważne urzędy kościelne – od stanowiska referenta duszpasterskiego w Katowicach (1932–1945), przez administratora opolskiego w Opolu (1945–1951), po biskupa, arcybiskupa, metropolitę i kardynała we Wrocławiu (1956–1974)²⁰. Ks. Bolesław Kominek stworzył podstawy do powołania w 1972 r. diecezji opolskiej²¹.

Po decyzji o ustanowieniu odrębnej Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego, decyzją kard. Augusta Hlonda z dniem 15 sierpnia 1945 r. pierwszym administratorem diecezji został były kierownik referatu duszpasterskiego diecezji katowickiej i radca – ks. Bolesław Kominek²². Urodził się 23 grudnia 1903 r. na terenie diecezji wrocławskiej w Radlinie koło Wodzisławia w rodzinie robotniczej²³. Był synem Franciszka i Katarzyny z domu Kozielskiej. Pochodził z górnośląskiej wielodzietnej rodziny i był najstarszym spośród dziewięciorga dzieci. Studia filozoficzno-teologiczne odbył na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął 11 września 1927 r. w Katowicach.

Dla ziemi opolskiej powołano do życia Administrację (Administraturę) Apostolską Śląska Opolskiego²⁴ – jak do 1951 r. nazywała się ta nowa jednostka kościelna, obejmującą (w 1945 r.) czterysta dwadzieścia dziewięć parafii oraz innych samodzielnych placówek duszpasterskich o charakterze

²⁰ Por. A. SITEK, Organizacja i kierunki działalności Kurii Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1956, Wrocław 1986, s. 33–57.

²¹ Por. J. KOPIEC, Zarys dziejów Kościoła na Śląsku Opolskim, Rocznik Diecezji Opolskiej 8 (1996), s. 53.

²² Por. WUDO 1 (1945), nr 1, s. 2–3.

²³ Por. A. HANICH, Ks. Infułat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945–1951), Opole 2012, s. 5.

²⁴ Por. J. KOPIEC, Zarys dziejów Kościoła na Śląsku Opolskim, Rocznik Diecezji Opolskiej 8 (1996), s. 503.

parafialnym (kuracje, lokalie)²⁵. Na stolicę nowej jednostki wybrano Opole, a na kościół pełniący funkcję katedry biskupiej – kościół parafialny, dawniej kolegiacki, pod wezwaniem Świętego Krzyża. 9 września 1945 r. dokonał się uroczysty ingres, czyli oficjalne wejście w urzędowanie ks. Bolesława Kominka²⁶.

Administrator apostolski na objętym terenie stanął przed poważnymi problemami. Miały one swoje konsekwencje w dziedzinie politycznej, państwowej i ludnościowej. Nowa rzeczywistość polityczno-społeczna, dynamicznie obejmująca Ziemię Zachodnie i Północne, wymagała ze względów duszpasterskich równie pilnego wprowadzenia nowych – choćby tylko doraźnych – regulacji prawnych ze strony Kościoła na tym obszarze, zwłaszcza przejścia władzy z rąk niemieckiej administracji kościelnej przez polskich hierarchów²⁷.

Opolski administrator apostolski – ks. Bolesław Kominek – rozpoczął swoją działalność od powołania kurii, w której urząd kanclerza powierzył 9 września 1945 r. ks. dr. Pawłowi Latuskowi. Został on też redaktorem oficjalnego biuletynu administracji apostolskiej: Wiadomości Urzędowych Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego i wydawanych na powielaczu okólników²⁸. W tych pismach drukowane były dokumenty Stolicy Apostolskiej, Episkopatu Polski i opolskiego administratora apostolskiego. Zawierały informacje o bieżących wydarzeniach z życia Kościoła na Śląsku Opolskim. Administracja apostolska w Opolu wydawała też każdego roku własny *Kalendarz liturgiczny* (kierowano się konkretnymi zasadami: z jednej strony znosiło się lub zmniejszało w rycie święta obchodzone z racji przynależności archidiecezji do Niemiec, a z drugiej – wprowadzało się święta patronalne Polski). Pierwszy schematyzm diecezjalny: *Rocznik Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego*,

²⁵ Por. Pierwszy list pasterski administratora apostolskiego Śląska Opolskiego ks. Bolesława Kominka z 14 września 1945 roku w związku z objęciem rządów kościelnych na Śląsku Opolskim, WUDO (1945), s. 5.

²⁶ Por. J. PAWLIK, Rozwój sieci parafialnej na Górnym Śląsku w latach 1870–1960, *Roczniki Humanistyczne* (1981), z. 2, s. 199–221.

²⁷ Por. A. HANICH, Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946, Opole 2008, s. 211–239.

²⁸ O powielaniu tych okólników w opolskiej kurii w tamtym czasie opowiada prof. Dorota Simonides w wydanej wspomnieniowej książce pt. *Szczęście w garści. Z Familoka w szeroki świat*, Opole 2012, s. 59.

zawierający podstawowe dane o Kościele na Śląsku Opolskim według stanu na koniec 1946 r., ukazał się w 1947 r.²⁹

W dalszej pracy organizacyjnej ks. Bolesław Kominek mianował pierwszych kurialnych urzędników (kanclerz, notariusz, wikariusz generalny). Utworzył Radę Diecezjalną jako organ pomocniczy w zarządzie kościelnym. Miał świadomość wielkiej siły słowa drukowanego w oddziaływaniu duszpasterskim. Z tą myślą powołał w 1946 r. Wydawnictwo Diecezjalne Świętego Krzyża wraz z drukarnią, które z czasem otworzyło własne księgarnie w Opolu, Raciborzu, Krapkowicach i Pyskowicach. Mimo niemałych trudności ze zdobyciem papieru, do końca 1946 r. wydrukowano i rozprowadzono całe nakłady zbiorów: kolęd (20 tys. egzemplarzy) oraz pieśni maryjnych (50 tys. egzemplarzy), a także modlitewnik dla młodzieży (50 tys. egzemplarzy) i mały modlitewnik dla dzieci (10 tys. egzemplarzy). W 1948 r. udało się przygotować i wydrukować pierwsze powojenne wydanie zredagowanej na nowo, niezwykle popularnej na Śląsku Opolskim od początku XX w. książeczki do nabożeństwa pt. *Droga do nieba* (40 tys. egzemplarzy).

Ks. Bolesław Kominek – jak sam nieraz mówił – *dwoił się i troił*³⁰, by sprostać problemom i ogromowi pracy organizacyjnej i duszpasterskiej, przed jakimi stanął na Śląsku Opolskim. Wiedział, że skuteczna działalność duszpasterska może być wówczas, gdy dobrze pozna się teren, na którym się pracuje, i kapłanów jako duszpasterzy. Nie szczędził sił i czasu, by osobiście dotrzeć do najodleglejszych zakątków Opolszczyzny i spotkać się z duchowieństwem, zwłaszcza na konferencjach rejonowych³¹. Przywiązywał do nich szczególną uwagę, toteż odbywały się one przeciętnie dwa razy w roku, najczęściej w jedenastu miejscowościach Śląska Opolskiego³². Nie tylko brał osobiście udział

²⁹ Por. J. KOPIEC, Zarys dziejów Kościoła na Śląsku Opolskim, Rocznik Diecezji Opolskiej 8 (1996), s. 54.

³⁰ Często wspominał o tym bp Wacław Wycisk (1912–1984) – biskup pomocniczy w Opolu w latach 1958–1984, w czasach ks. Kominka pierwszy notariusz opolskiej kurii.

³¹ Por. WUDO 1 (1945), nr 2, s. 42.

³² Odbywały się: w październiku 1945 r., w październiku 1946 r., w lutym i marcu 1947 r., w październiku 1947 r., w lutym i marcu 1948 r., we wrześniu i październiku 1948 r., w marcu 1949 r., we wrześniu i październiku 1949 r., we wrześniu i październiku 1950 r. (por AKO AA 19, V.1). Brak w nich dokumentów świadczących o konferencjach w październiku 1945 r., o których jednak wspomina WUDO 1 (1945) 2, nr 42. Konferencje rejonowe odbywały się najczęściej w następujących miejscowościach: Bytom, Gliwice, Głubczyce, Grodków, Kędzierzyn, Kluczbork, Nysa, Opole, Prudnik, Racibórz, Strzelce Opolskie, Zabrze.

we wszystkich konferencjach, ale też wygłaszał referaty. Spotykał się z inteligencją katolicką na wspólnych nabożeństwach, na których wygłaszał przemówienia³³. W podobny sposób spotykał się z siostrami zakonnymi, pracującymi na Śląsku Opolskim.

Kościół lokalny borykał się z licznymi problemami. Ks. Bolesław Kominek dzielił się nimi z opolskim duchowieństwem. Wskazywał na fakty wyjątkowej dyskryminacji: usuwanie religii ze szkół, niedopuszczenie księży do szpitali i więzień, odmawianie zezwoleń na druk modlitewników, katechizmów, Biblii, a nawet koniecznych do sprawnego funkcjonowania administracji różnych formularzy, np. świadectw chrztu, ślubów i zgonów³⁴.

W swojej pracy ks. Bolesław Kominek podkreślał wagę nowego nurtu narodowościowego. Uważał, że najlepiej połączyć ludność miejscową i przybyszów we wspólnotę Kościoła, organizując wspólne nabożeństwa, odpusty, pielgrzymki i różne inne uroczystości. Zaangażowano także wydawnictwa religijne, jak modlitewniki, katechizmy i literaturę piękną³⁵.

Do zasług pierwszego administratora Śląska Opolskiego zaliczyć należy ożywienie kultu rodzinnych świętych i błogosławionych, mianowicie św. Jacka, bł. Czesława i bł. Bronisławy, pochodzących z Kamienia Śląskiego, jak również świątobliwej Eufemii, zwanej popularnie Ofką³⁶ – Piastówny z Raciborza. Nie tylko kult rodzimych świętych leżał na sercu pierwszemu administratorowi Śląska Opolskiego, lecz w ogóle kult świętych polskich. Zachęcał do urządzania pielgrzymek nie tylko do rodzimych sanktuariów, ale również na Jasną Górę, do Krakowa czy Gniezna³⁷, aby w ten sposób związać ziemię opolską z kulturą duchową i religijną macierzy.

Szczególną troską ks. Bolesław Kominek otaczał duszpasterstwo rodzin i małżeństw. Pomocne w duszpasterstwie rodziny i małżeństw miały służyć opracowane kursy przedmałżeńskie. Tworzono w każdej parafii tygodnie: małżeństw, rodziny, wychowania. Zgodnie ze wskazaniem Komisji Duszpasterskiej Episkopatu, przedmiotem zainteresowania było również duszpasterstwo stanowe

³³ Por. WUDO 1 (1945), nr 2, s. 42.

³⁴ Por. A. SITEK, Organizacja i kierunki działalności kurii administracji apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1956, s. 75.

³⁵ Por. J. KOPIEC, Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim, Opole 1991, s. 113–114.

³⁶ Tak nazywają Eufemię na ziemi raciborskiej.

³⁷ Por. AKO, AH 31/2.

mężczyzn, kobiet, młodzieży oraz dzieci. Nie trzeba było zresztą zaczynać od podstaw. Te były już założone dawniej, w byłej archidiecezji wrocławskiej, do której należał Śląsk Opolski. Należało tylko wznowić to duszpasterstwo, ożywić i ukierunkować zgodnie z wymogami nowych czasów³⁸. Dążono do związania wiernych z Eucharystią jako głównym ogniskiem życia religijnego oraz zaktywizowania w duchu apostołstwa rodzin i środowiska. Wielokrotnie przypomniano, że wszelkie duszpasterstwo powinno wiernych doprowadzić do trzech zasadniczych praktyk religijnych: codziennej modlitwy, niedzielnej Mszy św. oraz comiesięcznej spowiedzi i Komunii św.³⁹

Na terenie Śląska Opolskiego wytworzyły się dwa zasadnicze typy kultury religijności kościelnej, które w wyniku powojennego osadnictwa spotkały się na Ziemiach Odzyskanych: typ zachodni, nastawiony racjonalnie do zagadnień religijnych, kładący nacisk na właściwe uświadczenie religijne, a mniej na sferę uczuciową oraz drugi typ – wschodni, w którym przeważają pierwiastki emocjonalne nad rozumowymi. Obydwa typy religijności są polskie, a tylko warunki długoletniej przynależności do obcych organizmów politycznych wyrwały na życiu religijnym i kościelnym pewne charakterystyczne cechy. Za tymi drugorzędnymi cechami religijności idą też pewne różnice w kształtowaniu życia kościelnego.

W parafiach typu zachodniego zbyt wiele rzeczy jest ostatecznie ustalonych, włącznie z miejscami w ławkach kościelnych, wynajmowanych przez parafian na ściśle określone nabożeństwo, ze zwyczajem chodzenia trójkami lub czwórkami w procesjach, pielgrzymkach czy orszakach pogrzebowych, jak również w dziedzinie opłat składanych przez wiernych z okazji świadczenia przez duchowieństwo poszczególnych usług religijnych oraz w dziedzinie kościelnej księgowości kasowej⁴⁰.

W parafiach typu wschodniego przejawia się duży stopień dowolności i improwizacji. Ludność napływowa w większym stopniu niż autochtoniczna przywiązana jest do tradycyjnych zwyczajów religijnych, często z punktu widzenia liturgii kościelnej drugorzędnych. Przyzwyczajona jest do częstego manifestowania uczuć patriotycznych w kościołach, np. niedzielne

³⁸ Por. AKO, AC 19.

³⁹ Por. AKO, AC 19.

⁴⁰ Por. tamże, s. 233.

śpiewanie hymnu *Boże coś Polskę*. Jest on niesłusznie uważany przez ludność autochtoniczną za przejaw prowadzenia polityki w Kościele i przez Kościół⁴¹. Dzięki kapłanom i ludności napływowej lokalna tradycja Śląska wzbogaciła się o liczne zwyczaje. Jednym z nowych nabożeństw jest Droga krzyżowa odprowadzana we wszystkie piątki i niedziele Wielkiego Postu połączona z rozważaniem Męki Pańskiej. Ma ona przygotować wiernych do szczerej spowiedzi wielkanocnej⁴². Inną nową formą pobożności jest udzielanie błogosławieństwa sakramentalnego *in ostensorio* po każdej Mszy św. w niedzielę i święta, a często i w tygodniu⁴³. Wprowadzono zwyczaj comiesięcznej adoracji Najświętszego Sakramentu⁴⁴. Powszechnie przyjął się też nieznan (lub mało znany) na Śląsku Opolskim zwyczaj łamania się opłatkiem podczas wieczerzy wigilijnej oraz poświęcenie potraw wielkanocnych w Wielką Sobotę i dzielenia się święconym jajkiem w czasie uroczystego, rodzinnego śniadania po Mszy św. rezurekcyjnej w Niedzielę Wielkanocną⁴⁵.

Natomiast do typowo śląskich form pobożności rodzimych zwyczajów, które w latach powojennych upowszechniły się na Śląsku Opolskim, należały: celebrowanie zamawianych przez wiernych wyłącznie Mszy św. śpiewanych (tzn. celebrowanych uroczystie, z akompaniamentem organów i śpiewem ludu); odprowadzenie czterdziestogodzinnego nabożeństwa z adoracją Najświętszego Sakramentu przed rozpoczęciem Wielkiego Postu. W czasie całodziennych adoracji modliły się poszczególne stany wiernych albo też wierni przychodzili kolejno z osiedli i wiosek, a w miastach z poszczególnych dzielnic czy ulic, posługując się w tych dniach adoracyjnych specjalną książeczką do nabożeństw eucharystycznych. Bardzo uroczystie obchodzono odpusty parafialne, na które przychodzili wierni z okolicznych parafii w zwartych procesjach. Główne nabożeństwo odpustowe jak suma, i nieszpory uświetnione było udziałem wiejskich kapel, a w miastach przez wykonywanie utworów

⁴¹ Por. tamże, s. 233.

⁴² Por. A. HANICH, Ks. Infulat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945–1951), s. 111–112.

⁴³ Por. J. LISZKA, Powojenna działalność duszpasterska na Śląsku Opolskim. Dei Virtus. Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie, Wrocław 1974, s. 239.

⁴⁴ Por. A. HANICH, Ks. Infulat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945–1951), s. 111–112.

⁴⁵ Por. tamże, s. 111–112.

muzycznych o treści religijnej przez chóry parafialne oraz zespoły muzyczne o znacznych umiejętnościach odtwórczych (np. *Alleluja* Händla)⁴⁶. Kolejnym typowo śląskim zwyczajem było uroczyste obchodzenie święta patronalnego górników, tzw. Barbórki. Dzień wolny od pracy gromadził w kościele parafialnym wiernych zatrudnionych w górnictwie. Przybywali oni z miejsca pracy, z kopalnianej *cechowni* w pochodzie, na którego czele szła orkiestra dęta, poczty sztandarowe oraz członkowie dyrekcji kopalni. Podobnie obchodzono w środowisku hutniczym czy kolejarskim ich święta patronalne – św. Floriana czy św. Katarzyny.

Oto niekompletny wykaz powszechnych na Śląsku Opolskim zwyczajów religijnych, których ludność napływowa zwykła obchodzić w sposób odmienny, własny. Tak wiele było innych form, że przybyła ludność obawiała się początkowo, aby w zwartym środowisku autochtonów nie popełnić jakiegoś poważniejszego uchybienia przeciwko miejscowemu ceremonialowi i regionalno-kościelnemu. Ludność napływowa wzbogaciła własnymi, oryginalnymi tradycjami istniejącą tu obrzędowość. Wśród wiernych przybyłych po wojnie na Śląsk Opolski było bardzo wielu członków różnych bractw i kółek żywego różańca. Organizacje te należały do najżywotniejszych stowarzyszeń kościelnych. Znane były również na Śląsku Opolskim. Na skutek poważnego odpływu ludności niemieckiej na Zachód działalność tychże została na pewien czas zawieszona⁴⁷.

Na życzenie ludności napływowej administrator apostolski wydał w 1946 r. odpowiednie zarządzenie, zmierzające do odnowienia, względnie erygowania po parafiach stowarzyszenia żywego różańca i nadania mu charakteru stanowego. Jego życzeniem było, aby mężowie, niewiasty i młodzież tworzyli po kilka kółek grupujących najbardziej aktywnych katolików. W ten sposób ludzie z różnych stron przyzwyczajali się do siebie, scalali się wzajemnie, przyczyniając się stopniowo do tworzenia jednego polskiego społeczeństwa, jednego Ludu Bożego⁴⁸.

⁴⁶ Por. J. LISZKA, Powojenna działalność duszpasterska na Śląsku Opolskim, *Dei Virtus*. Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie, s. 239.

⁴⁷ Por. tamże, s. 239.

⁴⁸ Por. J. LISZKA, Powojenna działalność duszpasterska na Śląsku Opolskim, *Dei Virtus*. Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie, s. 241.

Ks. Bolesław Kominek nie zgadzał się na osobne, nowe parafie dla repatriantów z Kresów, podobnie jak zakazywał nabożeństw tylko dla Górnolązaków. Z nagrobków na cmentarzach w ramach odniemczania nakazywał skuć niemieckie napisy, kapłanów mówiących w gwarze górnośląskiej zachęcał do nauki polskiego. W Niemczech traktowano go jako polskiego nacjonalistę, natomiast w Polsce jego działalność spotkała się z niechętnym przyjęciem władz komunistycznych, które oskarżały go o antypolonizm. Często odwiedzali go Niemcy, zarówno ci, którzy zostali na Górnym Śląsku, jak i z RFN-u, a także Górnolązacy, którzy po wojnie zostali na zachodzie Europy. 26 stycznia 1951 r. został zmuszony do opuszczenia Opola. Przebywał w Krakowie i w Sierszy⁴⁹.

W pierwszych powojennych latach usuwanie zniszczeń, a przede wszystkim nowa rzeczywistość społeczno-polityczna zepchnęły sprawy liturgiczne na dalszy plan. W latach 1945–1957 obserwujemy zastój, a nawet kryzys w ruchu odnowy liturgicznej w Polsce, który został przezwyciężony dopiero po Soborze Watykańskim II⁵⁰.

⁴⁹ Por. P. NITECKI, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 1965–1999*, Warszawa 2000, s. 34–53.

⁵⁰ Por. J. SROKA, *Odnowa liturgii przed Soborem Watykańskim II w Polsce*, RBL 29 (1976), nr 4, s. 179–189.

1.2. *BP FRANCISZEK JOP (1956–1976)*

Biskup jako sługa Chrystusa i władarz tajemnic Bożych ma prowadzić Lud Nowego Testamentu i nim kierować⁵¹. Poszczególni biskupi, sprawując rządy nad powierzonymi sobie Kościołami partykularnymi, są w nich właściwymi, zwykłymi i bezpośrednimi pasterzami⁵². Swoje pasterskie obowiązki wobec całego Kościoła diecezjalnego realizują przede wszystkim poprzez sprawowanie funkcji prawodawczej, realizowanie troski o zachowanie ładu i harmonijnej współpracy, przez staranie się o właściwe funkcjonowanie diecezjalnych instytucji oraz troskę o rozwój duszpasterstwa na terenie sobie powierzonym⁵³.

Na szczególną uwagę w diecezji opolskiej zasługuje osoba bpa Franciszka Jopa. Trudne było jego pasterzowanie w Opolu, zwłaszcza jego początki. Przybył do obcego środowiska, do miejsca, które miało specyficzne problemy duszpasterskie. Dlatego zdecydowanie bronił się przed pójściem do Opola. 1 grudnia 1956 r. został delegatem Prymasa Polski w Opolu z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego. Gdy dowiedział się o tej nominacji do Opola, skierował do kard. Stefana Wyszyńskiego pismo z prośbą o wyjednanie u Ojca Świętego cofnięcie tej decyzji⁵⁴. W liście tłumaczył, że oprócz braku znajomości środowiska, boi się braku zaufania ze strony duchowieństwa i wiernych. Twierdził także, że do Opola powinien pójść ktoś pochodzący ze Śląska. Prośba o cofnięcie nominacji wpływała z poczucia odpowiedzialności za Kościół opolski. Z perspektywy czasu okazało się, że był najwłaściwszym człowiekiem na trudny czas przemian, jakie dokonywały się w Kościele powszechnym, a co za tym idzie również w Kościele opolskim.

Franciszek Jop był pierwszym hierarchą na Śląsku Opolskim obdarzonym sakrą biskupią. Urodził się 8 października 1897 r. w Słupi Starej. Był najmłodszym z sześciorga dzieci Jana i Rozalii z Karbowniczek. Ojciec był dość zamożnym gospodarzem. W 1900 r. zmarła matka małego Franciszka, a ojciec ożenił się powtórnie. Pochodził on z diecezji sandomierskiej, w związku z tym

⁵¹ KK, nr 21.

⁵² KK, nr 23.

⁵³ Por. J. MIKOŁAJEC, *Pasterz. Działalność biskupa Franciszka Jopa w diecezji opolskiej (1956–1976)*, Opole 1992, s. 106–108.

⁵⁴ AKOp, Akta bp F. Jopa, Pismo do Prymasa Polski z 1 XII 1956, 3 strony maszynopisu.

nie znał terenów Śląska Opolskiego⁵⁵. Po ukończeniu Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu odbył studia specjalistyczne z prawa kanonicznego w Rzymie, zdobywając doktorat. Następnie był kanclerzem w kurii w Sandomierzu i profesorem liturgiki w latach 1952–1955 w Wyższym Seminarium Duchownym w Sandomierzu. Na uwagę zasługuje fakt, że godzin wykładowych było aż pięć, co należało do wyjątków⁵⁶. Jako profesor, zalecał duchowieństwu zapoznanie się z następującymi pozycjami liturgicznymi: *Rok liturgiczny*, *Mały katechizm liturgiczny*, a także recenzjami książek dotyczących kultów świętych Kościoła powszechnego i polskiego⁵⁷.

18 kwietnia 1951 r. podczas pobytu w Rzymie prymasa Stefana Wyszyńskiego Franciszek Jop został wyznaczony na rządcę części archidiecezji wrocławskiej z siedzibą w Opolu, ale nie mógł jej objąć z uwagi na sprzeciw władz państwowych⁵⁸. Ostatecznie bp Franciszek Jop został rządcą diecezji opolskiej i przewodził w niej w latach 1956–1976. Podjął ważne czynności o charakterze organizacyjno-duszpasterskim. Rozwijał swoje zainteresowania liturgiczne w diecezji. Do comiesięcznych dekanalnych konferencji księży wprowadził liturgiczne cykle tematyczne. Wprowadził liczne wytyczne dla duchowieństwa, spośród których wyróżniają się: *O muzyce i śpiewie w liturgii Mszy św.*, *O poprawnym kulcie Eucharystii* czy *O nabożeństwach*⁵⁹. To dzięki niemu wprowadzono w archidiecezji krakowskiej nowy *Rytuał rzymski*. We wprowadzeniu odnowy liturgicznej, zwłaszcza w dostarczaniu wiernym nowych tekstów liturgicznych, na uwagę zasługuje wydawany każdego roku w nakładzie 20 tys. egzemplarzy śpiewnik i modlitewnik *Droga do nieba*. Bp Franciszek Jop kładł nacisk na duszpasterstwo liturgiczne i duszpasterstwo Służby Ołtarza,

⁵⁵ Por. S. JOP, Rodzinna miejscowość (Ślupia Stara), rodzina, fragmenty dotyczące śp. Ks. biskupa Franciszka Jopa (1897–1976), STSHSO 8 (1980), s. 285–294. Zob. także: A. SITEK, Biskup Opatrznościowy. W 25 rocznicę śmierci biskupa Franciszka Jopa, Opole 2001, s. 1 i in.; G. ORŁOWSKI, Franciszek Jop (1897–1976) – biskup trzech diecezji, Śląsk Opolski 2 (2003), s. 39.

⁵⁶ Kan. 1365 KPK liturgikę nakazuje wykładać na kursie teologii, gdzie była zaliczana do przedmiotów pomocniczych. Dopiero soborowa KL zalicza ją do przedmiotów głównych i koniecznych, nr 16.

⁵⁷ Por. H. J. SOBECZKO, W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1976), Opole 1986, s. 42–43.

⁵⁸ Por. K. DOŁA, Kościół katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965, NP 22 (1965), nr 4, s. 69–112.

⁵⁹ H. J. SOBECZKO, W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1976), s. 14, 52–53.

któremu w związku z odnową posoborową, poświęcił sporo uwagi, biorąc czynny udział w posiedzeniach diecezjalnej Komisji Liturgicznej oraz konferencjach organizowanych dla dekanalnych referentów⁶⁰.

W 1959 r., jeszcze przed Soborem Watykańskim II, bp Franciszek Jop utworzył czteroosobową Komisję do spraw Liturgii i Muzyki Kościelnej⁶¹. W jej skład wchodził: rektor seminarium diecezjalnego, profesor liturgiki, prefekt i jeden proboszcz. Biskup polecił założyć jedną teczkę w Kurii dla akt Komisji. Posoborowa reforma liturgiczna była powodem dwukrotnej reorganizacji Komisji w latach 1967–1968. W 1967 r. Komisja powiększyła się do siedmiu osób, a następnie do dwunastu⁶². Głównym sukcesem Komisji było:

- Adaptacja dotychczasowych form duszpastersko-liturgicznych w duchu odnowienia liturgii.
- Wprowadzenie w życie polskojęzycznych wersji nowych ksiąg liturgicznych.

Na czasy bpa Franciszka Jopa przypadły też znaczące wydarzenia w Kościele powszechnym i polskim, w których i Kościół opolski żywo uczestniczył: Wielka Nowenna (1957–1965), peregrynacja kopii obrazu jasnogórskiego we wszystkich kościołach parafialnych i filialnych (1964–1966), obchody milenijne w Opolu i Kamieniu Śl. z udziałem Prymasa Polski i 45 biskupów (13–14 VIII 1966 r.), Sobór Watykański II (1962–1965), w którym biskupi opolscy brali udział, a bp Franciszek Jop należał do komisji liturgicznej, a także obchody Roku Wiary (1967–1968) i Roku Świętego (1974–1975) z dwunastoma kilkutyśiecznymi pielgrzymkami dekanalnymi do katedry opolskiej⁶³. Wszystkie wymienione przedsięwzięcia wymagały troski ze strony bp Franciszka Jopa o ich właściwe przygotowanie poprzez różne narady, odezwy i listy pasterskie, a następnie wymagały osobistego

⁶⁰ Por. sprawozdania za poszczególne lata: W. GLOBISCH, Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej nad służbą ołtarza diecezji opolskiej w roku 1970, WUDO 26 (1971) nr 10, s. 316; W. GLOBISCH, G. KAŁUŻA, H. KRAIK, Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej nad służbą ołtarza diecezji opolskiej w roku 1971, WUDO 27 (1972) nr 7, s. 223.

⁶¹ AKOp, DKL, t. I: Dekret z 9 III 1959.

⁶² AKOp, DKL, t. I: Propozycje w odpowiedzi na pismo KLEp z 30 V 1961.

⁶³ Por. H. J. SOBECZKO (red.), Biskup Franciszek Jop 1987–1976. Wspomnienia w 40. rocznicę śmierci, Opole 2016, s. 25.

włączenia się w same obchody liturgiczne, co polegało głównie na przewodniczeniu, koncelebrewaniu i głoszeniu słowa Bożego.

Sobór Watykański II był niewątpliwie jednym z najważniejszych wydarzeń w dziejach Kościoła ostatnich czasów. Był też istotnym wydarzeniem w życiu bpa Franciszka Jopa, zwłaszcza ze względu na problematykę soborowej reformy i odnowy liturgicznej, którą musiał zajmować się z urzędu⁶⁴.

Bp Franciszek Jop uczestniczył we wszystkich czterech sesjach Soboru. Podczas kongregacji generalnych biskupów w kilku zdaniach streszczał w swoim notatniku treść każdego wystąpienia, notował swoje spostrzeżenia dotyczące tego, co działo się poza aulą i posiedzeniami komisji⁶⁵.

W niniejszym opracowaniu zaprezentujemy przede wszystkim wkład bpa Franciszka Jopa w prace soborowe nad Konstytucją liturgiczną *Sacrosanctum Concilium*: najpierw na etapie przygotowawczym przed Soborem, potem podczas obrad w auli soborowej, a następnie podczas pracy Soborowej Komisji Liturgicznej, której był członkiem⁶⁶.

Obszerną grupę postulatów bpa Franciszka Jopa na etapie przygotowawczym – prawie połowę – stanowią zagadnienia liturgiczne. Podawał uwagi i sugestie dotyczące przede wszystkim konkretnych szczegółów obrzędowych Pontyfikału rzymskiego, a więc liturgii, którą sam często sprawował. Najwięcej propozycji liturgicznych dotyczy uproszczenia obrzędów pontyfikalnych (konsekracji kościoła, chrztu dorosłych, bierzmowania, święceń, całowania rąk biskupa i przyklękania przed nim)⁶⁷.

Podczas debaty nad schematem konstytucji liturgicznej, w pracach nad jej projektem, bp Franciszek Jop dwukrotnie przemawiał w auli soborowej. Biskupi domagali się większej władzy w sprawach liturgicznych, natomiast bp Franciszek Jop postulował nadanie uprawnień również konferencjom biskupim. Domaganie się większych uprawnień przez biskupów było próbą osłabienia potrydenckiej centralizacji liturgii i stanowiło istotną zmianę w prawodawstwie liturgicznym. Ostatecznie pewne kompetencje otrzymali biskupi

⁶⁴ Por. AKOp, Prot. KEP z 10 I 1963 r.

⁶⁵ Por. AKOp, Liber functionum, ręcznie pisana przez bpa Jopa księga czynności, t. II, s. 221.

⁶⁶ Por. H. J. SOBECZKO, Wkład biskupa Franciszka Jopa w redakcję konstytucji liturgicznej *Sacrosanctum Concilium*. W 50-tą rocznicę rozpoczęcia II Soboru Watykańskiego, w: F. WOLNIK (red.), Kościół na Śląsku. Z dziejów kultury i życia religijnego, Opole 2012, s. 68.

⁶⁷ Por. tamże, s. 70.

ordynariusze, a także konferencje biskupie regionalne lub krajowe albo też inne prawnie ustanowione zespoły biskupów⁶⁸. Sprezycowanie uprawnień okazało się konieczne i pożyteczne przy stopniowym wprowadzaniu odnowy liturgicznej w Polsce. Brak szczegółów przepisów w tej materii odczuwały również i inne episkopaty⁶⁹.

Wkład bpa Franciszka Jopa w dzieło powstawania ostatecznej wersji Konstytucji liturgicznej nie ograniczał się tylko do wystąpień publicznych w auli soborowej, ale dotyczył również dość intensywnej pracy Soborowej Komisji Liturgicznej. Bp Franciszek Jop wszedł do podkomisji VIII: *Sakramenty św. i sakramentalia*, a także do podkomisji IX: *Officium divinum*⁷⁰.

Przykładowo można podać niektóre propozycje i rozstrzygnięcia dotyczące rozdziału III Konstytucji: *Inne sakramenty i sakramentalia* oraz rozdziału IV: *Officium brewiarzowe*, a więc relacji podkomisji VIII i IX, których bp Franciszek Jop był członkiem.

Z propozycji i uwag dotyczących redakcji podkomisji VIII: *Inne sakramenty i sakramentalia* można przywołać następujące:

- we wstępie do III rozdziału nie zmieniać porządku określenia celu sakramentów – *uświęcenie człowieka* ma pozostać przed *oddawaniem czci Bogu* (KL 59);
- opowiedział się za wprowadzeniem języka narodowego do Rytuału, z wyjątkiem formuł sakramentalnych (KL 63);
- w myśl zasady, że Konstytucja powinna zawierać tylko stwierdzenia ogólne, opowiedziano się za opuszczeniem zdania: *Episcopi facutate gaudeant confesiones audiendi ubique terrarum*. Zdanie to rzeczywiście nie weszło do ostatecznej wersji konstytucji (KL 72).

Na przesłaną relację podkomisji IX: *Officium divinum*, znajdujemy m.in. następujące uwagi i propozycje:

- skrócenie brewiarza w dni, kiedy kapłani są bardziej zajęci pracą duszpasterską, zwłaszcza w niedziele i święta nakazane (I, 1);

⁶⁸ Por. F. McMANUS, Die Rechtsvollmacht des Bischofs in der Konstitution über heilige Liturgie, ConcD 1 (1965), s. 86–94.

⁶⁹ Por. H. J. SOBECZKO, Wkład biskupa Franciszka Jopa w redakcję konstytucji liturgicznej Sacrosantum Concilium, s. 71.

⁷⁰ Por. tamże, s. 77.

- przychylił się do zdania ojców soborowych, którzy opowiedzieli się za utrzymaniem języka łacińskiego w odmawianiu oficjum przez kapłanów, natomiast język narodowy należy zastosować w odmawianiu brewiarza przez wiernych, zwłaszcza niesporów i czytań (IV, a);
- opowiedział się za opuszczeniem tych psalmów lub ich fragmentów, które nie odpowiadają duchowi chrześcijańskiej miłości (V, 1)⁷¹.

Stanowisko biskupa wyrażone w powyższych propozycjach jest w zasadzie zachowawcze, ale popierające pryncypia przyszłej odnowy liturgicznej. Trzeci i ostatni etap poprawiania schematu Komisji liturgicznej miał miejsce jesienią 1963 r. – podczas II sesji Soboru – i związany był z uwzględnieniem tzw. *modi*, czyli zastrzeżeń zgłoszonych przez ojców Soboru podczas głosowania nad tekstem opracowanym przez Komisję⁷². Po uchwaleniu Konstytucji liturgicznej Soborowa Komisja Liturgiczna została rozwiązana.

Po zakończeniu Soboru Watykańskiego II bp Franciszek Jop został wybrany do Posoborowej Komisji ds. Realizacji Reformy Liturgicznej. Oprócz tego był on przez długie lata był członkiem Rady Głównej Episkopatu Polski oraz przewodniczącym Komisji Liturgicznej Episkopatu w niełatwym okresie opracowywania zasad reformy liturgicznej w Polsce. W diecezji opolskiej reaktywował Wydawnictwo Świętego Krzyża (jednakże bez drukarni). Ponadto w czasie jego posługi wybudowano szesnaście nowych kościołów, a rozpoczęto budowę pięciu⁷³.

Bp Franciszek Jop dbał o piękno liturgii. W myśl postanowień posoborowych zobowiązał duchowieństwo, aby wprowadzić dłuższe dziękczynienie po Komunii św., składające się z chwili milczenia oraz wspólnego śpiewu dziękczynnego⁷⁴.

Inną zasługą, na którą należy zwrócić uwagę, było uporządkowanie nabożeństw nieeucharystycznych, które odprawiano do tej pory przed

⁷¹ Por. tamże, s. 79.

⁷² Modi sekretariat soboru przesłał członkom komisji w formie zeszytów, a następnie zostały opublikowane w: *Acta Synodalia*, t. I/V, s. 361, 384; t. II/II, s. 280–289, 550–560; t. II/III, s. 117–123, 267–272, 578–583; t. II/IV, s. 12–23.

⁷³ Por. J. MIKOŁAJEC, *Pasterz. Działalność biskupa Franciszka Jopa w diecezji opolskiej (1956–1976)*, s. 99.

⁷⁴ AKOp, DKL t. II: Zarządzenie z 13 XI 1969.

wystawionym Najświętszym Sakramentem. Dotyczyło to przede wszystkim miesiąca maja i października. Wyjaśnienie bardzo konkretne dała w tej materii rzymska Rada Wykonawcza: *należy najpierw odprawić nabożeństwo majowe, a dopiero po nim wystawić Najświętszy Sakramentu i odprawić krótkie nabożeństwo eucharystyczne*⁷⁵. Po otrzymaniu odpowiedzi biskup polecił odprawiać wszystkie nabożeństwa bez wystawienia, a dopiero w późniejszym okresie, po ogłoszeniu przez Episkopat Polski wskazań duszpasterskich o nabożeństwach⁷⁶, pozwolił na ich odprawianie według przyjętego w danej miejscowości zwyczaju⁷⁷. Bp Franciszek Jop nie umniejszał adoracji Najświętszego Sakramentu. Starał się, aby w każdej parafii miała ona miejsce codziennie, szczególnie w pierwsze czwartki miesiąca⁷⁸.

Proces odnowy liturgicznej pociągnął również za sobą potrzebę rewizji różnych lokalnych obchodów, nabożeństw, procesji i poświęceń, których brakowało w nowych, oficjalnych księgach liturgicznych. Jedne miały szerszy zakres i były znane w całej diecezji, a inne były znane tylko w niektórych regionach⁷⁹. Wśród nich można wyróżnić procesję błagalną ku czci św. Urbana (25 V) w rolniczych okolicach południowo-zachodniej części diecezji. Komisja dokonała opracowania nowego porządku procesji razem ze śpiewami procesyjnymi (psalmy i Litanie do Wszystkich Świętych) oraz czterech stacji przy krzyżach przydrożnych (czytanie biblijne i responsoryjne prośby o urodzaje)⁸⁰.

Bp Franciszek Jop zlecił również odnowienie nabożeństwa za zmarłych z okazji uroczystości Wszystkich Świętych i Dnia Zadusznego. Komisja Liturgiczna opracowała nabożeństwo słowa za zmarłych w uroczystość Wszystkich Świętych, odprawiane w kościołach przed procesją popołudniową na cmentarz. Zgodnie z odnowioną liturgią za zmarłych w nabożeństwie

⁷⁵ AKOp, DKL t. I: Pismo bpa Franciszka Jopa do Rady Wykonawczej w Rzymie, 4 IV 1968, odpowiedź sekretarza Rady A. Bugniniego, 16 IV 1968.

⁷⁶ Wskazania duszpasterskie o nabożeństwach, WUDO 28 (1973), nr 7, s. 165–172.

⁷⁷ Por. zalecenia na miesiąc maj i październik. Kalendarz liturgiczny Diecezji Opolskiej, Opole 1972, s. 126, 190.

⁷⁸ Tamże, s. 57, 60.

⁷⁹ Por. J. MIKOŁAJEC, Pasterz. Działalność biskupa Franciszka Jopa w diecezji opolskiej (1956–1976), s. 118.

⁸⁰ AKOp, DKL t. III: Procesja ku czci św. Urbana, z Nihil obstat bpa F. Jopa, 9 IV 1974.

uwzględniono przede wszystkim tematykę paschalną⁸¹. W miejsce stosowanej dotąd z tej okazji w kościołach symbolicznej trumny zalecono ustawienie zapalanej świecy paschalnej i figury zmartwychwstałego Chrystusa.

Zwrócono również uwagę na to, że święta Bożego Narodzenia, a szczególnie wieczór wigilijny przybiera świecki charakter. W związku z tym bp Franciszek Jop polecił opracować wskazania i oprawę śpiewno-modlitewną tego wieczoru dla rodzin katolickich⁸². Opracowanie zawierało następujące treści:

- Zapalenie światła na choince bądź świecy na stole – symbol obecności Chrystusa.
- Odczytanie fragmentu Ewangelii o narodzeniu Jezusa Chrystusa – Łk 2,1-4 lub 2,15-20; J 1,1-5.9-14.
- Przełamanie się opłatkiem i złożenie życzeń.
- Wspólna modlitwa przed posiłkiem.
- Posiłek.
- Śpiew kolęd i wymiana prezentów.
- Udział we Mszy św. o północy⁸³.

Kolejnym nabożeństwem, które wymagało reformy, było nabożeństwo na zakończenie roku kalendarzowego. Bp Franciszek Jop również polecił Komisji Liturgicznej prace nad stworzeniem nowej formuły nabożeństwa⁸⁴. Nabożeństwo zaczęto łączyć z Mszą św. wieczorną w sposób nie zawsze poprawny. Dlatego opracowano schemat Mszy św. na zakończenie roku dla całej diecezji. Sprawozdanie roczne z życia parafialnego umieszczono na początku Mszy św. po powitaniu wstępnym lub zalecono, aby umiejętnie włączyć je do homilii. Akcenty przebiegalne połączono z aktem pokutnym liturgii mszalnej lub krótkim nabożeństwem po Mszy św. Dobrano odpowiednio czytania mszalne, a po Komunii św. dodano *Te Deum*. Po oracji pokomunijnej

⁸¹ Propozycja nabożeństwa zob. Kalendarz liturgiczny diecezji opolskiej, rok 1973, Opole 1972, s. 233–235.

⁸² Por. Wieczór wigilijny w rodzinie, WUDO 29 (1974), nr 11, s. 378–380 oraz Droga do nieba, Opole 1978, s. 79–81.

⁸³ Zob. teologiczną interpretację zwyczajów bożonarodzeniowych: J. SALIJ, Królestwo Boże w nas jest, Poznań 1980, s. 234–250.

⁸⁴ Por. J. MIKOŁAJEC, Pasterz. Działalność biskupa Franciszka Jopa w diecezji opolskiej (1956–1976), s. 118.

zaproponowano krótkie nabożeństwo przed wystawionym Najświętszym Sakramentem ze specjalnymi modlitwami, zakończone błogosławieństwem⁸⁵.

W związku z posoborową reformą liturgiczną kolejną nagłą sprawą była rewizja dotychczasowego modlitewnika i śpiewnika diecezjalnego *Droga do nieba*. Prace nad nową redakcją trwały aż dziesięć lat (1968–1978). Ze względu na powolne ukazywanie się nowych ksiąg liturgicznych. Zmiany dotyczyły m.in. wyeliminowania przestarzałych tekstów oraz śpiewów⁸⁶. Ostateczna wersja modlitewnika-śpiewnika składała się z następujących działów:

- Modlitwy codzienne i prywatne.
- Msza św. i sakramenty.
- Nabożeństwa okolicznościowe.
- Pieśni i śpiewy⁸⁷.

W opracowaniu starano się uwzględnić dostępne modlitewniki krajowe i zagraniczne⁸⁸. Nowe wydanie poprawionego modlitewnika-śpiewnika ukazało się w 1978 r. – w 75. rocznicę pierwszego wydania, z przedmową biskupa opolskiego Alfonsa Nossola⁸⁹. Modlitewnik *Droga do nieba* odegrał szczególną rolę w umacnianiu życia religijnego i narodowego na Śląsku Opolskim. Wpływał na bardzo czynny udział w liturgii. Umożliwił sprawne wprowadzenie polskich tekstów odmienionej liturgii Mszy św. i sakramentów, ponieważ z powodu braku możliwości druku była to jedyna okazja do dotarcia do wszystkich wiernych⁹⁰.

Ponadto w okresie rządów bpa Jopa rozwinęły się wszystkie placówki diecezjalne, zintensyfikował się kontakt biskupa z kapłanami i wiernymi, zostało wskrzeszonych wiele wspaniałych tradycji. Na ten okres przypadło dalsze

⁸⁵ Propozycję nabożeństwa podano w: Kalendarz liturgiczny Diecezji Opolskiej, rok 1973, Opole 1972, s. 232; zasadnicze elementy zamieszczono później w Agendzie liturgicznej Diecezji Opolskiej, Opole 1981, s. 96–103.

⁸⁶ AKOp, DKL t. II: Protokół posiedzenia DKL z 29 III 1968.

⁸⁷ AKOp, DKL t. II: Protokół posiedzenia DKL z 8 III 1976.

⁸⁸ Zwłaszcza modlitewnik sąsiedniej diecezji katowickiej: Skarbiec modlitw i pieśni, Katowice 1964 (wyd. A), Katowice 1975 (wyd. B); Śpiewnik parafialny, wyd. W. LEWKOWICZ, Olsztyn 1962; Śpiewajmy Panu, wyd. M. JANKOWSKI, Warszawa 1971.

⁸⁹ Droga do nieba, Opole 1978, s. 3.

⁹⁰ Por. M. MAŚLANKA, Dzieje modlitewnika Droga do nieba, Nysa 1973; TENŻE, 75 lat Drogi do nieba, RTSO 6 (1978), nr 1, s. 353–354.

akcentowanie roli sanktuarium na Górze św. Anny, rozwinął się kult rodzimych świętych i błogosławionych: św. Jacka, bł. Czesława, bł. Bronisławy, pochodzących wg tradycji z Kamienia Śl., oraz sługi Bożej Eufemii-Ofki z Raciborza. Pracy było dużo, dlatego w zarządzaniu diecezją bp Franciszek Jop do pomocy otrzymał w 1958 r. bpa Wacława Wyciska (zm. 1984 r.), w rok później Henryka Grzondziela (zm. 1968 r.), a po jego śmierci Antoniego Adamiuka (w 1970 r.).

Odnowa liturgiczna postawiła nowe wymagania również przed śpiewem i muzyką liturgiczną, a także przed tymi, którzy ją wykonują w zgromadzeniu liturgicznym, zwłaszcza przed chórami, scholami liturgicznymi oraz przed muzykami kościelnymi, a zwłaszcza organistami⁹¹. W związku z tym, przed bpem Franciszkiem Jopem stało jeszcze jedno ważne zadanie, a mianowicie formacja liturgiczno-muzyczna muzyków kościelnych, którym poświęcimy osobny rozdział w dalszej pracy. Dostrzegał wielką wartość śpiewu w liturgii. W swoich przemówieniach, zwłaszcza z okazji poświęcenia nowych organów, cytował fragmenty instrukcji o muzyce kościelnej mówiącej o potrzebie rozwijania religijnego śpiewu ludowego, zachęcając, aby w kościołach nie było ludzi milczących oraz by śpiew był ciągle doskonalony i *w każdej parafii rytmicznie i poprawnie wykonywany*⁹². Dlatego już w 1959 r. przypominał w diecezjalnym organie urzędowym treść Instrukcji Kongregacji Obrzędów o muzyce sakralnej i liturgii z 25 listopada 1959 r.⁹³

Bp Franciszek Jop często zalecał proboszczom tworzenie *parafialnego zespołu śpiewaczego, który podtrzymywałby kulturę muzyczną oraz kontynuował ciągle żywą na Opolszczyźnie tradycję śpiewu gregoriańskiego*. Takie polecenie kierował szczególnie do proboszczów parafii wielkomiejskich, w których chciał utworzyć *ośrodki religijnej kultury muzycznej oddziaływujące na parafie sąsiednie*⁹⁴. Biskup nie tylko urzędowo, ale i osobiście angażował się w realizację formacji liturgiczno-muzycznej. Przykładem może być np. jego

⁹¹ Por. KL, nr 29.

⁹² F. JOP, Przemówienia i kazania, Opole 1970, s. 197.

⁹³ WUDO 14 (1959), nr 5, s. 170–204.

⁹⁴ Zalecenie powizytacyjne parafii Prudnik z 18 V 1959 r., pw. św. Macieja w Zabrze z 6 X 1960 r. i pw. św. Antoniego w Zabrze z 22 XI 1968 r., AKOp.

udział w dniach skupienia dla organistów⁹⁵. Przy różnych okazjach i na różny sposób zachęcał do pielęgnowania śpiewów nie tylko w języku narodowym, ale i w łacińskim. Szczególnie popierał śpiew gregoriański⁹⁶. Dzięki jego trosce o śpiew liturgiczny nie zrezygnowano z bogatego dorobku Śląska Opolskiego w rozwoju kościelnego śpiewu ludowego. Śpiew bowiem należał do najważniejszych czynników warunkujących jakość udziału wiernych w liturgii. Czujna opieka bpa Franciszka Jopa sprawiła, że na tym odcinku zdołano harmonijnie połączyć tradycję lokalną ze zmianami soborowymi⁹⁷.

Od samego początku bp Franciszek Jop zdobywał uznanie i podziw dla swojej wielkiej skromności, ubóstwa i pobożności oraz bezinteresownego i sprawiedliwego traktowania wszystkich. Jego wielką historyczną zasługą było to, że swoją postawą, sposobem pasterzowania i świątobliwym życiem zintegrował kapłanów i wiernych pochodzących z różnych środowisk i regionów Polski⁹⁸.

Sporo energii wkładał bp Franciszek Jop w rozwój duszpasterstwa. Powołał różne działy duszpasterstwa specjalistycznego i ich referentów, a także kilka komisji⁹⁹. Wiele troski i starań poświęcił sprawom właściwej formacji duchowieństwa. Troszczył się o rozwój i coraz wyższy poziom Wyższego Seminarium Duchownego. Powszechnie podziwiano gorliwość duszpasterską bpa Franciszka Jopa.

Ostatni rok życia bpa Franciszka Jopa wypełniony był poważną chorobą nerczycy. Pod koniec 1975 r. stan zdrowia ciągle się pogarszał, ale nadal urzędował. Do ostatniego dnia pracował i zarządzał diecezją. Do końca zachował pełną sprawność umysłu. Chorobę znosił bardzo pogodnie. Kilkakrotnie wyrażał życzenie, aby nie umierał sam, ale w gronie osób modlących się, zwłaszcza kapłanów. Bp Franciszek Jop zmarł po długiej chorobie w piątek 24 września 1976 r. Uroczystości pogrzebowe odbyły się w środę 29 września 1976 r. Mszy św. pogrzebowej przewodniczył kard. Karol Wojtyła (bp Franciszek Jop wraz

⁹⁵ Por. W. WYCISK, Regulamin dla organistów diecezji opolskiej, WUDO 32 (1977), nr 7, s. 214–218.

⁹⁶ Zarządzenie Biskupa z 22 II 1976 r., WUDO 31 (1976), nr 6, s. 178–181.

⁹⁷ H. J. SOBECZKO, W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1976), s. 14, s. 123.

⁹⁸ Por. TENŻE (red.), Biskup Franciszek Jop 1987–1976. Wspomnienia w 40. rocznicę śmierci, Opole 2016, s. 22.

⁹⁹ Por. J. MIKOŁAJEC, Pasterz. Działalność biskupa Franciszka Jopa w diecezji opolskiej (1956–1976), Opole 1992, s. 118–138.

z bpem Bolesławem Kominkiem był konsekratorem ks. Karola Wojtyły na biskupa w katedrze wawelskiej w 1958 r.). Kazanie wygłosił Prymas Polski kard. Stefan Wyszyński¹⁰⁰. Bp Franciszek Jop został pochowany w bocznej nawie opolskiej katedry pw. Świętego Krzyża, nieopodal ołtarza Matki Boskiej Opolskiej, której był żarliwym czcicielem¹⁰¹.

Ostatnie 16 lat życia bpa Franciszka Jopa wypełniła troska o liturgię, zwłaszcza ogrom prac związanych z soborową reformą, a następnie z jej wprowadzaniem w Polsce i w diecezji opolskiej. Sprawami tymi musiał zajmować się niejako z urzędu – jako przewodniczący Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski, którym został w przededniu Soboru, bo 10 stycznia 1962 r.¹⁰² Bardzo pozytywnie jego działalność na tym polu ocenił Prymas Polski kard. Stefan Wyszyński w homilii pogrzebowej w katedrze opolskiej: *W prace te włożył dużo umiłowania i znajomości problemu. Niemal wszystkie elementy odnowy liturgicznej po Soborze przeszły w Polsce przez tę Komisję. (...) Na licznych rozporządzeniach Konferencji Episkopatu są wyciśnięte jego pracowite dłonie i za to Episkopat Polski, Duchowieństwo i Lud Boży są głęboko wdzięczni. Jeżeli odnowa liturgiczna w naszej Ojczyźnie przebiegała spokojnie i z należyтым pogłębieniem, to w dużym stopniu zależało to od Komisji Liturgicznej Episkopatu, kierowanej przez Biskupa Franciszka*¹⁰³.

1.3. ABP ALFONS NOSSOL (1976–2009)

W opisie bogatego życia działalności ks. abpa Alfonsa Nossola łatwo o przecenienie ważnych momentów, jednakże o wiele trudniej o poprawną interpretację i ocenę kolejnych etapów działalności, o poznanie ich uwarunkowań i często nieznanych okoliczności. W jego życiu wielkie znaczenie miała dla niego rodzina, rodzeństwo oraz relacje międzyludzkie. Urodził się w Brozcu koło Krapkowic w 1932 r. Ukończył diecezjalne seminarium duchowne, a święcenia kapłańskie otrzymał w 1957 r. z rąk swego poprzednika – bp Franciszka Jopa. Jako młody

¹⁰⁰ K. DOLA, Kościół katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965, NP 22 (1965), nr 4, s. 78.

¹⁰¹ Por. J. KOPIEC, Zarys dziejów Kościoła na Śląsku Opolskim, s. 55.

¹⁰² Por. AKOp, Prot. KEP z 10 I 1963.

¹⁰³ Por. S. WYSZYŃSKI, Kazanie Stefana kardynała Wyszyńskiego Prymasa Polski podczas uroczystości pogrzebowych śp. Księdza biskupa Franciszka Jopa w katedrze opolskiej 29 września 1976 r., WUDO 32 (1977), nr 2–3, s. 39.

kapłan został wysłany na Katolicki Uniwersytet Lubelski na studia specjalistyczne w zakresie dogmatyki. Po ich ukończeniu został mianowany wykładowcą w Wyższym Seminarium Duchownym. Aktywnie angażował się w pracę naukową, co uwieńczył doktoratem (1962) i habilitacją (1976). W 1982 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym, a w 1987 r. – zwyczajnym.

W latach 1976–2009 abp Alfons Nossol przewodził diecezji opolskiej¹⁰⁴. Tytuł arcybiskupa był jedynie *ad personam*. Abp A. Nossol przejął urząd biskupi po pierwszym biskupie opolskim, ks. Franciszku Jopie. Sakry biskupiej udzielił mu w katedrze opolskiej prymas Polski kard. Stefan Wyszyński. Miało to miejsce 17 sierpnia 1977 r. – w uroczystość św. Jacka, patrona Śląska Opolskiego. Nowy biskup powołał Radę Kapłańską, Radę Duszpasterską, zreorganizował kolegium dziekanów, utworzył pięć nowych rejonów duszpasterskich z dziekanami rejonowymi na czele w Opolu, Gliwicach, Raciborzu, Nysie i Kluczborku, utworzył ponad 60 nowych parafii. Dzięki jego staraniom powstał Diecezjalny Dom Księża Emerytów w Opolu oraz Muzeum i Archiwum Diecezjalne. Utworzył Diecezjalny Instytut Pastoralny jako filię KUL w Opolu, który stał się załącznikiem późniejszego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego¹⁰⁵.

Abp Alfons Nossol traktowany był jako ekspert nie tylko w Kościele rzymskokatolickim, lecz także w innych Kościołach chrześcijańskich. Został on powołany w skład rzymskiego Sekretariatu ds. Niewierzących. Funkcję tę pełnił w latach 1981–1986. W 1984 r. został też członkiem Papieskiej Rady ds. Jedności Chrześcijan. Uczestniczył w pracach dwóch międzynarodowych komisjach: od 1980 r. w Komisji ds. Dialogu z Kościołami Prawosławnymi i od 1984 r. w Komisji ds. Dialogu z Kościołami Luteranckimi. Komisje te wypracowały szereg ważnych dokumentów doktrynalnych. Aktywna działalność w wymienionych komisjach sprawiła, że stał się on osobą znaną w międzynarodowym ruchu ekumenicznym. Jest znanym w świecie człowiekiem dialogu¹⁰⁶. Praktyczny ekumenizm arcybiskupa w duszpasterstwie pokazał np. rok 1997, kiedy powódź zalała m.in. kościoły protestanckie na Opolszczyźnie. Abp Nossol zachęcał wtedy ewangelików do sprawowania

¹⁰⁴ PAWEŁ VI, Bulla papieża Pawła VI dotycząca nominacji księdza profesora Alfonsa Nossola na biskupa rezydencjalnego diecezji opolskiej, WUDO 12 (1977), nr 4, s. 363–365.

¹⁰⁵ Por. J. KOPIEC, Zarys dziejów Kościoła na Śląsku Opolskim, s. 56.

¹⁰⁶ Por. H. J. SOBECZKO (red.) Arcybiskup Alfons Nossol. 32 lata posługi biskupiej, Opole 2009, s. 52.

swoich nabożeństw w kościołach katolickich. Podczas nabożeństwa luterńskiego w katolickim kościele św. Sebastiana w Opolu ówczesny ewangelicko-augsburski bp Jan Szarek podziękował katolikom za ten gest. W I niedzielę Adwentu w kościele seminaryjno-akademickim sprawowano nabożeństwo dla młodzieży różnych wyznań, któremu przewodniczył arcybiskup. Dowodem uznania dla osiągnięć arcybiskupa, w tym również osiągnięć na płaszczyźnie zaangażowania ekumenicznego, są tytuły doktora *honoris causa*, które otrzymał na ośmiu uniwersytetach zagranicznych i krajowych¹⁰⁷.

Za rządów abpa Alfonsa Nossola duszpasterstwo skupiało się na podstawowych praktykach religijnych, jak Msza św. niedzielną i świąteczną, wypełnianie obowiązku spowiedzi wielkanocnej, przystępowanie do komunii św., przestrzeganie chrzczenia dzieci, zawieranie katolickich małżeństw, katolickie pogrzeby. Na uznanie zasługuje stałe uczestnictwo grupy parafian w codziennej Mszy św., które odprawiane są jako śpiewane, z przystępowaniem do codziennej Komunii św. Rysem szczególnie charakterystycznym jest rozśpiewanie ludu śląskiego i w tym uzewnętrznianiu swych przeżyć religijnych ludność Opolszczyzny wypowiada się dobitnie. Bogate w treść, formę i repertuar są nabożeństwa majowe, czerwcowe, październikowe, Msze św. roratnie w okresie Adwentu, Gorzkie żale i Droga krzyżowa w Wielkim Poście – wszystkie z dużą liczbą wiernych¹⁰⁸. Jak podkreślał abp Alfons Nossol, Ślązacy są dziedzicami kulturowej trójwymiarowości (polskiej, niemieckiej i morawsko-czeskiej), potomkami pokoleń i dziejów, które o tej trójwymiarowości zdecydowały. Śląsk Opolski ma swoje własne *proprium*, specyficzne akcenty i specyficzne ich rozłożenie¹⁰⁹.

Konkretnym wyrazem troski o jedność i przyjaźń polsko-niemiecką był wysiłek przywrócenia Eucharystii w języku niemieckim dla mniejszości zamieszkałej na terenie diecezji opolskiej. W październiku 1990 r. abp Alfons Nossol opracował *Wskazania dotyczące duszpasterstwa grup mniejszościowych diecezji opolskiej*. Zachęcał w nim do akceptacji mniejszości, uczył tolerancji, a zarazem podał wiele roztropnych rad dla kapłanów. Nawoływał duszpasterzy do poszanowania praw wszystkich parafian do posługiwania

¹⁰⁷ Por. tamże, s. 59.

¹⁰⁸ Por. J. KOPIEC, *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, s. 139.

¹⁰⁹ Por. H. J. SOBECZKO (red.), *Arcybiskup Alfons Nossol. 32 lata posługi biskupiej*, Opole 2009, s. 37.

się w kościele językiem serca. Podkreślał, że należy unikać w liturgii wszystkiego, co mogłoby mieć wydźwięk polityczny lub nacjonalistyczny, powodować niepokój i podziały. Nabożeństwo liturgiczne, zwłaszcza najświętsza Eucharystia, nigdy nie powinno dzielić. Nie pozwala na to Ewangelia, która jest konstytucją naszego chrześcijańskiego bytu. W dwa lata później wydał *Drugie wskazania dotyczące duszpasterstwa grup mniejszościowych*, w których ustalił, że grupy mniejszościowe mają prawo do Mszy św. w języku ojczystym, w miarę możliwości, w każdą niedzielę i święto. Stała troska o mniejszości, o zapewnienie im liturgii we własnym języku, pojawiała się w listach pasterskich i wygłaszanych homiliach¹¹⁰.

Za czasów abp. Alfonsa Nossola zostały zainicjowane Kluby Inteligencji Katolickiej w postaci *tygodni kultury chrześcijańskiej*. Działalność kulturalna Kościoła przejawiała się w architekturze sakralnej, malarstwie, rzeźbie, teatrze religijnym i muzyce. Poezja i literatura nieustannie owocowały nowymi dziełami.

Abp Alfons Nossol – pasterz diecezji opolskiej – wiedział, że troska o Lud Boży jest wartością nadrzędną, dlatego tworzył nowe parafie, a dzięki jego staraniom wybudowano nowe kościoły i kaplice. Niektóre z nich należą dziś do diecezji gliwickiej¹¹¹.

Ważnym wydarzeniem dla życia diecezji opolskiej była ogłoszona 25 marca 1992 r. bulla Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae Populus*. Wprowadziła ona utworzenie nowej diecezji gliwickiej, która *wchłonęła* 90 opolskich parafii z ok. 140 kapłanami opolskimi. Nowa diecezja wraz z opolską włączone zostały do świeżo powołanej metropolii górnośląskiej z siedzibą w Katowicach. Dotychczasowi biskupi pomocniczy z Opola mianowani zostali w Gliwicach: bp Jan Wieczorek ordynariuszem, a bp Gerard Kusz pomocniczym. 15 parafii przypadło nowej diecezji kaliskiej. 5 grudnia 1993 r. ks. Jan Kopiec został mianowany biskupem pomocniczym diecezji opolskiej.

Sprawa rozwoju i ciągłego podnoszenia poziom nauczania dyscyplin teologicznych należała do priorytetowych starań abpa Alfonsa Nossola. Troska ta dotyczyła całej Polski i obejmowała lata przewodniczenia Radzie Naukowej Episkopatu Polski, a także była ściśle związana z rozwojem wyższego szkolnictwa teologicznego w diecezji opolskiej i dotyczyła Wyższego Seminarium Duchownego, a następnie powołanie Instytutu Teologiczno-Pastoralnego,

¹¹⁰ Por. tamże, s. 63.

¹¹¹ Por. H. J. SOBECZKO (red.), Arcybiskup Alfons Nossol. 32 lata posługi biskupiej, s. 39.

falii KUL w Opolu. 10 marca 1994 r. dzięki wielkiemu zaangażowaniu abpa Alfonsa Nossola powstał Uniwersytet Opolski z pierwszym w kraju Wydziałem Teologicznym. Z tej racji 15 sierpnia 1997 r. z Nysy do Opola zostało przeniesione Wyższe Seminarium Duchowne diecezji opolskiej i gliwickiej.

Posługa biskupia sprawowana przez Alfonsa Nossola w ciągu ponad trzydziestu lat, towarzyszące jej rozporządzenia i zarządzenia, wytyczanie długofalowej wizji duszpasterstwa skłoniły biskupa do zwołania w 2002 r. Pierwszego Synodu Diecezji Opolskiej. Ta inicjatywa pobudziła duszpasterzy do jeszcze większej współpracy z ludźmi świeckimi, także na polu liturgicznym. Trzyletnia praca synodalna jest wskazaniem słusznej i bezpiecznej drogi duszpasterskiej dla diecezji.

Dekretem z 25 sierpnia 2002 r. abp Alfons Nossol powołał do działania nową jednostkę administracyjną Kurii Diecezjalnej – Referat ds. Muzyki Kościelnej. Do zadań referatu należały: troska o organy piszczałkowe w kościołach diecezji opolskiej; troska o inne instrumenty muzyczne (organy elektroniczne, fisharmonie, instrumenty dęte itp.) służące liturgii; troska o liturgiczne zespoły śpiewacze (chóry parafialne, schole liturgiczne); troska o parafialne orkiestry dęte; duszpasterstwo muzyków kościelnych diecezji opolskiej oraz przygotowywanie wydawnictw muzycznych. Referentem Biskup Opolski mianował ks. Grzegorza Poźniaka¹¹².

Działania Referatu ds. Muzyki Kościelnej zostały wprzęgnięte w ramy roku szkolnego. Pierwsze podsumowanie miało miejsce po pięciu latach pracy. Zostało ono zebrane w publikacji w formie maszynopisu¹¹³ oraz w sprawozdaniu zamieszczonym w *Wiadomościach Urzędowych Diecezji Opolskiej*¹¹⁴.

Terenem szczególnej aktywności Referatu są organy piszczałkowe. Diecezja opolska współpracowała z kilkoma firmami organmistrzowskimi, mimo że zdecydowaną większość prac wykonywali dwaj organmistrzowie: Wiesław Jeleń z Olszyny oraz Henryk Hober z Olesna. W ciągu 10 lat pracy Referatu wyremontowano ponad 100 instrumentów. Należy podkreślić, że środki finansowe w zdecydowanej większości przypadków były samodzielnie gromadzone

¹¹² Por. G. POŹNIAK, 10 lat pracy Referatu ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu, WUDO 67 (2012), nr 6, s. 248.

¹¹³ TENŻE, Referat ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu w latach 2002–2007, Opole 2007 [mps], s. 66.

¹¹⁴ TENŻE, Podsumowanie pięciu lat pracy Referatu ds. Muzyki Kościelnej, WUDO 62 (2007), nr 7–8, s. 322–325.

przez parafie. Od września 2007 r. do końca sierpnia 2012 r. odebrane zostały komisyjnie remonty organów w parafiach (chronologicznie): Lewice, Jarnołów, Nysa – par. św. Franciszka, Brynica, Zimnice Wielkie, Chudoba, Wierzch, Twardawa, Gostomia, Kuniów, Głubczyce – kościół parafialny, Paczków, Otmuchów, Żędownice, Kadłub, Przywory, Krzanowice, Branice – parafia Świętej Rodziny, Boguszyce, Koźle, Mieszkowice, Przewóz, Pietrowice Wielkie, Ligota Turawska, Wiechowice, Krapkowice – parafia św. Mikołaja, Kielcza, Opole-Nowa Wieś Królewska, Popielów, Trzeboszowice, Ostroźnica, Ligota Prószkowska, Kórnica, Kujakowice Górne, Mechnice, Kozłowice, Zakrzów Turawski, Dobrodzień – kościół św. Walentego, Chocianowice, Kup, Krośnica, Księżę Pole, Hajduki Nyskie, Świerkle, Krasiejów, Nowy Świętów¹¹⁵. Niektóre parafie (m.in. Gostomia, Twardawa, Otmuchów, Paczków) zdecydowały się na zorganizowanie uroczystości oddania organów do używania po remoncie. Wiąże się to z poświęceniem instrumentu oraz koncertem organowym. Remont organów jest jedną z najtrudniejszych inwestycji parafialnych. Działania referatu zmierzają do udzielenia księżom proboszczom wszelkiej merytorycznej i organizacyjnej pomocy. Jej wyrazem są np. spotkania z radą parafialną celem omówienia przebiegu remontu organów.

Nie wszystkie parafie stać na wybudowanie organów piszczalkowych. Tym wspólnotom proponuje się zakup wysokiej klasy instrumentów elektrycznych. W latach 2007–2012 za pośrednictwem Referatu zainstalowano w diecezji opolskiej 12 tego rodzaju instrumentów, z czego 11 sprzedała firma Edwarda Maiera z Rybnika. Zainstalowała ona instrumenty m.in. w kościołach: św. Anny w Czarnowasach, w Rozwadzy, w Zdieszowicach, w Więszycach, w Opolu-Malinie.

W ramach działalności Referatu ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu prowadzona była także działalność wydawnicza. Szczególnie ważnym jej wymiarem są dwie płytowe serie wydawnicze: *Organy Śląska Opolskiego* oraz *Musica Silesiae*¹¹⁶.

Obecnie Referat ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu (ks. P. Kierpal) animuje także duszpasterstwo muzyków kościelnych

¹¹⁵ Por. TENŻE, 10 lat pracy referatu ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu, WUDO 67 (2012), nr 6, s. 249.

¹¹⁶ Por. tamże, s. 251.

pracujących w Kościele opolskim. Prowadzi pracę pastoralną z muzykami kościelnymi w kontekście roku szkolnego i aktywności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej. Każdego roku organizowane są dwa dni skupienia: adwentowy i wielkopostny oraz rekolekcje wakacyjne, o czym jeszcze powiemy w dalszych częściach pracy¹¹⁷. Diecezjalny duszpasterz muzyki kościelnej organizuje także diecezjalną pielgrzymkę chórów kościelnych na Górę św. Anny, która od 2019 r. organizowana jest w październiku. W latach ubiegłych miała miejsce we wrześniu (odpowiedzialny był ks. J. Kowolik). Na prośbę uczestników termin przeniesiono na okres majowy, który jednak okazał się problematyczny ze względu na znaczną liczbę uroczystości religijnych w parafiach. Wydaje się, że najwłaściwszym terminem jest II weekend października, który obecnie obowiązuje i jest praktykowany.

1.4. BP ANDRZEJ CZAJA (2009–)

Ojciec Święty Benedykt XVI przyjął rezygnację ks. abpa Alfonsa Nossola z posługi biskupa opolskiego, złożoną zgodnie z kan. 401 § 1 KPK, i mianował biskupem opolskim ks. prof. KUL dr hab. Andrzeja Czaję, kapłana tej diecezji¹¹⁸.

Ks. Andrzej Czaja, dr hab. teologii dogmatycznej, urodził się 12 grudnia 1963 r. w Oleśnie na Śląsku Opolskim jako syn Bernarda i Heleny z d. Respondek. W rodzinnej wiosce – Wysoka k. Olesna – przyjął chrzest (26 grudnia 1963 r.), Pierwszą Komunię św. (28 maja 1972 r.) i sakrament bierzmowania (2 października 1973 r.). Tu uczęszczał do szkoły podstawowej (1970–1978), a następnie do liceum ogólnokształcącego w Oleśnie (1978–1982). Studia filozoficzno-teologiczne odbył w latach 1982–1988 w Wyższym Seminarium Duchownym Śląska Opolskiego w Nysie. 25 października 1987 r. z rąk bpa Gerarda Kusza przyjął święcenia diakonatu. Święcenia prezbiteratu przyjął w Kluczborku 11 czerwca 1988 r. z rąk bpa Jana Bagińskiego.

Studia seminaryjne zakończył pracą magisterską pt. *Pneumatologiczny wymiar chrystologii w polskiej literaturze teologicznej*, której promotorem był abp Alfons Nossol. W 1989 r. rozpoczął studia specjalistyczne

¹¹⁷ Por. tamże, s. 253.

¹¹⁸ Por. J. KOWALCZYK (red.), Decyzje Ojca Świętego dotyczące ordynariusza diecezji opolskiej, WUDO 64 (2009), nr 9, s. 419–420.

na KUL. 11 marca 1994 r. pod kierunkiem o. prof. Stanisława Celestyna Napiórkowskiego OFM Conv obronił pracę doktorską pt. *Jedna Osoba o wielu osobach. Pneumatologiczna eklezjologia Heriberta Mühlena*. 1 października 1993 r. został zatrudniony jako asystent w I Katedrze Teologii Dogmatycznej KUL. Rok później rozpoczął zajęcia z teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego¹¹⁹. 14 sierpnia 2009 r. papież Benedykt XVI mianował go biskupem ordynariuszem diecezji opolskiej. 29 sierpnia otrzymał święcenia biskupie i odbył ingres do kościoła katedralnego pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Opolu. Jako biskup diecezjalny opolski objął urząd Wielkiego Kanclerza Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

Za czasów posługi bpa Andrzeja Czai na uwagę zasługują następujące zagadnienia. Po pierwsze, przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego działało Studium Muzyki Kościelnej. Aby zrozumieć rolę bp. Andrzeja Czai w dokonaniu przemian, trzeba cofnąć się do faktu, że diecezja opolska i inne diecezje w Polsce miały problemy ze szkołami organistowskimi. Były to problemy natury formalno-prawnej. Większość z nich powstawała w latach 70., kiedy w Polsce panował ustrój komunistyczny, który zwalczał Kościół. Od zmiany ustroju po 1989 r. należało w tej kwestii uregulować relacje prawne z państwem.

Pierwszym poważnym problemem, jaki pojawił się w Studium Muzyki Kościelnej jeszcze za czasów posługi abp. Alfonsa Nossola, był fakt, że nie było formalnego rozliczania pracy nauczycieli w szkole. Ten stan rzeczy był nie do zaakceptowania. Potrzebne było natychmiastowe rozwiązanie, aby Studium Muzyki Kościelnej mogło formalnie funkcjonować.

Strukturą, która przyjęła Studium Muzyki Kościelnej w ramach swojej działalności, było – Sanktuarium św. Jacka, Centrum Kultury i Nauki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. W swoim statucie posiadało możliwość prowadzenia działalności edukacyjno-kulturalnej, czyli takie jakiej prowadzi Studium Muzyki Kościelnej. W ten sposób Studium Muzyki Kościelnej przeniosło się do Kamienia Śląskiego, nie zmieniając swojej lokalizacji. Było to działanie przejściowe, które trwało do objęcia diecezji opolskiej przez bp. Andrzeja Czaję.

Po ingresie biskupim ks. Grzegorz Poźniak zwrócił się do biskupa z problemem uregulowania nieścisłości prawnych, z którymi borykało się Studium

¹¹⁹ Por. [brak red.], *Osoba nowego biskupa opolskiego. Biografia i dokonania naukowe*, WUDO 64 (2009), nr 9, s. 424–425.

Muzyki Kościelnej. Efektem tych rozmów było stworzenie pierwszego statutu Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej jako organizacji samodzielnej, która mogłaby prowadzić swoją działalność jako podmiot zatrudniający pracowników. Istniała potrzeba zredagowania statutu DIMK. Ewaluował on w czasie. W sumie były trzy statuty Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej, które nadał tej instytucji bp Andrzej Czaja. Statut DIMK-u jest wzorcowy. Korzystają z niego inne diecezje w Polsce, np. łomżyńska oraz legnicka.

Zgodnie ze statutem celem DIMK jest:

- organizowanie edukacji i wychowania za pomocą muzyki.
- popularyzowanie muzyki chóralnej w społeczeństwie, w sposób szczególny wśród dzieci i młodzieży.
- utrwalanie dorobku repertuarowego w zakresie muzyki chóralnej i organowej.
- pielęgnowanie polskości oraz rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej.
- promowanie młodych talentów muzycznych.
- utrwalanie dorobku repertuarowego w zakresie muzyki chóralnej i organowej.
- działalność w sferze rozwoju kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, nauki, szkolnictwa i edukacji.
- popularyzowanie szeroko pojętej muzyki kościelnej.
- pielęgnowanie tradycji i pomnażania dorobku religijnej kultury muzycznej w diecezji opolskiej i innych diecezjach.
- opieka nad organami piszczałkowymi w parafiach diecezji opolskiej i parafiach innych diecezji.
- przygotowanie od strony organoznawczej i organizacyjnej remontów organów piszczałkowych w diecezji opolskiej.
- działalność duszpasterska na rzecz muzyków kościelnych diecezji opolskiej i innych diecezji.
- podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowych i regionalnych w zakresie kultury muzycznej.
- badania naukowe i prace rozwojowe w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych¹²⁰.

¹²⁰ Szerzej: <http://www.dimk.diecezja.opole.pl/2011-12-13-23-15-30/zadania.html> (13 II 2020).

Drugim polem działalności bp. Andrzeja Czai było powołanie nowej siedziby Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej. W wyniku suszy z 2012 r. budynek przy ul. Kominka 1 w Opolu, gdzie mieścił się DIMK, zaczął pękać. Dalsze prowadzenie dydaktyki i prowadzenia w tym miejscu szkoły było niemożliwe. Decyzją bp. Andrzeja Czai i dzięki pozyskanym środkom finansowym przez ks. Grzegorza Poźniaka oraz z pomocą diecezji opolskiej, która wpłaciła wkład własny, został wyremontowany budynek przy ul. Grunwaldzkiej 7 w Opolu, gdzie przeniesiono DIMK.

Nowy budynek szkoły umożliwił otwarcie szkoły chóralnej i trzech chórów: mieszanego, chłopięcego i żeńskiego. Utworzył poszerzoną ofertę edukacyjną. Wzbogacił obecność w przestrzeni środowiska opolskiego i kościelnego. Potwierdza to m.in. koncert, który został zorganizowany przez DIMK w Branicach: *Requiem niemieckie* J. Brahmsa dedykowane osobom chorującym psychicznie w Specjalistycznym Szpitalu im. ks. Biskupa Józefa Nathana w Branicach. Wystąpił chór z Regensburga z *Hochschule für katholische Kirchenmusik und Musikpädagogik* oraz Orkiestra Symfoniczna Państwowej Szkoły Muzycznej w Gliwicach.

Poza działalnością muzyczną na szczególną uwagę zasługuje działalność wydawnicza. 17 grudnia 2019 r. zapadła decyzja o nadaniu przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego Wydawnictwu *Sindruk* – Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej kwalifikacji naukowych. Tym samym przydzielili na liście wydawnictw naukowych 80 pkt. Do tej pory ukazały się następujące pozycje, które ujęto w sześciu kategoriach¹²¹:

- Serie płytowe – *Organy Śląska Opolskiego, Musica Silasiae, Magister et Discipuli*, Albumy poza seriami.
- *Opoliensis Musica Ecclesiastica – Officium defunctorum, Działalność organmistrzowska firmy LUX, „Pulchrum habitavit in nobis, „Oblicza kultury muzycznej katedry Podwyższenia Krzyża Świętego w Opolu po 1945 r.*
- Literatura dla dzieci – M. Alico, *Święto małego miasteczka*, A. Orlikowska, *Jak Stasia uratowała świat przed ciszą*, ks. G. Poźniak, *O organach z dziećmi i dla dzieci* (wydanie I i II), M. Alico, *Lutnik*, M. Alico, *Pusta*

¹²¹ Zob. <http://www.dimk.diecezja.opole.pl/2011-12-13-23-15-30/wydawnictwo/nasze-publicacje.html> (10 V 2020).

- sala, J. Wiśniewska, *Muzyczne trasy Rytmioła*, M. Mikrut-Filipiak, *Zosia i stary fortepian*, M. Alico, *Biedronka Ilonka i jej kropeczki*, M. Alico, *Pajęczyna*, M. Alico, *Gołąb pocztowy Julian*, M. Alico, *Mała myszka Cysia*, M. Alico, *Zaspany kot Kazimierz*, M. Alico, *Wesoły pies Marbut*.
- W służbie – ks. G. Poźniak, *W służbie Słowa*, ks. G. Poźniak, *W służbie metafory*, ks. G. Poźniak, *W służbie dźwięku*, ks. G. Poźniak, *77 myśli Samarytanina*.
 - Folia Organologica.
 - Śląska Fermata – Z Alfredem Bączkowiczem rozmawia Dominika Gorgosz.

2. KSZTAŁCENIE MUZYCZNO-LITURGICZNE

Wprowadzenie odnowy liturgicznej w diecezji opolskiej¹²² zapoczątkowało proces zreformowania muzyki liturgicznej, która jest nieodłączną częścią liturgii¹²³.

Różnorodny skład ludnościowy na Śląsku Opolskim stwarzał różne problemy duszpasterskie. Jedną z podstawowych trudności było pogodzenie tradycji religijno-obrzędowych (obchodzenie świąt, odprawianie nabożeństw, znajomość pieśni kościelnych)¹²⁴. Dlatego tak ważnym było kształtowanie odpowiedniej świadomości u wiernych poszczególnych parafii. Jak podkreślał św. Jan Paweł II: *Prawdziwa tożsamość parafii polega na świadomości bycia wspólnotą kościelną, która automatycznie pogłębia również tożsamość diecezji, dla której parafia jest podstawową komórką Kościoła lokalnego. Dlatego parafia powinna głosić Ewangelię, celebrować kult i służyć drugiemu człowiekowi, tak jak Chrystus*¹²⁵.

¹²² Odnowa liturgiczna była wynikiem prac Soboru Watykańskiego II, którego pierwszym dokumentem była Konstytucja o liturgii świętej, wydana 4 grudnia 1963 r. Warto podkreślić, że posoborowa odnowa liturgiczna zostawiła w diecezji opolskiej powszechny zwyczaj śpiewanej Mszy św. nawet w dni powszednie.

¹²³ Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium, 4 XII 1963, nr 112.

¹²⁴ H. J. SOBECZKO, W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1976), s. 14, 62.

¹²⁵ Pierwszy synod Diecezji Opolskiej (2002–2005). Statuty i aneksy. Opole 2005, s. 15.

Liturgia jest szczytem działalności Kościoła, jak również źródłem jego mocy¹²⁶. Żadna wspólnota parafialna nie może żyć bez liturgii, zwłaszcza bez celebrowania Eucharystii i świętowania niedzieli. Z Eucharystii wypływają i prowadzą do niej pozostałe sakramenty. W Najświętszej Eucharystii zawiera się całe dobro duchowe Kościoła, czyli sam Jezus Chrystus¹²⁷. Dlatego tak istotne jest przygotowanie muzyczne liturgii, aby podkreślić jej piękno i pomóc wiernym w jej przeżywaniu. Należy podkreślić, że ważne jest, aby troszczyć się o stałą formację liturgiczną wiernych, a w szczególności osób pełniących posługi liturgiczne. W pracy formacyjnej pomocne są posoborowe dokumenty liturgiczne, jak również ogólne wprowadzenia do ksiąg liturgicznych. Wynika z nich jednoznacznie, że każdą celebrację liturgiczną należy starannie przygotować¹²⁸. Wymaga tego nie tylko wspólny śpiew podczas niedzielnej i świątecznej Eucharystii, ale również staranny dobór części śpiewanych: wysoka jakość tekstów i melodii¹²⁹. Muzyka w liturgii powinna odpowiadać duchowi czynności wszystkich liturgicznych czynności, jak również sprzyjać uczestnictwu wszystkich wiernych¹³⁰. Troszcząc się o liturgiczne i muzyczne przygotowanie do liturgii, należy z wiernymi śpiewać przed liturgią, poszerzać stałe repertuar pieśni. Niezwykle pomocny jest w tym modlitewnik *Droga do nieba*, który powinien być propagowany i możliwy do nabycia w każdej parafii.

Oprócz tego należy przygotować odpowiednie osoby do funkcji organisty, dyrygenta, organizatorów życia muzycznego w parafiach, psalterzysty i kantora; zaangażować dziewczęta do scholi liturgicznej, powołać do istnienia i prowadzić chóry kościelne¹³¹. Podniosłość liturgii podkreślają również zespoły instrumentalne, których funkcje są zależne od zastosowania muzyki instrumentalnej w liturgii¹³². W parafiach diecezji opolskiej głównym muzykiem kościelnym, przygotowującym w porozumieniu z celebransem

¹²⁶ Por. KL, nr 10.

¹²⁷ Por. KKK, nr 1324–1325.

¹²⁸ Pierwszy synod Diecezji Opolskiej (2002–2005). Statuty i aneksy, s. 29.

¹²⁹ Por. List Apostolski, Dies Domini, Do Biskupów, Kapłanów i Wiernych o świętowaniu niedzieli, nr 50.

¹³⁰ Por. OWMR, nr 41.

¹³¹ Por. R. POŚPIECH, Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 9.

¹³² Por. ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, Instrukcja o muzyce w świętej liturgii Musicam Sacram, 5 III 1967, nr 19.

wymiar muzyczny liturgii, jest zazwyczaj organista. Zaleca się, aby organiści i inni muzycy kościelni ukończyli Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego. Szczegółowe wskazania dotyczące kwalifikacji i zatrudnienia organistów regulują odrębne zarządzenia i regulamin dla muzyków kościelnych diecezji opolskiej, z którymi będzie można się zapoznać w dalszej części pracy¹³³.

2.1. *DIECEZJALNY INSTYTUT MUZYKI KOŚCIELNEJ*

Kościół Śląska Opolskiego w pierwszych latach swego samodzielnego funkcjonowania stanął przed koniecznością rozwiązania szeregu niecierpiących zwłoki problemów. Należało do nich przede wszystkim: odbudowa zniszczonych kościołów, praca wokół zorganizowania kurii z jej instytucjami i referatami, powołanie do życia Wyższego Seminarium Duchownego. Po zawirowaniach i migracjach wojennych ogromnej pracy wymagało doprowadzenie do normalnego stanu duszpasterstwa, jego ujednolicenie i podniesienie na odpowiednio wysoki poziom¹³⁴. W rozwiązaniu problemów duszpasterskich, pomocny miał być referat duszpasterski, zorganizowany przez pierwszego administratora apostolskiego, ks. Bolesława Kominka¹³⁵. To właśnie referat duszpasterski w ramach duszpasterstwa specjalistycznego zajmował się również organistami. Dzięki niemu ich problemy nie pozostawały na uboczu. Główna uwaga referenta duszpasterskiego skoncentrowana była na dokształcaniu pracujących w parafiach muzykach. Organizowane były dla nich dni skupienia połączone z wykładami o tematyce muzyczno-liturgicznej, jak również kilkudniowe rekolekcje na Górze św. Anny¹³⁶.

¹³³ Por. Pierwszy synod Diecezji Opolskiej (2002–2005). Statuty i aneksy, s. 62.

¹³⁴ Por. B. KICINGER, Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, w: R. POŚPIECH, P. TARLINSKI (red.), Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku (Sympozja 23), Opole 1997, s. 196.

¹³⁵ Na początku kierował nim ks. Bolesław Kominek, zaś od 6 III 1946 r. ks. Ludwik Orzeł. Referat duszpasterski w Opolu był jednym z pierwszych w kraju, powołany do życia według zasad opracowanych przez Komisję Duszpasterską Episkopatu.

¹³⁶ W 1952 r. rejonowe dni skupienia odbyły się w Bytomiu, Opolu, Nysie i Raciborzu, zaś w 1953 r. w Opolu, Kędzierzynie i Bytomiu. W następnych latach odbywały się one w miarę regularnie. Regulamin dla spraw Organistowskich diecezji polskich, ogłoszony przez Ordynariat Opolski 24 września 1953 r., zalecał organistom udział w dokształcaniu i w rekolekcjach. Por. H. J. SOBECZKO, Nowy regulamin dla organistów, WUDO 32 (1977), nr 7–8, s. 234.

Od 1964 r. rozpoczął się proces kształcenia i doksztalcenia muzyków kościelnych związany z wprowadzeniem w diecezjach odnowy liturgicznej, która była owocem prac Soboru Watykańskiego II. Odnowa dotyczyła również muzyki liturgicznej, określanej jako *nieodzowna oraz integralna część uroczystej liturgii*¹³⁷. Muzycy kościelni wymagają właściwej formacji muzyczno-liturgicznej. Na Śląsku Opolskim śpiew należał i nadal należy do najważniejszych czynników wpływających na jakość udziału wiernych w liturgii. Posoborowa odnowa zastała w diecezji powszechny zwyczaj śpiewania podczas każdej Mszy św. Jest to jeden z przejawów bogactwa śląskiej muzyki liturgicznej, uprawianej na tych terenach przez całe stulecia¹³⁸. Należało umiejętnie włączyć do tradycyjnego śląskiego repertuaru pieśniowego śpiewy nowe, powstałe w związku z wprowadzeniem polskich tekstów do Mszału rzymskiego¹³⁹.

Wprowadzenie odnowy liturgii zależało od formacji muzyczno-liturgicznej muzyków kościelnych. To oni mieli być prekursorami nowego, posoborowego spojrzenia na liturgię i roli, jaką odgrywa w niej sztuka muzyczna. Od nich zależało „pielęgnowanie i wzbogacanie skarbcza muzyki liturgicznej”¹⁴⁰. Przeprowadzone przez Kurię Diecezjalną w Opolu badania (1974 r.) stwierdzały, że wiele parafii pozostawało bez stałego organisty. Wielu organistów było źle przygotowanych, co wpłynęło na obniżenie poziomu muzycznego w kościołach. Skutkiem tego było odwrócenie lub zniechęcenie się wiernych do uczestnictwa w liturgii¹⁴¹. Spotkania doksztalcające, ze względu na ich sporadyczność, nie mogły służyć kształceniu nowych muzyków kościelnych.

Dlatego też Kościół opolski podjął się pilnego i odpowiedzialnego zadania, jakim było powołanie diecezjalnego ośrodka, kształcącego przyszłych organistów. Miał on także na celu doksztalcenie organistów już pracujących. W związku z wprowadzeniem posoborowej odnowy liturgicznej kształcenie organistów zdawało się nabierać innego wymiaru. Biskup opolski

¹³⁷ KL, nr 112.

¹³⁸ Por. M. BARTUSZ, Wkład Studium Muzyki Kościelnej w Opolu w rozwój śląskiej kultury muzycznej. Opole 1995, s. 8–11 (mps pracy magisterskiej w Bibliotece UO).

¹³⁹ Por. H. J. SOBECZKO, W trosce o liturgiczne dziedzictwo, s. 209–210.

¹⁴⁰ KL, nr 121.

¹⁴¹ AKOp, DKL t. II: Kwestionariusz dla organistów, 17 IX 1974 r.

Franciszek Jop w 1967 r. powołał Diecezjalną Komisję Liturgiczną¹⁴², której działania pozwalały pogłębić stopniowo wiedzę muzyczno-liturgiczną¹⁴³.

Według zachowanych dokumentów działania Diecezjalnej Komisji Liturgicznej na polu dokształcania organistów były w tym czasie liczne i różnorodne¹⁴⁴. Przyczyniały się one do percepcji soborowej odnowy liturgii w parafiach, pozwalały na pogłębienie formacji muzyczno-liturgicznej oraz moralnej wielu organistów.

Zanik dopływu wykształconych organistów do wspólnot parafialnych spowodowany był brakiem szkół przygotowujących kadrę muzyków kościelnych. Po wojnie Kościół utracił możliwość kształcenia muzyczno-liturgicznego adeptów sztuki organistowskiej. Główną przyczyną były zmiany społeczno-polityczne, związane z przejęciem władzy przez komunistów, którzy byli wrogo nastawieni do Kościoła. Przyczyniło się to do zamykania szkół dla organistów. Poprzez tego rodzaju działania oddaliliśmy się od sposobów kształcenia muzyków kościelnych w takich krajach, jak: Niemcy, Austria, Szwajcaria¹⁴⁵.

Aby zachować ciągłość posługi organistów w parafiach, wielu duszpasterzy skłaniało się do działań doraźnych. Najczęstszą ich formą było zachęcenie kandydatów do zdobywania wiedzy u praktykujących już organistów lub pod kierunkiem muzycznie uzdolnionych księży¹⁴⁶.

Prace przygotowawcze związane z otwarciem Ośrodka Kształcenia Organistów w Opolu rozpoczęły się pod koniec sierpnia 1974 r. 17 września tegoż roku bp Antoni Adamiuk wystosował pismo do proboszczów, informujące o projekcie zorganizowania przy katedrze Świętego Krzyża w Opolu

¹⁴² Por. J. CHUDALLA, *Od studium organistowskiego do Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu*, w: G. POŹNIAK (red.), *Szkoła Organistowska w Opolu w latach 1974–2014*, Opole 2014, s. 24.

¹⁴³ Wyczerpujące informacje dotyczące genezy powstania opolskiej szkoły organistowskiej można znaleźć w: B. KICINGER, *Kształcenie organistów w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II w latach 1965–1991*, Opole 1992 (mps pracy lic. w Bibliotece Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu). Wiele informacji zamieszczonych w tej pracy zawiera również opracowanie: M. BARTUSZ, *Wkład Studium Muzyki Kościelnej w Opolu w rozwój śląskiej kultury muzycznej*.

¹⁴⁴ Por. H. J. SOBECZKO, *W trosce o liturgiczne dziedzictwo*, s. 209–213.

¹⁴⁵ Por. B. KICINGER, *Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, s. 196.

¹⁴⁶ W diecezji opolskiej edukację muzyczną prowadzili m.in.: ks. Jan Post (1903–1980) z Raciborza oraz ks. Helmut Kraik (1934–1995) z Dobrzecza Wielkiego.

trzyletniego Studium Organistowskiego – Ośrodka Kształcenia Organistów¹⁴⁷. W piśmie zostały podane podstawowe zasady dotyczące funkcjonowania kursu oraz wymogi stawiane kandydatom. Zajęcia miały się odbywać w każdy piątek od 16.00 do 20.00 w pomieszczeniach przykatedralnych¹⁴⁸. Przyszłych organistów kształcono z następujących przedmiotów: liturgia, teoria i praktyka gry organowej, solfeż, dyrygowanie¹⁴⁹.

Celem DIMK jest prowadzenie działalności pożytku publicznego, edukacyjnej, duszpasterskiej, organizacyjnej, koncertowej i promocyjnej w obszarze wyższej kultury muzycznej. DIMK stawia przed sobą wiele celów, które szczegółowo podaje na swojej stronie internetowej¹⁵⁰.

DIMK rozwija pasje dzieci, młodzieży i dorosłych. Dokonuje się to na sześciu kierunkach, kursach prowadzonych przez Instytut: organista, podyplomowy organista, kurs dla psalterzystów, prowadzenie zespołów śpiewających, podstawowe kształcenie muzyczne – ogródek muzyczny, prowadzenie zespołów instrumentalnych, wokalistyka (piosenka religijna). Ponadto prowadzone są warsztaty, a także chóry. DIMK organizuje także koncerty i konkursy upowszechniające tradycje narodowe i regionalne.

¹⁴⁷ Do 1984 r. w nazwie opolskiej szkoły były określenia związane z pojęciem organista. To zawężenie nie wpłynęło na program kształcenia, ograniczony tylko do aspektów związanych z posługą ściśle organistowską. Wtedy też przygotowywano muzyków kościelnych.

¹⁴⁸ Por. J. CHUDALLA, *Od studium organistowskiego do Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu*, s. 25.

¹⁴⁹ Por. B. KICINGER, *Kształcenie organistów w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II w latach 1965–1991*, s. 46.

¹⁵⁰ Zob. <http://www.dimk.diecezja.opole.pl/2011-12-13-23-15-30/zadania.html> (18 II 2018).

2.2. WYŻSZE SEMINARIUM DUCHOWNE W NYSIE I OPOLU

Dekret erygujący¹⁵¹ Wyższe Seminarium Duchowne Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego został wydany 15 sierpnia 1949 r., podpisany przez ks. Bolesława Kamionka – Administratora Opolskiego oraz ks. Wacława Wyciska – Kanclerza Kurii. Dzięki niemu po raz pierwszy dla Śląska Opolskiego zostało powołane do życia Wyższe Seminarium Duchowne. Seminarium zostało założone 1 września 1949 r. w Opolu pod wezwaniem św. bpa Stanisława Szczepanowskiego. Po roku zostało przeniesione do Nysy. Seminarium odegrało nieocenioną rolę w tworzeniu na tych ziemiach środowiska wiary, liturgii, pojednania. Stało się ono pierwszą powojenną wyższą uczelnią na terenie Śląska Opolskiego.

W formacji przyszłych kapłanów muzyka zajmuje istotne miejsce. Jest to dziedzina szczególnie doceniania i konsekwentnie rozwijana przez kleryków. Już od pierwszych lat alumni uczą się chorału gregoriańskiego, poznają gatunki i formy muzyki religijnej, tworzonej z myślą o liturgii, jak również zapoznają się z muzyką współczesną, powstałą z inspiracji religijnej. Alumni są nie tylko odbiorcami sztuki muzycznej, ale również sami tworzą uroczysty wymiar Eucharystii i innych nabożeństw. Studenci obok uczestnictwa w uroczystej, śpiewanej liturgii seminaryjnej, uczestniczą w koncertach muzyki religijnej na terenie Seminarium, jak również w opolskich kościołach czy Filharmonii Opolskiej. Strona czynna formacji to ćwiczenia wokalne w ramach zajęć z muzyki sakralnej, jak również udział w chórze czy scholi liturgicznej.

Wyższe Seminarium Duchowne diecezji opolskiej, decyzją biskupa opolskiego Alfonsa Nossola z 15 sierpnia 1997 r. zostało przeniesione do stolicy biskupiej, do Opola, do gmachu przy ul. Drzymały 1. Głównym patronem

¹⁵¹ Zważywszy jak nadzwyczaj pożyteczne byłoby dla naszej Administracji Apostolskiej nowe Seminarium celem kształcenia i wychowywania kleru wg norm świętych kanonów i specjalnych instrukcji przez Stolicę Apostolską wydanych, po uprzednim przyzwoleniu Naszego Zgromadzenia Konsultorów Diecezjalnych i Naszej Rady dla zarządu mieniem kościelnym, wezwawszy także świętego Imienia Bożego, mocą naszej władzy zwyczajnej niniejszym dekretem powołujemy do życia i ogłaszamy założonym nasze Wyższe Seminarium w Opolu pw. świętego Stanisława biskupa i męczennika, jako kościelną osobę moralną wg uprawnień przewidzianych przez św. kanony 99-103, z prawem posiadania i zarządzania swoim mieniem, jednakże po całkowitym i bezpośrednim Naszym pełnomocnictwem we wszystkich sprawach, zgodnie z ustaleniami prawa powszechnego, statutu w diecezjalnych i prawomocnych zwyczajów, Opole 15 VIII 1949 r.

Seminarium pozostał Stanisław, Biskup i męczennik, a współpatronką Jadwiga Śląska.

W ten sposób klerycy nyskiego seminarium stali się pełnoprawnymi studentami państwowego Uniwersytetu Opolskiego. Zmiana ma pozytywnie wpłynąć na ewangelizację i integrację środowiska uniwersyteckiego. Przeniesienie seminarium do Opola zwiększyło możliwości obcowania z kulturą i sztuką¹⁵².

3. SPOTKANIA FORMACYJNE

Od lat 80. XIX w. w diecezji opolskiej organizowano spotkania formacyjne. Początkowo prowadzone były adwentowe dni skupienia dla organistów¹⁵³. Jedne z nich odbyły się pod koniec 1985 r. w trzy pierwsze soboty Adwentu w pięciu rejonach diecezji: Nysie (30 XI), Zabrzu i Raciborzu (7 XII) oraz Kluczborku i Opolu (14 XII). Spotkania rozpoczynały się nabożeństwem pokutnym z homilią, które prowadzili: ks. F. Pieruszka (Zabrze), ks. B. Kicingier (Racibórz) i ks. J. Waloszek (Nysa, Kluczbork, Opole). Następnie pracownicy Studium Muzyki Kościelnej w Opolu omawiali wybrane zagadnienia związane z muzyką kościelną w diecezji opolskiej. Ks. J. Waloszek przedstawił nauczanie muzyki w Wyższym Seminarium Duchownym w Nysie. Jak podkreślał, nie jest ono wcale traktowane marginesowo, co wielokrotnie zarzucali organiści. Edukacja muzyczna przyszłych księży jest sprawą niezmiernie ważną, ale również trudną i odpowiedzialną. Od kultury muzycznej duchowieństwa w dużej mierze zależy, jak będzie rozwijać się muzyka kościelna w poszczególnych parafiach oraz jaka będzie ich współpraca z muzykami kościelnymi.

Oprócz tej kwestii R. Pośpiech przedstawił zagadnienie kształcenia dobrych i odpowiedzianych muzyków kościelnych, wskazał na istniejące w tym względzie potrzeby i trudności. Szczegółowo scharakteryzował zadania i kierunki działalności diecezjalnego Studium Muzyki Kościelnej.

¹⁵² Por. J. WALOSZEK, Inicjatywy i działalność kleryków, s. 233.

¹⁵³ Szerzej na ten temat zob. R. POŚPIECH, Adwentowe dni skupienia, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 18–19; TENŻE, Adwentowe dni skupienia dla organistów, Mwl-op 2 (1987), nr 1 (4), s. 21–22; TENŻE, Adwentowe dni skupienia dla organistów, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 19; TENŻE, Adwentowe dni skupienia, Mwl-op 5 (1990), nr 1 (10), s. 18–19; TENŻE, Adwentowe dni skupienia dla muzyków kościelnych, Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 20–21.

Z przykrością należy stwierdzić, że spośród wszystkich parafii diecezji opolskiej, gdzie posługuje około 400 muzyków, niewiele ponad 100 wzięło udział w tych dniach skupienia¹⁵⁴.

Oprócz adwentowych dni skupienia dla organistów organizowane były również rekolekcje¹⁵⁵. Jedne z nich odbyły się od 21 do 24 kwietnia 1986 r. na Górze św. Anny. Myślą przewodnią wszystkich rekolekcyjnych nauk było biblijne: *Bracia trwali w nauce Apostołów, we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwie* (Dz 4,42). Wieczór pierwszego dnia wypełniła czeska muzyka wielkanocna, słuchana z płyt. R. Pośpiech wygłosił, ilustrowany nagraniami, referat na temat muzyki renesansu. Popołudniową naukę nt. *Organista służy wspólnocie* wygłosił ks. J. Kowolik. Kulminacją była wieczorna Msza św., w czasie której organiści wykonali chóralną mszę F. Schuberta *Gdzie szukać mam opieki*. Kolejną nauką nt. *Organista i cnota radości* wygłosił ks. H. Komander, natomiast *Organista a Eucharystia* – ks. M. Przydacz¹⁵⁶.

Dni skupienia odbywały się w klasztorze Sióstr *de Notre Dame* w Opolu, a po podziale diecezji na rejony duszpasterskie (1981 r.) – w wyznaczonych parafiach z poszczególnego rejonu. Rekolekcje odbywały się na Górze św. Anny i w Mochowie. Po wielu spotkaniach udało się stworzyć regulamin dla organistów diecezji opolskiej¹⁵⁷. Od kilku lat dni skupienia mają miejsce w jednym z kościołów Opola, natomiast rekolekcje, wspólne dla muzyków kościelnych diecezji opolskiej i gliwickiej, odbywają się na przemian w Kamieniu Śląskim i w Rudach¹⁵⁸.

Inną formą spotkań formacyjnych w diecezji opolskiej były zebrania dyrygentów kościelnych. Głównym celem spotkań było omawianie i przygotowywanie pielgrzymki chórów kościelnych Opolszczyzny. Odbywały się

¹⁵⁴ Por. R. POŚPIECH, Adwentowe dni skupienia dla organistów, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 18–19.

¹⁵⁵ Szerzej na ten temat zob. m.in. R. POŚPIECH, Wielkopostne dni skupienia dla organistów, Mwl-op 2 (1986), nr 2, s. 18; J. DOLNY, Rekolekcje dla organistów diecezji opolskiej, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 17–18; S. OŹGA, Rekolekcje dla organistów diecezji opolskiej, Mwl-op 2 (1988), nr 2 (7), s. 20–21, TENŻE, Rekolekcje dla organistów, Mwl-op 5 (1990), nr 2 (11), s. 19–20; TENŻE, Rekolekcje dla muzyków kościelnych, Mwl-op 7/8 (1993/1994), nr 1–2 (14/15), s. 32.

¹⁵⁶ Por. J. DOLNY, Rekolekcje dla organistów, Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 18–19.

¹⁵⁷ Tekst tego dokumentu – zob. WUDO 31 (1977), nr 6, s. 214–218. W tym samym numerze WUDO ukazało się obszerne jego omówienie, H. J. SOBECZKO, Nowy regulamin dla organistów, s. 233–239.

¹⁵⁸ Por. R. POŚPIECH, Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 11.

one na Górze św. Anny. Ks. J. Kowolik, który przewodniczył tym spotkaniom, przygotowywał również wspólne *wieczory chóralne*. Zwrócono uwagę, aby powołać dyrygentów odpowiedzialnych za organizację życia chóralnego w poszczególnych rejonach w diecezji. Zorganizowano w rejonach doroczne dni skupienia dla chórzystów. Szukano możliwości i kierunków działania mających na celu zachęcenie – szczególnie młodzieży – do śpiewu chóralnego, do zasilania kurczących się coraz bardziej zespołów parafialnych¹⁵⁹.

W ostatnich latach w diecezji opolskiej Referat ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu animuje duszpasterstwo muzyków kościelnych pracujących w opolskim Kościele. W dalszym ciągu każdego roku organizowane są dwa dni skupienia: adwentowy i wielkopostny oraz rekolekcje wakacyjne. Od momentu powołania Referatu ds. Muzyki Kościelnej zajęli się on animowaniem liturgicznych zespołów śpiewaczych (scholi liturgicznych i chórów parafialnych). Od 2002 r. odbywa się Przegląd Scholi Liturgicznych we Wrzosekach oraz Przegląd Chórów Parafialnych w Opolu. Oba przeglądy mają być miejscem spotkania zespołów liturgicznych, działających przy parafiach diecezji opolskiej. Istotną rolę w wymiarze formacji wewnętrznej uczestników przeglądów zajmuje modlitwa oraz przygotowanie oprawy muzycznej Eucharystii. Kapitałne znaczenie odgrywa wielowymiarowa edukacja: pogadanki liturgiczne, zbiorowa emisja głosu w formie metodycznie przygotowanej rozśpiewki i praktycznych uwag, jak również propozycje repertuarowe. Nie do przecenienia jest także fakt nieformalnych spotkań dyrygentów zespołów i wymiana doświadczeń, a przy edycjach konkursowych spotkanie prowadzących zespoły z jurorami¹⁶⁰.

Tradycją duszpasterstwa muzyków kościelnych diecezji opolskiej są także rekolekcje wakacyjne. Prowadzone są one wspólnie z duszpasterstwem diecezji gliwickiej. Do 2010 r. rekolekcje wakacyjne odbywały się w Kamieniu Śląskim, w 2011 r. w Rudach Raciborskich, w 2012 r. w Głucholazach¹⁶¹. Ze strony diecezji opolskiej od 2012 r. odpowiedzialnym za ich organizowanie jest diecezjalny duszpasterz muzyków, którym

¹⁵⁹ Por. J. CHUDALLA, Spotkania dyrygentów chóralnych, Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 19.

¹⁶⁰ Por. G. POŹNIAK, 10 lat pracy referatu ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu, WUDO 67 (2012), nr 6, s. 254.

¹⁶¹ Por. tamże, s. 253.

jest ks. Piotr Kierpal. Wspólnie z duszpasterzem muzyków diecezji gliwickiej – ks. Adamem Kozakiem, zorganizowali oni następujące rekolekcje: w 2013 r. w Rudach, w 2014 r. w Głębinowie, w 2015 r. w Głębinowie, w 2016 r. Nysie, w 2017 r. w Ośrodku Formacyjno-Edukacyjnym diecezji gliwickiej w Rudach, w 2018 r. w Kamieniu Śląskim, w 2019 r. w Kokotku. Z uwagi na stan epidemiczny w Polsce w 2020 r., rekolekcje, które miały się odbyć w Głębinowie, zostały odwołane. Ostatnie zostały zorganizowane po rocznej przerwie w Głębinowie w 2021 r.

Dni skupienia to próba odpowiedzi na aktualne problemy związane z funkcjonowaniem muzyki w przestrzeni liturgicznej (m.in. formy dokształcania zespołów śpiewaczych i ich dyrygentów, rola orkiestry dętej), ale również postulaty zgłaszane przez środowisko muzyków kościelnych (m.in. brak uregulowań dotyczących czasu pracy i wysokości wynagrodzenia organisty)¹⁶².

4. DROGA DO NIEBA I INNE POMOCE MUZYCZNO-LITURGICZNE

Wyjątkowo skutecznym narzędziem kształtującym specyfikę życia religijnego mieszkańców Śląska Opolskiego są liczne modlitewniki i śpiewniki. Cieszą się one swoistą popularnością. Na omawianym terenie pierwsze śpiewniki zaczęły ukazywać się już w XVI w., głównie w Nysie, gdzie od 1555 r. czynna była drukarnia Creuzigera¹⁶³. Po 1800 r. ośrodkami wydawniczymi były: Olesno, Racibórz, Opole, Głogówek, Góra św. Anny¹⁶⁴. Po 1840 r. nastąpił liczebny wzrost modlitewników i śpiewników na Śląsku Opolskim. Ukazywały się one w języku polskim, niemieckim i czeskim. Autorami modlitewników byli przede wszystkim proboszczowie, którzy wydawali je dla potrzeb swoich parafian. Świadczy to o wielkiej gorliwości i inwencji ówczesnych duszpasterzy, którzy wysoko cenili drukowane materiały i pomoce pastoralno-liturgiczne. Do najbardziej znanych autorów należeli księża: N. Bonczyk, J. Brzuska, J. Chrzęszcz, J. Chudob, A. Cyran, J. Cytrynowski, A. Janusz, A. Kuczera,

¹⁶² Wyczerpujące informacje dotyczące dni skupienia znajdują się w: B. KICINGER, Kształcenie organistów w diecezji opolskiej, s. 71–84.

¹⁶³ J. BENZIG, Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts in Deutschen Sprachgebiet, Wiesbaden 1963, s. 321.

¹⁶⁴ W. OGRODZIŃSKI, Dzieje piśmiennictwa śląskiego, Katowice – Wrocław 1965, s. 63, 107–109.

J. Menzel, L. Skowronek, A. Stabnik, J. Szarfanek, J. Żmijka¹⁶⁵. Najwięcej modlitewników wydrukowano w Mikołowie (114 tytułów), na Górze św. Anny (62), w Bytomiu (27), Piekarach (27), Opolu (21, z tego 13 polskich, 7 niemieckich i 1 niemiecko-polski), Raciborzu (6), Oleśnie (9) i Głogówku (6)¹⁶⁶. Niekompletny zestaw śląskich modlitewników wylicza 332 pozycje¹⁶⁷.

Różne były tytuły tych książeczek. Wśród nich pojawiała się również *Droga do nieba*. Do 1920 r. pod tym tytułem na Górze św. Anny i we Wrocławiu ukazał się modlitewnik ks. Ignacego Böhma¹⁶⁸, a w Mikołowie – T. Nowackiego (1873), oraz dwa anonimowe (1897, 1899)¹⁶⁹. Podobne modlitewniki, także pod tym samym tytułem, spotykamy również poza Śląskiem, np.: Wilno (1731), Kraków (1863), Poznań (1871), Pelplin (1877), Warszawa (1893)¹⁷⁰. Ich układ treściowy znacznie odbiegał od modlitewnika ks. Ludwika Skowronka.

Z ogromnej liczby modlitewników największą popularność zyskała *Droga do nieba*, opracowana i wydana przez ks. Ludwika Skowronka – proboszcza parafii Bogucice k. Katowic¹⁷¹. Pierwsze wydanie polskie *Drogi do nieba* i niemieckie *Weg zum Himmel* ukazało się w 1902/1903 r.¹⁷² Modlitewniki te zostały zatwierdzone do druku przez kard. J. Koppa w 1902 r. (*imprimatur* do polskiego wydania z 27 października 1902 r., a do niemieckiego – z 24 lipca 1902 r.), jednak druk ukończono w 1903 r. W ciągu trzech miesięcy sprzedano cały nakład, dlatego w sierpniu 1903 r. ukazało się już drugie, poszerzone i uzupełnione polskie wydanie *Drogi do nieba*¹⁷³. Modlitewnik

¹⁶⁵ Zob. szerzej na ten temat: A. GLAESER, W służbie człowiekowi. Teologiczno-pastoralny wymiar modlitewnika Droga do nieba, (Opolska Biblioteka Teologiczna 2), Opole 1994.

¹⁶⁶ W. OGRODZIŃSKI, Dzieje piśmiennictwa śląskiego, s. 42–43.

¹⁶⁷ Por. T. OCHOT, Modlitewniki górnośląskie do 1914 r., RTSO 1 (1968), s. 357–408.

¹⁶⁸ K. WORBS, Modlitewnik górnośląski Droga do nieba księdza Ludwika Skowronka. Studium historyczno-pastoralne, Lublin 1988 (mps w BKUL).

¹⁶⁹ H. J. SOBECZKO, Pierwsze wydanie modlitewnika Droga do nieba, w: R. PIERSKAŁA (red.), Stulecie Drogi do nieba księdza Ludwika Skowronka (Sympozja 52), Opole 2003, s. 49.

¹⁷⁰ K. ESTREICHER, Bibliografia polska XIX stulecia, t. IV, Kraków 1967, s. 174.

¹⁷¹ Biografię tego zasłużonego duszpasterza zob. w: F. WOSNICA, Ludwig Skowronek (1859–1934), w: J. GOTTSCHALK, Schlesische Priesterbilder, t. V, Aalen 1967, s. 69–71.

¹⁷² Przez 40 lat, do czasu wybuchu II wojny światowej, modlitewnik w obu wersjach językowych ukazywał się w różnych formatach i na wysokim poziomie edytorskim w drukarni R. Meyera w Raciborzu.

¹⁷³ K. WORBS, Modlitewnik górnośląski Droga do nieba księdza Ludwika Skowronka. Studium historyczno-pastoralne.

Weg zum Himmel nie jest tłumaczeniem polskojęzycznej *Drogi do nieba*, ale zupełnie inną wersją modlitewnika.

Nowe możliwości działalności duszpasterskiej Kościoła, w tym również w pionie wydawniczym, nastąpiły w Polsce po zmianach październikowych w 1956 r. Rządy w Opolu objął bp Franciszek Jop. W wyniku jego starań wznowiono działalność Wydawnictwa Świętego Krzyża. Przystąpiono do wydawania przede wszystkim modlitewników i katechizmów. Pod kierunkiem ks. Z. Curzydły przygotowano nowe i uzupełnione wydanie *Drogi do nieba*¹⁷⁴. Słowo wstępne, odwołujące się do 50. rocznicy wydania tego modlitewnika przez ks. Ludwika Skowronka, bp Franciszek Jop podpisał 14 września 1957 r. Uzupełniono dział modlitw do świętych, wprowadzono triduum ku czci św. Stanisława Kostki oraz nowe modlitwy do św. Antoniego i innych patronów.

Prace nad posoborową redakcją *Drogi do nieba*, ze względu na powolne ukazywanie się polskich edycji nowych ksiąg liturgicznych, trwały 10 lat (1968–1978). Pracami kierowała Diecezjalna Komisja Liturgiczna. Nowe wydanie przeredagowanego modlitewnika ukazało się w 1978 r. – w 75. rocznicę pierwszego wydania przez ks. L. Skowronka, o czym wspomina w przedmowie bp opolski Alfons Nossol¹⁷⁵. To wydanie wznawiano każdego następnego roku.

Po 1989 r., kiedy część ludności upomniła się o przywrócenie duszpasterstwa mniejszości niemieckiej, zaistniała potrzeba opracowania nowej wersji niemiecko-języcznej modlitewnika i śpiewnika. Pełne wydanie modlitewnika dla potrzeb mniejszości niemieckiej pod tym samym tytułem przygotował Referat Duszpasterstwa Mniejszości Narodowych Diecezji Opolskiej. Opracowany przez ks. Wolfganga Globischa materiał zredagował ks. Joachim Waloszek, natomiast część śpiewnikową (z zapisem nutowym) zredagowali pracownicy Studium Muzyki Kościelnej¹⁷⁶.

Od 1997 r. podjęto prace nad nową redakcją polskiej *Drogi do nieba*, która miała uczcić Wielki Jubileusz Roku 2000. Miała to być pierwsza pełna edycja

¹⁷⁴ Droga do nieba. Modlitewnik dla katolików wszystkich stanów; opracowany przez grono kapłanów Śląska Opolskiego, wydanie nowe uzupełnione, Opole 1957.

¹⁷⁵ Droga do nieba. Modlitewnik opracowany przez kapłanów Diecezji Opolskiej, wydanie jubileuszowe 1903–1978, Opole 1978.

¹⁷⁶ W. GLOBISCH, J. WALOSZEK (red.), Weg zum Himmel. Katholisches Gebet – und Gesangbuch – Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik, Opole 1997.

modlitewnika i śpiewnika. Tak zredagowany modlitewnik wydano w 2001 r.¹⁷⁷, natomiast wydanie bez nut ukazało się jesienią 2003 r. – z okazji 100. rocznicy pierwszego wydania ks. L. Skowronka. Przygotowano również wydanie dla osób starszych, z większym drukiem.

Ks. L. Skowronek w modlitewniku *Droga do nieba* zgromadził modlitwy i pieśni najbardziej na Śląsku znane, proponując ich nowe opracowania, dostosowane do mentalności i potrzeb Ślązaków. Miało to na celu umożliwić ludowi śląskiemu dostęp do Słowa Bożego i pomóc w głębszym przeżywaniu wyznawanej wiary zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym. Píše o tym w *Przedmowie* do pierwszego wydania: *Droga do nieba ma służyć do nabożeństwa domowego i kościelnego. Oby pamiętali rodzice, że dzieci im od Boga są dane i do Boga zaś przez nich mają być prowadzone! Rodziny, odprawiające dzień społem nabożnie tutaj podane piękne modlitwy i śpiewy, nie zбочą tak łatwo z drogi do nieba! Modlitwy na każdy dzień, ułożone w wierszach, mają dzieci na pamięć wiedzieć. Modlitwy oznaczone gwiazdką są odpustami obdarzone. Druga część książki niniejszej zawiera znane u nas ulubione pieśni kościelne. Melodie opracował rektor chóru Karol Hoppe w nowym Chorale – także nakładem Reinharda Meyera. Śpiewaj, ludu kochany, dalej twoje prześliczne pieśni pobożne! Śpiewaj po domach i po kościołach! One bowiem świadczą o twojej wierze i o twojej miłości ku Bogu żywemu. Śpiewając te pieśni pobożne, podnosisz serce do Boga, służysz Panu Bogu i Pan Bóg będzie kiedyś twoją wielką zapłatą w niebiosach*¹⁷⁸.

Modlitewnik ten miał stanowić pomoc duszpasterską oraz pogłębiać życie religijne wiernych i dopomóc w nawiązaniu kontaktu z Bogiem zarówno we wspólnocie Kościoła, w rodzinie, jak i w życiu osobistym. Dlatego autor zamieścił w nim kompendium teologii pobożności w formie konkretnego pouczenia oraz tekstów modlitewnych. Ks. L. Skowronek pragnął przede wszystkim wprowadzić wiernych w świadome, głębsze życie sakramentalne i modlitewne Kościoła. Zwrócił uwagę na niemal każdą dziedzinę życia osobistego i społecznego, ucząc oddawania czci Bogu we wszystkich aspektach ludzkiej egzystencji¹⁷⁹.

¹⁷⁷ Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik, Opole 2001.

¹⁷⁸ Zob. *Przedmowę* do pierwszego wydania, napisaną przez ks. L. Skowronka w Bogucicach 25 VIII 1902 r., s. 3–4.

¹⁷⁹ Por. A. GLAESER, *Modlitewnik Droga do nieba – treść i znaczenie pastoralne*, w: R. PIERSKAŁA (red.), *Stulecie Drogi do nieba księdza Ludwika Skowronka*, s. 69.

Droga do nieba wprowadza wiernych w dogłębne przeżywanie tajemnicy Eucharystii. Zawiera parafrazę tekstów Mszy św., które są ich tłumaczeniem. W tym tkwi ich wielka wartość teologiczno-liturgiczna. Obfituje w bogactwo treści modlitewnych. Wymienić tutaj należy liturgiczną modlitwę dnia, zwłaszcza nieszpory. Są one w swojej strukturze i treści oparte na liturgii godzin. Wprowadzają wiernych w modlitwy całego Kościoła.

Śląsk Opolski posiada bogate tradycje ruchu śpiewaczego. Pieśń na tym terenie była kultywowana w licznych chórach i towarzystwach śpiewających. Dlatego też w *Drodze do nieba* zamieszczona jest duża liczba, w większości znanych i lubianych przez całą ludność pieśni posiadających często po kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt zwrotek. Pieśni w swojej poetyckiej strukturze przekazują zazwyczaj głęboką myśl teologiczną. Są więc swoistym katechizmem, będącym przekątnikiem prawd objawionych. Wprowadzają w głębsze przeżywanie liturgii. Są wspaniałym uwielbieniem wyśpiewanym samemu Bogu oraz Jego świętym, jak również serdecznym dziękczynieniem, pokornym przeproszeniem za grzechy ludzkie, bądź też ufną prośbą zanoszoną do Boga¹⁸⁰.

Modlitewnik *Droga do nieba* odegrał ogromną rolę w pogłębieniu życia religijnego na Śląsku Opolskim. Dzięki niemu kształtowała się świadomość religijna i tożsamość Śląska na przestrzeni ubiegłego wieku. Przyczynił się on również do integracji społecznej mozaiki powojennej, ale – co ważniejsze – pogłębił religijność ludową w jej wymiarze wspólnotowym oraz indywidualnym, a także doprowadził do bardzo czynnego i owocnego uczestnictwa w sprawowanej liturgii posoborowej¹⁸¹.

Dla wielu ludzi jest nie tylko modlitewnikiem, ale również swoistą *księgą wychowania*, nakierowaną na kontakt z Bogiem, z bliźnimi oraz z samym otoczeniem. Wierni otrzymywali w nim komunikatywnie podane wskazówki, jak postępować w konkretnych sytuacjach życiowych. Respektowanie poczeń w nim zawartych dawało wewnętrzną stabilizację, która swoje korzenie miała w bezwzględnym zawierzeniu Bogu. Wskazówki, przysłowia i zdania moralne przyczyniły się do formowania u wiernych właściwych postaw ludzkich i chrześcijańskich w dziedzinie życia moralnego. Szczególnie bliskie

¹⁸⁰ Por. tamże, s. 71.

¹⁸¹ H. J. SOBECZKO, Pierwsze wydanie modlitewnika *Droga do nieba*, w: R. PIERSKAŁA (red.), *Stulecie Drogi do nieba* księdza Ludwika Skowronka, s. 59.

i atrakcyjne dla ludzi były liczne i łatwe do zapamiętania przysłowia, od pokoleń przekazywane w tradycji ustnej. Poprzez wydrukowanie ich w modlitewniku zostały dowartościowane, a tym samym przyjęte jako obowiązujące normy postępowania moralnego. Modlitewnik spełniał również rolę swego rodzaju poradnika kultury życia codziennego¹⁸².

Oprócz modlitewnika *Drogi do nieba*, który odcisnął znamię na Śląsku Opolskim, należy podkreślić inne pomoce muzyczno-liturgiczne. Wśród nich znalazły się: *Droga do nieba dla dzieci przygotowujących się do I spowiedzi i Komunii świętej*, *Droga do nieba dla dzieci*, *Droga Krzyżowa czyli nabożeństwo do męki Pana Jezusa według książki parafialnej Droga do nieba*, *Gwiazda Betlejemaska czyli pieśni i modlitwy na Boże Narodzenie według książki parafialnej Droga do nieba*. Autorem ww. Modlitewników również jest ks. Ludwik Skowronek. Trudno jest ustalić liczby wydań, konkretnej daty druku oraz wysokość poszczególnych nakładów¹⁸³.

W latach 1946–1980 ukazywał się *Mały modlitewnik. Książeczka do nabożeństwa dla młodzieży*¹⁸⁴. Ta edycja modlitewnika dla młodzieży była skrótem wydawanego modlitewnika *Droga do nieba*, opracowanego przez kapłanów Administracji, a później diecezji opolskiej na podstawie modlitewnika ks. Ludwika Skowronka, który ukazał się w okresie powojennym¹⁸⁵. Książeczka była swego rodzaju katechetycznym podręcznikiem, który miał być pośrednikiem na drodze pogłębiania wiary u dzieci w wieku szkolnym i służyć chrześcijańskiemu wychowaniu młodego człowieka. Zawierała bardzo wiele informacji religijnych, ale miała również charakter formacyjny. Podawała konkretne sposoby postępowania w sprawach wiary i moralności, które dla młodego człowieka były bardzo przydatne. Wydawanie *Małego modlitewnika* spełniło swoje zadanie formacyjne dla młodzieży, ucząc modlitw i pieśni oraz weryfikując religijną postawę młodego człowieka¹⁸⁶.

¹⁸² Por. A. GLAESER, *Modlitewnik Droga do nieba – treść i znaczenie pastoralne*, s. 71–72.

¹⁸³ Por. tamże, s. 62.

¹⁸⁴ *Mały modlitewnik*, Opole 1946; *Mały modlitewnik. Modlitewnik opracowany przez kapłanów Diecezji Opolskiej*, Opole 1980.

¹⁸⁵ W. SCHENK, *Droga do nieba*, EK 4, s. 221n.

¹⁸⁶ R. PIERSKAŁA, *Wydania modlitewników ks. L. Skowronka dla potrzeb dzieci i młodzieży*, w: TENŻE (red.), *Stulecie „Drogi do nieba” księdza Ludwika Skowronka*, s. 62.

ROZDZIAŁ II

FUNKCJE MUZYCZNO-LITURGICZNE W DIECEZJI OPOLSKIEJ

Konstytucja o liturgii świętej w pkt. 112 stwierdza, że muzyka liturgiczna powinna ściśle wiązać się z czynnością liturgiczną, serdeczniej wyrażać modlitwę, przyczyniać się do jednomysłności oraz nadawać uroczysty charakter świętym obrzędom. Myśl taką podejmuje również instrukcja *Musicam Sacram* z 1967 r.:

Czynność liturgiczna przybiera bardziej dostojną postać, gdy jest połączona ze śpiewem i biorą w niej udział duchowni różnych stopni, wykonując przypadające im funkcje, a lud w niej uczestniczy. Dzięki takiej postaci modlitwa nabiera szczególnego namaszczenia, bardziej bezpośrednio ujawnia się tajemnica świętej liturgii oraz jej charakter hierarchiczny i społeczny, dzięki zjednoczeniu w śpiewie pogłębia się jedność serc, okazałość świętych obrzędów ułatwia wzniesienie myśli ku niebu, a cała celebracja staje się jaśniej zapowiedzią tego, co dokonuje się w świętym mieście Jeruzalem¹⁸⁹.

¹⁸⁹ ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, Instrukcja o muzyce w świętej liturgii *Musicam Sacram*, 5 III 1967, nr 5.

Z tego wynika, że muzyka w liturgii ma spełniać trzy funkcje:

1. jednoczącą;
2. medytacyjną;
3. ozdobną.

Po Soborze Watykańskim II w liturgii na nowo dostrzeżono rolę: organisty, scholi liturgicznej, chóru, kantora i psalterzysty czy orkiestr dętych. Organista spełnia istotną rolę w liturgii Kościoła. W myśl nr. 65 Instrukcji *Musicam sacram* z 1967 r. gra organowa ma spełniać dwojakie zadanie: może być akompaniamentem do śpiewu, a także może być grą solową. Akompaniament obejmuje towarzyszenie do wszystkich śpiewów: ludu, scholi, kantora, psalterzysty i chóru wielogłosowego. Wolno też organiście akompaniować do psalmu responsoryjnego, modlitwy powszechnej, Modlitwy Pańskiej – i to przez cały rok liturgiczny. Nie wolno mu natomiast towarzyszyć na organach solowym śpiewom celebransa i diakona, gdy ci spełniają właściwe sobie funkcje. Zabronione jest również akompaniować celebransowi do prefacji, embolizmu itp., a diakonowi do śpiewu Ewangelii. Towarzysząc do śpiewu wiernym, organista powinien dbać o to, by tych śpiewów nie intonować zbyt wysoko, gdyż spowoduje to wyłączanie się ze śpiewu wiernych. Akompaniament nie ogranicza się do śpiewów mszalnych. Znajduje zastosowanie w innych czynnościach liturgicznych i pozaliturgicznych. Szczególną uwagę należy zwrócić na nieszpory, które w wielu parafiach diecezji opolskiej są praktykowane w każdą niedzielę. Godna uwagi jest wzmianka o grze organowej przed rozpoczęciem liturgii, gdyż wprowadza ona wiernych w nastrój modlitewny i pomaga w skupieniu się. Również w czasie dziękczynienia po Komunii św. solowa gra organowa jest jak najbardziej pożądana. Nie może ona jednak nigdy zastąpić śpiewu na wejście i Komunię św. Można to uczynić na przygotowanie darów, dziękczynienie i zakończenie liturgii. Do zadań organisty należy przygotowanie muzyczne codziennej liturgii, nauczanie wiernych śpiewu, prowadzenie scholi i chóru, ćwiczenie na organach, jak również pogłębienie wiedzy liturgicznej¹⁹⁰.

¹⁹⁰ Por. I. PAWLAK, Służba Boża, Katowice 1985, s. 49–58.

Konstytucja o liturgii zachęca również do popierania i rozwijania działalności zespołów śpiewaczych¹⁹¹. Zadania scholi w liturgii określiło *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego: wśród wiernych odrębną funkcję liturgiczną pełni zespół śpiewaków lub chór, którego zadaniem jest należyte wykonywanie przeznaczonych dla niego części, zależnie od rodzaju śpiewu, oraz troska o to, aby wierni brali czynny udział w śpiewie*¹⁹². Schola może intonować śpiew, wykonywać go na przemian z ludem lub podtrzymywać śpiew wiernych. Uczestnicząc w liturgii, schola zajmuje miejsce w pobliżu ołtarza, ale tak, by nie rozpraszała uwagi uczestniczących w liturgii. Należący do scholi muszą także pamiętać, że nie są grupą koncertującą na tle liturgii, ale należą do danego zgromadzenia liturgicznego i sprawują świętą czynność.

Według *Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego* funkcja chóru jest podobna do funkcji scholi. Chór może wykonywać śpiewy naprzemiennie z ludem i podtrzymywać śpiew wiernych¹⁹³. Instrukcja *Musicam sacram* podkreśla, że zadanie chórów czy scholi po Soborze Watykańskim II *nabrało większego znaczenia. Do nich bowiem należy poprawne wykonywanie właściwych im części liturgii oraz wspomaganie wiernych, gdy ci śpiewem uczestniczą w liturgii*¹⁹⁴. *Wprowadzenie* omawia także miejsce chóru w czasie liturgii: *chór należy umieścić w takim miejscu, które by podkreślało jego znaczenie, mianowicie to, że stanowi on część zgromadzonej wspólnoty i spełnia specjalną funkcję*¹⁹⁵.

Kolejną funkcją, która pojawia się w liturgii po Soborze Watykański II, jest kantor. Definiuje się go jako śpiewaka liturgicznego lub przewodnika śpiewu kościelnego. Jego funkcja była już znana w liturgii synagogalnej i została przejęta przez chrześcijaństwo. Pełnili ją wszyscy posiadający zdolności muzyczne, a od X w. – tylko duchowny. Jako funkcję liturgiczną jego posługę przywróciło *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*. Tam też zostało określone jego zadanie w liturgii: ma on podtrzymywać śpiew całego ludu i nim kierować; gdy nie ma chóru, wtedy do kantora należy czuwanie nad wykonaniem poszczególnych śpiewów¹⁹⁶. Kantor na stałe może pełnić funkcję

¹⁹¹ Por. KL, nr 114.

¹⁹² OWMR, nr 63.

¹⁹³ Por. OWMR, nr 63.

¹⁹⁴ MS, nr 19.

¹⁹⁵ OWMR, nr 274.

¹⁹⁶ Por. OWMR, nr 64.

psalterzysty, wykonując śpiewy międzylekcyjne. Zgodnie z *Wprowadzeniem* może on wykonywać na przemian z ludem śpiew na wejście¹⁹⁷ i na Komunię¹⁹⁸, *Panie zmiłuj się nad nami*¹⁹⁹, rozpoczynać Alleluję²⁰⁰, podawać intencje modlitwy powszechnej²⁰¹, intonować *Gloria*²⁰² i *Credo*²⁰³, a także śpiewać sekwencje oraz *Exultet* podczas Wigilii Paschalnej.

Osobną funkcję liturgiczną pełni psalterzysta. Jest to samodzielna funkcja, przez którą dokumenty dowartościowują skarbiec modlitw, jakimi są psalmy i kantyki biblijne. Funkcję liturgiczną psalmisty określa *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego: zadaniem psalmisty jest śpiewać lub recytować psalm albo jakiś inny kantyk biblijny przypadający między czytaniem*²⁰⁴.

Zgodnie z soborową Konstytucją o liturgii świętej obok organów *inne instrumenty można dopuścić do kultu Bożego według uznania i za zgodą kompetentnej władzy terytorialnej (...), o ile nadają się albo mogą być przystosowane do użytku sakralnego, jeżeli odpowiadają godności świątyni i rzeczywiście przyczyniają się do zbudowania wiernych*²⁰⁵. Ten przepis precyzują normy Episkopatu Polski: *Poza organami wolno używać w liturgii innych instrumentów z wyjątkiem tych, które są zbyt hałaśliwe lub wprost przeznaczone do wykonywania współczesnej muzyki rozrywkowej. Wyłącza się z użytku liturgicznego, zgodnie z tradycją, takie instrumenty, jak fortepian, akordeon, mandolina, gitara elektryczna, perkusja, wibrafon itp.*²⁰⁶.

¹⁹⁷ Por. OWMR, nr 26.

¹⁹⁸ Por. OWMR, nr 56.

¹⁹⁹ Por. OWMR, nr 30.

²⁰⁰ Por. OWMR, nr 37.

²⁰¹ Por. OWMR, nr 47.

²⁰² Por. OWMR, nr 53.

²⁰³ Por. OWMR, nr 68.

²⁰⁴ Por. OWMR, nr 67.

²⁰⁵ Nowe tłumaczenie Konstytucji Liturgicznej Soboru Watykańskiego II, LitS 9 (2003), nr 2, s. 270.

²⁰⁶ Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II, w: A. FILABER, *Prawodawstwo muzyki liturgicznej*, Warszawa 1997, s. 88.

1. ORGANISTA

W czasach Soboru Watykańskiego II, a dokładniej, w posoborowej Konstytucji o liturgii świętej, w poświęconym muzyce szóstym rozdziale znajdujemy bardzo znamienne stwierdzenie, że *śpiew kościelny związany ze słowami jest nieodzowną oraz integralną częścią uroczystej liturgii*, natomiast *cała muzyka kościelna będzie tym świętsza, im ściślej wiąże się z czynnością liturgiczną*. Dokument dodaje, że *Kościół uznaje wszystkie formy prawdziwej sztuki i dopuszcza je do służby Bożej, jeżeli tylko posiadają właściwe przymioty*²⁰⁷.

Ścisłe związanie liturgii i muzyki stało się podstawą soborowej odnowy liturgiczno-muzycznej i wymagało istotnego przewartościowania dotychczasowych poglądów na rolę muzyki w liturgii, która nie jest już tylko, jak dawniej, przydatkiem, ozdobą liturgii, czymś rozwijającym się obok akcji liturgicznej, ale stanowi jej integralną część²⁰⁸. To nowe pojmowanie muzyki liturgicznej zrodziło, podobnie zresztą jak w przypadku samej liturgii, konieczność zmiany mentalności i związanej z tym formacji osób odpowiedzialnych za muzyczny kształt liturgii²⁰⁹. W związku z tym powstała potrzeba wszechstronnie wykształconych muzyków kościelnych: organistów, dyrygentów, organizatorów życia muzycznego w parafiach, muzyków, którzy swoją pracę traktują nie tylko jako rzemiosło, ale jako powołanie, jako swoistą służbę Bożą²¹⁰. To ludzie zasiadający za organami kościołów tworzyli kulturę muzyczną ludzi uczestniczących w liturgii i dbali o piękno śpiewu kościelnego. Wokół nich koncentrowało się wychowanie muzyczne dzieci i młodzieży²¹¹. Organista pojmowany był jako muzyk animujący życie parafii, a nawet miasta, ożywiając życie muzyczne w swoim środowisku²¹².

²⁰⁷ Por. KL, nr 112.

²⁰⁸ Por. Z. BERNAT, I. PAWLAK, Śpiew i muzyka kościelna, w: R. ZIELASKO (red.), Liturgia ogólna, Lublin 1973, s. 143–147.

²⁰⁹ Por. TENŻE, Śpiew i muzyka kościelna w odnowionej liturgii, w: F. BLACHNICKI (red.), Wprowadzenie do liturgii, Poznań 1967, s. 488–489.

²¹⁰ Por. R. POŚPIECH, Formacja muzyków kościelnych po Vaticanum II, w: R. PIERSKAŁA (red.), Stulecie Drogi do nieba księdza Ludwika Skowronka (Sympozja 52), Opole 2003, s. 200.

²¹¹ Por. K. NYCZ, Wprowadzenie do Regulaminu Organistów Archidiecezji Krakowskiej, w: Regulamin organistów Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 2002.

²¹² Por. W. SZYMAŃSKI, Kształcenie organistów w akademii muzycznej pod kątem wymogów gry liturgicznej, w: G. POŹNIAK (red.), Kształcenie organistów, s. 56.

Funkcja organisty wyłoniła się najprawdopodobniej z istniejącego już wcześniej urzędu kantora. Kiedy do kościołów zaczęto wprowadzać organy, potrzebny był muzyk, który nie tylko wykonywałby śpiewy, ale umiał także grać na tym instrumencie.

Odnowa liturgiczna, która nastąpiła po Soborze Watykańskim II, skupiła się na przywróceniu godności posługi muzyków kościelnych – organistów, których głównym zadaniem jest dbać o piękno muzyki liturgicznej oraz śpiewu liturgicznego. Nie ulega wątpliwości, że liturgia bez muzyki i śpiewu jest niepełna. Śpiew podczas liturgii, szczególnie na Śląsku Opolskim, należał do najważniejszych czynników wpływających na jakość udziału ludu wiernego w liturgii. Szczególną rolę spełnia w tym zakresie właśnie organista²¹³.

W świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II i wszystkich posoborowych dekretaliów współczesny organista zyskał szczególne miejsce w zgromadzonej na modlitwie wspólnocie. Jak podkreśla ks. I. Pawlak: *aby podołać nałożonym obowiązkom, organista musi nieustannie doskonalić swoje fachowe umiejętności oraz pogłębiać wiedzę. Jako muzyk instrumentalista organista jest zobowiązany nade wszystko podnosić swoje kwalifikacje muzyczne. Warunkiem koniecznym jest ukończenie odpowiedniej szkoły i uzyskanie stosownego dyplomu*²¹⁴.

Instrukcja *Musicam sacram* podaje, *by organiści oraz inni muzycy nie tylko umieli biegle grać na powierzonym instrumencie, ale posiadali także znajomość ducha świętej liturgii i wnikali weń coraz głębiej, by spełniając swój urząd choćby tylko czasowo, uświetniali obrzęd, zgodnie z naturą poszczególnych jego części i ułatwiali wiernym udział w liturgicznej czynności*²¹⁵. W Instrukcji Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II podkreślono, że przedmiotem specjalnej troski winno być kształcenie organistów. Na terenie diecezji powinno się zająć tą sprawą erygowane przez ordynariusza studium organistowskie. Jego zadaniem jest nie tylko kształcenie nowych organistów, ale i dokształcanie tych, którzy już pracują w tym zawodzie²¹⁶.

²¹³ Por. I. PAWLAK, Kształcenie organistów, *Collectanea Theologica* 43 (1973), z. 2, s. 91.

²¹⁴ TENŻE, Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła, Lublin 2001, s. 272. Zob. także K. SZYMONIK, Kształcenie muzyków kościelnych i warunki ich pracy, *AK* 72 (1980), z. 427, s. 251.

²¹⁵ MS, nr 67.

²¹⁶ Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II, nr 32.

Posoborowa odnowa liturgiczna uformowała w diecezji opolskiej powszechny zwyczaj śpiewania podczas każdej Mszy św. nawet w dni powszednie. Wśród problemów, które pojawiły się w odnowionej liturgii, było pogodzenie dawnych śpiewów z nowymi, które powstały w związku z wprowadzeniem polskich tekstów nowego *Ordo Missae*. Nauczanie śpiewu powinno dokonywać się równolegle z nauczaniem liturgicznym i rozwojem duchowym. Każda czynność liturgiczna powinna być szczególnie przygotowana pod względem duszpasterskim i muzycznym.

Dlatego tak ważna jest odpowiednio pogłębiona formacja organistów. Na posiedzeniach Diecezjalnej Komisji Liturgicznej zwracał na nią uwagę bp Franciszek Jop²¹⁷. Nalegał on, aby na formację organistów zwrócili uwagę również duchowni, dlatego w 1969 r. opracował statut Komisji Liturgicznej. Zgodnie z postanowieniami soborowej Konstytucji o liturgii świętej i Statutem Diecezjalnej Komisji Liturgicznej skład Komisji ds. Liturgii i Muzyki Kościelnej wyglądał następująco:

- Ks. Kazimierz Gaworski, przewodniczący – Opole;
- Ks. Kazimierz Borcz, wiceprzewodniczący – Opole;
- Ks. Wacław Schenk – Bytom;
- Ks. Stanisław Schulz – Gogolin;
- Ks. Jan Post – Racibórz;
- Ks. Helmut J. Sobeczko, sekretarz – Opole;
- Ks. Krzysztof Staniecki – Opole;
- Ks. Wenanty Kądziołka – Nysa;
- Ks. Rajmund Bigdoń – Nysa;
- Ks. Zygmunt Nabzdyk – Nysa;
- Ks. Wolfgang Globisch – Wawelno;
- O. Ludwik Nowicki OFM – Opole²¹⁸.

Bp Franciszek Jop zobowiązał Komisję do dostarczenia duchowieństwu tekstów i melodii nowych śpiewów liturgicznych i troskę o poprawny śpiew wiernych²¹⁹.

²¹⁷ AKOp, DKL t. I-II: Protokół posiedzenia DKL, 1967–1976.

²¹⁸ Por. Statut DKL, nr II, 3–4, WUDO 23 (1968), nr 2, s. 96.

²¹⁹ Por. tamże, s. 93–96.

Posoborowa odnowa liturgii postawiła przed organistą cały szereg zadań i obowiązków. Zostały one również zastosowane w diecezji opolskiej. Omówimy je w następującym porządku:

- formacja intelektualna;
- formacja duchowa;
- regulamin dla organistów;
- pomoce wydawnicze.

Rekapitułując dotychczasowe rozważania, warto podkreślić, jakich czynności nie powinien spełnić organista. Regułą w kościołach diecezji opolskiej jest fakt, że organista oprócz właściwej sobie funkcji spełnia także inne zadania, takie jak psalterzysta, kantor czy dyrygent chóru. Tymczasem z posoborowych dokumentów jednoznacznie wynika, że tych funkcji nie można łączyć. Instrukcja *Musicam sacram* wymienia wśród wykonawców muzyki następujące osoby: chór kościelny, zespół instrumentalny i zespół śpiewaków²²⁰, kantorów²²¹ i organistów²²².

Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego z 2002 r. do wykonawców muzyki liturgicznej zalicza również: kapłana, diakona, lud oraz psalterzystę, czyli kantora psalmu²²³. Skoro dokumenty wskazują wyraźnie te funkcje, to oznacza, że do tych zadań powinny być powołane inne osoby. W związku z tym nie można zgodzić się na to, by również organista spełniał np. funkcję psalterzysty, co, niestety, jest praktyką powszechną nie tylko w diecezji opolskiej²²⁴.

²²⁰ Por. MS, nr 19.

²²¹ Por. MS, nr 21.

²²² Por. MS, nr 67.

²²³ Por. OWMR, nr 40, 61.

²²⁴ Por. I. PAWLAK, *Nowe spojrzenie*, Tarnów 2014 s. 184.

1.1. FORMACJA INTELEKTUALNA

Po Soborze Watykańskim II możemy zaobserwować stopniowe odradzanie się diecezjalnych ośrodków kształcenia muzyków kościelnych i organistów, które określano jako szkoły organistowskie. Jak podkreśla ks. Rudolf Pierskała (obecnie biskup pomocniczy diecezji opolskiej), nawiązując do Konstytucji o liturgii: *wykształcenie i formacja liturgiczna organistów oraz innych muzyków kościelnych jest bowiem nieodzowna do tego, aby zrealizować postulat soborowej odnowy dotyczący nieustannego wdrażania wiernych do pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych oraz doprowadzenia do rozkwitu poczucia wspólnoty parafialnej, zwłaszcza w zbiorowym celebrowaniu niedzielnej Mszy Świętej*²²⁵.

Na terenie kościelnym Śląska Opolskiego początkowo sprawami organistów zajmował się zorganizowany przez pierwszego administratora opolskiego, ks. infułata Bolesława Kominka, referat duszpasterski, który w ramach duszpasterstwa specjalistycznego zajmował się także muzykami kościelnymi²²⁶. Działalność w tym obszarze polegała m.in. na doksztalcaniu organistów oraz organizacji wykładów muzyczno-liturgicznych i rekolekcji. Ta praca nie była regularna ani nie posiadała konkretnego planu działania, ponieważ w tamtym czasie istniało wiele innych problemów powojennych i organizacyjnych²²⁷. Stopniowo pojawił się problem kształcenia nowych organistów, których zaczynało brakować. Jak zauważa ks. Bogdan Kicinger, *zanik dopływu wykształconych organistów do wspólnot parafialnych spowodowany był brakiem w powojennym okresie Kościoła polskiego szkół przygotowujących kadrę muzyków kościelnych. Kościół utracił w tym czasie, prawie zupełnie, możliwość kształcenia muzyczno-liturgicznego adeptów sztuki organistowskiej. Główną przyczyną zaistniałej sytuacji były zmiany społeczno-polityczne związane z przejściem władzy przez komunistów, wrogo ustosunkowanych do Kościoła*.

²²⁵ R. PIERSKAŁA, Liturgiczna formacja słuchaczy Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, w: G. POŹNIAK (red.), *Kształcenie organistów*, s. 66.

²²⁶ Por. B. KICINGER, Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, w: R. POŚPIECH, P. TARLINSKI (red.), *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku (Sympozja 23)*, Opole 1997, s. 195–196.

²²⁷ Por. TAMŻE, s. 195–196.

*Decyzje ideologiczne, którym podlegała oświata, przyczyniały się do zamykania szkół kształcących organistów*²²⁸.

W 1967 r. bp Franciszek Jop powołał Diecezjalną Komisję Liturgiczną, której zlecił m.in. przygotowanie przyszłościowego planu kształcenia organistów²²⁹. W 1974 r. w Opolu zostało powołane do istnienia *Studium Organistowskie – Ośrodek Kształcenia Organistów*²³⁰. Jego zadaniem było przygotowanie do pełnienia funkcji muzyka kościelnego na poziomie duchowo-liturgicznym oraz muzycznym²³¹. Pierwszymi nauczycielami byli: Alfred Bączkiewicz, ks. Ałozy Marcol i ks. Helmut Jan Sobeczko²³². Warto podkreślić, że dwaj ostatni z wymienionych wykładowców byli również wykładowcami w Wyższym Seminarium Duchownym w Nysie.

3 października 1975 r. bp Franciszek Jop nadał prawne podstawy działania dotychczasowemu *Ośrodkowi Kształcenia Organistów*²³³, który został nazwany *Stałym Ośrodkiem Kształcenia Organistów w diecezji opolskiej*. Jednakże przyjęła się nazwa *Studium Organistowskie*²³⁴. Grono pedagogiczne poszerzyło się w tym czasie m.in. o ks. Wenancjusza Kądziołkę. Bp Franciszek Jop zachęcał, aby księża wysyłali do ośrodka odpowiednich kandydatów do przyszłej pracy organistowskiej, a także grających już organistów i organistki²³⁵. W 1976 r. został wydany *Dekret w sprawie zorganizowania stałego ośrodka kształcenia*

²²⁸ TENŻE, Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu (Sympozja 23), Opole 1997, s. 198. Na temat kształtowania się i rozwoju diecezjalnych ośrodków kształcenia organistów – zob. także: TENŻE, Kształcenie muzyków kościelnych w ramach Diecezjalnego Studium Organistowskiego. Specyfikacja i problemy, w: F. KOENIG (red.), *Muzyka w służbie Bogu i człowiekowi*, Gliwice 2006, s. 75–82.

²²⁹ Por. J. CHUDALLA, Od studium organistowskiego do Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu, w: G. POŹNIAK (red.), *Szkoła Organistowska w Opolu w latach 1974–2014*, Opole 2014, s. 25.

²³⁰ Por. R. POŚPIECH, Kształcenie muzyków kościelnych w Polsce, s. 107–109.

²³¹ Zob. TENŻE, Edukacja i formacja liturgiczno-muzyczna, s. 47–64.

²³² Por. J. CHUDALLA, Od studium organistowskiego do Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu, s. 25.

²³³ Por. F. JOP, Dekret w sprawie zorganizowania stałego ośrodka kształtowania organistów w diecezji opolskiej, WUDO 31 (1976), nr 2, s. 46.

²³⁴ Por. J. CHUDALLA, Od studium organistowskiego do Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu, s. 26.

²³⁵ Por. F. JOP, Zarządzenie w sprawie polskich i łacińskich śpiewów w odnowionej liturgii, WUDO 31 (1976), nr 6, s. 180–181.

*organistów w diecezji opolskiej*²³⁶, natomiast rok później (1977) – *Regulamin dla organistów diecezji opolskiej*²³⁷.

Kolejny etap w historii tworzenia się studium i kształcenia organistów w diecezji opolskiej zaczyna się w 1981 r. 5 maja tegoż roku bp Alfons Nossol powołał Diecezjalny Instytut Pastoralny, w skład którego weszło Wyższe Seminarium Duchowne w Nysie oraz Studium Organistowskie²³⁸. Dekret wszedł w życie w tym samym roku, a ośrodek zmienił nazwę na Studium Muzyki Kościelnej²³⁹.

W Studium opolskim od początku realizowany był program nauczania – podobnie jak w innych tego typu placówkach²⁴⁰ – w dwu nurtach: praktycznym – podstawowym, kształtującym tzw. warsztat muzyczny (instrumentalny – organistowski oraz wokalny), a także teoretycznym – uzupełniającym, związanym ze zdobywaniem i poszerzaniem wiedzy ogólnomuzycznej oraz ogólnoliturgicznej. Od początku przywiązywano szczególną wagę do tego, by z procesem edukacji związana była praca nad formacją wychowanków. Formację starano się rozumieć zawsze bardzo szeroko, zarówno w wymiarze religijnym (formacja liturgiczna, duchowa, eklesjalna i ekumeniczna), jak i humanistycznym (formacja muzyczna, estetyczna i kulturowa)²⁴¹ oraz objąć jej oddziaływaniem w równej mierze aktualnych uczniów, co posługujących już muzyków kościelnych²⁴².

Kolejnym etapem działalności Studium Muzyki Kościelnej było włączenie tej jednostki do struktur Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

²³⁶ TENŻE, Dekret w sprawie zorganizowania stałego ośrodka kształcenia, s. 46.

²³⁷ Regulamin dla organistów diecezji opolskiej, WUDO 32 (1977), s. 214–218.

²³⁸ Por. J. CHUDALLA, Od studium organistowskiego do Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu, s. 27.

²³⁹ Por. B. KICINGER, Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, s. 195–213.

²⁴⁰ Por. H. ĆWIEK, Kształcenie organistów w latach 1972–1987 w diecezji sandomierskiej i sandomiersko-radomskiej, w: J. ZIMNY (red.), Muzyka i śpiew kościelny. Kształcenie organistów, Sandomierz 2004, s. 28–35; A. ZAJĄC, Diecezjalne Studium organistowskie w Tarnowie – historia i współczesność, w: S. GARNCZARSKI (red.), Cantate Domino canticum novum. Księga Pamiątkowa dedykowana księdzu Kazimierzowi Pasionkowi, Tarnów 2004, s. 253–292.

²⁴¹ Por. G. POŹNIAK, Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej, Opolska Biblioteka Teologiczna 89, Opole 2006, s. 179–210.

²⁴² Por. R. POŚPIECH, O permanentnej potrzebie kształcenia muzyków kościelnych z perspektywy opolskiej, w: G. POŹNIAK (red.), Kształcenie organistów. Biuletyn Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych nr 2, Opole – Lublin 2007, s. 31.

W 1994 r. rozpoczął swoją działalność Uniwersytet Opolski utworzony z Instytutu Teologiczno-Pastoralnego, filii KUL, oraz Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Od tego momentu Studium Muzyki Kościelnej zaczęło funkcjonować przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego, a tym samym funkcjonowanie tej placówki związane było z działalnością tegoż Wydziału i kontynuowane w ramach działalności istniejącego tam Zakładu Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego²⁴³.

W roku szkolnym 1996/1997 rozpoczął działalność gliwicki ośrodek Studium Muzyki Kościelnej. Placówka ta wiele lat działała jako filia Studium z Opola i dlatego przejęła Statut i Regulamin Studium Muzyki Kościelnej w Opolu²⁴⁴. W 2006 r. filia usamodzielniała się oraz utworzyła diecezjalną szkołę muzyczną II stopnia, co jednak nie zakończyło współpracy z ośrodkiem w Opolu. Przeciwnie, diecezje opolska i gliwicka posiadają wspólną Międzydiecezjalną Komisję ds. Liturgii, Duszpasterstwa Liturgicznego i Muzyki Kościelnej²⁴⁵.

Od 2003 r. Studium prowadzi *kurs dla psalterzystów*, przeznaczony dla wszystkich chętnych angażujących się podczas Mszy św. w wykonywanie psalmu międzyleckcyjnego. Jest to roczny kurs, podczas którego odbywa się 6 sobotnich spotkań formacyjnych²⁴⁶, podczas których uczestnicy słuchają wykładów z biblistyki, liturgiki, prawodawstwa muzyczno-liturgicznego i muzyki liturgicznej. Biorą również udział w ćwiczeniach z emisji głosu (indywidualnej i zbiorowej), które pozwalają im podnieść swoje umiejętności wokalne, a także poznać zasób melodii psalmowych²⁴⁷.

W roku szkolnym 2005/2006 otworzono drugi kierunek nauczania – *prowadzenie zespołów śpiewaczych*. Jest to dwuletnie studium dyrygentury. Stąd też nauczanie dyrygowania na kierunku organistowskim zostało ograniczone do podstawowych umiejętności. Nowy kierunek dyrygentury przeznaczono

²⁴³ Por. B. KICINGER, *Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, s. 211.

²⁴⁴ Por. B. KICINGER, *Kształcenie muzyków kościelnych w ramach Diecezjalnego Studium Organistowskiego. Specyfika i problemy*, s. 78.

²⁴⁵ Por. R. POŚPIECH, *O permanentnej potrzebie kształcenia muzyków kościelnych z perspektywy opolskiej*, s. 31.

²⁴⁶ Szerzej na ten temat zob. G. POŹNIAK, *Formacja psalterzysty – na przykładzie diecezji opolskiej*, *Anamnesis* 12 (2006), nr 3 (46), s. 87–99.

²⁴⁷ Por. <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/psalterzysty.html> (11 V 2020).

w zamyśle dla absolwentów opolskiego Studium oraz absolwentów średnich szkół muzycznych²⁴⁸.

14 kwietnia 2011 r. bp Andrzej Czaja podpisał dekret erygujący Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w Opolu, do którego wśród wielu działań należy prowadzenie diecezjalnej szkoły organistowskiej²⁴⁹. DIMK tworzą m.in. osoby, które były i wciąż są związane z Wydziałem Teologicznym. Do tych właśnie osób zaliczamy R. Pośpiecha czy ks. G. Poźniaka.

Wracając do kierunków kształcenia w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej kolejna ważna data to 1 września 2013 r., kiedy utworzono kierunek *podyplomowy organista*. Jest adresowany dla absolwentów szkół organistowskich oraz osób posiadających kwalifikacje muzyka kościelnego III kategorii. Celem kształcenia jest poszerzenie umiejętności w zakresie gry organowej oraz rozwój indywidualnych zainteresowań muzycznych²⁵⁰.

1 września 2015 r. dla dzieci klas 1–6 szkoły podstawowej utworzono kierunek *Podstawowe kształcenie muzyczne – ogródek muzyczny*. Oprócz zasad muzyki, kształcenia słuchu i emisji głosu, dzieci uczą się występów publicznych, umiejętności skupienia, podzielności uwagi i dysponowania czasem oraz wrażliwości na otaczające nas piękno. Zajęcia odbywają się w trzech grupach wiekowych. Po trzeciej grupie uczniowie zdają na I rok na kierunek *organista*²⁵¹.

Prowadzenie *zespołów instrumentalnych* to dwuletni kierunek podyplomowy, działający od 1 września 2018 r. (do 1 września 2016 r. jako *kapelmistrz orkiestry dętej*). Jest doskonałym przygotowaniem do prowadzenia zespołu instrumentalnego. Podstawę kształcenia stanowi dyrygentura. Program zajęć obejmuje indywidualną naukę gry na instrumentach, kształcenie słuchu z elementami harmonii oraz czytanie partytur. Uczniowie tworzą koncertujący zespół instrumentalny. Studium jest adresowane do absolwentów diecezjalnych

²⁴⁸ Por. G. POŹNIAK, Kierunki i program kształcenia w Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, w: TENŻE (red.), *Kształcenie organistów*. Biuletyn Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych nr 2, Opole – Lublin 2007, s. 79.

²⁴⁹ Por. J. CHUDALLA, *Od studium organistowskiego do Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu*, s. 31.

²⁵⁰ Por. <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/podyplomowy.html> (14 V 2020).

²⁵¹ Por. <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/ogrodek.html> (11 V 2020).

szkół organistowskich lub szkół muzycznych II stopnia, posiadających świadectwo m.in. 3-letniej nauki na instrumencie dętym²⁵².

Przedmiotem dwuletniego kierunku wokalistyka jest piosenka religijna. Działa on od 1 września 2017 r. W czasie nauki uczeń zdobywa m.in. podstawowe umiejętności w zakresie zasad nauki, czytania nut, a także umiejętność posługiwania się swoim głosem, wyrażania emocji w śpiewie, interakcji z instrumentem czy przygotowania programu koncertowego. Program kształcenia na tym kierunku obejmuje zajęcia z fortepianu, zasad muzyki, kształcenia słuchu, emisji głosu, interpretacja tekstu, a także takie przedmioty, jak *repertuar* czy *zespoły wokalne*. Studenci wokalistyki uczą się podstaw liturgiki oraz prawodawstwa liturgicznego²⁵³.

Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w Opolu kształci organistów w pięcioletnim trybie nauczania. Pierwszy rok nauki przeznaczony jest na uzupełnienie i uporządkowanie wiedzy muzycznej. Możliwe jest indywidualne ukształtowanie programów nauczania. Od II roku rozpoczyna się praktyczne przygotowanie (np. zasady muzyki, kształcenie słuchu, historia muzyki) muzyka kościelnego – organisty. Od III roku edukacji program nauczania przewiduje harmonię. Tego przedmiotu uczą się wymiarze teoretycznym i praktycznym – taki też jest egzamin dyplomowy. Uczniowie zapoznają się także z chorałem gregoriańskim od strony teoretycznej. Z kolei na roku IV i V znajomość repertuaru gregoriańskiego ma miejsce w ramach obowiązkowej praktyki w scholi gregoriańskiej. Wśród przedmiotów wykładowych V roku znajduje się *muzyka popularna*. Jest to przedmiot praktyczny, dzięki któremu uczniowie nabywają podstawową umiejętność akompaniowania na fortepianie do religijnego repertuaru popularnego. Ponadto uczniowie DIMK-u mają obowiązek uczestniczenia w dodatkowych zajęciach: roczniki II i III – chór, IV i V – zajęcia z praktyki muzyczno-liturgicznej prowadzone przez zaproszonych gości spoza szkoły²⁵⁴.

Kolejnym istotnym faktem było utworzenie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego kierunku *muzykologia – specjalność nauczycielska*

²⁵² Por. <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/prowadzenie-zespolow-instrumentalnych.html> (11 V 2020).

²⁵³ Por. <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/wokalistyka.html> (11 V 2020).

²⁵⁴ Por. G. POŹNIAK, Kierunki i program kształcenia w Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, s. 75–78.

z edukacją artystyczną. Są to studia licencjackie stacjonarne. Wśród wykładowców, którzy tworzą ten kierunek znajdują się m.in.: ks. dr Franciszek Koenig, ks. dr hab. Grzegorz Poźniak, prof. UO, ks. dr Joachim Waloszek. Powołanie tego kierunku było ważnym wydarzeniem dla całego środowiska muzyków kościelnych diecezji opolskiej²⁵⁵. Jako racje uzasadniające powołanie na Uniwersytecie Opolskim kierunku *muzykologia* podaje się:

1. Kierunek muzykologia realizowany będzie w ramach działalności Instytutu Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej powołanego na Wydziale Teologicznym w marcu 2009 r.
2. Kierunek muzykologia przy Wydziale Teologicznym byłby odpowiedzią na wzrastającą potrzebę kontynuowania edukacji dla absolwentów szkół Opolszczyzny. Niezagospodarowane obszarem są tu szkoły muzyczne I i II stopnia oraz absolwenci studiów muzyki kościelnej. Propozycja ta jest zatem odpowiedzią na obecną politykę współpracy Uniwersytetu Opolskiego ze szkołami średnimi województwa opolskiego.
3. Muzykologia należy do unikatowych i prestiżowych kierunków uniwersyteckich. W Polsce tradycje muzykologii jako kierunku uniwersyteckiego nawiązują do badań naukowych prowadzonych w największych uczelniach (Kraków, Warszawa, Lublin). W swojej specyfice kierunek ten przyjmuje model teoretyczno-praktyczny, który od lat jest realizowany na muzykologii lubelskiej (KUL).
4. Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym dysponuje na obecnym etapie bazą dydaktyczną (sale wykładowe, instrumenty – w tym organy piszczałkowe, biblioteka muzyczno-muzykologiczna oraz płytoteka), którą można będzie wykorzystać dla celów wnioskowanego kierunku.
5. Otworzenie studiów licencjackich z muzykologii jest możliwe w oparciu o już zatrudnionych pracowników naukowych. Niezbędne będzie jedynie zagospodarowanie godzin praktycznych (2–3 nauczycieli). W proponowanym kształcie kierunek byłby gotowy do współpracy

²⁵⁵ Por. TENŻE, Kierunek Muzykologia – specjalność nauczycielska z edukacją artystyczną na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego, w: TENŻE (red.), Szkoła organistowska w Opolu w latach 1974–2014, s. 70.

- z innymi jednostkami uczelni (zajęcia fakultatywne, kadra naukowo-dydaktyczna).
6. Badania naukowe prowadzone przez pracowników Instytutu Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej WT UO od lat są już kojarzone w Polsce z instytucją muzykologii uniwersyteckiej. Potwierdzeniem tego są liczne publikacje naukowe i pomoce dydaktyczno-muzyczne, przygotowywane przez pracowników tejże jednostki. Są one rozpoznawalnym znakiem aktywności muzykologicznej i liturgicznej Uniwersytetu Opolskiego w Polsce. Powstawanie wnioskowanego kierunku przyczyniłoby się jeszcze do większej promocji Uniwersytetu.
 7. Wydział Teologiczny od lat współuczestniczy w międzynarodowych projektach badawczych w zakresie muzykologii i wykonawstwa muzyki (współpraca z *Hochschule für Katholische Kirchenmusik und Musikpädagogik* w Ratyzbonie oraz międzynarodowe kolokwia *A new paradigm of Christian liturgical music* – projekty w ramach Funduszu Wyszehradzkiego). Otwarcie wnioskowanego kierunku przyczyniłoby się do zinstytucjonalizowania i intensyfikacji badań prowadzonych na polu międzynarodowym.
 8. Tradycja śląska wypracowała w historii szczególną pracę organisty i nauczyciela muzyki z wyższym wykształceniem. Zajmował się on (nawet w najmniejszych wiejskich ośrodkach) wykonawstwem muzyki oraz podejmował funkcje pedagogiczne w swoim środowisku. Dodatkowym argumentem jest także zapotrzebowanie środowisk lokalnych na kulturę wysoką, szczególnie w zakresie muzyki. W związku z tym wnioskowany kierunek powinien posiadać uprawnienia pedagogiczne²⁵⁶.

Jak wynika z przytoczonych argumentów, powstanie muzykologii jest owocem wieloletniej pracy środowiska muzyków kościelnych diecezji opolskiej oraz próbą rozwoju i kontynuacji śląskich tradycji muzyki religijnej.

Warto podkreślić, że w *Wiadomościach Urzędowych Diecezji Opolskiej* od wielu lat ukazywały się sprawozdania z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej, a także liczne sprawozdania związane z wydarzeniami

²⁵⁶ Por. TENŻE, Kierunek Muzykologia – specjalność nauczycielska z edukacją artystyczną na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego, s. 70–71.

dotyczącymi muzyki kościelnej. Ostatni numer WUDO ukazał się w 2013 r., w związku z tym kolejne sprawozdania z działalności DIMK-u ukazują się w *Studiach Teologiczno-Historycznych Śląska Opolskiego*.

Oprócz formacji intelektualnej w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej, organista aby mógł spełnić wszystkie oczekiwania wynikające z formacji intelektualnej, musi także posiadać znajomość dokumentów Kościoła dotyczących muzyki liturgicznej, zapoznać się z księgami liturgicznymi, śpiewnikami oraz różnego rodzaju pomocami. Tylko w ten sposób uformowany organista będzie żył liturgią, właściwie dobierał repertuar liturgiczny zgodny z duchem okresu kościelnego czy konkretnego obchodu²⁵⁷.

Organista nie może dorywczo zajmować się graniem na organach w kościele. Za ks. I. Pawlakiem można śmiało powtórzyć stwierdzenie, że *fach organistowski nie jest tylko zawodem, lecz także powołaniem, mającym w sobie znamiona charyzmatu i łaski*²⁵⁸. Aby tak rzeczywiście było, organista musi być świadomy swojej misji i odpowiedzialności. Niech przypomniane fundamentalne zagadnienia związane z formacją intelektualną organisty staną się pomocą do wypracowania konkretnych rozwiązań, aby posługa organisty była traktowana w sposób godny i odpowiedzialny.

1.2. FORMACJA DUCHOWA

Opracowanie planu formacyjnego organistów już pracujących i kształcenie nowych bp Franciszek Jop zlecił Diecezjalnej Komisji Liturgicznej. Swoje sugestie wyraził na posiedzeniu w 1968 r.²⁵⁹ Realizacja planu wyglądała następująco: odbywały się dni skupienia dla organistów, których tematyka skupiała się wokół:

1. Formacji muzycznej;
2. Formacji liturgicznej;
3. Formacji duchowej.

²⁵⁷ Por. P. WIŚNIEWSKI, Zadania organisty w świetle odnowionej liturgii po Soborze Watykańskim II, w: TENŻE (red.), Wokół posługi organisty w parafii. Materiały z I sesji naukowej dla organistów i muzyków kościelnych diecezji płockiej, Płock 2006, s. 7–20.

²⁵⁸ Por. I. PAWLAK, Nowe spojrzenie, Tarnów 2014, s. 188.

²⁵⁹ AKOp, DKL t. II: Protokół posiedzenia DKL z 29 III 1968.

Zajęcia prowadzili wykładowcy seminarium i zapraszani muzycy świeccy. Uczestnicy spotkań za każdym razem otrzymywali materiały muzyczne. Spotkania poprzedzały krótkie nabożeństwa z okazją do spowiedzi św.²⁶⁰

Każdego roku członkowie Komisji Liturgicznej wygłaszali specjalne wykłady liturgiczno-muzyczne na Górze św. Anny²⁶¹. Ponadto opracowano instrukcję Śpiew wiernych i funkcja organisty w nowym *Ordo Missae*²⁶². Zorganizowano specjalne szkolenie, które poświęcone było śpiewom responsoryjnym po czytaniach w liturgii słowa, uczestnikom doręczono nuty do śpiewów na poszczególne okresy roku liturgicznego²⁶³. Opracowano regulamin dla organistów, który określał ich prawa i obowiązki, a zwłaszcza prawo do godziwego wynagrodzenia i należytego urlopu²⁶⁴. Oprócz systematycznego doksztalcania i pogłębiania formacji organistów zrodziła się także potrzeba ich rozwoju duchowego.

Ten fakt mocno pokazuje, że dla muzyków kościelnych, wykształconych, równie ważne jest pogłębienie indywidualnej formacji religijnej – naturalnie powiązanej z wykonywaną pracą. Każdy muzyk kościelny (organista czy też dyrygent) powinien być wciąż otwarty na systematyczne ubogacanie się poprzez własne studium i wszechstronne doksztalcanie na zjazdach, kursach czy rekolekcjach²⁶⁵. Muzyk kościelny, a w szczególności organista, narażony jest na spowszednienie swojego zajęcia. Powtarzalność Mszy św. i nabożeństw może prowadzić do bylejakości wykonywania powierzonych zadań.

W diecezji opolskiej zadbano również o formację duchową. Jedne z pierwszych rekolekcji dla organistów po zakończeniu Soboru Watykańskiego II miały miejsce na Górze św. Anny w dniach 4–7 lipca 1966 r.²⁶⁶ W następnym roku rekolekcje dla organistów miały charakter zamknięty i odbyły

²⁶⁰ Spotkania odbywały się głównie w Raciborzu, Nysie, Zabrze, Kluczborku (rzadziej) oraz w Opolu, programy spotkań zob. tamże, t. III; WUDO 24 (1969), nr 1, s. 90.

²⁶¹ Początkowo organizowane wyłącznie przez oo. franciszkanów, od 1970 r. z pomocą członków DKL i Komisji Muzycznej, por. WUDO 24 (1969), nr 11, s. 358.

²⁶² AKOp, DKL t. III: Instrukcja z 2 XI 1970, s. 5.

²⁶³ Szkolenie odbyło się w Zabrzu i Opolu, 19–20 IV 1971, por. tamże, pismo do proboszczów diecezji, 10 II 1971.

²⁶⁴ Regulamin dla organistów Diecezji Opolskiej, 23 II 1977, WUDO 32 (1977), nr 3, s. 214–218; por. H. J. SOBECZKO, Nowy regulamin dla organistów, tamże, s. 233–239.

²⁶⁵ Por. TENŻE, Organista po Kongresie Eucharystycznym, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 1.

²⁶⁶ Por. F. JOB, Rekolekcje na Górze św. Anny – w domu pielgrzyma, WUDO 21 (1966), nr 4, s. 94.

się w dniach 19–22 czerwca 1967 r.²⁶⁷, a w następnym roku – w dniach 24–27 czerwca na Górze św. Anny²⁶⁸. W 1969 r. bp Franciszek Jop dla wszystkich organistów diecezji opolskiej zarządził *Wielkopostne dni skupienia*, poświęcone liturgii Wielkiego Tygodnia, połączone z okazją do spowiedzi świętej. Do wiadomości zostały podane następujące terminy: 10 marca (Racibórz), 11 marca (Opole), 12 marca (Nysa), 13 marca (Zabrze)²⁶⁹. Warto podkreślić, że w *Wiadomościach Urzędowych Diecezji Opolskiej* nie znajdują się informacje na temat kolejnych organizowanych dni skupienia za czasów posługi bpa Franciszka Jopa w latach 70 ubiegłego wieku.

W 1977 r. biskupem ordynariuszem diecezji opolskiej został Alfons Nossol. Podczas trwania jego posługi, diecezjalne Studium Organistowskie urzędało dwa razy w roku, w Adwencie i w Wielkim Poście, dni skupienia dla organistów z terenu diecezji opolskiej. 2 kwietnia 1977 r. wielkopostny dzień skupienia odbył się u sióstr *de Notre Dame*. Przedmiotem były następujące zagadnienia: nowy regulamin dla organistów diecezji opolskiej – ks. H. J. Sobeczko; muzyka organowa jako czynnik kształtowania osobowości religijnej – ks. J. Kowolik; liturgia i śpiewy w Triduum paschalnym – ks. W. Kądziołka; problemy współpracy organisty i dyrygenta orkiestry parafialnej – J. Ludwig i ks. J. Wieczorek; informacja o *Sacrosongach* – ks. B. Kicingier²⁷⁰. Akcentem szczególnym tego spotkania była sprawa doszkalania istniejących w diecezji licznych orkiestr dętych, które uświetniają większe kościelne uroczystości. Oprócz 190 organistów na szkolenie przybyło także ok. 30 dyrygentów orkiestr²⁷¹.

²⁶⁷ Por. [brak autora], Rekolekcje zamknięte w roku 1967 na Górze św. Anny w domu pielgrzyma, WUDO 22 (1967), nr 3 i 4, s. 94.

²⁶⁸ Por. F. JOP, Rekolekcje w domu pielgrzyma w roku 1968 (Góra św. Anny), WUDO 23 (1968), nr 5, s. 127.

²⁶⁹ Por. TENŻE, W sprawie dni skupienia dla organistów, WUDO 24 (1969), nr 3, s. 90.

²⁷⁰ Por. H. J. SOBECZKO, Wielkopostny dzień skupienia dla organistów diecezji opolskiej, WUDO 33 (1978), nr 3, 91–92.

²⁷¹ Por. tamże, s. 92.

W latach 80 XX w. zapoczątkowano adwentowe dni skupienia dla organistów z podziałem na rejony²⁷². W 1985 r. miały one miejsce w pięciu: Nysie (30 XI), Zabrze i Raciborzu (7 XII) oraz w Kluczborku i Opolu (14 XII). Nabożeństwa miały charakter pokutny. Duszpasterze do zgromadzonych organistów głosili homilie. Prowadzili je: ks. F. Pieruska (Zabrze), ks. B. Kicingier (Racibórz) i ks. J. Waloszek (Nysa, Kluczbork, Opole).

W dyskusji organiści nawiązywali do wcześniejszych wystąpień, a także podjęli takie problemy, jak:

- pieśń kościelna a piosenka religijna i wiążący się z tym odpowiedni dobór repertuaru do liturgii;
- poszerzanie repertuaru i nauczanie nowych, odpowiednich pieśni;
- konieczność ujednolicenia wersji melodycznych niektórych pieśni;
- niezwłoczna potrzeba remontu i konserwacji organów w wielu parafiach diecezji opolskiej;
- opracowanie nowych – odpowiadających aktualnej sytuacji ekonomiczno-gospodarczej – stawek wynagrodzeń dla muzyków kościelnych²⁷³.

Organiści zostali zaproszeni na wielkopostne dni skupienia i rekolekcje w 1986 r. Zgodnie z harmonogramem zapowiedziano, że odbędą się one w:

- Zabrze, par. św. Anny (15 III);
- Raciborzu, par. Wniebowzięcia NMP (15 III);
- Opolu, par. katedralna Świętego Krzyża (22 III);
- Kluczborku, stary kościół (22 III).

Podczas wielkopostnego dnia skupienia w 1986 r., po nabożeństwie pokutnym z homilią, prowadzonym przez miejscowych duszpasterzy, odbył się krótki recital organowy w wykonaniu pracowników Studium Muzyki Kościelnej w Opolu: mgr Erharda Ochmana (Zabrze i Racibórz) oraz mgr Alfreda Bączkowicza (Opole). Tematem szkolenia liturgiczno-muzycznego była oprawa

²⁷² Szerzej na ten temat zob. R. POŚPIECH, Adwentowe dni skupienia, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 18–19; TENŻE, Adwentowe dni skupienia dla organistów, Mwl-op 2 (1987), nr 1 (4), s. 21–22; TENŻE, Adwentowe dni skupienia dla organistów, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 19; TENŻE, Adwentowe dni skupienia, Mwl-op 5 (1990), nr 1 (10), s. 18–19; TENŻE, Adwentowe dni skupienia dla muzyków kościelnych, Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 20–21.

²⁷³ Por. J. KOWOLIK, Adwentowe dni skupienia dla organistów, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 19.

muzyczna liturgii Wielkiego Tygodnia w oparciu o nowo wydaną pozycję *Zwycięzca śmierci* – zawierającą teksty, komentarze i najważniejsze śpiewy na Wielki Tydzień, Triduum Paschalne i Oktawę Wielkanocy. W Zabrze i Raciborzu spotkania prowadzili ks. W. Kądziołka i ks. B. Kicinger, a w Opolu ks. H. J. Sobeczko i H. Prochota, a w Kluczborku H. Prochota i R. Pośpiech²⁷⁴.

W dniach od 21 do 24 kwietnia 1986 r. odbyły się rekolekcje zamknięte dla organistów. Spotkanie miało miejsce w Domu Pielgrzyma na Górze św. Anny.²⁷⁵ Prowadził je ks. J. Kowolik, a nauki głosili zaproszeni przez niego księża. Myślą przewodnią wszystkich rekolekcyjnych nauk było biblijne: *Bracia trwali w nauce Apostołów, we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwie* (Dz 2,42). Wieczór pierwszego dnia wypełniła czeska muzyka wielkanocna, słuchana z płyt. Podczas rekolekcji ks. B. Kicinger w nauce nt.: *Trwać w nauce Apostołów* zwrócił uwagę, że *trwać* oznacza wiedzieć, w co wierzymy i według tej wiary należy żyć. Aby *wiedzieć*, trzeba każdego dnia czytać i rozważać Pismo Święte, a przynajmniej z uwagą słuchać codziennych czytań w kościele. Należałoby też znać podstawową naukę Kościoła zawartą w dokumentach Soboru Watykańskiego II, a więc Konstytucję dogmatyczną o Objawieniu Bożym, Konstytucję o liturgii świętej, Konstytucję dogmatyczną o Kościele, Dekret o apostołstwie świeckich. Aby być w bieżącym nurcie życia Kościoła, trzeba także czytać dostępną prasę katolicką.

Drugą naukę nt: *Duch braterstwa i wspólnoty wśród organistów* wygłosił ks. P. Klemens. Popołudniową naukę nt. *Organista służy wspólnocie* wygłosił ks. J. Kowolik. Kulminacją dnia była wieczorna Msza św., w czasie której organiści wykonali chóralną Mszę F. Schuberta *Gdzie szukać mam opieki*.

Podczas śródowej Mszy św. w uroczystość św. Wojciecha organiści zaśpiewali gregoriańską *Missa Lux et origo* powstałą w X w., a więc w czasach, w których żył i działał św. Wojciech. Tego dnia organiści wysłuchali konferencji ks. H. Komandera, dziekana gościęcińskiego, *Organista i cnota radości*. Kaznodzieja zwrócił uwagę, iż dobrze wykonywać muzykę mogą tylko ludzie pełni wewnętrznej radości. Kolejną naukę: *Organista a Eucharystia* wygłosił dziekan głogówecki, ks. M. Przydacz. Podkreślił on, że organista jest sługą Eucharystii, współtworzy ją i z niej czerpie siłę. Podczas rekolekcji

²⁷⁴ Por. R. POŚPIECH, Wielkopostne dni skupienia dla organistów, Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 18.

²⁷⁵ Por. [brak autora], Informacje, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 23.

zadbano o rozwój duchowy organistów, odprawiając w Grocie Lurdzkiej Drogę krzyżową, którą prowadził ks. J. Kowolik. Organiści modlili się za siebie samych, za tych, których zostawili w domu, za tych, którym choroba nie pozwoliła przyjechać na rekolekcje, jak również za wszystkich organistów.

Na kolejnym spotkaniu naukę o modlitwie wygłosił ojciec duchowny Wyższego Seminarium Duchownego w Nysie ks. M. Mróz. Jak podkreślił, modlitwa organisty jest miernikiem wiary, i odwrotnie – jaka jest nasza wiara, taka będzie i nasza modlitwa. Modlitwy zanosimy do Boga, przez Chrystusa, w Duchu Świętym. Kaznodzieja zwrócił uwagę na bogactwo treści w modlitwie *Ojcze nasz*. Na zakończenie rekolekcji odprawiono Mszę św. dziękczynną, upiększoną śpiewami naprzemiennymi i *Missa de Angelis*²⁷⁶.

W dniach 6 i 13 grudnia 1986 r. odbywały się w pięciu rejonach diecezji opolskiej (Zabrze, Racibórz, Nysa – 6 XII, Opole, Kluczbork – 13 XII) tradycyjne już, adwentowe dni skupienia dla muzyków kościelnych Śląska Opolskiego. Zasadniczą część adwentowego skupienia stanowiły nabożeństwa pokutne z homilią, którym przewodniczyli ks. B. Kicinger (Zabrze, Racibórz), ks. S. Baldy (Opole) oraz ks. J. Waloszek (Nysa, Kluczbork). W Zabrzu i w Opolu w ramach nabożeństwa wykonano krótki recital organowy, którego wykonawcami byli: B. Tomala – absolwentka Studium Muzyki Kościelnej w Opolu i J. Chudalla – wykładowca tegoż Studium, organista i dyrygent Chóru Katedralnego. Drugą część spotkania wypełniła prezentacja nowego mszału, a przede wszystkim zawartych w nim śpiewów (ks. B. Kicinger, ks. J. Waloszek) oraz omówienie problemów związanych z ich harmonizacją (J. Siwy, H. Prochota)²⁷⁷.

Również w 1986 r. odbyły się również wielkopostne dni skupienia dla organistów (21 III – Zabrze, Racibórz, Nysa i 4 IV – Opole, Kluczbork). Rozpoczynające dzień skupienia nabożeństwa z homilią prowadzili: ks. B. Kicinger (Zabrze, Racibórz), ks. S. Baldy (Opole) oraz ks. J. Waloszek (Nysa, Kluczbork). Kontynuowane były zagadnienia dotyczące nowego mszału i nowych, w związku z jego wprowadzeniem, zadań stojących przed organistą. Omawiano też problemy związane z życiem muzycznym w kościołach diecezji opolskiej. Organiści otrzymali pomoce nutowe z harmonizacją

²⁷⁶ Por. J. DOLNY, Rekolekcje dla organistów, Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 18–19.

²⁷⁷ Por. R. POŚPIECH, Adwentowe dni skupienia dla organistów, Mwl-op 2 (1986), nr 1 (4), s. 21–22.

odpowiedzi i aklamacji mszalnych oraz Modlitwy Pańskiej, które zostały zamieszczone w II tomie *Chorału Opolskiego*²⁷⁸.

Rekolekcje dla organistów na Górze Św. Anny odbyły się także w dniach od 27 do 30 kwietnia 1987 r. Były one nakierowane na tajemnicę ołtarza w perspektywie zbliżającego się II Krajowego Kongresu Eucharystycznego. Rekolekcje rozpoczęły się nabożeństwem, które prowadził i wygłosił pierwszą naukę ks. J. Kowolik. Następnego dnia naukę wygłosił ks. K. Ziaja z Bierawy, którym mówił nt: *Eucharystia – źródło i szczyt*. Ks. W. Skworec z Koźła w nauce nt.: *Dom modlitwy gdzie sprawuje się Eucharystię powinien być sposobny do modlitwy* zwrócił uwagę na to, że organista jest również nauczycielem modlitwy. Jeśli zaś chce się kogoś nauczyć, trzeba najpierw to samemu umieć.

O. Teofil Wyleżoł, proboszcz na Górze Św. Anny i działający muzyk kościelny, wygłosił naukę: *Poprzez Eucharystię głębiej poznać i przeżyć tajemnicę paschalną*. R. Pośpiech zaprezentował *Missa Paschalis* G. G. Gorczyckiego, zwracając uwagę na wykorzystane w niej cytaty polskich pieśni wielkanocnych: *Wesoły nam dzień dziś nastał, Wstał Pan Chrystus, Chrystus Pan zmartwychwstał*. Kolejnego dnia naukę rekolekcyjną wygłosił ks. M. Pleśniak z Rogów, a temat brzmiał: *W Najświętszej Eucharystii zawiera się całe dobro duchowe Kościoła – mianowicie sam Chrystus. Dzięki Eucharystii udzielanej jest podtrzymywana miłość Boża i ludzi* – to temat następnej nauki, którą wygłosił ks. B. Kicingier. Praca organisty, jak podkreślał, to nie tylko zawód czy praca dla utrzymania rodziny, ale ma być to służba ludziom przychodzącym do kościoła²⁷⁹.

Adwentowe dni spotkania odbyły się również 12 grudnia 1987 r., ale tylko w dwóch miejscach: w Zabrze (par. św. Anny) i w Opolu (kościół pw. św. Sebastiana). Miało to związek z przyjazdem zaproszonych gości z Instytutu Muzykologii Kościelnej KUL z Lublina: ks. J. Chwałka i M. Szymanowicz. Prelegenci zapoznali zebranych z działalnością prowadzoną przez ks. K. Chwałka, Katedry Instrumentologii Instytutu Muzykologii Kościelnej KUL i charakteru podejmowanych w jej ramach prac. Dotyczyły one przede wszystkim historii i teorii

²⁷⁸ Por. TENŻE, Wielkopostne dni skupienia dla organistów, Mwl-op 2 (1986), nr 2 (5), s. 17.

²⁷⁹ Por. J. DOLNY, Rekolekcje dla organistów diecezji opolskiej, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 17–18.

budownictwa organowego. Przedstawiono zagadnienia związane z remontem i konserwacją organów zabytkowych²⁸⁰.

W 1988 r. wielkopostne dni skupienia dla organistów odbyły się w dniach 12 marca (Zabrze, Racibórz, Nysa) i 19 marca (Opole, Kluczbork). Na uwagę zasługuje fakt, że pracownicy Studium Muzyki Kościelnej w Opolu (ks. B. Kicingier – Zabrze, Racibórz, ks. J. Waloszek – Nysa, J. Chudalla i R. Pośpiech – Opole, Kluczbork) omówili zagadnienia związane z przygotowaniem i doбором śpiewów podczas liturgii Mszy św. Z istniejących do tego celu pomocy liturgiczno-muzycznych szczególną uwagę zwrócono na wydany na początku roku II tom *Chorału Opolskiego*²⁸¹.

W 1988 r. w Kościele przeżywany był Rok Maryjny. Nakreślił on tematykę rekolekcji dla organistów. Podczas nauki ks. J. Kowolik podjął temat pielęgnowania kultu (szczególnie liturgicznego) Matki Bożej w życiu organisty. Kolejną naukę nt.: *Zanoszenie gorących prośb do Boga i aby za wspomoczeniem Najświętszej Bożej Rodzicielki wszyscy stali się jedno, oraz o jedność wśród organistów* wygłosił ks. J. Rudek z Ostrożnicy. Poruszono problem organisty jako człowieka modlitwy. Dbając o swój rozwój duchowy i jednocześnie włączając się w Rok Maryjny, wieczorem organiści odśpiewali nieszpory maryjne oraz odmówili różaniec²⁸².

W latach 90. ubiegłego stulecia również odbywały się adwentowe i wielkopostne dni skupienia dla organistów, jak również rekolekcje zamknięte. Zwrócimy szczególną uwagę na niektóre z nich.

25 kwietnia 1990 r. odbyły się rekolekcje dla organistów, w nieco odmiennych warunkach niż na Górze św. Anny. Miały one miejsce w Mochowie koło Głogówka. Tematem przewodnim rekolekcji było: *Spójrzcie na Niego, a rozpromienicie się radością* (Ps 34). Rekolekcje odbywały się rzeczywiście w duchu prawdziwej radości. Poruszono kilka istotnych tematów związanych z pracą organistowską:

- sprawy organizacyjne wrześniowej pielgrzymki chórów na Górę św. Anny;
- problem słabej frekwencji na rekolekcjach;

²⁸⁰ Por. TENŻE, Adwentowe dni skupienia dla organistów, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 19.

²⁸¹ Por. R. POŚPIECH, Wielkopostne dni skupienia dla organistów, Mwl-op 3 (1988), nr 2 (7), s. 19–20.

²⁸² Por. S. OŻGA, Rekolekcje dla organistów diecezji opolskiej, Mwl-op 3 (1988), nr 2 (7), s. 20–21.

- rezygnacja z zawodu organisty z powodu niskich zarobków oraz brak poszanowania pracy organisty przez wiernych i duchowieństwo;
- stan muzyki w kościołach diecezji opolskiej²⁸³.

Z kolei adwentowe dni skupienia dla muzyków kościelnych diecezji opolskiej odbyły się 15 grudnia 1990 r. w następujących miejscowościach: Opole (katedra pw. Świętego Krzyża), Zabrze (par. pw. św. Anny), Racibórz (par. pw. NMP). W każdym z tych miejsc odprawione zostało nabożeństwo pokutne z homilią i okazją do spowiedzi świętej. Część szkoleniową, poświęconą tym razem kościelnym zespołom śpiewaczym ze szczególnym uwzględnieniem schól liturgicznych, prowadzili wykładowcy SMK w Opolu: ks. B. Kicingier (Zabrze i Racibórz) oraz J. Chudalla (Opole)²⁸⁴.

Diecezjalna Komisja do spraw Muzyki Kościelnej wraz ze Studium Muzyki Kościelnej przy Instytucie Teologiczno-Pastoralnym, filii KUL w Opolu po raz pierwszy zorganizowała Diecezjalny Dzień Muzyki Kościelnej, który odbył się 8 lutego 1992 r. z udziałem światowej sławy chóru chłopięcego *Regenburger Domspatzen* pod dyрекcją ks. Georga Ratzingera²⁸⁵.

W dniach od 28 kwietnia do 30 kwietnia 1992 r. doroczne rekolekcje dla organistów odbyły się w Mochowie. Myślą przewodnią było: *Życie i dzień powszedni organisty*. Poruszono m.in. sprawy zawodu organistowskiego ciągle w niewystarczającym stopniu traktowanego w kategoriach powołania²⁸⁶.

II Diecezjalne Dni Muzyki Kościelnej zostały urządzone w dniach 30 kwietnia – 3 maja 1993 r. Na program tych dni złożyły się koncerty chóru chłopięcego *Les Petits Canteurs de la Cote d'Azur* z Grasse (Francja) i orkiestry kameralnej *Collegium Musicum* Państwowej Szkoły Muzycznej w Opolu²⁸⁷. To była ostatnia wzmianka w WUDO na temat odbywających się inicjatyw muzycznych w diecezji opolskiej w latach 90. Kolejna pojawia się dopiero na początku XXI w.

²⁸³ Por. TENŻE, Rekolekcje dla organistów diecezji opolskiej, *Mwl-op* 5 (1990), nr 2 (11), s. 19–20.

²⁸⁴ Por. R. POŚPIECH, Adwentowe dni skupienia dla muzyków kościelnych, *Mwl-op* 6 (1991), nr 1 (12), s. 20–21.

²⁸⁵ Por. A. NOSSOL, Diecezjalny dzień muzyki kościelnej w Opolu, *WUDO* 47 (1992), nr 4/5, s. 141.

²⁸⁶ Por. S. OŻGA, Rekolekcje dla muzyków kościelnych, *Mwl-op* 7/8 (1993/1994), nr 1–2 (14–15), s. 32.

²⁸⁷ Por. G. STRZEDUŁA, II Diecezjalne Dni Muzyki Kościelnej, *WUDO* 47 (1993), nr 6, s. 248–249.

Na początku XXI wieku miały miejsce obchody XXX-lecia działalności Studium Muzyki Kościelnej, które zainicjowano 29 listopada 2003 r. Adwentowym Dniem Skupienia, któremu części modlitewnej przewodniczył ks. J. Waloszek. Z kolei 28 lutego 2004 r. odbył się Wielkopostny Dzień Skupienia dla muzyków kościelnych, który poprowadził o. Iwo Siekierka OFM. Część modlitewna została poprzedzona wykładem popularyzującym chorał gregoriański. Całość zakończyła prezentacja metody pracy z orkiestrą dętą, którą przygotował i poprowadził Ernest Malik – dyrygent orkiestry parafialnej ze Starych Budkowic²⁸⁸.

W ostatnich latach dni skupienia mają miejsce w jednym z kościołów Opola, natomiast rekolekcje, wspólne dla muzyków kościelnych diecezji opolskiej i gliwickiej, na przemian w Kamieniu Śląskim i w Rudach²⁸⁹. Niestety, sprawozdania z tych wydarzeń nie są już tak szczegółowo archiwizowane.

Adwentowe dni skupienia prowadzili na ogół duszpasterze muzyków kościelnych z innych diecezji. Spotkanie formacyjne odbywały się w sobotę przed pierwszą niedzielą Adwentu w kościele pw. św. Sebastiana w Opolu. W latach 2007–2011 gośćmi duszpasterstwa byli: 1 grudnia 2007 r. – ks. dr Wiesław Hudek (Katowice); 29 listopada 2008 r. – ks. mgr-lic Piotr Dębski (Legnica); 28 listopada 2009 r. – ks. dr hab. Ratislav Adamko (Słowacja); 27 listopada 2010 r. – ks. dr Mariusz Białkowski (Poznań); 26 listopada 2011 r. – ks. dr hab. Piotr Wiśniewski (Płock). Z kolei wielkopostny dzień skupienia prowadził na ogół ks. prof. dr hab. Grzegorz Poźniak. Odbywał się on w soboty przed I i II niedzielą Wielkiego Postu w różnych miejscach. W 2008 r. były to: Stare Koźle, Nysa (par. św. Franciszka), Góraźdże oraz Sternalice; w 2009 r.: Piotrowice Wielkie, Prudnik (par. Miłosierdzia Bożego), Ligota Turawska oraz Kuniów; w 2010 r. wielkopostny dzień skupienia odbył się 20 lutego i prowadził go Krajowy Duszpasterz Muzyków Kościelnych o. Nikodem Kilnar OSPPE. Muzyce kościelni diecezji opolskiej spotkali się w kościele akademicko-seminaryjnym pw. św. Jadwigi w Opolu. W 2011 r. skupienie wielkopostne odbyło się w klasztorze *Annuntiata* w Raciborzu oraz w klasztorze sióstr szkolnych *de Notre Dame* w Opolu. Wreszcie w 2012 r. muzyce kościelni diecezji

²⁸⁸ Por. G. POŹNIAK, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2003/2004, WUDO 59 (2004), nr 12, s. 614–615.

²⁸⁹ Por. R. POŚPIECH, Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 11.

opolskiej spotkali się w Sanktuarium na Górze św. Anny²⁹⁰. Od 2013 r. – wraz ze zmianą diecezjalnego duszpasterza muzyków kościelnych diecezji opolskiej, którym został ks. Piotr Kierpal – dni skupienia odbywają się w parafii Wniebowzięcia NMP w Opolu-Gosławicach.

Tradycją duszpasterstwa muzyków kościelnych diecezji opolskiej są także rekolekcje wakacyjne. Prowadzone są one wspólnie z duszpasterstwem diecezji gliwickiej (odpowiedzialny: ks. dr Franciszek Koenig). Do 2010 r. odbywały się one w Kamieniu Śląskim, w 2011 r. w Rudach Raciborskich, w 2012 r. w Głuchołazach²⁹¹. Ze strony diecezji opolskiej od 2012 r. odpowiedzialnym za ich organizowanie jest diecezjalny duszpasterz muzyków, którym jest ks. Piotr Kierpal. Wspólnie z duszpasterzem muzyków diecezji gliwickiej – ks. Adamem Kozakiem, zorganizowali rekolekcje w 2013 r. w Rudach, w 2014 r. w Głębinowie, w 2015 r. w Głębinowie, w 2016 r. w Nysie, w 2017 r. w Rudach, w 2018 r. w Kamieniu Śląskim, w 2019 r. i w Kokotku. Z uwagi na stan epidemiczny w Polsce w 2020 r., rekolekcje, które miały się odbyć w Głębinowie zostały przeniesione do Pławniowic. Trwały one tylko jeden dzień. W 2021 r. ponownie odbyły się w Głębinowie.

Obecnie to Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej wychodzi naprzeciw potrzebom duchowym organistów, organizując dla nich: adwentowe i wielkopostne dni skupienia oraz rekolekcje zamknięte. Rekolekcje mają zawsze wymiar duchowy. Dni skupienia to próba odpowiedzi na aktualne problemy związane z funkcjonowaniem muzyki w przestrzeni liturgicznej (m.in. formy dokształcania zespołów śpiewaczych i ich dyrygentów, rola orkiestry dętej), ale również postulaty zgłaszane przez środowisko muzyków kościelnych (m.in. brak uregulowań dotyczących czasu pracy i wysokości wynagrodzenia organisty)²⁹².

Celem²⁹³ Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu jest kształcenie muzyków kościelnych, przygotowanie uczniów do samodzielnego wykonywania funkcji organisty kościelnego oraz animatora życia muzycznego w parafii. Oprócz tego prowadzi działalność pożytku publicznego, edukacyjną, duszpasterską, organizacyjną, koncertową i promocyjną w obszarze

²⁹⁰ Por. tamże, s. 253.

²⁹¹ Por. tamże, s. 253.

²⁹² Wyczerpujące informacje dotyczące dni skupienia znajdują się w: B. KICINGER, Kształcenie organistów w diecezji opolskiej, s. 71–84.

²⁹³ Szerzej zob. <http://www.dimk.diecezja.opole.pl/2011-12-13-23-15-30/zadania.html> (10 V 2020).

kultury muzycznej. Diecezjalna szkoła organistowska w ciągu swojej działalności wykształciła ponad 250 dyplomowanych organistów oraz dyrygentów zespołów śpiewaczych.

1.3. REGULAMIN DLA ORGANISTÓW

Posługa organisty w parafiach diecezji opolskiej wymagała usystematyzowania. Dlatego też 23 lutego 1977 r. zostało wydane zarządzenie podpisane przez wikariusza kapitulnego bp Wacława Wyciska²⁹⁴. *Regulamin dla organistów diecezji opolskich* był pierwszym takim dokumentem na skalę ogólnopolską, z którego w późniejszym czasie korzystały inne diecezje w Polsce. W kolejnych latach *Regulamin* ulegał zmianom.

W ośmiu rozdziałach *Regulaminu dla organistów diecezji opolskiej* zostały zawarte najważniejsze kwestie dotyczące pracy organistów. Rozdział I podaje, że *organista jest pracownikiem kościelnym i podlega zwierzchności władzy diecezjalnej i rządcy parafii, w której pracuje. Jego funkcja jest funkcją liturgiczną*²⁹⁵. Rozdział II określa warunki przyjęcia na stanowisko organisty. Może go zajmować praktykujący i wierzący katolik. Oprócz tego podaje się, że musi on posiadać odpowiednie kwalifikacje zawodowe²⁹⁶. Rozdział III uszczegóławia, jakie dokumenty powinien przedstawić rządcy kościoła organista starający się o pracę. Wśród nich znajdują się: życiorys, prośba o przyjęcie, świadectwo chrztu lub ślubu kościelnego, świadectwo kwalifikacyjne, świadectwo moralności oraz opinie z poprzedniego miejsca pracy²⁹⁷. W rozdziale IV znajdujemy informacje, co należy do obowiązków organisty. Jest on zobowiązany do okazywania szacunku rządcy kościoła, a także pielęgnowania muzyki i śpiewu kościelnego w parafii. Powinien grać i śpiewać pieśni oraz utwory zgodnie z przepisami liturgicznymi podczas wszystkich nabożeństw. Otaczać z wielką troską i prowadzić (lub założyć) zespoły: chór kościelny, schole, zespoły instrumentalne, troszczyć się o rozwój bibliotek muzycznych wszystkich zespołów. Dbać o sprzęt muzyczny: organy

²⁹⁴ W. WYCISK, *Regulamin dla organistów diecezji opolskiej*, WUDO 32 (1977), nr 7–8, s. 214–218.

²⁹⁵ Por. tamże, s. 214.

²⁹⁶ Por. tamże, s. 214.

²⁹⁷ Por. tamże, s. 214.

i instrumenty będący własnością parafii. Nieustannie powinien podnosić swoje kwalifikacje zawodowe i uczestniczyć w dniach skupienia, rekolekcjach, w innych ćwiczeniach i kursach dla organistów. Swoim postępowaniem jest zobowiązany dawać przykład dobrego życia katolickiego, rodzinnego i regularnie przystępować do sakramentów świętych²⁹⁸. W rozdziale określa, w jaki sposób organista ma być wynagradzany. Wynagrodzenie otrzymują z kas kościelnych parafii, przy której pracują. Za czynności ujęte w umowie organista nie może przyjmować bezpośrednio ofiar od wiernych²⁹⁹. Regulamin w rozdziale VI zajmuje się kwestią urlopu organisty. Przysługuje mu prawo do urlopu zgodnie z obowiązującym Kodeksem Pracy. W miarę możliwości na czas swojego urlopu organista przedstawia zastępcę, z którym rządcza parafii uzgadnia sprawę wynagrodzenia. Za zgodą rządcy parafii organista może mieć jeden dzień wolny w tygodniu po ostatniej Mszy św. porannej³⁰⁰. Rozdział VII formułuje zasady wypowiedzenia i załatwienia spraw spornych. Podkreśla, że każda ze stron ma prawo wypowiedzenia umowy o pracę. Wypowiedzenie umowy musi być złożone na piśmie, przy świadku. Wszystkie ewentualne spory, które powstaną między pracodawcą a pracownikiem, rozstrzyga ksiądz dziekan w pierwszej instancji, w drugiej Komisja Diecezjalna ds. Śpiewu i Muzyki Kościelnej, natomiast w trzeciej biskup ordynariusz³⁰¹. W rozdziale VIII *Regulaminu* znajdują się uwagi końcowe³⁰².

Najnowszy Regulamin dla muzyków kościelnych diecezji opolskiej został wprowadzony z dniem wejścia w życie statutow I Synodu Diecezji Opolskiej, czyli 29 czerwca 2005 r.³⁰³ Został on podpisany przez abp. Alfonsa Nossola. Dokonał on zmiany w Regulaminie z 1977 r.

Nowy Regulamin stanowi podstawę harmonijnego ułożenia wzajemnych relacji między rządcami parafii (jako pracodawcami) a muzykami kościelnymi

²⁹⁸ Por. tamże, s. 215.

²⁹⁹ Por. tamże, s. 215–216.

³⁰⁰ Por. tamże, s. 216–217.

³⁰¹ Por. tamże, s. 217–218.

³⁰² Szczegółowa treść Regulaminu dla organistów diecezji opolskiej por. W. WYCISK, Regulamin dla organistów diecezji opolskiej, WUDO 32 (1977), nr 7–8, s. 214–218.

³⁰³ A. NOSSOL, Regulamin dla muzyków kościelnych diecezji opolskiej, 28 VI 2005, w: H. J. SOBECZKO I IN. (red.), Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002–2005). Statuty i aneksy, Opole 2005, s. 297–301.

(jako pracobiorcami). Podyktowany jest troską o należyty stan śpiewu kościelnego i religijnej kultury muzycznej diecezji opolskiej³⁰⁴. Regulamin odnosi się do prawa kanonicznego, diecezjalnego prawa ustanowionego przez I Synod Diecezji Opolskiej, prawa cywilnego, uwzględnia normy wynikające z prawa konkordatowego zawartego pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim w 1993 r.³⁰⁵ Ze względu na wykształcenie muzyczno-liturgiczne, w diecezji opolskiej istnieją dwie kategorie muzyków kościelnych:

- kategoria I – wyższe wykształcenie muzyczne oraz dyplom muzyka kościelnego;
- kategoria II – ukończone Studium Muzyki Kościelnej³⁰⁶.

Fakt wypowiedzenia umowy o pracę należy zgłosić w Referacie ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu³⁰⁷. Powodem do wypowiedzenia pracy muzykowi kościelnemu może być m.in.:

- występowanie przeciw nauce i dyscyplinie Kościoła;
- samowolne uchylanie się od należnych obowiązków;
- konfliktowanie parafii;
- karalność przez sądownictwo państwowe;
- brak odpowiednich kwalifikacji zawodowych³⁰⁸.

Wszelkie ewentualne sprawy sporne rozstrzyga:

- w ramach przepisów kościelnych – diecezjalna Podkomisja ds. Muzyki Kościelnej;
- w ramach przepisów państwowych – Kodeks Pracy oraz odpowiednia instancja.

Powyższy regulamin dla muzyków kościelnych został tak skonstruowany, aby zapewnić organistom realizację swoich zadań. Regulamin ma obowiązywać we wszystkich parafiach diecezji opolskiej, aby w ten sposób uporządkować

³⁰⁴ Por. tamże, pkt 1.

³⁰⁵ Por. tamże, pkt 2.

³⁰⁶ Por. tamże, pkt 8.

³⁰⁷ Por. tamże, pkt 18.

³⁰⁸ Tamże, pkt. 19.

relacje między rządcami parafii a organistami. Warto dodać, że był on fundamentem do utworzenia Regulaminu dla muzyków kościelnych obowiązującego we wszystkich polskich diecezjach.

Zatem przygotowaniem i *uwspółcześnieniem* ogólnopolskiego regulaminu podjęło się Stowarzyszenie Polskich Muzyków Kościelnych podczas zjazdu członków Stowarzyszenia, który odbył się w Koszalinie w dniach 11–13 września 2007 r. Wtedy to właśnie omawiano szerzej status organisty w diecezjach, ale także formy zatrudnienia organisty, umowy i inne kwestie prawne związane z tą liturgiczną funkcją³⁰⁹. Została przygotowana propozycja regulaminu i opublikowana w 3. numerze *Biuletynu Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych*. Debata nad przedstawionym projektem Regulaminu odbyła się podczas kolejnego zjazdu Stowarzyszenia w dniach 9–11 września 2008 r. w Licheniu. Został wypracowany dokument, który, jak napisał ks. A. Reginek – Prezes SPMK, *stanowi pewną kodyfikację wszystkich kwestii związanych ze statusem i działalnością muzyków kościelnych w zakresie ogólnopolskim*³¹⁰. Regulamin został zatwierdzony 10 września 2008 r. przez Stowarzyszenie Polskich Muzyków Kościelnych. Otrzymał on nazwę *Normy ogólne dotyczące muzyków kościelnych posługujących w diecezjach Kościoła katolickiego w Polsce*³¹¹. Prace nad dokumentem kontynuowała Komisja Episkopatu Polski ds. Kultu Bożego i Dyscyplin Sakramentów. 11 maja 2009 r. *Normy ogólne dotyczące muzyków kościelnych posługujących w diecezjach Kościoła katolickiego w Polsce* zostały bez żadnych zmian zatwierdzone. Dokument ten pełni dwojaką rolę: przedkłada ogólnopolskie regulacje dotyczące posługi muzyków kościelnych, będąc jednocześnie wzorcem dla tego rodzaju regulaminów diecezjalnych, które powinny zostać

³⁰⁹ Zob. G. POŹNIAK, Kwalifikacje i kategorie organistów, w: TENŻE (red.), *Posługa organisty*. Biuletyn nr 3 Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych, Opole – Lublin 2008, s. 40.

³¹⁰ A. REGINEK, Słowo wstępne, w: G. POŹNIAK (red.), *Muzyk kościelny*. Biuletyn nr 4 Stowarzyszenia Muzyków Kościelnych, Opole – Lublin 2009, s. 5–6.

³¹¹ Zob. *Normy ogólne dotyczące muzyków kościelnych posługujących w diecezjach Kościoła katolickiego w Polsce*, w: G. POŹNIAK (red.), *Muzyk kościelny*. Biuletyn nr 4 Stowarzyszenia Muzyków Kościelnych, s. 55–57.

z czasem ponownie promulgowane, a przynajmniej skorygowane w punktach niezgodnych z dokumentem ogólnopolskim³¹².

1.4. WYDAWNICTWA MUZYCZNO-LITURGICZNE

Wielki wkład w kształtowanie się życia religijnego na Śląsku Opolskim wniosły modlitewniki i śpiewniki. Pierwsze z nich zaczęły pojawiać się już w XVI w.³¹³ Najwięcej modlitewników pojawiło się w okresie między 1840 a 1914 r.³¹⁴ Wydawane były w języku polskim, niemieckim oraz czeskim. Autorami tych publikacji zazwyczaj byli proboszczowie, którzy wydawali je na potrzeby swoich parafii³¹⁵. Jak podkreśla ks. Helmut J. Sobeczko, *świadczy to o wielkiej gorliwości i inwencji ówczesnych duszpasterzy, którzy wysoko cenili drukowane materiały i pomoce pastoralno-liturgiczne*³¹⁶.

Modlitewniki i śpiewniki na Śląsku Opolskim spełniały nie tylko rolę czysto religijną, ale także narodową. Zastępowały drukowane w Polsce *nabożne książeczki*, do których dostęp był utrudniony³¹⁷. Najpopularniejszym modlitewnikiem-śpiewnikiem w diecezji opolskiej jest *Droga do nieba* ks. Ludwika Skowronka, o którym szczegółowo pisaliśmy w II rozdziale. Warto przypomnieć, że ma on ponadstuletnią tradycję i nadal nie traci na popularności. Odpowiada na potrzeby dwujęzycznego duszpasterstwa na Śląsku Opolskim, dlatego też zbiór ten wydawany jest od początku w dwóch językach: polskim i niemieckim. Bp Franciszek Jop przypisywał wielką rolę modlitewnikiowi *Droga do nieba* w utrzymywaniu wysokiej kultury religijnej. Nie pozwalał rozprowadzać na terenie diecezji innych modlitewników, oprócz wspomnianego³¹⁸.

³¹² Por. G. POŹNIAK, Posługa organisty w Kościele w Polsce w świetle nowych norm ogólnych dotyczących muzyków kościelnych posługujących w diecezjach Kościoła katolickiego w Polsce, LitS 16 (2010), nr 2, s. 435–442.

³¹³ Por. H. J. SOBECZKO, Pierwsze wydanie modlitewnika *Droga do nieba* na tle ówczesnej literatury dewocyjnej i jego kolejne redakcje, w: R. PIERSKAŁA (red.), Stulecie Drogi do nieba ks. Ludwika Skowronka, Opole 2003, s. 48.

³¹⁴ Por. T. OCHOT, Modlitewniki górnośląskie do 1914 r., RTSO 1 (1969), s. 357–408.

³¹⁵ Por. H. J. SOBECZKO, Pierwsze wydanie modlitewnika *Droga do nieba*, s. 48.

³¹⁶ Tamże, s. 48.

³¹⁷ Por. W. OGRODZIŃSKI, Dzieje piśmiennictwa śląskiego, Wrocław 1946, s. 113.

³¹⁸ Por. J. MIKOŁAJEC, Pastorska działalność biskupa Franciszka Jopa, w: P. GÓRECKI (red.), Życie i posługa biskupa Franciszka Jopa (1897–1976), Opole 1992, s. 232.

Warto wspomnieć, że ks. L. Skowronek jest także autorem zbioru melodii do niemieckiej wersji modlitewnika, *Weg zum Himmel*, zatytułowany *Melodien zu dem von Pfarrer Ludwig Skowronek – Bogenschutz herausgegeben katolischen Andachtsbuche Weg zum Himmel, nebst einem Anbang weiterer Melodien bekannter kirchlicher Texte*.

Jedno z ważniejszych polskich wydań *Drogi do nieba* miało miejsce z okazji Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa w 2000 r.³¹⁹ Prace redakcyjne rozpoczęto już w 1996 r. i prowadziła je m.in. Diecezjalna Komisja ds. Liturgii, Duszpasterstwa Liturgicznego i Muzyki Kościelnej diecezji opolskiej i gliwickiej, w skład której weszli: A. Bączkowicz, J. Chudalla, ks. B. Kicingier, R. Pośpiech, ks. P. Tarlinski, ks. J. Waloszek i inni³²⁰.

Ks. Joachim Waloszek podaje cele i kryteria, które przyświecały zespołowi redakcyjnemu części muzycznej tworzącej modlitewnik *Droga do nieba*. W kontekście religijnej tradycji muzycznej, którą redaktorzy chcą pielęgnować i wzbogacać można wymienić:

- przejęcie dziedzictwa śpiewów religijnych pielęgnowanych w Polsce, zwłaszcza na Śląsku, szczególnie z zachowaniem prawie w całości repertuaru starej *Drogi do nieba* i repertuaru chorału opolskiego;
- wprowadzenie podstawowego kanonu śpiewów gregoriańskich;
- uwzględnienie podstawowych śpiewów obrzędowych (śpiewy Triduum Paschalnego, śpiewy pogrzebowe, śpiewy związane z liturgią sakramentów itp.);
- wzbogacenie śpiewnika o nową twórczość, opartą o reformę posoborową (śpiewy części stałych Mszy św. w języku polskim, śpiewy naprzemiennie, śpiewy psalmodyczne, kantyki biblijne), zwłaszcza o repertuar zawarty w Śpiewniku liturgicznym i śpiewniku *Exultate Deo*;
- dowartościowaniu śpiewu związanego z liturgią godzin (hymny, psalmy, kantyki);
- uwzględnienie pieśni liturgicznej dziecięcej (w mniejszym stopniu);
- wprowadzenie zapisu nutowego śpiewów;

³¹⁹ Zob. R. PIERSKAŁA, Najnowsze modlitewniki *Droga do nieba*, w: TENŻE (red.), *Stulecie Drogi do nieba* ks. Ludwika Skowronka, s. 135–141.

³²⁰ Por. J. WALOSZEK, Uwagi na temat części śpiewnikowej nowego wydania *Drogi do nieba*, w: R. PIERSKAŁA (red.), *Stulecie Drogi do nieba* ks. Ludwika Skowronka, s. 143.

- wprowadzenie nowej numeracji (z podaniem starej);
- wprowadzenie metryczek wskazujących na autorów i źródło śpiewnikowe śpiewu;
- ustalenie i ujednolicenie wersji melodycznej tekstowej (głównie w oparciu o Śpiewnik liturgiczny);
- uwzględnienie kompletu zwrotek pieśni (na ogół) i numerowanie zwrotek;
- uporządkowanie repertuaru według nowych kryteriów doboru śpiewów zwłaszcza pod kątem ich przydatności do Eucharystii³²¹.

W nowym wydaniu *Drogi do nieba* zamieszczono prawie 1000 śpiewów: tradycyjnych, mszalnych, a także pieśni związanych z okresami roku liturgicznego i nabożeństwami. W skład tego wydania wchodzi nowe kompozycje z okresu posoborowego oraz grupa śpiewów gregoriańskich.

Inną pomocą wydawniczą, której używa się w diecezji opolskiej, ale także w pozostałych diecezjach w Polsce, jest *Agenda liturgiczna*, która jest zbiorem modlitw, nabożeństw i błogosławieństw przydatnych w sprawowaniu liturgii i nabożeństw pozaliturgicznych w ciągu całego roku liturgicznego. Kolejne wydanie pochodzi z 2013 r. W przedmowie do najnowszego wydania *Agendy liturgicznej* biskup opolski i gliwicki podkreślają, że przy wydawaniu *ksiąg diecezjalnych* zawsze uwzględniano *niezwykle bogate tradycje i zwyczaje, a zwłaszcza modlitwy i śpiewy religijne dawniej archidiecezji wrocławskiej, lwowskiej, krakowskiej i innych diecezji, z których pochodzą nasi wierni. Zawsze przyświecała redaktorom troska, aby zmiany zachodzące w życiu społeczno-religijnym nie powodowały zaniku dobrych tradycji i nie pomniejszały bogatych i różnorodnych form życia religijnego w naszych parafiach*³²².

Omawiając pomoce wydawnicze diecezji opolskiej (modlitewniki i śpiewniki), nie sposób nie wspomnieć o *Księżce kalwaryjskiej*, znanej obecnie pod nazwą *Kalwaryjka Góry św. Anny*³²³. To jeden z najbardziej znanych modlitewników i śpiewników na ziemi Śląska Opolskiego. Służy on pielgrzymom, którzy przybywają na liczne uroczystości kalwaryjskie, odpusty na Górze św. Anny.

³²¹ Por. tamże, s. 144.

³²² Por. J. KOPIEC, A. CZAJA, Przedmowa, w: H. J. SOBECZKO (red.), *Agenda liturgiczna*. Wydanie nowe i poszerzone, Opole 2013, s. 5–6.

³²³ Na temat historii kalwaryjki i innych modlitewników powstałych na Górze św. Anny – zob. J. GÓRECKI, *Pielgrzymi szlak na Górę św. Anny*, Katowice 2003, s. 210–214.

Jak podkreśla bp Andrzej Czaja w Przedmowie do *Kalwaryjki: razem z Drogą do nieba jest obecny w tak wielu domach ludzi wierzących nie tylko na Śląsku Opolskim. Modlitwy, teksty i komentarze do stacji Drogi Krzyżowej, nabożeństwa Drózek Najświętszej Maryi Panny, liczne pieśni kształtowały przez wieki ducha pobożności i pielgrzymowania bardzo wielu pokoleń katolików, pomagały w zanoszeniu do Boga prośb i podziękowań*³²⁴.

Warto podkreślić również działalność wydawniczą prowadzoną w diecezji opolskiej przez Studium Muzyki Kościelnej. Jego specyfiką są różne formy działalności naukowej i wydawniczej. W pierwszym zakresie na podkreślenie zasługują szczególnie badania nad dziejami religijnej kultury muzycznej na Śląsku (m.in. organizowanie sesji naukowych, kontakty z krajowymi i zagranicznymi ośrodkami naukowymi). W drugim poziomie jest przede wszystkim opracowywanie publikacji i pomocy liturgiczno-muzycznych (np. IV-tomowy *Chorał Opolski* czy biuletyn *Muzyka w liturgii*, przekształcony w 1995 r. w ogólnopolski periodyk *Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars*).

W wyniku posoborowej reformy liturgicznej przerebadowano diecezjalny modlitewnik, wzbogacając go nowymi pieśniami. Ta okoliczność oraz kryteria stawiane akompaniamentowi organowemu wpłynęły na opracowanie nowego chorału. Pierwszy tom *Chorału Opolskiego* ukazał się w 1985 r. Większość śpiewów zharmonizował Alfred Bączkowiec – organista kościoła katedralnego w Opolu oraz Janusz Siwy – organista kościoła NMP w Bytomiu. Zapis muzyczno-tekstowy zaproponował redaktor T. Musiałek. Starano się o możliwe proste opracowania harmoniczne. Pierwszy tom *Chorału Opolskiego* obejmuje prawie trzysta śpiewów okresu Adwentu, Narodzenia Pańskiego, Wielkiego Postu i Wielkanocy. Obok numeracji porządkowej, podano w nawiasach kwadratowych numer danego śpiewu z modlitewnika *Droga do nieba*. W sąsiedztwie nut umieszczono jedynie tekst pierwszej zwrotki pieśni. Od tej zasady odstąpiono wyjątkowo przy śpiewach łacińskich, gdzie podano wszystkie zwrotki. Korzystanie z *Chorału* zakłada odpowiednią formację liturgiczną³²⁵.

Jak podaje bp Alfons Nossol w *Przedmowie* do t. I *Chorału opolskiego: Chorał Opolski nawiązuje z pewnością do dawnych tradycji wydawniczych*

³²⁴ Por. A. CZAJA, Przemowa, w: *Kalwaryjka Góry św. Anny, Góra św. Anny* 2018, s. 5.

³²⁵ Por. KOMISJA REDAKCYJNA CHORAŁU OPOLSKIEGO, Słowo wstępne, w: *Chorał opolski*, t. I, Opole 1985, s. 7–8.

na Śląsku i pragnie je kontynuować. Wykonywany w naszych kościołach śpiew ludowy, do dziś bardzo żywy i masowy, w przeszłości odegrał istotną rolę w umacnianiu życia religijno-narodowego³²⁶.

Drugi tom *Chorału Opolskiego* ukazał się w 1987 r. i został w całości poświęcony śpiewom mszalnym, z uwzględnieniem melodii i tekstów nowego Mszału ołtarzowego. W pierwszej części znalazły się śpiewy stopnia pierwszego: dialog kapłana z ludem, aklamacje, Modlitwa Pańska w języku polskim i łacińskim. Następnie umieszczono obok siebie obszerny wybór melodii śpiewów międzylekcyjnych z uwzględnieniem podziału na poszczególne okresy roku liturgicznego. Podano także dziesięć melodii modlitwy powszechnej. Śpiewy *Ordo Missae*, należące do śpiewów stopnia drugiego: *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* i *Agnus Dei*, prezentują w *Chorale* dziewięć cykliw mszalnych w języku polskim i trzy msze gregoriańskie.

Ostatnią część II tomu stanowią: śpiewy procesyjne na wyjście, przygotowanie darów i Komunię św., następnie śpiewy uwielbienia po Komunii świętej oraz śpiewy na zakończenie Mszy świętej. Podobnie jak przy pierwszej części *Chorału Opolskiego*, pracami redakcyjnymi II tomu kierowała komisja redakcyjna składająca się z zespołu wykładowców Studiów Muzyki Kościelnej przy Diecezjalnym Instytucie Pastoralnym w Opolu, filii KUL, oraz członków Diecezjalnej Komisji ds. Muzyki kościelnej. Większość opracowań harmoniczných jest dziełem kilku osób i czynnych organistów diecezji opolskiej: A. Bączkowicza, J. Chudalli, H. Prochoty i J. Siwego³²⁷.

III tom *Chorału opolskiego* ukazał się w 1989 r. Podejmuje on dalsze tematy liturgicznego świętowania: uświęcenie dnia (liturgia godzin), święta Pańskie okresu zwykłego i różne formy nabożeństw ku czci Chrystusa Pana. Opracowanie wszystkich śpiewów liturgii godzin wykraczało poza zamierzenie kolegium redakcyjnego *Chorału*, dlatego też ograniczono się do podania muzycznej wersji tekstów Jutrzn i Nieszporów niedzieli I tygodnia. W *Chorale Opolskim* nie mogło zabraknąć nieszporów świątecznych i maryjnych z psalmami w przekładzie Franciszka Karpińskiego. Sporo trudności

³²⁶ A. NOSSOL, Przedmowa, w: *Chorał opolski*, t. I, Opole 1985, s. 5.

³²⁷ Por. KOMISJA REDAKCYJNA CHORAŁU OPOLSKIEGO, Słowo wstępne, w: *Chorał opolski*, t. II, Opole 1987, s. 7–8.

sprawiło autorom ustalenie wersji melodycznych psalmów. Innym problemem śpiewanego oficjum była akcentuacja.

W II części *Chorału Opolskiego* zebrano i zestawiono najbardziej znane pieśni na poszczególne święta Pańskie okresu zwykłego. Ostatnia grupa śpiewów, zebranych pod tytułem *Nabożeństwa Pańskie*, przedstawia bogaty wybór pieśni, śpiewów naprzemiennych i litanii, które można wykorzystać podczas różnych nabożeństw ku czci Chrystusa Pana w Najświętszym Sakramencie, Serca Pana Jezusa, Chrystusa Najwyższego Kapłana, a także w czasie nabożeństw okolicznościowych, np. powołańskich. Niektóre pieśni tej grupy nadają się do śpiewania podczas Mszy wotywnych, procesji komunijnych i uwielbienia po Komunii św.³²⁸

Czwarty tom *Chorału Opolskiego*, który ukazał się w 1993 r., poświęcony jest śpiewom związanym z kultem Matki Bożej (część I i II) i świętych Pańskich (III część). Pieśni obydwu tych grup wystarczyło na dość pokaźny tom, zawierający w sumie 281 pieśni (189 pieśni maryjnych, 92 pieśni ku czci świętych). To świadczy o tym, że pieśni te zajmują bardzo ważne miejsce w repertuarze ludowej pieśni religijnej na Śląsku Opolskim. Pieśni maryjne górują liczbowo nad jakąkolwiek inną grupą pieśni opublikowanych w poprzednich tomach *Chorału Opolskiego*.

Pobożność maryjna od wieków związana jest ze Śląskiem Opolskim, dlatego nie mogło zabraknąć modlitw, wezwań, litanii i pieśni ku czci Bożej Rodzicielki. Szczególną okazją do ich wykonywania są świąteczne i wotywne Msze ku czci Matki Bożej, pielgrzymki, nabożeństwa ku czci Bożej Rodzicielki, zwłaszcza Godzinki, nabożeństwa majowe i różańcowe. Ponadto IV tom *Chorału* wzbogacono o kilkanaście nienotowanych nigdzie dotąd pieśni o świętych zwłaszcza tych, którzy są szczególnie czczeni na Śląsku Opolskim.

Nad całością prac czuwała, tak jak to było przy poprzednich wydaniach, Komisja Redakcyjna. Zdecydowana większość opracowań harmoniczných jest dziełem dwóch muzyków kościelnych: J. Siwego z Bytomia i J. Chudalli

³²⁸ Por. KOMISJA REDAKCYJNA CHORAŁU OPOLSKIEGO, Słowo wstępne, w: *Chorał opolski*, t. III, Opole 1989, s. 7–8.

z Opola³²⁹. Stronie liturgicznej przewodniczył ks. H. J. Sobeczko, zaś muzycznej ks. J. Kowolik (I tom) i ks. J. Waloszek (II–IV tom)³³⁰.

Wieloletnia tradycja wydawnictw *Chorału* została podjęta również we współczesnych czasach. Zbiorem, na który trzeba zwrócić uwagę, jest publikacja *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy*. Ukazała się ona w II częściach. Pierwsza została wydana w 2000 r. Tych dwóch opracowań podjął się Joachim Kinder, muzyk kościelny z Bażan, niewielkiej parafii z dekanatu kluczborskiego w diecezji opolskiej, zaś stroną techniczną zajął się ks. Ryszard Kinder. Zbiór składa się z dwóch uzupełniających się części. Pierwsza przeznaczona jest dla organisty i stanowi opracowanie harmoniczne do śpiewów wraz z tekstami, natomiast drugą stanowią książeczki dla członków orkiestry dętej. Repertuar został podzielony na pięć części: okres Bożego Narodzenia (z jedną pieśnią adwentową), okres Wielkanocy (dodano jedną pieśń pasyjną), uroczystość Trójcy Świętej, pogrzeb chrześcijański oraz części stałe Mszy św., do których włączone są odpowiedzi do Modlitwy wiernych. Zbiór zamykają dwa opracowania hymnu *Te Deum laudamus*. Umieszczono kilka pieśni w języku niemieckim, których uwzględnienie odzwierciedla śląską rzeczywistość liturgiczną. W zakresie najbardziej istotnym, muzycznym, oparto się na chorałach: Gillara, Hoppego, śląskim (katowickim) i opolskim. Wiele harmonizacji, co godne jest podkreślenia, jest autorstwa J. Kindera. Zbiór ten jest przeznaczony dla orkiestr dętych, dlatego warto, aby kościelni dyrygenci sięgali po ten wartościowy i bardzo starannie wydany zbiór aranżacji śpiewów kościelnych³³¹.

Cztery lata później, w 2004 r., ukazała się II część *Pieśni kościelnych na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy*. Kolejne wydanie doczekało się kontynuacji również w formie książeczek instrumentalnych oraz chorału dla organisty. Zbiór został podzielony na trzy części. W pierwszej zostały skomasowane pieśni do osób Trójcy Świętej, pieśni eucharystyczne,

³²⁹ Por. KOMISJA REDAKCYJNA CHORAŁU OPOLSKIEGO, Słowo wstępne, w: Chorał opolski, t. IV, Opole 1993, s. 7–8.

³³⁰ Por. R. POŚPIECH, Towarzyszenia organowe do pieśni z Drogi do nieba/Weg zum Himmel ks. L. Skowronka, w: R. PIERSKAŁA (red.), Stulecie Drogi do nieba ks. Ludwika Skowronka, s. 101–113.

³³¹ Por. J. CHUDALLA, Wprowadzenie, w: J. KINDER (opr. muz.), *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy*, t. I, Opole 2000, s. 5–6.

pieśni do Serca Pana Jezusa, a także na poświęcenie kościoła. Wybór repertuaru został podyktowany względami *de facto* praktycznymi. Drugą część obejmują pieśni o Najświętszej Maryi Pannie. Po nich (w trzeciej części) zostały powtórzone (z poprzedniego wydania) części stałe Mszy św. oraz odpowiedzi ludu do niektórych melodii modlitwy wiernych. Ten zabieg edytorski wynika z praktyki uczestnictwa zespołu dętego podczas akcji liturgicznej. Grający muzycy posiadają w jednej książeczce także te śpiewy i nie muszą korzystać z dwóch wydań. *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy* wpływa na wzbogacanie pleśniowego repertuaru orkiestr dętych, ale czyni to również z poszanowaniem zasad poprawnej harmoniki, nie unikając przy tym pewnych śmiałych rozwiązań brzmieniowych³³².

W 2008 r. w Opolu został opublikowany *Chorał Droga do nieba*. Używany jest on w diecezji opolskiej, ale także w gliwickiej. Został wydany przez Międzydiecezjalną Komisję ds. Liturgii, Duszpasterstwa Liturgicznego i Muzyki Kościelnej Diecezji Gliwickiej i Opolskiej. Jest on szczególnym dopełnieniem i zwieńczeniem dzieła, jakim było nowe, jubileuszowe wydanie śpiewnika i modlitewnika *Droga do nieba*³³³. Stał się on zbiorem organowym akompaniamentu dla wszystkich zawartych w nim śpiewów, dlatego nosi taki sam tytuł, jak wspomniany wcześniej modlitewnik i śpiewnik³³⁴.

Nieocenioną pomocą dla organistów jest *Psallite Domino Sapienter* – zbiór melodii psalmów responsoryjnych, aklamacji przed Ewangelią, modlitwy wiernych, III formy aktu pokutnego, śpiewów *Amen* kończących modlitwę eucharystyczną. Stanowi niejako kontynuację śpiewnika, który ukazał się w 2018 r., jednak tym razem jako opracowanie organowe. Prac redakcyjnych podjął się zespół muzyków kościelnych z diecezji gliwickiej i opolskiej w składzie: ks. Joachim Waloszek, Alfred Bączkowicz, Michał Blechinger, Maciej Lamm, Mateusz Mandalka, Hubert Prochota, Bogdan Stępień – konsultując się z grotem organistów spoza obydwu diecezji. *Psallite* to przede wszystkim pomoc w codziennej pracy dla organistów i muzyków kościelnych. Śpiewnik, który ukazał się w 2019 r., stanowi niejako kontynuację pierwszego wydania z 2004 r.

³³² Por. tamże, s. 3.

³³³ Por. A. NOSSOL, J. WIECZOREK, Przedmowa, w: *Chorał Droga do nieba*, t. I, Opole 2008, s. 4.

³³⁴ Por. P. BOROWIAK, Rola muzyki w formacji do kapłaństwa. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Opolu, Opole 2019, s. 151.

W wydany przez Wyższe Seminarium Duchowne w Nysie–Opolu śpiewniku *Psallite Domino Sapienter* po dokonaniu krytycznej selekcji zebrano i uporządkowano bogaty repertuar typicznych melodii do zmiennych tekstów *Officjum Divinum* (również tekstów Mszy św.), rozproszonych w różnych publikacjach śpiewnikowych i chorałowych. W 2005 r. ukazał się akompaniament organowy autorstwa A. Bączkowicza i H. Prochoty do tych licznych melodii mszalnych zebranych w dwie części tego śpiewnika (*Psallite Domino Sapienter. Akompaniament organowy*, Opole 2005). Do harmonicznego opracowania pozostała pierwsza część śpiewnika, zawierająca melodie do liturgii godzin. Tego dzieła podjął się organista katedralny z Gliwic Bogdan Stępień, autor wielu opracowań harmonicznym w nowym Chorale *Droga do nieba*. Zamysłem autora było stworzenie akompaniamentu w prostym czterogłosowym układzie. Wzorem dla tych opracowań modalnych stały się głównie akompaniamenty H. Potirona i F. Rączkowskiego, zaś dla hymnów utrzymanych w stylistyce dur-moll oraz melodii psalmów, responsoriów, kantyków i modlitw wstawienniczych – niemiecki zbiór *Orgelbuch zum Gotteslob*, a także twórczość J. S. Bacha. Jednak naczelną zasadą kształtującą następstwa akordów poszczególnych opracowań stanowi bezwzględne podporządkowanie zmiany funkcji i harmonicznej, poprawnej akcentuacji słowa³³⁵.

Najnowsze wydanie *Psallite Domino Sapienter* zawiera nowe, dotąd nigdzie niepublikowane melodie, zwłaszcza psalmów responsoryjnych. Całość podzielona jest na pięć okresów liturgicznych, a także święta maryjne. Kilka melodii jest też w opracowaniu na chór czterogłosowy lub na organy z towarzyszeniem chóru.

W wielu parafiach diecezji opolskiej w ostatnich dziesięcioleciach zaczęto krzewić z nowym zapałem cześć do Matki Bożej Fatimskiej, wpisując na stałe w program religijnych praktyk nabożeństwa, czuwania fatimskie, nabożeństwa pierwszych sobót miesiąca oraz pielgrzymki do sanktuariów fatimskich. W związku z tym pojawiło się też naturalne zapotrzebowanie na teksty modlitw, rozważań, pieśni, które odpowiadałyby treścią i formą tego rozkwitającego kultu. Tym potrzebom próbuje wyjść naprzeciw przygotowany przez zespół liturgistów, pastoralistów i muzyków kościelnych, modlitewnik

³³⁵ Por. [brak autora], Wstęp, w: *Psallite Domino Sapienter. Akompaniament organowy*, t. II, Opole 2012, s. 5.

i śpiewnik fatimski pt. *Fatimskiej Pani*³³⁶. Ukazał się on w 2012 r. w trzech wersjach: wydanie normalne, wydanie z dużym drukiem oraz akompaniament organowy do modlitewnika i śpiewnika fatimskiego. Zespół redakcyjny pracował pod kierunkiem ks. Joachima Waloszka.

Modlitewniki, śpiewniki, *Chorał Opolski* czy inne pomoce wydawnicze są nieocenioną pomocą w posłudze muzyków kościelnych pracujących w diecezji opolskiej. Cieszy również fakt, że znalazły one zastosowanie w Kościele powszechnym (np. *Adenda liturgiczna*, *Psallite Domino Sapienter*). Trzeba podkreślić, że wciąż ukazują się nowe bądź też kolejne, poprawione wydania modlitewników-śpiewników, które są wzbogacone o nowy repertuar lub ulepszone opracowanie harmoniczne pieśni wykonywanych podczas liturgii.

2. SCHOLA LITURGICZNA

Konstytucja o liturgii świętej Soboru Watykańskiego II posługuje się pojęciem *zespół śpiewaczy*, jednakże nie precyzuje tego określenia. Instrukcja *Musicam Sacram* używa szerszego zestawu pojęć: *chór kościelny*, *kapela* oraz *schola cantorum* (*zespół śpiewaków*). Według ks. A. Zająca, na podstawie *Musicam Sacram* scholę można zdefiniować jako *zespół śpiewający wraz z ludem jednogłosowo, podtrzymujący śpiew zgromadzenia, albo zespół złożony z dzieci (najczęściej dziewcząt) śpiewający samodzielnie jedno – lub wielogłosowo, albo zespół wykonujący chorał gregoriański (schola gregoriańska)*³³⁷. Z kolei literatura omawiając zaangażowane w posoborowej liturgii zespoły śpiewacze, wymienia scholę obok chóru. Spotykamy również trudno zrozumiałe następujące zestawienie: *chór, schola, zespół śpiewaczy, kapela*³³⁸. Ponadto wymienia się *chór* razem ze *schola cantorum*, powierzając im te same zadania, a także ten sam repertuar³³⁹.

Historycznie rzecz ujmując, schola była miejscem kształcenia muzyczno-liturgicznego kantorów pod przewodnictwem pierwszego śpiewaka.

³³⁶ Por. J. KOPIEC, A. CZAJA, Przemowa, w: *Fatimskiej Pani*, Opole 2012, s. 5–7.

³³⁷ A. ZAJĄC, Chór i schola w liturgii – wymagania Kościoła i ich realizacja w Polsce, *LitS* 6 (2000), nr 1 (15), s. 45–46.

³³⁸ Por. R. TYRAŁA, Soborowa odnowa muzyki kościelnej w Polsce, Kraków 2000, s. 141.

³³⁹ Por. tamże, s. 140.

Była w pierwszym rzędzie szkołą³⁴⁰. Stąd właśnie jej nazwa – schola. Jedynym repertuarem scholi przez długie wieki historii Kościoła był chorał gregoriański.

Schola to łaciński termin określający szkołę – oznaczający w pierwszym rzędzie miejsce nauczania, ale jednocześnie grupę ludzi, którzy byli zwolennikami doktryny i poglądów ich nauczyciela³⁴¹. *Słownik współczesnego języka polskiego* podaje, że schola to *istniejący zwykle przy parafii chórek uczniowski, śpiewający pieśni religijne, psalmy itp.*³⁴² Podobna definicja znajduje się w *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny*. Czytamy tam, że schola to *funkcjonujący przy parafii młodzieżowy chórek śpiewający pieśni kościelne*³⁴³.

Muzyka stanowi integralną część sprawowania nadprzyrodzonych tajemnic, dlatego jest ważnym elementem przekazywania przeżywania wiary, które dokonuje się w katechezie³⁴⁴. Racją istnienia *scholae cantorum* jest liturgia³⁴⁵, albowiem liturgia chrześcijańska jest w swej istocie śpiewana. Jest przestrzenią muzycznej wypowiedzi, sposobem oddania Bogu należnej chwały i czci.

Instrukcja *Musicam Sacram* wyznacza scholi liturgicznej dwa kierunki muzycznej działalności. Pierwszym z nich jest poprawne wykonywanie tych części, które do niej należą. Drugim zaś – wspomaganie wiernych w śpiewie³⁴⁶. Rola scholi jest zawsze ściśle liturgiczna, a jej udział w celebrze wyznacza dukt liturgii. Jej obecność w liturgii jest służbą, a dla samych śpiewaków pomocą, aby wejść w świat liturgicznych znaków³⁴⁷. *Liturgia poprzez swoje teksty i obrzędy staje się szkołą wiary, modlitwy, moralności i wspólnoty*³⁴⁸. Definicja scholi liturgicznej nie zawęży repertuaru i nie dokonuje żadnych wykluczających

³⁴⁰ Por. K. DOLA, *Dzieje Kościoła na Śląsku*, t. I: Średniowiecze, Nysa 1993, s. 98.

³⁴¹ Por. A. JOUGAN, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań 1958, s. 609.

³⁴² B. DUNAJ (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. IV, Kraków 2000, s. 283. *Słownik wyrazów obcych* PWN nie zawiera hasła schola. Por. E. SOBOŁ (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2002, s. 998. Podobnie również słowniki języka polskiego PWN.

³⁴³ H. ZGÓŁKOWA (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. XXXIX, Poznań 2002, s. 99.

³⁴⁴ P. TARLINSKI, *Muzyka jako element aktywizacji w katechezie*, w: R. CHAŁUPNIAK, J. KOSTORZ, W. SPYRA (red.), *Aktywizacja w katechezie – szansa czy zagrożenie?*, Opole 2002, s. 198.

³⁴⁵ Por. R. TYRAŁA, *Duchowość liturgiczna zespołów śpiewaczych*, *Anamnesis* 9 (2003), nr 3 (34), s. 77.

³⁴⁶ MS 19.

³⁴⁷ Por. G. SKOP, *Śpiew i muzyka w mszach z udziałem dzieci*, *RBL* 30 (1977), nr 2–3, s. 135.

³⁴⁸ J. PALIŃSKI, *Odnowa liturgiczna w Polsce dzisiaj*, w: P. KURZELA, A. LISKOWACKA (red.), *Umiłować Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2002/2003*, Katowice 2002, s. 208.

specyfikacji (np. ze względu na wiek i płeć śpiewaków), a sama schola wpisuje się w wielowiekową historię *scholae canotrum*, nawiązuje do rzymskiej tradycji muzycznej³⁴⁹. Śpiew tak zdefiniowanej scholi *liturgicznej wznosi się ku jednemu Panu; wdzięk i piękno wyrażane przez scholę są ofiarowywane Bogu przez wszystkich: stanowią chrystologiczny i trynitarny śpiew wnoszony przez zgromadzenie; są symbolem, w którym wszyscy się odnajdują i z którego wszyscy odnoszą pożytek, nawet jeśli nie wszyscy osobiście i bezpośrednio uczestniczą w jego wykonywaniu. Jest to swoiste proficere omnibus, także pod postacią duchowego i artystycznego wychowania i udoskonalenia*³⁵⁰.

Musicam Sacram poleca, aby przy parafiach czy nawet najmniejszych kościołach tworzyć *choćby niewielkie schole*³⁵¹. Ojcowie Soboru Watykańskiego II piszą: *w ziemskiej liturgii ze wszystkimi zastępami niebieskich duchów śpiewamy Panu hymn chwały. Wspominamy ze czcią świętych i spodziewamy się, że Bóg dopuści nas do ich grona*³⁵².

Zespoły śpiewacze na Śląsku Opolskim były aktywne przez całe wieki historii Kościoła. Z pewnością żywa była praktyka wielogłosowego śpiewu chóralnego³⁵³. Można przypuszczać, że charakterystyczne dla tych obszarów połączenie dwóch posług: organisty i nauczyciela, owocowało m.in. scholami (w znaczeniu zespołu śpiewaczego). Po Soborze Watykańskim II podjęto próby rozbudzenia i ukierunkowania liturgicznego ruchu śpiewaczego.

Na Śląsku Opolskim schole miały bogatą tradycję. W szkołach muzycznych istniały takie przedmioty, jak chorał gregoriański, liturgika, prawodawstwo muzyki sakralnej czy literatura muzyki liturgicznej.

24 stycznia 1968 r. bp Franciszek Jop podpisał Statut Diecezjalnej Komisji Liturgicznej. Pkt 9 rozdziału VII brzmi: *Współpracować z Diecezjalną Komisją ds. Muzyki Kościelnej przez popieranie szkolenia zespołów śpiewających, a przynajmniej grup wiernych, przygotowanych do poprawnego śpiewania*

³⁴⁹ Por. G. POŹNIAK, *Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej*, Opole 2006, s. 88.

³⁵⁰ I. BIFFI, *Teologiczne refleksje nad muzyką sakralną*, *Comp* 21 (2001), nr 2 (122), s. 36.

³⁵¹ MS, nr 19.

³⁵² KL, nr 8.

³⁵³ Por. J. MORAWSKI, *Muzyka w szkołach brzeskich w XVI w.*, w: R. HECK (red.), *Średniowieczna kultura na Śląsku*, Wrocław 1977, s. 157–161; TENŻE, *Uwagi o wielogłosowej praktyce wykonawczej na Śląsku*, *Muz* 11 (1966), nr 2, s. 45–53; R. POŚPIECH, *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, Opole 2004.

*i recytowania tekstów mszalnych, tak stałych, jak i zmiennych*³⁵⁴. Owocem pracy Diecezjalnej Komisji Liturgicznej było opublikowane w 1970 r. *Pouczenie o nowych obrzędach Mszy świętej*. Z kolei 22 lutego 1976 r. bp Franciszek Jop przypomniał o scholach w związku z *Zarządzeniem w sprawie polskich i łacińskich śpiewów w odnowionej liturgii*. Czytamy w tym dokumencie m.in., że *w mniejszych parafiach śpiewy łacińskie na przemian z ludem niech wykonują jednogłosowe zespoły śpiewacze (schole)*³⁵⁵.

W diecezji opolskiej powołano również dekanalnych referentów liturgicznych i organizowanie dla nich szkoleń i kursów, w ramach których wykłady wygłaszali profesorowie liturgiki z diecezji i spoza niej. Pierwszy taki kurs odbył się w 1965 r. Najprężniej dokształcanie i formacja muzyków kościelnych miała miejsce w latach 70. ubiegłego wieku. W dalszym ciągu na różnych szczeblach były organizowane komisje, kursy, szkolenia, spotkania formacyjne i rekolekcje³⁵⁶.

Za jeden z najstarszych zespołów (jeśli nie najstarszy w diecezji opolskiej) może zostać uznana schola z Góry św. Anny. Pierwsze wzmianki o tym zespole sięgają 1965 r. Jej dyrygentem do 1970 r. i później ponownie w latach 1982–1985 był o. Teofil Wyleżoł OFM (w latach 1985–1999 scholę prowadziła Leokadia Jelito – córka organisty z Góry św. Anny)³⁵⁷. Z kolei początków lat 70 XX w. sięga schola parafii Nowa Cerekwia w dekanacie Kietrz³⁵⁸. Jedną ze starszych scholi liturgicznych w diecezji opolskiej jest zespół działający w parafii św. Andrzeja w Ujeździe Śląskim. Jego początki wiążą się z powstaniem diecezji i sięgają 1971 r. Młodsze są natomiast schole, które śpiewają w kościołach filialnych teje parafii (Stary Ujazd, Niezdrowice – powstały na początku lat 90.). Na ogół prowadzącymi zespoły są osoby z grona starszej młodzieży. Jak podaje ks. Szyguła, *jedna z prowadzących zaczęła swoją karierę, kiedy była w 7 klasie podstawówki, a zakończyła po zamążpójściu*³⁵⁹.

³⁵⁴ F. JOP, Statut Diecezjalnej Komisji Liturgicznej, WUDO 23 (1968), nr 4, s. 95.

³⁵⁵ TENŻE, s. 178–181.

³⁵⁶ Por. E. KUCHARZ, Sprawozdanie z dwudniowego kursu dla dekanalnych referentów liturgicznych i LSO w Raciborzu, WUDO 26 (1971), nr 9, s. 283–287; A. MARCOL, Pierwszy diecezjalny kurs liturgiczny, WUDO 20 (1965), nr 12, s. 279–283.

³⁵⁷ Por. I. KREMER, Życie i działalność duszpastersko-muzyczna o. Teofila Wyleżoła OFM (1931–2000), Opole 2002, s. 44.

³⁵⁸ Informacja ustna: ks. Joachim Kubiczek, 12 VII 2004; G. POŹNIAK, Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej, s. 97.

³⁵⁹ Por. A. KERNER, Najważniejsza Eucharystia, Nasza Diecezja. Opole 80 (2003), nr 48, s. 32.

Parafią zaangażowaną w formowanie liturgii zgodnie z soborową wizją była także wspólnota św. Joachima i Anny w Dziewkowicach. Warto tu podkreślić, że w tym samym czasie proboszcz podjął się budowy kościoła. Swoją posługę rozumiał jako jednocześnie budowanie wspólnoty, w której priorytetem jest liturgia. W kronice parafialnej możemy przeczytać, że *Karol Tarlinski podjął się rozpocząć pracę w kierunku powołania scholi*. W 1974 r. schola uczy śpiewów w kościele, zaś w 1975 r. w programach nabożeństw czytamy, że wykonuje już indywidualne pieśni³⁶⁰.

W reformy soborowe zaangażowało się również środowisko kluczborskie. W kronice parafii Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Kluczborku czytamy, że schola powstała w 1971 r.: ks. Karol Lelonek *utworzył* scholę z ministrantów i kilku uczniów dobrał z nauki religii. Próby odbywały się dwa razy w tygodniu. Ks. Lelonek z wielkim zapałem zajmował się grupą śpiewającą. Pierwszy występ scholi był przygotowywany na roraty³⁶¹. Już w 1969 r. w parafii organizowano Misterium Bożego Narodzenia, do czego zaangażowano śpiewające dzieci młodzież³⁶².

Ks. Antoni Komor wspomina wspólne śpiewanie dzieci i młodzieży dekanatu Leśnica na Górze św. Anny, organizowane przez o. Teofila Wyleżoła OFM. Ich celem było propagowanie liturgicznego ruchu śpiewaczego. W ramach tej duszpasterskiej akcji śpiewająca grupa osób udawała się na Górę św. Anny. Z kolei dalsza praca była kontynuowana w parafii³⁶³.

W ramach pracy parafialnej odbywały się również nieformalne spotkania, np. z okazji święta patronki muzyki kościelnej – św. Cecylii (22 XI), wieczory adwentowe, różne uroczystości parafialne; ponadto wspólne wyjazdy wycieczkowo-pielgrzymkowe. Pomimo trudności związanych z sytuacją polityczną w ówczesnej Polsce, w wielu parafiach diecezji opolskiej miała miejsce tego rodzaju aktywność. Działalności tej nie odnotowywano w ogłoszeniach

³⁶⁰ Kronika parafii Świętych Joachima i Anny w Dziewkowicach, t. I, s. 42. Na temat scholi w Dziewkowicach zob. także E. NOZIŃSKI, Budowa kościoła a ożywienie życia religijnego w Dziewkowicach, Opole 1983, s. 94.

³⁶¹ Kronika parafii rzymskokatolickiej w Kluczborku, t. II, k. 47. Por. H. J. SOBECZKO, Śp. ksiądz Karol Lelonek, WUDO 29 (1974), nr 2, s. 62–64.

³⁶² Por. M. KOGUT, Zeszyty historyczne Kościoła katolickiego, cz. IX, Kluczbork 1999, s. 55.

³⁶³ Informacja ustna: ks. Antoni Komor, 9 VII 2004; por. G. POŹNIAK, Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej, s. 98.

parafialnych i kronikach. Wiązało się to z bezpieczeństwem uczestników tychże spotkań³⁶⁴.

21 czerwca 1983 r. jest datą niezwykle w całej historii trzydziestoparoletniej diecezji opolskiej. Zweryfikowała zaprogramowany w diecezji przez bpa Franciszka Jopa liturgiczny charakter i styl duszpasterstwa, który następnie został zintensyfikowany przez bpa Alfonsa Nossola. Cała dotychczasowa aktywność parafii i wszelkich instytucji diecezjalnych ukazała się podczas celebry na Górze św. Anny w trakcie pielgrzymki Jana Pawła II. Liturgia nieszporna tam odprawiona miała kapitalne znaczenie dla rozwoju scholi liturgicznych w diecezji opolskiej³⁶⁵.

Po zakończeniu i podsumowaniu pielgrzymki Jana Pawła II na Górę św. Anny kierunki pracy *odgórnej* w temacie zespołów śpiewających diecezji w zasadzie nie uległy jakiegś radykalnej zmianie. Została pomnożona ilość inicjatyw, mobilizując do działania muzyków kościelnych pracujących w terenie. W dalszym ciągu miała miejsce promocja zespołów śpiewających, w tym scholi.

Miejszem aktywizacji scholi i ich swoistym przeglądem było wspólne śpiewanie na Mszy św. Krzyżma w Wielki Czwartek w katedrze opolskiej³⁶⁶. Np. w 1998 r. podczas takiej diecezjalnej celebry śpiewały schole z parafii: Najświętszego Serca Pana Jezusa i Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Kluczborku, św. Wawrzyńca w Strzelcach Opolskich, z Wrzosek i Naroka. Połączone zespoły prowadziła Beata Bączkowicz³⁶⁷. Dyrygentka tak wspomina: *Inicjatywa wyszła od mojego męża, organisty katedralnego, Alfreda Bączkowicza. Skoro Wielki Czwartek jest dniem Liturgicznej Służby Ołtarza, to przecież jej częścią jest schola. On też dzwonił do dyrygentów scholi, zapraszał, ustalał repertuar. Próba odbywała się przed Mszą św. Schole zjeżdżamy się. W salkach katedralnego domu katechetycznego organizowaliśmy z mężem mały poczęstunek, na ogół ciastko z herbatą. Pamiętam, ile*

³⁶⁴ Por. G. POŹNIAK, Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej, s. 99.

³⁶⁵ Por. tamże, s. 100–101.

³⁶⁶ Por. np. [brak autora], Zapraszamy Liturgiczną Służbę Ołtarza, *Opolski Gość Niedzielny* 75 (1998), nr 14, s. 21; [brak autora], Zaproszenie na Mszę Krzyżma, *Opolski Gość Niedzielny* 76 (1999), nr 12, s. 21; [brak autora], Kronika diecezji, *Gość Niedzielny*. Opole 78 (2001), nr 17, s. 17.

³⁶⁷ Por. [brak autora], Kronika diecezji, *Opolski Gość Niedzielny* 75 (1998), nr 17, s. 21.

*to sprawiało radości. Po tym małym posiłku szliśmy na chór i odbywało się przygotowanie do Mszy św. Tak wyglądało to przez trzy lub cztery lata*³⁶⁸. Temu podobne spotkania scholi liturgicznej diecezji opolskiej wznowiono w 2003 r. Po zakończeniu celebry mszalnej razem z ministrantami schola brała udział w spotkaniu z Biskupem Opolskim. Miało to miejsce w katedrze. Schole śpiewały pod dyktando ks. Grzegorza Poźniaka.

Jedną z najważniejszych prób animowania scholi w diecezji jest Przegląd Scholi Liturgicznych Diecezji Opolskiej – *Wrzosola*, który odbywa się w parafii pw. św. Józefa Robotnika we Wrzoscach. Pomysłodawcą i organizatorem tych warsztatów muzycznych dla dzieci i młodzieży jest ks. Grzegorz Poźniak, który także jest autorem hymnu *Wrzosoli*.

Jak podkreśla ks. Grzegorz Poźniak: *pomysł ten zrodził się w gronie kilku środowisk wzajemnie się przenikających: Studium Muzyki Kościelnej z jego kierownikiem, dr. Remigiuszem Pośpiechem, jego małżonką, Wiesławą, prowadzącą scholę Callunae Domini we Wrzoscach, i ks. Hubertem Łysym, proboszczem tejże parafii. Do grupy dołączyli pracownicy Zakładu Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego*³⁶⁹.

We wstępie do regulaminu Przeglądu czytamy, że celem spotkań jest propagowanie rozlicznego ruchu śpiewaczego: *Przegląd ma być miejscem spotkania zespołów liturgicznych działających przy naszych parafiach; miejscem wspólnej modlitwy, zbliżania się poprzez śpiew do świętych tajemnic proklamowanych w liturgicznej chwale Bożej. Ale ma być również miejscem wymiany doświadczeń, repertuaru, a także edukacji. Wielu prowadzących zespoły bowiem ma do czynienia z problemami emisyjnymi swoich śpiewaków, kłopoty z dobraniem właściwego repertuaru. Wychodząc naprzeciw tym zagadnieniom, organizatorzy Przeglądu przewidują możliwość konsultacji, powyższych i innych zagadnień, ze specjalistami, którzy na co dzień zajmują się tą problematyką*³⁷⁰. Przegląd Scholi Liturgicznej Diecezji Opolskiej – *Wrzosola* odbywa się co roku od 2003 r.

I Przegląd Schol Liturgicznych został zorganizowany przez Międzydiecezjalną Komisję ds. Muzyki Kościelnej (Opole – Gliwice); Referat ds. Muzyki Kościelnej

³⁶⁸ G. POŹNIAK, Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej, s. 108–109.

³⁶⁹ K. ZALEWSKI, *Wrzosola* odbędzie się w marcu, *Nasza Diecezja*. Opole [dodatek do Gościa Niedzielnego] 80 (2003), nr 5, s. 25.

³⁷⁰ Por. ARMK.

przy Kurii Diecezjalnej w Opolu; Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego oraz Zakład Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Uniwersytetu Opolskiego³⁷¹.

Wrzosola jest otwarta dla wszystkich schol liturgicznych, których celem działalności jest ubogacanie śpiewem liturgii, przede wszystkim liturgii mszalnej. W Przeglądzie nie mogły uczestniczyć zespoły, które zawiązywały się tylko i wyłącznie dla celów organizowanego Przeglądu. Organizatorom zależało, aby schola parafialna miał jakieś doświadczenie liturgiczne, a ponadto reprezentowała kulturę śpiewaczą parafii. Każdy z uczestniczących zespołów miał wykonywać trzy utwory według następującego schematu: dowolny utwór ze skarbca chorału gregoriańskiego, jeden z utworów będący kompozycją współczesnego muzyka kościelnego (*Chrystusowi cześć i chwała* – tekst: *Droga do nieba*, nr 615, muz. A. Bączkowicz; *Jeruzalem, Jeruzalem* – tekst na podstawie Pisma św., muz.: ks. Grzegorz Mocarski; *Aklamacja Uwielbienie* – tekst: refren ks. G. Poźniak, zwrotka: *Magnificat*; muz.: ks. G. Poźniak) oraz utwór dowolny (z całego roku liturgicznego) z repertuaru scholi (także wielogłosowy)³⁷².

Zorganizowanie *Wrzosoli* było odpowiedzią na postulaty trwającego w diecezji opolskiej I Synodu. W roboczym dokumencie Komisji Synodalnej ds. Kultu Bożego, Duszpasterstwa Liturgicznego i Muzyki Kościelnej czytamy: *W każdej parafii należy rozwijać ruch śpiewaczy, a także powinna istnieć schola, która podtrzymuje śpiewu wiernych i wykonuje przeznaczone jej części (MS 19). Nadto szczególną troskę należy otoczyć istniejące chóry kościelne, a gdzie ich brak, powołać je – w miarę możliwości – do istnienia. Chór i schola wykonują kompozycje wielogłosowe, dawne i współczesne, a także podtrzymują śpiew wiernych. Uroczysty charakter liturgii mogą podkreślić też różnego rodzaju zespoły instrumentalne (np. dęte), których funkcje są ściśle zależne od funkcji muzyki instrumentalnej w liturgii. Odnosnie do wszystkich zespołów muzycznych w parafii należy zawsze pamiętać, iż oprócz kształcenia muzycznego należy udzielać członkom zespołu również odpowiednich wiadomości z dziedziny liturgiki życia duchowego, tak by wykonywane przez nich zadania liturgiczne*

³⁷¹ Por. G. POŹNIAK, I Przegląd Schol Liturgicznych Diecezji Opolskiej – *Wrzosola*, LitS 9 (2003), nr 1 (21), s. 196.

³⁷² Por. tamże, s. 196–197.

nie tylko podnosiły piękno świętych obrzędów i były zbudowaniem dla wiernych, ale także by dla nich samych były źródłem duchowego dobra (MS 24)³⁷³.

Przeglądy rozpoczynały się od przesłuchań konkursowych. Po ich zakończeniu w kościele miało miejsce spotkanie informacyjne dla śpiewaków. Zostały przygotowane śpiewy na Mszę św., która zakończyła Przegląd. Dyrygenci zespołów zostali zaproszeni na wykład Remigiusza Pośpiech na temat formacji muzyków kościelnych.

Jury w składzie: ks. Franciszek Koenig z KUL, Brygida Tomala z Akademii Muzycznej w Katowicach i Małgorzata Rataj z Akademii Muzycznej we Wrocławiu, oceniając prezentację kolejnych zespołów i kierując się następującymi kryteriami: wartością liturgiczną wykonywanych utworów, wartością muzyczną oraz ogólnym wrażeniem, przyznało pierwsze miejsce scholi *Callunae Domini* z Wrzosek, prowadzonej przez Wiesławę Pośpiech, drugie – scholi z Olesna, prowadzonej przez Krystynę Hober, zaś trzecie – scholi z parafii w Zawadzie Książęcej, prowadzonej przez Mariolę Brzoskę³⁷⁴. Spotkanie ze śpiewakami zaowocowało czynnym uczestnictwem we Mszy św. Krzyżma w Wielki Czwartek w katedrze opolskiej, gdzie wykonano gregoriańską *Missa mundi*³⁷⁵.

Przegląd Schol Liturgicznych Diecezji Opolskiej *Wrzosola* do dziś ma za zadanie propagowanie liturgicznego ruchu śpiewaczego w diecezji opolskiej. Przegląd ma być miejscem spotkania zespołów liturgicznych działających przy parafiach, ale także miejscem modlitwy, zbliżania się poprzez śpiew do świętych tajemnic proklamowanych w liturgicznej chwalbie Bożej. Ma być również miejscem wymiany doświadczeń, repertuaru³⁷⁶.

Soborowa odnowa liturgiczna w diecezji opolskiej powoli, ale konsekwentnie jest realizowana. W diecezji opolskiej troska o zespoły śpiewacze uwidacznia się m.in. w strukturalno-programowym działaniu instytucji za te dziedziny życia Kościoła odpowiedzialnych. W parafiach tego rodzaju zespoły znalazły

³⁷³ KOMISJA SYNODALNA DS. KULTU BOŻEGO, DUSZPASTERSTWA LITURGICZNEGO I MUZYKI KOŚCIELNEJ, Dokument roboczy Liturgia i duszpasterstwo liturgiczne w parafii, p. 23, w: Biuletyn Synodu Diecezji Opolskiej, nr 2, Opole 2003, s. 11.

³⁷⁴ Por. G. POŹNIAK, I Przegląd Schol Liturgicznych Diecezji Opolskiej – *Wrzosola*, LitS 9 (2003), nr 1 (21), s. 197.

³⁷⁵ Por. tamże, s. 198.

³⁷⁶ Zob. ARCHIWUM REFERATU DS. MUZYKI KOŚCIELNEJ KURII DIECEZJALNEJ W OPOLU, Regulamin II Przeglądu Schol Liturgicznych Diecezji Opolskiej – *Wrzosola* 2004.

sobie należne miejsce w ramach liturgii, stając się niejednokrotnie promotorem soborowej wizji zaangażowania wiernych w kształt niedzielnej Eucharystii, ale także promotorem muzycznego repertuaru liturgicznego, zgodnego ze wskazaniami szeroko podjętych dokumentów Kościoła. Warto podkreślić, że chorał gregoriański został wyparty z repertuaru scholi liturgicznych na rzecz: śpiewów naprzemiennych, śpiewów wielogłosowych, tzw. kanonów z Taize, piosenek religijnych, itp. Niestety, wciąż bardzo istotnym problemem są nieustające niedostatki w repertuarze dla scholi liturgicznych oraz dosyć szybko przygotowywany repertuar śpiewów³⁷⁷.

Pomimo wielu wysiłków schole wykonujące chorał gregoriański należą do absolutnej rzadkości. W diecezji opolskiej działają jedynie dwa zespoły, typowo jednogłosowe, które wykonują tylko i wyłącznie chorał gregoriański. Jest to *Schola gregoriana* w Wyższym Seminarium Duchownym w Opolu i schola gregoriańska w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej w Opolu. Wydaje się, że cały czas potrzebne są zabiegi popularyzujące chorał gregoriański, choćby w jego ekwalistycznej wersji. Propagowanie chorału gregoriańskiego w liturgii w diecezji opolskiej odbywa się co jakiś czas m.in. w ramach dni skupienia muzyków kościelnych³⁷⁸.

Ponadto dobrą drogą popularyzacji chorału jest droga pośrednia. Posoborowa schola liturgiczna musi być miejscem strzeżenia i troski o chorał gregoriański³⁷⁹. Przed scholami działającymi w parafiach diecezji opolskiej staje niezwykle doniosłe zadanie propagowania ściśle liturgicznej muzyki, m.in. monodii gregoriańskiej, ale również w ogólności muzyki zgodnej ze wszystkimi wskazaniami dokumentów Kościoła. Schole powinny manifestować, że nie można tolerować w liturgii utworów trywialnych³⁸⁰. Konieczna jest próba zaangażowania schol liturgicznych w parafii do wspólnej celebracji nieszporów. Tak sprawowanej liturgii godzin ks. B. Kicinger przeznaczają scholi prowadzenie

³⁷⁷ Por. J. WALOSZEK, Nowe poszukiwania praktyki soborowej w Polsce, (maszynopis referatu wygłoszonego w ramach sympozjum: Historia i współczesność muzyki liturgicznej w Polsce. 100 lat od wydania motu proprio papieża Piusa X, Lublin 11–14 IX 2003, s. 1).

³⁷⁸ Por. G. POŹNIAK, Chorał gregoriański w repertuarze scholi liturgicznych diecezji opolskiej, *Musica Sacra* 3 (2007), nr 73, s. 59.

³⁷⁹ Por. F. HABERL, Papst Pius XII und die Kirchenmusik, *Musica Sacra* 103 (1983), z. 5, s. 362.

³⁸⁰ Por. G. POŹNIAK, Chorał gregoriański w repertuarze scholi liturgicznych diecezji opolskiej, s. 64.

śpiewów psalmów³⁸¹. Twierdzi on, że *naprzemienne śpiewanie psalmów (schola i lud jako dwa chóry) nie tylko jest bardziej zgodne z tradycją wykonawczą Kościoła, lecz przyczynia się równocześnie do spokojniejszego i bardziej estetycznego ich wykonania. Lud, słuchając wersu śpiewanego przez scholę, w naturalny sposób przejmuje jej sposób śpiewania. Można w ten sposób, niezbyt wielkim nakładem wysiłku, dopracować się pięknej, kulturalnie wykonanej i godnie przeżytej liturgii nieszpornej*³⁸².

Wydaje się, że jest to płaszczyzna do zagospodarowania liturgiczno-muzycznego dla scholi diecezji opolskiej. Schola liturgiczna daje okazję do modelowania repertuaru zgodnie z wszystkimi wymogami prawodawstwa muzyczno-liturgicznego i tekstów konkretnej liturgicznej celebracji³⁸³. Wydaje się, że ta możliwość jest słabo wykorzystywana.

Schole liturgiczne w diecezji opolskiej ewoluowały od momentu wdrażania soborowych uchwał, a proces ten miał i ma nadal charakter zdecydowanie ciągły. Jednakże trudno określić, czy rozwój liturgicznego ruchu śpiewaczego w diecezji opolskiej przebiegał właściwie. Na wszystkich stopniach kościelnych struktur była to aktywność w swych założeniach racjonalnie zaplanowana oraz odpowiedzialnie i kreatywnie realizowana. Należy podkreślić jej wielowymiarowość i pluralizm. Wizja posoborowej muzyki liturgicznej trafiła na Śląsku na bardzo podatny grunt, który nieustannie owocuje. Obecny stan scholi liturgicznych w Kościele opolskim uprawnia do pozytywnych ocen i napawa nadzieją, będąc jednocześnie mobilizacją do dalszej pracy³⁸⁴.

Godnym podkreślenia jest fakt angażowania się księży w animowanie scholi liturgicznych. Wielokrotnie proboszcz bądź wikary są w diecezji opolskiej dyrygentami tego rodzaju zespołów. Często realizują w ten sposób naturalną potrzebę muzykowania. Godnym podkreślenia, niezwykle pozytywnym zjawiskiem jest również witalizowanie liturgicznego ruchu śpiewaczego w parafiach, gdzie doczekał się on wieloletniej tradycji. Ponadto można stwierdzić,

³⁸¹ Por. B. KICINGER, Rola scholi w niedzielным śpiewaniu, w: E. MATEJA, R. PIERSKAŁA (red.), *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*, Opole 2001, s. 187.

³⁸² Tamże, s. 187.

³⁸³ Por. G. POŹNIAK, Chorał gregoriański w repertuarze scholi liturgicznych diecezji opolskiej, s. 66.

³⁸⁴ Por. TENŻE, Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej, s. 135.

że schole liturgiczne są zespołami popularnymi zarówno w wiejskich (małych ośrodkach), jak i w wielkomiejskich parafiach³⁸⁵.

3. CHÓR

Nieustanna praca nad muzyką w warsztatach kompozytorskich doprowadziła do odkrycia wielogłosowości, a następnie jej wielokierunkowej ewolucji. Zachowane najstarsze zabytki polifonicznej muzyki liturgicznej są świadectwem rozwoju swoistej redefinicji aparatu wykonawczego. W przestrzeni kościelnej pojawił się, śpiewający po dziś dzień, chór wielogłosowy. Także i ten zespół wymieniają najnowsze dokumenty kościelne, powierzając mu liturgiczne zadania³⁸⁶.

Instrukcja MS nie precyzuje bliżej określeń: *chór*, *kapela muzyczna* i *schola kantorów*³⁸⁷. Dokument używa tych terminów zamiennie. Wydaje się, że autorom instrukcji chodziło bardziej o wyeksponowanie funkcji zespołu śpiewaczego, aniżeli o rozróżnienie gatunków muzyki, jakie powinien wykonać. W praktyce przyjęły się następujące terminy:

1. Chór – zespół śpiewaczy wykonujący muzykę wielogłosową;
2. Kapela muzyczna – to większa grupa śpiewaków wykonująca duże formy polifoniczne. Nazwa posiada znaczenie raczej historyczne, nawiązujące do znanych w dziejach zespołów, takich jak *Cappella Sistina*, *Cappella Carolina*. Nie należy mylić tego terminu z potocznym rozumieniu *kapeli*, która odnosi się do instrumentalnych lub wokalnie-instrumentalnych zespołów ludowych;
3. Schola – zespół, który wykonuje chorał gregoriański lub inne śpiewy monodyczne, podtrzymując i uzupełniając śpiewy wiernych³⁸⁸.

Po zmianach w liturgii po Soborze Watykańskim II chóry parafialne zaczęły przeżywać kryzys. W odnowionej liturgii niejako brakowało miejsca dla

³⁸⁵ Por. tamże, s. 135–136.

³⁸⁶ Por. tamże, s. 71.

³⁸⁷ MS, nr 19.

³⁸⁸ Por. I. PAWLAK, *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, Lublin 2000, s. 247

chórów. Trudno byłoby wykonywać utwory wielogłosowe, biorąc pod uwagę fakt, że w liturgię miał aktywnie włączyć się cały lud wierny, aktywnie w niej uczestniczyć i ani na chwilę nie być z niej wyłączony. W ten sposób nowe zalecenia Soboru Watykańskiego II zrozumiało wielu duszpasterzy, przez co narastały konflikty na tej płaszczyźnie.

Innym zagrożeniem dla chórów parafialnych stały się małe zespoły wokально-gitarowe. Przypadało to na okres rozkwitu piosenki religijnej. Obraz muzyki w liturgii był bardzo prosty: jedna lub dwie gitary akompaniujące, grupa śpiewającej młodzieży i wpadająca w ucho piosenka. W ten sposób cały lud aktywnie włączał się w śpiew. Nie trwało to jednak długo, ponieważ zespoły młodzieżowe szybko odnalazły się na przeglądach i festiwalach piosenki religijnej, co spowodowały, że chóry parafialne wróciły niejako do liturgii i zaczęły intensywnie pracować nad jej ubogacaniem³⁸⁹. Chór śpiewał z ludem każdą pieśń jednogłosową. Prowadził śpiew w kościele z odpowiednią siłą i kulturą. W ten sposób chórzysci wyrabiali w sobie poczucie odpowiedzialności za nabożeństwa³⁹⁰.

Zadania chóru w liturgii niewiele różnią się od tych, jakie spełnia schola kantorów. W związku z tym, podobnie jak w przypadku scholi, chórzysci powinni otrzymywać stałą formację muzyczną i liturgiczną, aby w sposób prawidłowy mogli wywiązywać się z nałożonych na nich obowiązków³⁹¹. Głównym zadaniem każdego chóru jest śpiewanie pieśni jednogłosowych z ludem. Chór prowadzi w kościele śpiew z odpowiednią siłą i kulturą.

Problemem, który zawsze pozostaje otwarty, jest repertuar śpiewów wykonywanych przez chór. Wiele zespołów tkwi w przedsoborowym rozumieniu roli chóru. Zakłada ona, że chór wypełniał swoim śpiewem wszystkie *wolne miejsca* w czynnościach liturgicznych. Odbывało się to z niemałą szkodą dla wiernych, którzy zostali zepchnięci do roli słuchaczy i biernych uczestników

³⁸⁹ Por. W. KĄDZIOŁKA, Chór w życiu parafii, Mwl-op 2 (1987), nr 1 (4), s. 8.

³⁹⁰ Szerzej na temat działalności chórów kościelnych w diecezji opolskiej m.in.: J. DOLNY, Działalność chórów kościelnych, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 19–21; S. OŹGA, 5 lat działalności Chóru Cecylińskiego przy parafii św. Michała Archaniola w Grodkowie, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 22; A. REGINEK, Muzyka choralna w liturgii, Mwl-op 2 (1987), nr 1 (4), s. 6–8; W. KĄDZIOŁKA, Chór w życiu parafii, Mwl-op 2 (1987), nr 1 (4), s. 8–10; A. REGINEK, Muzyka choralna w liturgii (2), Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 5–7; W. KĄDZIOŁKA, Chór w życiu parafii (2), Mwl-op 3 (1988), nr 2 (7), s. 7–9.

³⁹¹ Por. Z. SZYGENDA, Chór w odnowionej liturgii, AK 72 (1987), z. 427, s. 246–247.

obzędów. Z kolei w pierwszych posoborowych latach przeakcentowano czynny udział wiernych. Zespoły śpiewacze poczuły się zagrożone, a wiele z nich rozpadło się w sposób nieodwracalny. Chórom zarzucano nie tylko wyłącznie wiernych z udziału, ale także wykonywanie śpiewów w niezrozumiałym w języku łacińskim, a ponadto niepotrzebne przedłużanie liturgii³⁹².

Śląsk Opolski stał się niezwykle podatnym gruntem pod względem rozwoju muzycznego. Warto zwrócić uwagę na opracowanie R. Pośpiecha *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII w.* Wydaje się, że potoczna opinia o rozśpiewanym Śląsku m.in. na tym gruncie znajduje swoje głębokie uzasadnienie. Z perspektywy parafialnych zespołów wokalnych, ale i instrumentalnych, jest to złoty okres w dziedzinie muzyki na Śląsku. Diecezja opolska stara się te bogate tradycje podtrzymywać i nieustannie ożywiać. Pielgrzymowaniu chórów na Górę św. Anny czy też Przeglądy Chórów Parafialnych Diecezji Opolskiej³⁹³ są świadectwem instytucjonalnej opieki i biskupiej troski o chóry i schole w parafiach³⁹⁴.

Pod koniec lat 70. rozpoczęły się w diecezji opolskiej pielgrzymki chórów kościelnych na Górę św. Anny³⁹⁵. Pierwsza z nich pod hasłem: *Bogu na chwałę i by radość do serc i dusz wlać* odbyła się 9–10 września 1978 r. Twórcą i organizatorem spotkań był ks. Jerzy Kowolik. Na każdą pielgrzymkę przygotowywał tysiące nut i rozsyłał je do poszczególnych parafii. Organizował spotkania dyrygentów celem omówienia problemów wykonawczych. Troszczył się o duchową formację chórzystów przez prowadzone w niedzielne poranki rozmyślenia czy rozważania stacji drogi krzyżowej³⁹⁶.

Ówczesny gwardian o. Kanizy Lis OFM, dał do dyspozycji pierwszą lub drugą niedzielę września, która odtąd stała się dniem modlitw chórów kościelnych. Dwudniowe spotkania rozpoczynało się nabożeństwem w Bazylice,

³⁹² Por. I. PAWLAK, *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, s. 259.

³⁹³ Por. ARMK.

³⁹⁴ Por. G. POŹNIAK, *Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej*, s. 75.

³⁹⁵ Szerzej na ten temat m.in.: J. KOWOLIK, IX Pielgrzymka Chórów Diecezji Opolskiej, *Mwł-op 1* (1986), nr 1, s. 18; J. DOLNY, Działalność chórów kościelnych, *Mwł-op 1* (1986), nr 3, s. 19–21; J. DOLNY, XI Pielgrzymka chórów na Górze św. Anny, *Mwł-op 3* (1988), nr 1 (6), s. 15.

³⁹⁶ Por J. DOLNY, Działalność chórów kościelnych, *Mwł-op 1* (1986), nr 3, s. 21.

po czym następowała próba śpiewu na niedzielą liturgię³⁹⁷. Podczas jednej z Mszy św. wykonano *Missa Solemnis* J. Grubera. Na zakończenie pierwszego dnia chórzyści mieli do wyboru modlitewny wieczór, film lub wspólny śpiew piosenek religijnych. Dyrygenci spotykali się, aby przedyskutować sprawy bieżące i zastanawiać się nad planami na przyszłość. Odtąd co roku odbywały się takie pielgrzymki, podczas których dyrygenci omawiali bieżące sprawy i plany na przyszłość, doskonalono warsztat muzyczny, śpiewano chorały wielkopostne, podejmowano prace nad interpretacją utworów, emisją i doбором repertuaru. Przed pielgrzymkami odbywały się dni skupienia przygotowujące do pielgrzymki oraz przygotowujące wykonywany podczas jej trwania repertuar. Warto podkreślić, że pielgrzymka chórów diecezji opolskiej jest unikalna w skali krajowej.

Druża pielgrzymka pod hasłem: *Śpiewajcie Panu pieśń nową, bo wielkie cuda uczynił* odbyła się w dniach 8–9 września 1979 r. Przyjęto zasadę podnoszenia poziomu zespołów przez przygotowanie i wykonanie mszy łacińskiej. Wykonano drobne utwory, np. *Viderunt omnes* M. Zieleńskiego, Orlanda di Lasso *Jubilate Deo*, psalmy M. Gomółki, chorały J. S. Bacha itp. W tym roku wprowadzono indywidualne występy chórów w niedzielę po drodze krzyżowej. Zapoczątkowało to nową tradycję podczas kolejnych spotkań chóralnych³⁹⁸.

Chwał duszo moja, Pana, Stwórcę swego to hasło trzeciej pielgrzymki chórów kościelnych diecezji opolskiej, która odbyła się w dniach 6–7 września 1980 r. Spotkanie zgromadziło 27 zespołów. Pod dyрекcją ks. J. Kowolika chór wykonał współczesną kompozycję *Missa choralis* J. Gelineau³⁹⁹.

Czwarta pielgrzymka pod hasłem: *Miłość Chrystusa przynagła nas* odbyła się w dniach 5–6 września 1981 r. W amfiteatrze wybrzmiała wtedy *Missa in G C. B.* Casalego. Po raz pierwszy bp A. Adamiuk ufundował nagrody dla zwycięzców w indywidualnych występach. Oceniali je wszyscy zgromadzeni słuchacze⁴⁰⁰.

Piąta pielgrzymka, która miała miejsce w dniach 4–5 września 1982 r. pod hasłem: *Wytrwajcie w mojej miłości*, zgromadziła 19 chórów. Przewodniczył jej bp J. Wieczorek. Nie udało się dostarczyć na czas wszystkim zespołom

³⁹⁷ Szerzej na ten temat: J. DOLNY, Działalność chórów kościelnych, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 19–21.

³⁹⁸ Por. J. DOLNY, Działalność chórów kościelnych, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 20.

³⁹⁹ Por. tamże.

⁴⁰⁰ Por. tamże.

materiałów nutowych do Mszy H. L. Hasslera, dlaczego chóry wykonały powtórnie *Missa in G* Casalego⁴⁰¹.

Warto wspomnieć tutaj o pamiętnym dniu 21 czerwca 1983 r. To dzień wizyty na Górze św. Anny Jana Pawła II. Bardzo blisko papieskiego ołtarza zgromadziły się 62 chóry, by śpiewać nieszpory z papieżem, a wcześniej pieśni maryjne w czasie Mszy św. pod przewodnictwem kard. Jana Króla z Filadelfii. Dyrygował ks. Wenanty Kądziołka i Norbert Kroczek⁴⁰². Ten dzień zapisał się w historii diecezji opolskiej, ale nie jest wliczany do omawianych pielgrzymek.

Na szóstą pielgrzymkę (3–4 września 1983 r.) przybył bp Alfons Nossol, aby podziękować osobiście za wkład chórów w pielgrzymkę Jana Pawła II. Hasło brzmiało: *Oby na tej ziemi nigdy nie przestano wołać do Boga, Abba Ojciec*. Udział wzięło aż 56 zespołów. Wykonano Mszę ks. R. Raka i pieśni maryjne z pielgrzymki papieskiej⁴⁰³.

Z okazji Roku Odkupienia kolejna – siódma pielgrzymka odbyła się 24 marca 1984 r. Tym razem chóry spotkały się w katedrze opolskiej. Zaśpiewano nowo wydane chorały wielkopostne. Dyrygował Józef Siwy i Tomasz Lida⁴⁰⁴.

Ósma pielgrzymka odbyła się w dniach 8–9 września 1984 r. Przewodniczył jej bp A. Adamiuk. Śpiewano *Missa II* H. L. Hasslera pod dyrekcją Franciszka Matejczyka. Przybyło 36 chórów. W pamięci uczestników został wykład ks. J. Palusińskiego SJ, twórcy *Sacrosongu*, który podzielił się swoimi przeżyciami i doświadczeniami⁴⁰⁵.

W dniach 7–8 września 1985 r. odbyła się dziewiąta pielgrzymka chórów diecezji opolskiej na Górę Św. Anny. Jako temat przewodni obrano słowa: *Soli Deo Gloria*. Pielgrzymkę poprzedziła pożyteczne i owocne spotkanie dyrygentów chórów, które odbyło się w listopadzie 1984 r. w Opolu. W czasie trwania uroczystości pielgrzymkowych wykonano chorałową *Missa de Angelis* oraz utwory choralne J. S. Bacha, G. F. Händla i H. Schütza. Dyrygentem spotkania był Jan Dolny – organista z Głuchołaz. W ramach pielgrzymki miało miejsce spotkanie dyrygentów chórów⁴⁰⁶.

⁴⁰¹ Por. tamże.

⁴⁰² Por. tamże.

⁴⁰³ Por. tamże.

⁴⁰⁴ Por. tamże.

⁴⁰⁵ Por. tamże.

⁴⁰⁶ Por. J. KOWOLIK, IX Pielgrzymka Chórów Diecezji Opolskiej, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 18.

Kolejna pielgrzymka (6–7 września 1986 r.) odbyła się pod hasłem: *Radością jest dla mnie pełnić wolę Twoją*. Po raz pierwszy Msza św. została odprawiona w Bazylice, która z trudem pomieściła wszystkie zespoły (około 150 chórzystów). Chórzyści wykonali Mszę F. Schuberta *Gdzie szukać mam opieki*. Dyrygował F. Matejczyk. Obserwując chóry, można było zauważyć duży postęp w interpretacji utworów, emisji, doborze repertuaru. To jeden z owoców prowadzonych spotkań⁴⁰⁷.

Jedenasta pielgrzymka zgromadziła chóry kościelne w dniach 5–6 września 1987 r. Honorowi goście tej pielgrzymki – państwo Leokadia i Bernard Ładyszowie zaprezentowali w Bazylice koncert pieśni religijnych z towarzystwem dziecięco-młodzieżowej orkiestry symfonicznej z parafii Naczęsławice pod dyr. ks. J. Kowolika. Wykonano utwory Flaszki, Żukowskiego, Czapłoka, Bacha, Moniuszki. Szczególne wrażenie wywarła pieśń *O Anno łaskiś pełna*, skomponowana szczególnie na tę okazję przez J. Czapłoka. Podczas Najświętszej Ofiary w Grocie pod dyрекcją N. Krocza została wykonana Msza *G-dur* M. Filkego. Połączony chór śpiewał również *Homo quidem* i *Pange lingua* J. Schnabla oraz kanony z Taize⁴⁰⁸.

Centralnym momentem dwunastej pielgrzymki chórów diecezji opolskiej, która odbyła się pod hasłem: *Wielkie rzeczy uczynił mi wszechmocny* (3–4 września 1988 r.), była Msza św. celebrowana przez bp. J. Bagińskiego, podczas której wykonano *Missa quadresima* Józefa Schnabla. To jeden z najwybitniejszych kompozytorów śląskich, długoletni kantor w katedrze wrocławskiej. Połączonymi chórmi w tym roku dyrygował Norbert Kroczek⁴⁰⁹.

W dniach 9 i 10 września 1989 r. odbyła się trzynasta diecezjalna pielgrzymka chórów. Hasłem spotkania były słowa: *Kto nie nosi swego krzyża, a idzie za mną, ten nie może być moim uczniem*. Jeszcze raz podkreślono, że wspólna pielgrzymka chórów ma m.in. na celu muzyczny rozwój zespołów. Mimo niechęci niektórych do śpiewania ambitnych i siłą rzeczy trudniejszy Mszy łacińskich nie powinno się z nich rezygnować. Wspólne śpiewanie na Górze św. Anny jest jedyną okazją do sięgnięcia po ambitniejszy repertuar,

⁴⁰⁷ Por. TENŻE, Działalność chórów kościelnych, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 21.

⁴⁰⁸ Por. J. DOLNY, Działalność chórów kościelnych, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 15.

⁴⁰⁹ Por. TENŻE, Pielgrzymka chórów na Górę św. Anny, Mwl-op 4 (1989), nr 1 (8), s. 15–16.

z bogatego, ale niestety zapomnianego skarbca muzyki religijnej. Podczas Mszy św. chóry pod dyрекcją N. Krocza wykonały *Missa de Quadragesima*⁴¹⁰.

Hymnem *Venite populi* pod dyрекcją N. Krocza rozpoczęła się czternasta pielgrzymka chórów na Górze św. Anny. Hasłem pielgrzymki były słowa: *Christus in ecclesia cantat* – Chrystus śpiewa w kościele. Podkreślono, że śpiewające w kościele podczas liturgii zespoły czynią to jako członkowie Mistycznego Ciała Chrystusa, śpiewają z Chrystusem i w Chrystusie. Świadomość tej niezwykłej godności powinni mieć wszyscy śpiewacy w kościele. Podczas Mszy świętej wybrzmiała *Missa in F* op. 47 Józefa Elsnera⁴¹¹.

7 i 8 września 1991 r. były dniami piętnastej pielgrzymki chórów kościelnych. Hasłem spotkania były słowa św. Pawła: *Wszystko mogę w tym, który mnie umacnia*. Przez zgromadzonych wykonano 4-głosowe kanony i pieśń *Abba Ojciec*. Podczas Mszy św. w Bazylice św. Anny połączone chóry diecezji wykonały – podobnie jak w poprzednim roku – *Missa in F* Józefa Elsnera. Wykonywanie muzyki śląskiej, jak czytamy w przygotowanym programie pielgrzymki, było w jakimś stopniu obowiązkiem moralnym chórzystów. 200. rocznicę śmierci W. A. Mozarta uczczono wykonaniem jego kanonów *Alleluja* i *Ave Maria* oraz motetu *Ave verum*⁴¹².

W dniach 5–6 września 1992 r. odbyła się szesnasta pielgrzymka chórów kościelnych. Co ciekawe, była to pierwsza po podziale diecezji wspólna pielgrzymka chórów Kościoła opolskiego i gliwickiego. Nowością prowadzoną przez Norberta Krocza był kurs dla dyrygentów i chórzystów. Kurs ten był poświęcony przygotowaniu *Missa in F* oraz psalmu *Beatus vir* J. Elsnera⁴¹³.

Siedemnasta pielgrzymka chórów kościelnych miała miejsce 4–5 września 1993 r. Zgodnie z przyjętą zasadą propagowania muzyki śląskiej tym razem wybrano do wspólnego śpiewu *Missa Brevis* Józefa Świdra i psalm *Beatus vir* Józefa Elsnera. Oprócz tego chorał *Wachet auf* z kantaty J. S. Bacha, *Offertorium* i *communio* z mszy M. Haydna oraz *Ave Maria* F. Liszta⁴¹⁴.

⁴¹⁰ Por. TENŻE, Diecezjalna pielgrzymka chórów, Mwl-op 5 (1990), nr 1 (10), s. 15–16.

⁴¹¹ Por. TENŻE, XV pielgrzymka chórów kościelnych, Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 15–16.

⁴¹² Por. TENŻE, Diecezjalna pielgrzymka chórów, Mwl-op 6 (1992), nr 1 (13), s. 27–28.

⁴¹³ Por. TENŻE, Pielgrzymka chórów kościelnych na Górę św. Anny, Mwl-op 7/8 (1993/1994), nr 1–2 (14–15), s. 33–34.

⁴¹⁴ Por. tamże, s. 35–36.

Jezusowe zaproszenie: *Chodźcie na miejsce ustronne, odpocznijcie nieco* było impulsem do spotkania chórów kościelnych w diecezji opolskiej i gliwickiej, na osiemnastej pielgrzymce na Górze św. Anny (3–4 września 1994 r.). Podczas Mszy św. połączone chóry wykonały *Missa pastoralis* Ignacego Reimanna, XIX-wiecznego kompozytora śląskiego, kantatę ku czci św. Anny *Ja sobie wybrałem* Józefa Świdra oraz dwa utwory Józefa Schnabla: *Cantate Dominum* i *Alleluja*. Przed animatorami życia muzycznego na szczuble diecezjalnym stanął obowiązek większego zainteresowania się chórąlistyką kościelną, czy to przez regularne szkolenia dyrygentów, wymianę materiałów nutowych, pomoc w organizacji koncertów i wymianie między chórami. Z tymi problemami, które nurtują każde parafialne środowisko śpiewacze, zajęło się zatwierdzone przez Episkopat Polski Stowarzyszenie Chórów Kościelnych *Caecilianum*, którego diecezjalne oddziały zaczęły powstawać zarówno w Opolu, jak i w Gliwicach⁴¹⁵.

Warto zaznaczyć, że od połowy lat 90. ubiegłego stulecia w sprawozdaniach zamieszczonych w *Wiadomościach Urzędowych Diecezji Opolskiej* (ukazywały się do roku 2013) nie zawsze znalazły się informacje dotyczące organizowania kolejnych pielgrzymek chórów kościelnych na Górę św. Anny, a te, które się pojawiły, nie są szczegółowo opisywane. Dlatego też zwrócimy uwagę jedynie na te lata, które zostały zarchiwizowane. Może dziwić fakt, że dwudziestoletnia tradycja organizowania spotkań została pominięta w poszczególnych numerach WUDO lub potraktowana dość pobieżnie.

Pod hasłem: *Wy dajcie im jeść...* odbyła się 6 i 7 września 1997 r. dwudziesta pierwsza pielgrzymka chórów na Górę św. Anny. Uczestniczyło w niej mniej chórów niż zwykle, jednak obecne były zespoły śpiewacze z całej górnośląskiej prowincji kościelnej. Podczas Mszy św. chórzyści wykonali *Missa Festiva in C* Josepha Schnabla pod dyr. Piotra Barona, Józefa Chudalli i Waldemara Gałązki⁴¹⁶.

Pierwsza i jedyna wzmianka o pielgrzymce chórów na Górę św. Anny pojawia się w WUDO w 2003 r. Po raz dwudziesty siódmy zgromadziły się na swojej pielgrzymce chóry kościelne diecezji opolskiej i gliwickiej.

⁴¹⁵ Por. J. CHUDALLA, XVIII Pielgrzymka chórów kościelnych na Górę św. Anny, WUDO 49 (1994), nr 10–11, s. 511–512.

⁴¹⁶ Por. Z. ZALEWSKI, XXI Pielgrzymka chórów kościelnych na Górę św. Anny, WUDO 52 (1997), nr 12, s. 495–496.

Przybyli także chórzyscy z archidiecezji katowickiej. Połączone chóry wypełniły szczerlnie pomieszczenia Bazyliki św. Anny i wspólnie wykonywały części stałe Mszy św. Dyrygowali Józef Chudalla i Jan Dolny⁴¹⁷.

Dla chórów diecezji opolskiej organizowano również dni skupienia. Były to spotkania modlitwne, które stanowiły jeden z etapów przygotowania do pielgrzymki chórów na Górze św. Anny. Główną część programu stanowiła adoracja Najświętszego Sakramentu z wspólnie prowadzoną medytacją i modlitwą⁴¹⁸.

Oprócz pielgrzymek chórów, w diecezji opolskiej zorganizowano inne wydarzenie, które skupiało wyżej wymienionych muzyków. 1 maja 1993 r. miał miejsce w katedrze opolskiej I Przegląd Chórów Kościelnych. Uczestniczyło w nim 14 zespołów z terenu diecezji opolskiej i gliwickiej⁴¹⁹. Jak podkreśla organizator i pomysłodawca przedsięwzięcia R. Pośpiech: *jest to wyraz dającego się ostatnio zauważyć zainteresowania śpiewem chóralnym, który zawsze był chlubą śląskich diecezji*⁴²⁰. Przegląd chórów diecezji opolskiej zawieszony został po swojej piątej edycji w 1997 r, powrócił zaś w 2002 r.

28 maja 1994 r. z inicjatywy Studium Muzyki Kościelnej przy Instytucie Teologiczno-Pastoralnym, filii KUL w Opolu, w katedrze opolskiej odbył się II Przegląd Chórów Kościelnych Diecezji Opolskiej i Gliwickiej. W porównaniu do ubiegłego roku do tego zgłosiły się 24 zespoły chóralne, z których ostatecznie do Opola przyjechało 20. Przegląd, obok swojej tradycyjnej roli jako miejsce prezentacji własnych dokonań artystycznych, miał swój specyficzny wydźwięk. W 1994 r. obchodzono tzw. *Rok Palestrinowski*. Wzrost poziomu wykonawczego prezentowanych utworów, obecność w zespołach wielu młodych chórzystów, a także zwiększenie liczby zespołów chóralnych biorących udział w II Przeglądzie zdawał się potwierdzać tezę, że okres kryzysu i stagnacji opolskie i gliwickie chóry kościelne mają już poza sobą⁴²¹.

⁴¹⁷ Por. A. KERNER, Pielgrzymka chórów na Górze św. Anny, WUDO 58 (2003), nr 12, s. 634–635.

⁴¹⁸ Por. J. KOWOLIK, Dni skupienia chórów kościelnych, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 18.

⁴¹⁹ Por. G. STRZEDUŁA, II Diecezjalne Dni Muzyki Kościelnej, WUDO 48 (1993), nr 6, s. 248–249.

⁴²⁰ Por. R. POŚPIECH, Muzyka religijna w katedrze opolskiej, OGN 70 (1993), nr 29, s. 10; TENŻE: Muzyka religijna w katedrze opolskiej, OGN 70 (1993), nr 30, s. 11; J. CHUDALLA, I i II Przegląd Chórów Kościelnych Diecezji Opolskiej i Gliwickiej, Mwl-op 7–8 (1993–1994), nr 1–2 (14–15), s. 36–37; P. DENISIEWICZ, III Przegląd chórów kościelnych diecezji gliwickiej i opolskiej, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 247.

⁴²¹ Por. J. CHUDALLA, II Przegląd Chórów Kościelnych Diecezji Opolskiej i Gliwickiej, WUDO 49 (1994), nr 7–8, s. 369–370.

III Przegląd Chórów Kościelnych diecezji gliwickiej i opolskiej miał miejsce 27 maja 1995 r. Odbył się on w katedrze opolskiej. Wydarzenie to może być postrzegane jako kolejna propozycja, z jaką do muzyków kościelnych wyszło Studium Muzyki Kościelnej działające przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego. Omawiany przegląd chórów kościelnych miał na celu przede wszystkim umożliwienie chórów prezentacji dorobku artystycznego także poza terenem swojej parafii. Ważne były również wzajemne spotkania, wymiana doświadczeń, a nawet materiałów nutowych. Istotną częścią przeglądu było spotkanie dyrygentów poszczególnych chórów, podczas których omawiano aktualne problemy z zakresu chóralistyki kościelnej na terenie obu diecezji. W tym roku spotkania te zdominowała tematyka rodzącego się w terenie Ogólnopolskiego Związku Chórów Kościelnych *Cecilianum*⁴²².

Podobnie jak miało to miejsce przy sprawozdaniach z pielgrzymek chórów kościelnych diecezji opolskiej na Górę św. Anny, również i w przypadku przeglądów chórów kościelnych występują braki informacyjne odnośnie do organizacji poszczególnych edycji. Niestety, nie każdego roku odbywało się to spotkanie. Stąd też zajmujemy się tylko wybranymi, które zostały zarchiwizowane.

19 i 20 czerwca 1998 r. Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego oraz parafia katedralna zorganizowały piąte już spotkanie chóralne w kościele pw. Krzyża Świętego w Opolu. Wzięło w nim udział 10 chórów z następujących parafii: św. Katarzyny Aleksandryjskiej z Dobrzecza Wielkiego, Przemienienia Pańskiego z Opola, św. Jana Chrzciciela z Zimnic, MB Szkaplerznej z Chrzęszczyc, bł. Czesława z Opola, MB Częstochowskiej z Łąki Prudnickiej, NSPJ z Zawadzkiego, św. Michała Archanioła z Grodkowa, NSPJ z Kluczborka, Podwyższenia Krzyża Świętego z Opola oraz chór parafii ewangelicko-augsburskiej z Opola. Myślą przewodnią spotkania było uczczenie Najświętszej Maryi Panny w obrazie Matki Bożej Opolskiej w 15. rocznicę jego koronacji, której dokonał Jan Paweł II na Górze Świętej Anny. Chóry zaprezentowały swój dorobek w krótkich 15-minutowych programach oraz ubogaciły Eucharystię. Zespoły sięgnęły po coraz trudniejszy repertuar z różnych okresów rozwoju wielogłosowości wokalne⁴²³.

⁴²² Por. P. DENISIEWICZ, III Przegląd Chórów Kościelnych diecezji gliwickiej i opolskiej (Gliwice – Opole, 27 V 1995), LitS 1 (1995), nr 1, s. 247.

⁴²³ Por. P. TARLINSKI, Przegląd chórów kościelnych. WUDO 53 (1998), nr 7–8, s. 276–277.

20 maja 2006 r. w kościele akademicko-seminaryjnym pw. św. Jadwigi w Opolu odbył się kolejny przegląd chórów parafialnych diecezji opolskiej. Gospodarzem spotkania był rektor tegoż kościoła i zarazem Wyższego Seminarium Duchownego – ks. Joachim Waloszek. Na przegląd zgłosiło się 7 chórów, co przełożyło się na liczbę 200 śpiewaków. Elementem wieńczącym przegląd chórów parafialnych była Msza św., którą odprawił ks. Piotr Tarlinski. Celebrans pobłogosławił również 14 nowych psalterzystów – absolwentów III edycji kursu psalterzystów, który został zorganizowany przez Studium Muzyki Kościelnej w Opolu⁴²⁴.

W tym samym miejscu podobnie było 31 maja 2008 r., kiedy to odbył się XI przegląd chórów parafialnych diecezji opolskiej, w którym uczestniczyło 8 chórów. Spotkaniu przewodniczył ks. Rudolf Pierskała. 8 uczestników ukończyło kurs dla psalterzysty⁴²⁵.

Kolejny przegląd chórów parafialnych diecezji opolskiej miał miejsce, tradycyjnie, w kościele akademicko-seminaryjnym pw. św. Jadwigi w Opolu. Przewodniczył mu ks. H. J. Sobeczko. 23 maja 2009 r. w przeglądzie uczestniczyło 8 zespołów: chór *Laudate Dominum* z par. bł. Czesława w Opolu, chór *Hyacintus* z par. św. Jacka w Opolu, chór *Cantilene* z par. śś. Piotra i Pawła w Łubnianach, chór *Bartholomeus* z par. św. Bartłomieja w Jełowej, chór *Lumen Dei* z par. Trójcy Świętej w Kujawach, Opolski Chór Katedralny z Opola, chór *Spotkanie* z par. św. Rocha w Starych Budkowicach oraz chór *Talis cantus* z par. św. Mikołaja i św. Franciszka Ksawerego w Otmuchowie. Tradycyjnie również ustanowiono nowych psalterzystów⁴²⁶.

XIII edycja przeglądu chórów parafialnych diecezji opolskiej odbyła się 29 maja 2010 r. Wzięło w niej udział 8 chórów. W ramach przeglądu Chór Studium Muzyki Kościelnej (dyr. B. Malik) oraz Orkiestra Państwowej

⁴²⁴ Por. G. POŹNIAK, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO, WUDO 66 (2006), nr 12, s. 471–479.

⁴²⁵ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2007/2008, WUDO 68 (2008), nr 12, s. 520–526.

⁴²⁶ Por. TENŻE, Przeglądy zespołów śpiewaczych diecezji opolskiej w 2009 roku, WUDO 69 (2009), nr 6, s. 236–238.

Szkoły Muzycznej I i II stopnia w Opolu (dyr. H. Prochota, organy) i solistka A. Drożdżewska (sopran) wykonali *Litanie Loretańską*, op. 80 Maxa Filkego⁴²⁷.

XIV przegląd chórów parafialnych diecezji opolskiej miał miejsce 28 maja 2011 r. Do Opolą przyjechało 6 chórów: chór *Lumen Dei* z par. Trójcy Świętej w Kujawach (dyr. N. Masik), chór *Laudate Dominum* z par. bł. Czesława w Opolu (dyr. L. Wocial-Zawadzka), Chór Katedry Opolskiej (dyr. J. Chudalla), chór *Hyacinthus* z par. św. Jacka w Opolu (dyr. E. Willim), chór *Cantabile* z par. św. Katarzyny w Dobrzenu Wielkim (dyr. H. Prochota), chór *Spotkanie* z par. św. Rocha w Starych Budkowicach (dyr. B. Malik) oraz *Schola Dominikańska* z par. św. Wawrzyńca w Strzelcach Opolskich (dyr. ks. P. Piontek)⁴²⁸.

Reasumując od 2002 r. odbywa się przegląd scholi liturgicznych we Wrzoscach oraz przegląd chórów parafialnych w Opolu. Celem obu przeglądów jest propagowanie liturgicznego ruchu śpiewaczego. Mają być one miejscem spotkania zespołów liturgicznych, które działają przy parafiach diecezji opolskiej. Ważną rolę w wymiarze formacji wewnętrznej uczestników zajmuje modlitwa oraz wspólne przygotowanie i sprawowanie Eucharystii. Istotną rolę odgrywa wielowymiarowa edukacja: pogadanki liturgiczne, zbiorowa emisja głosu w formie metodycznie przygotowanej rozśpiewki i praktycznych uwag, ale także propozycje repertuarowe. Nieocenione są również nieformalne spotkania dyrygentów zespołów i wymiana doświadczeń, a przy edycjach konkursowych spotkanie prowadzących zespoły z jurorami. Miejscem aktywizacji chórów i scholi diecezji opolskiej oraz ich swoistym przeglądem jest wspólne śpiewanie na Mszy świętej Krzyżma w Wielki Czwartek w katedrze opolskiej. Każdorazowe śpiewanie jest poprzedzone wspólną rozśpiewką i próbą. Po celebracji Mszy św. zespoły spotykają się na wspólnej agapie z jednym z opolskich biskupów⁴²⁹.

Należy podkreślić, że w ostatnich latach repertuar łaciński znajduje coraz większe poparcie. Zbyt długie partie chóru zastępuje się krótszymi, choć równie wartościowymi. Śpiewacy zaczynają pojmować, że nie da się w obecnej

⁴²⁷ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2009/2010, WUDO 70 (2010), nr 12, s. 517–525.

⁴²⁸ Por. TENŻE, Przegląd liturgicznych zespołów śpiewających diecezji opolskiej w 2011 roku, WUDO 71 (2011), nr 7–8, s. 298–300.

⁴²⁹ Por. TENŻE, 10 lat pracy referatu ds. muzyki kościelnej kurii diecezjalnej w Opolu, WUDO 72 (2012), nr 6, s. 248–254.

liturgii wykonywać np. całego cyklu mszalnego, ale jedynie pewne jego partie, że utwory towarzyszące czynnościom liturgicznym nie powinny przekraczać ram czasowych tychże ceremonii, wreszcie, że chór nie zastępuje wiernych, ale wykonuje śpiewy w ich imieniu jako reprezentant zgromadzonego ludu⁴³⁰.

Wielu uważa, że chór powinien wykonywać jedynie tradycyjny repertuar. Inni preferują utwory nowe, najczęściej w języku narodowym, gdyż zrozumiałość tekstów stawiają na pierwszym miejscu, nawet jeśli te śpiewy nie w pełni odpowiadałyby konkretnym częściom liturgii. Z bogactwa skarbca muzyki liturgicznej należy wydobywać rzeczy stare i nowe. Pozwoli to z jednej strony przygotować do życia dawną, czcigodną tradycję muzyczną, a z drugiej strony zachęci kompozytorów współczesnych do tworzenia nowych, wartościowych dzieł, przez co uniknie się skostnienia liturgii. Repertuar chóru nie może ograniczać się wyłącznie do wykonywania utworów wielogłosowych.

4. KANTOR I PSAŁTERZYSTA

W tradycji muzycznej Kościoła istotne miejsce zajmuje posługa kantora, której źródła sięgają starożytnej liturgii synagoidalnej⁴³¹. Funkcja ta znana jest zarówno w Kościele zachodnim, jak i wschodnim⁴³², od początku związana była ściśle ze śpiewem liturgicznym, co wprost wynika z samej nazwy (od łac. *canere* bądź *cantare*, co znaczy: śpiewać, opiewać, rozbrzmiewać, a także: tworzyć, przepowiadać, ogłaszać). Zarówno sama funkcja, jak i obowiązki kantora zmieniały się w różnym czasie i różnych środowiskach, w konsekwencji czego nie można do końca zdefiniować znaczenia samego terminu⁴³³.

W liturgii mszальной partie solowe na innej zasadzie niż kapłan i diakon wykonuje kantor i psalterzysta. W starożytności kantorem nazywano

⁴³⁰ Por. A. FILABER, Możliwości zastosowania muzyki chóralnej w liturgii soborowej, LitS 3 (1997), nr 2, s. 114–115.

⁴³¹ Por. I. PAWLAK, Muzyka kościelna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła, s. 231–235.

⁴³² Por. H.A.J. WEGMAN, Geschichte der Liturgie im Westen und Osten, Regensburg 1979, s. 203.

⁴³³ Por. R. POŚPIECH, Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku, s. 60.

muzyka-praktyka. Pierwszą wzmiankę o nim spotykamy już w IV w.⁴³⁴ Na stałe termin ten przyjął się w Kościele dopiero w V w. Użyto go w odniesieniu do psalmisty. Z kolei stanowisko kantora datuje się od chwili powstania *scholi cantorum*, czyli pochodzi z czasów przed Grzegorzem Wielkim. Na czele zespołu kantorów stał wówczas archikantor, który jednocześnie był dyrygentem. W średniowieczu nazywano go też precentorem⁴³⁵.

Kantorzy przejęli pewne funkcje, które poprzednio należały do lektorów. Jednym ze śpiewów wykonywanych przez kantora już w V w. było *Alleluja* przed Ewangelią. Kantorem mógł zostać doświadczony i wykształcony śpiewak. Nie dopuszczano do tego urzędu ludzi niedouczonej lub muzycznie nieutalentowanych. Jednocześnie żądano od nich uczciwego życia chrześcijańskiego⁴³⁶.

Od IX w. rozróżniano pomiędzy kantorem i muzykiem. Pierwszego nazywano *cantor per usum*, drugiego zaś *cantor per artem*. Pierwszy zatem był wykonawcą śpiewów, drugi zaś nauczycielem teorii. Znaczenie kantora jako głównego śpiewaka i prowadzącego jednocześnie śpiewy ukształtowało się z chwilą wprowadzenia do kościołów wielogłosowości. W *Ordo officiorum ecclesiae Senensis* (1213) wymienia się kantora jako intonatora śpiewów oraz wykonawcę *cantus firmus*⁴³⁷. W formujących się od średniowiecza kapitułach katedralnych ważne miejsce zaczął zajmować prałat-kantor. Do jego obowiązków należało m.in. ćwiczenie w śpiewie kościelnym diakonów i kleryków niższych święceń. On też rozdzielał księgi potrzebne do śpiewu i dyrygował chórem duchownych. W późnym średniowieczu znaczenie prałatów-kantorów zaczęło maleć, a ich obowiązki przeszły z czasem na nauczycieli szkół katedralnych⁴³⁸. W ten sposób funkcję kantora *per usum* i *per artem* złączyły się w jednej osobie.

⁴³⁴ S. CORBIN, *L'eglise a la conquete de la musique*, Paris 1962, s. 159.

⁴³⁵ Por. W. LEWKOWICZ, *Historia śpiewu gregoriańskiego*, Warszawa 1961, s. 343.

⁴³⁶ Por. I. PAWLAK, *Schola, kantor i psalterzysta*, Lublin 2000, s. 14.

⁴³⁷ Por. TENŻE, *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, s. 233.

⁴³⁸ J. KORYTKOWSKI, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. I, Gniezno 1883, s. 38.

Do XVI w. kantorami na ogół byli duchowni⁴³⁹. Jedną z głównych przyczyn eliminacji kantorów z życia liturgicznego było przejmowanie funkcji kantora przez organistę. Początki tego procesu sięgają już XVII w.⁴⁴⁰ Po Soborze Trydenckim aż do XIX w. pojawiały się wzmianki o powoływaniu kantorów świeckich. Dokumenty papieskie z XIX w. i z pierwszej połowy XX w. nie zajmują się wprost instytucją kantora. Zalecenia władz kościelnych były zbędne, gdyż instytucja ta już w XIX w. zaczęła podupadać, a w XX w. niemal całkowicie zanikła.

Reaktywacja funkcji kantora nastąpiła w chwili wydania instrukcji *Musicam Sacram*. Dokładnie wyjaśnia ona funkcje kantora:

Kantor powinien znajdować się w każdym kościele, nawet w tym, w którym istnieje schola. W żadnym przypadku nie oznacza to łączenia tego urzędu z jedną konkretną osobą.

- Konieczność powołania kantorów zachodzi szczególnie tam, gdzie z różnych uzasadnionych powodów nie udało się zorganizować choćby małej scholi.
- Kantor powinien być odpowiednio przygotowanym śpiewakiem w dziedzinie muzycznej, jak i liturgicznej.
- Kantor ma śpiewać razem ze scholą albo też występować samodzielnie, intonując lub wykonując przeznaczone dla niego śpiewy na przemian z zespołem lub wiernymi.
- Kantor ma kierować wiernymi i podtrzymywać ich w śpiewie. Spełnia rolę kierownika śpiewu wiernych i ich dyrygenta.

Kantor i organista spełniają zupełnie odmienne funkcje. Łączenie ich nie jest zgodne zatem z duchem dokumentu⁴⁴¹. Kantor czuwał nad odpowiednim przygotowaniem i poprawnym doбором repertuaru, aby żaden niewycwiczony śpiew nie był wykonywany w kościele. Głównym zadaniem kantora jest troska głównie w zakresie poprawności wykonania, a zarazem odpowiedzialność za śpiew liturgiczny (m.in. dobór repertuaru oraz wyznaczenie odpowiednich

⁴³⁹ E. HINZ, *Z dziejów muzyki kościelnej diecezji chełmińskiej*, Pelplin 1994, s. 146–155.

⁴⁴⁰ K. MROWIEC, *Polska pieśń kościelna*, Lublin 2000, s. 30.

⁴⁴¹ MS, nr 21.

osób do intonowania antyfon i psalmów oraz śpiewania wersetów)⁴⁴². W odniesieniu do kantorów częściowo brano pod uwagę ich przygotowanie muzyczne. Wynikało ono z ogólnego wykształcenia. Możemy ponadto przyjąć, że generalnie byli oni odpowiednio przygotowani do prowadzenia śpiewu.

Pozostaje jeszcze do określenia miejsce świątyni, z którego kantor powinien spełniać swoją funkcję. Nie ulega wątpliwości, że powinno być to miejsce ułatwiające dyrygowanie oraz prowadzenie śpiewu wiernych. Kantor powinien wykonywać swoje obowiązki w pobliżu ołtarza. Musi on mieć łatwy dostęp do mikrofonu, aby mógł nawiązać kontakt nie tylko z zespołem śpiewaczym, ale także z całym zgromadzeniem wiernych⁴⁴³.

Funkcja kantora po Soborze Watykańskim II zarówno w Polsce, jak również w diecezji opolskiej nie została wprowadzona zgodnie z zaleceniami posoborowymi. Prowadząc badania nad tym zagadnieniem, warto dostrzec różne opinie muzyków i muzykologów pracujących na tym terenie. Jak zauważa ks. prof. Helmut Jan Sobeczko: *Kantorem był często organista, który prowadził śpiew. Do dzisiaj bardzo często tak jest w wielu parafiach diecezji opolskiej. Kantor jako funkcja liturgiczna jest bardzo potrzebna i dzisiaj pilnuje się tego bardziej. Po Soborze Watykańskim II była to nowa funkcja, do której trzeba było przekonać księży, którzy podczas liturgii pełnili różne funkcje. Kantorem po Soborze, tam gdzie nie było organisty lub organów, byli śpiewacy. Oni prowadzili śpiew w liturgii*⁴⁴⁴.

Z kolei wieloletni wykładowca muzyki kościelnej w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu ks. Joachim Waloszek zauważa: *Znalazło się miejsce dla kantora w wymiarze funkcji psalterzysty. Nadal w wielu parafiach funkcję psalterzysty podejmuje organista, który intonuje psalmy i Alleluja. Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej proponował i nadal proponuje formację psalterzystów. W niektórych parafiach, gdzie nie ma organisty, funkcja kantora istnieje. Nie są to jednak ludzie wykształceni w myśl*

⁴⁴² Por. R. POŚPIECH, Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku, s. 61–66.

⁴⁴³ Por. I. PAWLAK, Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła, s. 238–239.

⁴⁴⁴ Wywiad z ks. H. J. Sobeczką (aneks).

*zaleceń soborowych. Na ogół tę funkcję podejmuje jednak organista. Choć trzeba zaznaczyć, że w Seminarium część śpiewów naprzemiennych prowadzi kantor*⁴⁴⁵.

Na uwagę zasługuje także opinia muzykologa ks. Piotra Tarlinskiego, który podkreśla, że: *Funkcja kantora polega na uczeniu śpiewu i podtrzymywaniu go, kiedy nie ma scholi czy chóru. W diecezji opolskiej przypada ona organiście. Kantor pełni funkcję dyskretną. Bardzo często podczas Triduum Paschalnego, gdy nie grają organy, funkcję kantora przejmuje schola, która jest widoczna jako zespół wykonujący*⁴⁴⁶.

Wieloletni organista i dyrygent chóru katedry opolskiej Józef Chudalla o posłudze kantora w diecezji opolskiej wypowiada się następująco: *O ile mi wiadomo dokumenty Vaticanum II nie przywołują funkcji kantora, dopiero posoborowe prawodawstwo odkrywa ją na nowo. Wystarczy przywołać m.in.: trzy instrukcje – Inter Oecumenici, Musicam sacram oraz, ostatnio, Instrukcję Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej, Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego, postanowienia II Polskiego Synodu Plenarnego. Skoro ta funkcja jest ważna w całej plejadzie posług spełnianych w szeroko pojętej liturgii, to wydawać by się mogło, że znajdzie to przełożenie na życie liturgiczne w naszych parafiach. Tymczasem kantor nie został zaproszony do współkształtowania parafialnej liturgii w naszej diecezji. Nie wiem, z czego to wynika. Przecież nie musi być tak wszechstronnie wykształcony muzycznie jak np. organista, a szczególnie dyrygent. Przede wszystkim powinien posiadać określone (wysokie) walory głosowe. Znam pojedyncze przypadki, kiedy kantor miał swoje „pięć minut, kiedy spełniał swoją funkcję, ponieważ organy były akurat w remoncie i ktoś musiał prowadzić śpiew wiernych podczas niedzielnej Eucharystii. Może jednym ze sposobów reaktywacji posługi kantora jest bardzo dobrze przygotowany od strony merytorycznej kurs – na wzór tego, który przeznaczony jest dla przyszłych psalterzystów. Ale musi też być chęć ze strony duszpasterzy posiadania u siebie kogoś takiego, jak kantor. Na marginesie: taki początkowy, w ramach diecezji, parafialny ekskluzywizm może stać się zachętą do poszerzenia posług liturgicznych. Chciałbym dożyć*

⁴⁴⁵ Rozmowa z ks. J. Waloszkciem (aneks).

⁴⁴⁶ Rozmowa z ks. P. Tarlinskim (aneks).

czasów i usłyszeć zarówno od uczestniczących w liturgii wiernych, jak i duszpasterzy: Jak to dobrze, że mamy u nas również kantora⁴⁴⁷.

Profesor muzykologii w Uniwersytecie Wrocławskim, Remigiusz Pośpiech, na temat kantora posiada swoje zdanie, które pokrywa się z opinią poprzedników. Zauważa, że *w diecezji opolskiej ta funkcja nie znalazła miejsca. Wprowadzaliśmy pewną wizję ks. I. Pawlaka z Lublina, ale nie wszystko dało się połączyć z tradycjami diecezji opolskiej. Trzeba podkreślić, że funkcja kantora w Polsce się nie przyjęła. Jest tylko kilka parafii w Polsce, gdzie ta funkcja ma miejsce. W diecezji opolskiej funkcję kantora przejął organista, który prowadzi śpiew od organów. Ludzie sami śpiewali i nie było potrzeby, żeby ta funkcja miała miejsce*⁴⁴⁸.

Podkreślić trzeba także opinię profesora muzykologii na Uniwersytecie Opolskim, muzykologa, muzyka, dyrygenta i kompozytora, jak również kierownika Katedry Muzykologii Uniwersytetu Opolskiego i dyrektora Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu, ks. Grzegorza Poźniaka, który stwierdza, że: *Kantor na Śląsku miał piękną i bogatą tradycję. Sama idea kantora jest bardzo wzniosła, wartościowa. Organista ma grać, a kantor – śpiewać. Organista jest instrumentalistą, kantor jest wokalistą. Niestety, w Kościele w Polsce zmagamy się z problemem utrzymywania i finansowania Kościoła, w tym też z wynagrodzeniem organistów. Myślę, że jest to swoista «blokada» dla stworzenia etatu kantora, która wynika z pobudek finansowych. Dlatego Kościół i proboszczowie się przed tym bronią, ponieważ mają problem z utrzymaniem organistów, a co dopiero z kolejną funkcją, jaką byłby kantor. Jeśli ma być taka funkcja w kościele, to musi być to osoba wykształcona, a jeśli będzie wykształcona, to musi być również dobrze wynagradzana. Tu dostrzegam problem. Zobaczmy, że nawet w Kościele niemieckim, który jest inaczej finansowany niż Kościół katolicki w Polsce, nie wypracował on funkcji kantora. Organista prowadzi jedynie akompaniament muzyczno-liturgiczny, natomiast nie ma innej dodatkowej funkcji, która wiązałaby się z kantorem. Stworzenie funkcji kantora to idea fantastyczna tylko wtedy, jeśli będzie nim muzyk profesjonalny*⁴⁴⁹.

⁴⁴⁷ Rozmowa z J. Chudallą (aneks).

⁴⁴⁸ Rozmowa z R. Pośpiechem (aneks).

⁴⁴⁹ Rozmowa z ks. G. Poźniakiem (aneks).

Z kolei diecezjalny duszpasterz muzyków kościelnych, ks. Piotr Kierpal, podkreśla, że:

Kiedyś funkcję kantora łączono z psalterzystą. Dlatego też Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej organizuje kurs dla psalterzystów. Kantor jest tą osobą, która powinna animować śpiew, prowadzić śpiew. Na pewno taka funkcja istnieje w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu. Niestety, nie mam takiej wiedzy, czy taka funkcja pojawia się w parafiach diecezji opolskiej. Funkcję kantora w parafiach przejmuje organista⁴⁵⁰.

Warto także wspomnieć o śpiewokach, którzy pojawili się w diecezji opolskiej. *Śpiewocy*, oprócz wielu funkcji związanych z organizacją pielgrzymki, zajmowali się animacją śpiewu. Dlatego do ich normalnego wyposażenia musiały należeć różne śpiewniki oraz wklejane kartki z tekstami pieśni – wielokrotnie własnego autorstwa. *Śpiewocy* wypracowali m.in. specyficzne techniki animacji śpiewu i modlitwy. Charakterystyczne stało się wyśpiewywanie przez niego całych wersów pieśni, które powtarzała grupa. Refren z kolei mógł być wykonywany w całości. Taką technikę nazywano przepowiadaniem. Wprowadzenie do pielgrzymek nagłośnienia oraz powszechność śpiewników spowodowały, że taki sposób wykonywania pieśni praktycznie zniknął⁴⁵¹.

Śpiewocy wywodzili się z dobrych, katolickich rodzin. Często byli nimi kantorzy, kościelni, zakrystianie, górnicy, hutnicy, rolnicy, krawcy. Swoją posługę rozpoczynali zwykle w wieku 18 względnie 19 lat. Bywało tak, że parafianie przedstawiali kandydaturę *śpiewoka* proboszczowi, a ten zatwierdzał wybór bądź też nie. Do zadań *śpiewoka* należała intonacja pieśni, odmawianie modlitw, zwoływanie pątników na modlitwę. Przez cały czas pielgrzymki był opiekunem pielgrzymów, dodawał otuchy, rozmawiał z pielgrzymami, przemawiał przed kapliczkami.

Jako typowy dla pielgrzymek w diecezji opolskiej można przyjąć następujący porządek: na czele niesiono krzyż, potem podążały dzieci, szli młodzieńcy,

⁴⁵⁰ Rozmowa z ks. P. Kierpalem (aneks).

⁴⁵¹ Por. M. PUCIA, *Śpiewy kalwaryjskie na Górze Świętej Anny w żywej tradycji*, w: J. LUBOS-KOZIEŁ, J. GORZELIK, J. FILIPCZYK, A. LIPNICKI (red.), *Góra Świętej Anny i inne miejsca pielgrzymkowe na Śląsku*, Wrocław 2005, s. 207.

za nimi dziewczyny, kobiety i mężczyźni niosących figury, obrazy, sztandary i chorągwie. Następnie szedł ksiądz, *śpiewok*, orkiestra i pielgrzymi.

Nasuwa się więc pytanie, jaka jest różnica między kantorem a psalterzystą. Z licznych dokumentów Kościoła, które raz posługują się terminem *kantor*, a innym razem *psalmista*, nie wynika jednoznacznie, co powinien śpiewać jeden, a co drugi. Niektórzy autorzy uważają, że kantor i psalterzysta to jedna i ta sama osoba. Dlatego sądzą, że kantor wykonujący np. psalm związany z antyfoną na wejście może w tej samej liturgii zaśpiewać psalm responsoryjny. Inni natomiast rozróżniają obydwie funkcje. Psalterzysta wykonuje wyłącznie psalmy responsoryjne po czytaniu. Kantor to nie tylko śpiewak, ale ktoś odpowiedzialny za wszystkie śpiewy w konkretnej liturgii⁴⁵². J. Gelineau nazywa psalterzystę *solistą świątyni*, solistą – artystą, różnym jednak od artysty wykonującego repertuar muzyki świeckiej⁴⁵³.

Psalterzysta może się wywodzić z zespołu kantorów. Jednakże w konkretnej liturgii osobny kantor powinien spełniać funkcję psalterzysty i tylko tę funkcję, a inny kantor (lub kantorzy) powinien wykonywać pozostałe śpiewy i nimi kierować⁴⁵⁴. W ten sposób nastąpi rozgraniczenie obydwóch funkcji, zgodnie z normą OWMR (nr 64–66).

Początkowo w stosunku do psalterzysty posługiwano się terminem *lector*. Podawał on *respons*, który zgromadzeni wierni powtarzali po strofach psalmu. Określenie wykonawcy śpiewanego psalmu jako lektora nie oznacza bynajmniej, że sam był odmawiany. Podkreśla ono raczej treściowy związek psalmu z poprzedzającym go czytaniem, które było śpiewane⁴⁵⁵. Nie ulega wątpliwości, że pierwszym wykonawcą melodii był lektor.

Wyrażnie posługa psalmisty pojawiła się *Statutach Kościoła starożytnego* w V w. W kanonie 10 czytamy: *Psalmista, tzn. kantor, może bez wiedzy biskupa, a tylko z nakazu przebitera, podjąć obowiązki śpiewaka. Wówczas przebiter mówi do niego: «Patrz, abyś uwierzył sercem w to, co śpiewasz ustami, a to, w co wierzysz sercem, potwierdzał czynami»*⁴⁵⁶. Ten tekst można w całości odnieść

⁴⁵² Por. M. KREUELS, Kantor, s. 273.

⁴⁵³ Por. J. GELINEAU, Canto e musica, s. 127. Por. I. PAWLAK, Schola, kantor i psalterzysta, s. 19.

⁴⁵⁴ D. STEFANI, La schola cantorum, Torino 1967, s. 70.

⁴⁵⁵ Por. B. NADOLSKI, Liturgika, t. IV, s. 142.

⁴⁵⁶ J. NOWAK, Historia posług w Kościele, LitS 3 (1997), nr 2, s. 55.

do kantora, jednakże dotyczy on szczególnie wykonawcy psalmu. Znamienny jest fakt, że do udzielenia tej posługi wystarczył prezbiter. Z czasem zaczęto skracać wersety psalmowe przeznaczone dla psalterzysty. Melodie dla solisty zaczęto melizmatycznie ozdabiać. W końcu zredukowano psalm do responsu i jednego wersetu. Śpiew ten nazwano graduałem⁴⁵⁷. Melizmatyczne śpiewy graduałów przejęła niebawem schola i kantorzy.

Przez niemal dziesięć wieków nie wspomniano o posłudze psalterzysty. Wskrzeszono ją dopiero po Soborze Watykańskim II. Powrócono zatem do źródeł zwyczajów pierwotnego Kościoła. Dziś posługę tę zleca się, podobnie jak w V w., tylko czasowo. Czyni to rządca kościoła⁴⁵⁸.

O psalterzystę kilkakrotnie mówi OWMR. Dokument umieszcza psalterzystę pośród tych, którzy sprawują szczególną funkcję liturgiczną, zaraz po akolicie i lektorze⁴⁵⁹. W ten sposób oddziela tę funkcję od kantora, który należy do reprezentantów ludu razem ze scholą, chórem i organistą⁴⁶⁰. W rozumieniu dokumentu funkcja psalterzysty jest więc odmienna od zadań kantora. Według OWMR:

Psalterzysta, czyli kantor wykonujący psalmy, spełnia swoją funkcję na ambonie lub innym odpowiednim miejscu. Całe zgromadzenie siedząc słucha wersetów psalmów i zwykle uczestniczy powtarzając refren, chyba że psalm jest wykonywany na sposób ciągły, to jest bez refrenu⁴⁶¹. Zadaniem psalmisty jest śpiewać lub recytować psalm albo jakiś inny kantykt biblijny przypadający między czytaniem. Psalmista, aby mógł poprawnie spełniać swoją funkcję, powinien koniecznie posiadać sztukę wykonywania psalmodii i zdobyć umiejętność prawidłowej wymowy oraz dykcji⁴⁶². Po lekcji psalmista, czyli kantor, lub sam lektor wykonuje psalm, a lud powtarza refren⁴⁶³. Dokument raz jeszcze

⁴⁵⁷ Por. B. NADOLSKI, Liturgika, t. IV, s. 142.

⁴⁵⁸ Por. I. PAWLAK, Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła, s. 241.

⁴⁵⁹ OWMR, nr 65–66.

⁴⁶⁰ OWMR, nr 64.

⁴⁶¹ OWMR, nr 36.

⁴⁶² OWMR, nr 67.

⁴⁶³ OWMR, nr 90.

przypomina, że tam, gdzie nie ma psalterzysty, psalm między czytaniem może wykonać lektor⁴⁶⁴.

Z powyższych względów zwyczaj wykonywania psalmu responsoryjnego przez organistę od organów znajdujących się na chórze muzycznym należy stanowczo odrzucić. Psalterzysta, aby dobrze spełniać swoją funkcję, powinien być do niej fachowo przygotowany pod względem muzycznym i liturgicznym. Sztuka poprawnego wykonywania psalmów jest bardzo trudna do opanowania. Wymaga długiego i gruntownego zakotwiczenia w liturgii. Nieakcentowanie i nieprzedłużanie pierwszej sylaby wersetu psalmowego, równomierna recytacja tekstu do asteryksu (meditatio), odpowiednie zwolnienie tempa śpiewu przy kadencji – oto niektóre podstawowe umiejętności, które zdobywa się długo i żmudną pracą oraz głębokim przeżywaniem liturgii⁴⁶⁵. Z kolei wymowa i dykcja to rudymenarne elementy emisji głosu. Nabywa się je przez długotrwałe ćwiczenia prowadzone pod okiem wytrawnego nauczyciela. Formacja lektorów i psalterzystów powinna przebiegać podobnie. Nie można wykonywania psalmów responsoryjnego powierzać przypadkowemu śpiewakowi, który nie spełniałby powyższych warunków.

Po Soborze Watykańskim II dopiero od 2003 r., dzięki Diecezjalnemu Instytutowi Muzyki Kościelnej organizowany jest w Opolu kurs dla psalterzystów. Jest on przeznaczony dla wszystkich zaangażowanych w wykonywanie psalmu międzylekcyjnego podczas Mszy św. To roczny kurs, podczas którego odbywa się 6 sobotnich spotkań formacyjnych. Uczestnicy słuchają wykładów z biblistyki, liturgiki, prawodawstwa muzyczno-liturgicznego i muzyki liturgicznej. Wśród wykładów, które pojawiły się na kursie z zakresu liturgiki można wymienić następujące: ks. H. J. Sobeczko – *Świętowanie niedzieli*; ks. A. Glaeser – *O modlitewniku Droga do nieba*, bp R. Pierskała – *Księgi liturgiczne i rok liturgiczny*, ks. G. Poźniak – *Prawodawstwo muzyczno-liturgiczne: Psalterzysta*; o. I. Siekierka – *Chorał gregoriański – muzyka liturgiczna*; ks. H. Szklorz – *Służba liturgiczna w prezbiterium*⁴⁶⁶. Kursanci biorą również udział w ćwiczeniach z emisji głosu (indywidualnej i zbiorowej),

⁴⁶⁴ OWMR, nr 66.

⁴⁶⁵ Por. I. PAWŁAK, *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, s. 242.

⁴⁶⁶ Por. G. POŹNIAK, *Formacja psalterzysty – na przykładzie diecezji opolskiej*, *Anamnesis* 12 (2006), nr 3 (46), s. 92.

które pozwolą im podnieść swoje umiejętności wokalne, a także poznać zasób melodii psalmowych⁴⁶⁷.

Formacja biblijna to przede wszystkim udział w liturgii, w szczególności przygotowywanie psalmów międzyleckcyjnych, które są śpiewnikiem chrześcijan, jest drogą tejże formacji. Kerygmatyczny wymiar muzyki kościelnej polega na tym, że głosi się przez nią Ewangelię. Dlatego niedzielne śpiewanie psalmów musi być przygotowane należycie i poprzedzone lekcją duchowości. Śpiew psalmów powinien uczyć najpierw psalterzystów, a potem całe zgromadzenie liturgiczne: modlitwy, refleksji, medytacji i kontemplacji⁴⁶⁸. Organizowane w diecezji opolskiej kursy dla psalterzystów zawierają w swoim programie następujące wykłady z zakresu formacji biblijnej: ks. F. Koenig – *Pismo św. – Księga Psalmów*; ks. S. Pawiński – *Psalm międzyleckcyjny – śpiewane Słowo Boże*⁴⁶⁹. Ponadto w swoim programie zawarte są następujące wykłady z zakresu teologii duchowości: ks. Z. Nabzdyk – *Elementy duchowości. Przygotowanie do służby podczas liturgii*; ks. S. Pawiński – *Duchowość psalterzysty. Elementy teologii przepowiadania*⁴⁷⁰. Zajęcia nakierowane są także na problematykę eklezjalną. Prowadzący zajęcia wskazują na konieczność ewangelicznego względu na braci, na każdego uczestnika zgromadzenia liturgicznego⁴⁷¹. W programie kursu znalazł się również wykład ks. E. Plocha – *Rola świeckich w liturgii*⁴⁷².

Warto zwrócić uwagę również na to, że kursy często zawierają w swoim programie cały zestaw umuzykalniających ćwiczeń i wykładów: zapoznanie psalterzystów z zasadami muzyki (w stopniu podstawowym), nauka pracy z mikrofonem, spotkanie z logopedą oraz nauka estetycznego wykonywania śpiewów psalterza⁴⁷³. Warto jeszcze w tym miejscu zwrócić jeszcze uwagę na jeden rodzaj formacji – estetyczną⁴⁷⁴. Tak pokrótce można by przedstawić

⁴⁶⁷ Por. <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/psalterzysta.html> (11 V 2020).

⁴⁶⁸ Por. G. POŹNIAK, Formacja psalterzysty – na przykładzie diecezji opolskiej, s. 92.

⁴⁶⁹ Por. Archiwum Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, Kurs dla Psalterzystów 2003–2005.

⁴⁷⁰ Por. tamże.

⁴⁷¹ Por. J. WAŁOSZEK, Chorał gregoriański jako model, s. 772.

⁴⁷² Por. Archiwum Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, Kurs dla Psalterzystów 2003–2005.

⁴⁷³ Por. tamże.

⁴⁷⁴ Por. G. POŹNIAK, Formacja psalterzysty – na przykładzie diecezji opolskiej, s. 98.

różne rodzaje formacji, którą zostali objęci słuchacze kursu dla psalterzystów organizowanego w diecezji opolskiej⁴⁷⁵.

W tym miejscu należy nadmienić, że 15 maja 2003 r. ks. bp Jan Bagiński pobłogosławił pierwszych 9 absolwentów kursu dla psalterzystów. Kurs został pomyślany jako forma promowania soborowej wizji liturgicznych posług⁴⁷⁶. 2004 r. był drugim rokiem działalności kursu dla psalterzystów. Zgłosiło się na niego 10 osób. Do posługi psalterzysty pobłogosławił Dziekan Wydziału Teologicznego UO ks. prof. dr hab. Tadeusz Doła wszystkich uczestników kursu⁴⁷⁷. W 2005 r. ks. Piotr Tarlinski pobłogosławił 14 nowych psalterzystów – absolwentów trzeciej edycji kursu dla psalterzystów organizowanego przez Studium Muzyki Kościelnej w Opolu⁴⁷⁸. Rok później było ich 10⁴⁷⁹. W kolejnych latach liczba zmieniała się i kształtowała się na poziomie: 8 uczniów (2007 r.)⁴⁸⁰, 13 uczniów (2008 r.)⁴⁸¹, 15 uczniów (2009 r.)⁴⁸², 14 uczniów (2010 r.)⁴⁸³, 9 uczniów (2011 r.)⁴⁸⁴. W roku szkolnym 2011/2012 r. DIMK nie prowadził kursu dla psalterzystów⁴⁸⁵. Rok później absolwentów kursu

⁴⁷⁵ Por. tamże, s. 99.

⁴⁷⁶ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2002/2003, WUDO 68 (2003), nr 12, s. 613–618.

⁴⁷⁷ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2003/2004, WUDO 69 (2004), nr 12, s. 762.

⁴⁷⁸ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2004/2005, WUDO 70 (2005), nr 12, s. 477.

⁴⁷⁹ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2005/2006, WUDO 71 (2006), nr 12, s. 509.

⁴⁸⁰ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2006/2007, WUDO 72 (2007), nr 12, s. 525.

⁴⁸¹ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2007/2008, WUDO 73 (2008), nr 12, s. 628.

⁴⁸² Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2008/2009, WUDO 74 (2009), nr 12, s. 644.

⁴⁸³ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2009/2010, WUDO 75 (2010), nr 12, s. 521.

⁴⁸⁴ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2010/2011, WUDO 76 (2011), nr 12, s. 507.

⁴⁸⁵ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2011/2012, WUDO 77 (2012), nr 12, s. 579.

dla psalterzystów było 6⁴⁸⁶, w roku szkolnym 2013/2014 – 5 uczniów⁴⁸⁷, a w 2014/2015 – 7 uczniów⁴⁸⁸. Z kolei w roku szkolnym 2015/2016 uczyło się 6 przyszłych psalterzystów⁴⁸⁹, a w 2016/2017 – 10⁴⁹⁰. Rok szkolny 2017/2018 dał możliwość ukończenia kursu aż 30 uczniom⁴⁹¹. Rok później było ich 23⁴⁹². W roku szkolnym 2019/2020 kurs dla psalterzystów ukończyło 20 uczniów.

Przywrócenie właściwej roli psalterzystów, jako osobnemu śpiewakowi-soliście przeznaczonemu tylko do wykonywania psalmu po czytaniu, napotyka nieustannie na różne przeszkody. Wynikają one z całkowitego niezrozumienia jego funkcji, bądź też z racji czysto pragmatycznych. Rolę psalterzysty powierza się organiście. W ten sposób osoby odpowiedzialne za kształt konkretnej liturgii zwalniają się z obowiązku przygotowania odpowiednich śpiewaków. Takie stanowisko stoi w jawnej sprzeczności z głosem nauczającego Kościoła⁴⁹³.

Diecezja opolska wyróżnia się spośród innych diecezji w Polsce poziomem muzyczno-liturgicznym. Na uwagę zasługuje fakt, że jest jedną z nielicznych diecezji w Polsce, w której odbywa się kurs dla psalterzystów, który przygotowuje uczniów do śpiewu psalmów podczas Mszy św. Brakuje przygotowanych kantorów do wykonywania swojej posługi. Często funkcję kantora przejmuje organista, który podtrzymuje śpiew podczas liturgii i różnych nabożeństw, co nie jest zgodne z zaleceniami Soboru Watykańskiego II.

⁴⁸⁶ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2012/2013, WUDO 78 (2013), nr 12, s. 662.

⁴⁸⁷ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2013/2014, Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej, s. 4.

⁴⁸⁸ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2014/2015, Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej, s. 4.

⁴⁸⁹ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2015/2016, RTSO 36 (2) (2016), nr 1, s. 270–275.

⁴⁹⁰ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2016/2017, RTSO 37 (2017), nr 2, s. 259–266.

⁴⁹¹ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2017/2018, RTSO 39 (2019), nr 1, s. 291–300.

⁴⁹² Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2018/2019, RTSO 39 (2019), nr 2, s. 249–258.

⁴⁹³ Por. I. PAWLAK, Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła, s. 243–244.

5. ORKIESTRA DĘTA

Zespołem instrumentalnym nazywamy pewną liczbę osób wykonujących wspólnie utwór muzyczny. Duży zespół, liczący od kilkunastu do kilkudziesięciu muzyków, nazywamy orkiestrą⁴⁹⁴. Orkiestra dęta to zespół o stałym podziale, gdzie każdy muzyk gra na *swoim* instrumencie. Skład zespołu zależy przede wszystkim od liczby instrumentów, które orkiestra ma do dyspozycji, i od liczby instrumentalistów w niej grających⁴⁹⁵.

Na przestrzeni wieków orkiestry parafialne były chronione przez różne przepisy parafialne. W encyklice Piusa XII pada stwierdzenie:

*Oprócz organów dopuszczalne są jeszcze inne instrumenty muzyczne, przyczyniające się skutecznie do osiągnięcia wzniesłego celu, jaki ma przed sobą muzyka sakralna. W użyciu ich nie może być nic hałaśliwego czy krzykliwego, gdyż to uchybiałoby świętym czynnościom i powadze miejsca. Wśród instrumentów muzycznych dopuszczonych do użytku w kościele podczas nabożeństw liturgicznych pierwszeństwo mają instrumenty smyczkowe, ponieważ zarówno same, jak i z towarzyszeniem organów albo innych instrumentów doskonale oddają uczucia radości lub smutku*⁴⁹⁶.

Konferencja Episkopatu Polski powtórzyła za KL w Instrukcji o muzyce liturgicznej, że organy piszczałkowe są tradycyjnym instrumentem muzycznym⁴⁹⁷. Ponadto:

*podczas uroczystych obchodów liturgicznych we wnętrzu kościoła dopuszczalny jest udział orkiestry. W czasie celebracji poza kościołem oraz podczas procesji ważną rolę może spełnić zwłaszcza orkiestra dęta*⁴⁹⁸.

⁴⁹⁴ Por. Z. LISSA, Encyklopedia muzyczna, Kraków 1979, s. 621.

⁴⁹⁵ Por. W. RUDZIŃSKI, Muzyka dla wszystkich, Kraków 1948, s. 351.

⁴⁹⁶ PIUS XII, Encyklika do biskupów oraz innych ordynariuszy o muzyce kościelnej *Musicae sacrae disciplina*, 25 XII 1955, pkt III.

⁴⁹⁷ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce kościelnej, 14 X 2017 r., nr 37.

⁴⁹⁸ Tamże, nr 39.

Na terenie diecezji opolskiej działały i nadal działają orkiestry dęte. Niektóre z nich mają charakter typowo parafialny. Inne działają przy zakładach pracy czy ośrodkach kultury. Występują także orkiestry strażackie, młodzieżowe i dziecięce. Uczestniczą w życiu liturgicznym jedynie przy specjalnych okazjach, np. podczas uroczystości parafialnych. Koniec lat 80. i lata 90. przyniosły zmiany w sytuacji orkiestr dętych. Wprowadzenie gospodarki rynkowej i restrukturyzacja przemysłu spowodowały likwidację wielu zakładów pracy, a co za tym idzie, również zakładowych orkiestr⁴⁹⁹. W sumie w latach 1990–1992 na terenie województwa opolskiego zlikwidowano 114 orkiestr, tj. 44 zakładowe i 70 innych orkiestr dętych⁵⁰⁰.

Od orkiestry kościelnej oczekuje się właściwego przygotowania pod względem artystycznym. Dobra muzyka zachęca do śpiewu. Nic więc dziwnego, że niektóre orkiestry wykonują swój repertuar na przemian ze śpiewem wiernych. Ma to miejsce zwłaszcza podczas procesji eucharystycznej w uroczystość Bożego Ciała.

Do dzisiaj w diecezji opolskiej istnieją orkiestry (kapele dęte), które wykonują jeden określony rodzaj muzyki, np. religijnej lub ludowej. Jako przykład takich zespołów należy podać kapele kościelne z Zębownic, Chróściny Opolskiej, Czarnowas czy Opola-Groszowic oraz ludowe kapele dęte z Dańca i z Kędzierzyna-Koźła. Te ostatnie uczestniczą w organizowanych przeglądach kapel ludowych. Bogate tradycje orkiestr dętych ma region raciborski, który administracyjnie nie należy do województwa opolskiego, ale znajduje się na terenie diecezji opolskiej. Również Kluczbork jest miastem, w którym licznie rozwijały się orkiestry dęte.

Historia wielu orkiestr dętych nierozzerwalnie związana jest z życiem i rozwojem parafii, w których działają⁵⁰¹. Część z nich zawdzięcza swoje powstanie miejscowemu proboszczowi, jak np. orkiestra dęta w Bogacicy⁵⁰² czy Chudoby. Wiele z nich, jak np. orkiestra OSP z Bażan⁵⁰³, mimo że nie są zespołami kościelnymi, grają na uroczystościach i świętach kościelnych. Nawet

⁴⁹⁹ Por. J. PRZYBYLSKI, Społeczeństwo a kultura muzyczna, *Życie Muzyczne* 1 (1991), s. 48.

⁵⁰⁰ Por. K. STOBIECKI, Stan i prognozy działalności ruchu muzycznego, *Życie Muzyczne* 3 (1993), s. 8.

⁵⁰¹ Por. R. HANKE, Jakie poniesiemy pochodnie, *Życie Muzyczne* 3–4 (1993), s. 45.

⁵⁰² Kronika Orkiestry Dętej w Bogacicy.

⁵⁰³ Kronika Orkiestry Dętej OSP w Bażanach.

muzycy orkiestr wojskowych w trudnych dla muzyki latach stalinowskich *pokątnie* grali na niedzielnych mszach i uroczystościach parafialnych.

Nie sposób wymienić i opisać wszystkich orkiestr dętych, które działają na terenie diecezji opolskiej. Ich liczba oraz skład nieustannie ulegają zmianom. Przedstawimy jedynie niektóre orkiestry dęte⁵⁰⁴, które w latach 1945–2020 działają (bądź działały) na terenie Śląska Opolskiego. Wśród nich są orkiestry: straży pożarnych, zakładowe, wojskowe, parafialne, młodzieżowe, szkolne i ośrodków kultury oraz mniejszości niemieckiej.

Na szczególną uwagę zasługuje jedyna w Polsce parafialna orkiestra symfoniczna z chórem mieszanym i scholą. Powstała z inicjatywy ks. Jerzego Kowolika w parafii w Naczęsławicach. Na początku istniał dziecięco-młodzieżowy zespół fletów prostych, a wkrótce potem orkiestra dęta i chór. Na początku lat 80. na bazie wspomnianych zespołów powstała orkiestra symfoniczna z chórem mieszanym i chórkim dziecięcym. Parafialna orkiestra symfoniczna została nazwana *Sinfonia Rusticana*. Orkiestra była bardzo popularna. Nakręcono o niej dwa filmy dokumentalne: *Ballada o drodze* oraz *Małe Ojczyzny*.

Ten rodzaj muzyki, który był zaniedbany przez wiele lat, odradza się w chwili obecnej. Świadczy o tym dokumentacja i kroniki orkiestr. Jest więc nadzieja, że usłyszymy jeszcze wiele pięknych opracowań muzyki religijnej i kościelnej w ich wykonaniu.

Warto zwrócić uwagę na orkiestrę dętą *Camerata*, która została założona w 1991 r. w Starych Budkowicach. Od 2000 r. prowadzi ją Ernest Malik. Obecnie w orkiestrze gra około 30 osób. Obecny prowadzący i dyrygent orkiestry E. Malik mówi o niej:

Renesans orkiestry dętej w diecezji opolskiej przeżywamy po 2000 roku. Wtedy najbardziej zaczęły się rozwijać orkiestry na bazie muzyki religijnej. Prowadzona przez nas orkiestra jest typowo parafialna. To jest rzadko spotykane w diecezji opolskiej. Na Śląsku styl orkiestry dętej był bardziej festynowy niż liturgiczny. Działały bardziej przy domach kultury niż przy parafiach. Jeśli grały w parafiach, to były to jedynie «występy» okazjonalne np. podczas odpustu. Orkiestry dęte ukierunkowane były przede wszystkim na muzykę rozrywkową, a w kościele

⁵⁰⁴ W. SOKALSKI, Miejsce orkiestr dętych w kulturze Opolszczyzny, Opole 2000, 129–133.

gra się muzykę liturgiczną, dlatego pojawił się problem repertuaru muzycznego. Orkiestra wykonuje utwory wokально-instrumentalne. Obecnie orkiestra odeszła od utworów typowo instrumentalnych. Orkiestra gra na odpustach, świętach i uroczystościach kościelnych, komunii czy bierzmowaniu. Oprócz tego organizowany jest koncert Ceacilianum, którego w 2020 r. odbyła się XX edycja⁵⁰⁵.

Warto wspomnieć także o Młodzieżowej Orkiestrze Dętej *Kaprys* z Boguszyca – Żlinic w gminie Prószków. Swoje istnienie rozpoczęła we wrześniu 2007 r. i była pomysłem kilku zaangażowanych społecznie osób. Wcześniej, jak w wielu parafiach na terenie gminy, istniała tu orkiestra parafialna, pielęgnowana m.in. przez Alfreda Jaschika.

Orkiestra szybko stała się jednym z najbardziej liczebnych zespołów muzycznych Opolszczyzny i zaczęła skupiać młodych muzyków oraz muzycznie uzdolnione dzieci z gminy Prószków i ościennych miejscowości. Jej dyrygentem od 2007 r. jest Klaudiusz Lisoń.

Zespół przez jedenaście lat poszerzył repertuar prezentowany na koncertach, który obejmuje utwory klasyczne, swingujące, rockowe i biesiadne. Nagrał 3 płyty CD, koncertował w Polsce, Czechach i Niemczech, zawsze uzyskując wielki aplauz publiczności. *Kaprys* brał udział w festiwalach muzycznych m.in. w Boesel w Niemczech i konkursach orkiestr, gdzie otrzymywał wysokie lokaty oraz nagrody.

W czerwcu 2018 r. na zakończenie jubileuszu swojego istnienia *Kaprys* zagrał po raz kolejny w Filharmonii Opolskiej, tym razem wraz z jedną z najlepszych orkiestr wojskowych w Europie – *Das Musikkorps der Bundeswehr* z Niemiec. Było to wielkie wydarzenie dla młodych muzyków. *Kaprys* w swoich szeregach wychował profesjonalnych muzyków, którzy dzisiaj są członkami m.in. Orkiestry Wojskowej Sił Lotniczych w Poznaniu, Orkiestry Reprezentacyjnej Policji w Berlinie, studentami Akademii Muzycznych we Wrocławiu, Poznaniu, Wrocławiu czy Berlinie.

Członkowie orkiestry biorą udział w różnych przedsięwzięciach kulturalnych diecezji opolskiej, a za swój wkład w kulturowy rozwój gminy Prószków i inne artystyczne osiągnięcia, *Kaprys* otrzymał w 2017 r. honorową nagrodę

⁵⁰⁵ Informacje podane przez Ernesta Malika (8 VI 2020).

Leopolda, przyznawaną osobom i instytucjom wyróżniającym się w działalności społecznej, kulturowej i przedsiębiorczej. W 2018 r. realizowali dwa projekty w ramach Marszałkowskiego Budżetu Obywatelskiego, mające na celu umuzykalnianie i edukowanie dzieci i młodzież, a także osoby starsze. Koncerty przyciągnęły tłumy ludzi i bardzo szerokie zainteresowanie dzieci chcących spróbować swoich sił z muzyką w orkiestrze. Dlatego też liczba muzyków w *Kaprysie* ciągle rośnie. W 2019 r. ponownie orkiestra stanęła do realizacji zadań w Marszałkowskim Budżecie Obywatelskim i przekonała społeczeństwo, że warto na nich oddać głos, zbierając najwięcej głosów w powiecie opolskim⁵⁰⁶.

Z uwagi na tę część śląskiej tradycji muzycznej, w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej w Opolu otwarty został kierunek *prowadzenie zespołów instrumentalnych*. Jak zauważa ks. G. Poźniak, *wymieranie tych zespołów na Śląsku wiąże się nie tyle z tym, że księża się w tej dziedzinie nie angażują, ile z braku fachowych sił kapelmistrzowskich i animatorów życia muzycznego, w tym wypadku animatorów życia orkiestr przy parafiach. Ważne, aby takie osoby wykształcić, bo albo coś ma znamiona profesjonalnej pracy, albo będzie marnieć... A profesjonalną pracę może wykonać ktoś, kto jest do tego dobrze przygotowany*⁵⁰⁷.

Kwestią wymagającą wskazania jest pojawiające się w utworach przeznaczonych do wykonywania przez chór męski orkiestry dętej. Jest to *sui generis signum* będące elementem śląskim w twórczości Józefa Elsnera. Na Śląsku często do akompaniamentu podczas nabożeństw i celebracji mszalnych wykorzystywana była orkiestra dęta. Ten aparat wykonawczy dobrze sprawdza się podczas procesji i na Śląsku Opolskim jest ciągle wykorzystywany. Często spotyka się orkiestrę dętą podczas uroczystości odpustowej parafii, rezurekcji, pasterki czy innych parafialnych bądź ogólnokościelnych obchodów⁵⁰⁸.

Wśród repertuaru udostępnionego orkiestrom dętym przez wyspecjalizowane wydawnictwa można znaleźć tylko jedną pozycję, tj.: *Zbiór kolęd* pt. *Wśród nocnej ciszy* – opracowany przez M. Stanisławskiego. Żadne zakazy władzy nie były w stanie osłabić popularności muzyki religijnej. Orkiestry wyszukiwały stare opracowania melodii i pieśni albo nieoficjalnie korzystały

⁵⁰⁶ Informacje podane przez Klaudiusza Lisonia (11 VI 2020).

⁵⁰⁷ Zob. P. BOROWIAK, Rola muzyki w formacji do kapłaństwa. Studium teologiczno-muzykologiczne, s. 572.

⁵⁰⁸ Por. G. POŹNIAK, Utwory religijne Józefa Ksawerego Elsnera (1769–1854) na chór męski, w: R. POŚPIECH (red.), Józef Elsner (1796–1854). Życie – działalność – epoka, Opole 2013, s. 251.

z pomocy opolskich aranżerów, czasem także grały z pożyczonych lub przepisanych nut, a wielokrotnie grały po prostu ze słuchu⁵⁰⁹. Wśród utworów wykonywanych przez orkiestry były pieśni kościelne, intrady, pieśni żałobne i kolędy.

Godnym uwagi są również opracowane przez Joachima Kindera *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą z akompaniamentem organowym*. Część pierwsza zawiera 39 kolęd, 20 pieśni wielkanocnych, części stałe Mszy św. i pieśni na pogrzeb chrześcijański⁵¹⁰. Drugi zbiór pieśni kościelnych na orkiestrę dętą zawiera 80 pieśni na okres zwykły, w tym 18 pieśni do Matki Bożej⁵¹¹. Opracowania otrzymały aprobatę muzyków kościelnych diecezji opolskiej.

W oparciu o te zbiory nutowe powstała płyta z najpiękniejszymi polskimi kolędami w wykonaniu Orkiestry Dętej Ochotniczej Straży Pożarnej w Bażanach i międzyparafialnego chóru mieszanego z Zawadzkiego. Wśród 24 zaprezentowanych kolęd znalazły się również cztery utwory niemieckie i dwa angielskie. Płyta zawiera kolędy, których opracowania można znaleźć w pierwszym zbiorze *Pieśni kościelnych na orkiestrę dętą z akompaniamentem organowym*. *Boże narodzenie, Wielkanoc, pogrzeb chrześcijański oraz części stałe Mszy Świętej*.

Dobór repertuaru jest dla orkiestr dętych i ich kapelmistrzów niełatwą sprawą i złożonym problemem. Dobrze jest, kiedy zespoły mają do dyspozycji wiele utworów o zróżnicowanym charakterze i rodzaju. Mogą wtedy nie tylko urozmaicać swoje programy artystyczne, ale wręcz układać je w zależności od okazji i potrzeb. Z bogatego repertuaru dyrygent może skomponować program o określonym charakterze, kształcie, który będzie atrakcyjny w odbiorze, ale również urozmaici i podkreśli charakter danej uroczystości.

Soborowa reforma liturgiczna natrafiła na Śląsku Opolskim na grunt dobrze przygotowany, a ogół duchowieństwa był pozytywnie nastawiony do wprowadzanej reformy. W parafiach istniała tradycja żywego udziału wiernych w życiu liturgicznym, którą kształtowało duchowieństwo w dużej mierze zaangażowane w ruch liturgiczny.

⁵⁰⁹ Por. J. PRZYBYLSKI, Społeczeństwo a kultura muzyczna, s. 49.

⁵¹⁰ J. KINDER, *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy. Boże Narodzenie, Wielkanoc, pogrzeb chrześcijański oraz części stałe Mszy Świętej*, Opole 2000.

⁵¹¹ TENŻE, *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy. Pieśni eucharystyczne, do Osób Trójcy Świętej, ku czci Matki Bożej i części stałe Mszy Świętej*, Opole 2004.

Proces wprowadzania zmian soborowych odnowionej liturgii w diecezji opolskiej trwał około pięciu lat. Prace nie ograniczały się jedynie do wprowadzania zmian w liturgii mszalnej, ale starano się również o jej pogłębienie, zwłaszcza od strony teologicznej. W diecezji opolskiej podjęto działania sprzyjające aktywnemu krzewieniu liturgicznego ruchu śpiewaczego, tak by liturgia była piękna i rozśpiewana. Te zmiany zostały ukazane w tym rozdziale, skupiając się na funkcjach muzyczno-liturgicznych w diecezji opolskiej i odnowie, jaka dokonała się w tej materii po Soborze Watykańskim II.

ROZDZIAŁ III

MUZYKA POZA LITURGIĄ W DIECEZJI OPOLSKIEJ

Muzyka liturgiczna to muzyka służąca obrzędowi religijnemu. W Kościele katolickim reguły komponowania i wykonywania utworów muzycznych określają dokumenty papieskie, soborowe, dykasterii watykańskich, episkopatów, wprowadzenia do ksiąg liturgicznych itp.

Ludność Śląska Opolskiego pielgrzymuje w różne święte miejsca znajdujące się na terenie całej diecezji. Najbardziej popularny kierunek pielgrzymowania stanowi Góra św. Anny – swojego rodzaju duchowa stolica Śląska Opolskiego. W diecezji opolskiej jest ona uznawana za centrum pielgrzymkowe, gdzie spotykają się zarówno mężczyźni, jak i kobiety, dzieci, kapłani, marianki, ministranci, głuchoniemi, niewidomi i inni. Pielgrzymki sprzyjają tworzeniu się śpiewów, m.in. powstały pieśni kalwaryjskie (tzw. *Kalwaryjki*) związane z Górą św. Anny.

Innym przejawem kultury muzycznej, który pojawił się w diecezji opolskiej, jest piosenka religijna. Wykonywana jest ona przez zespoły śpiewacze, wśród których można wymienić m.in. schole, chóry kościelne, zespoły muzyczne zwane młodzieżowymi. Piosenka religijna jest obecna m.in. na pielgrzymkach, katechezach, podczas spotkań grup religijnych i innych. Niestety, zdarza się, że zespoły młodzieżowe używają jej podczas liturgii, mszy dziecięcych i młodzieżowych.

Jedną z ciekawszych form aktywizacji młodzieży akademickiej jest organizowanie przez duszpasterzy i samą młodzież tzw. *sacrosongów*, czyli festiwali muzyki religijnej. Wśród nich należy na mapie diecezji opolskiej wymienić m.in. takie miejsca jak: Świerkle, Grodziec, Kędzierzyn-Koźle Azoty, Komprachcice.

Życie koncertowe z uwagi na brak w parafiach sal koncertowych często jest organizowane w kościołach. Celem koncertów muzyki religijnej jest skierowanie serc słuchaczy ku Bogu, a nie promowanie kompozytorów czy samych wykonawców.

1. RUCH PIELGRZYMKOWY

Zwyczaj pielgrzymowania wywodzi się z duchowych przeżyć człowieka. W chrześcijaństwie i innych religiach świata oznacza naturalną potrzebę wędrowania do tego, co święte i doskonałe. Często miejscem spotkania z Bogiem jest przyroda, która sprzyja religijnym refleksjom, nawróceniom i poczuciu Bożej obecności.

Bogata jest tradycja ruchów pielgrzymkowych. Na Śląsku Opolskim pątnicy udają się w różne święte miejsca. Na Śląsku Opolskim najpopularniejszym kierunkiem jest Góra św. Anny⁵¹² czy też Jasna Góra. Pielgrzymi kierują się także do Kamienia Śląskiego, ale również do Złatych Hor i – może w dużo mniejszym stopniu – do Piekar Śląskich. W ostatnim czasie ożywiony jest autokarowy ruch pielgrzymkowy, także międzynarodowy (tu także lotniczy). Wśród lokalnych miejsc pielgrzymkowych możemy wymienić: św. Annę w Oleśnie, kościółek Krzyża Świętego w Pietrowicach Wielkich, Cvilin w Karniowie (Czechy), Studzionka w Ujeździe, a w ostatnich latach także Bogdanowice⁵¹³. Jednakże najbardziej popularne, na czym skupimy naszą uwagę, jest pielgrzymowanie na Górę św. Anny. Skupia ona w sobie zdecydowaną większość zagadnień, które chcemy poruszyć w tym paragrafie.

Pielgrzymki udające się w miejsca święte posiadają różną specyfikę, niejednokrotnie własne, motywowane tradycją obrzędy i zwyczaje⁵¹⁴.

⁵¹² Por. J. GÓRECKI, Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914, Katowice 1994, s. 18–19.

⁵¹³ Por. Rozmowę z ks. G. Poźniakiem (aneks).

⁵¹⁴ Por. J. GÓRECKI, Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914, s. 83–84.

Stanowi to dość obszerny zbiór przeżyć pątników od początku drogi aż do powrotu do domu. Trudno ustalić zatem szczegółowy plan pielgrzymek, ponieważ każda z nich posiada swój indywidualny charakter. Próbę tego typu systematyzacji dodatkowo utrudniłby fakt, że często przebieg pielgrzymki jest modyfikowany – w zależności od warunków, chęci, możliwości samych uczestników, choć w założeniu schemat ogólny może pozostać niezmieniony nawet wiele lat⁵¹⁵.

Pielgrzymki organizowane udają się głównie na tzw. wielkie odpusty, na Górze Świętej Anny związane z ponad dwustuletnią tradycją nabożnego *obchodzenia* kaplic kalwaryjskich wydłużoną Drogą Krzyżową czy tajemnic różańcowych. Nadano im też nazwy: *Stacje męki Pańskiej* – dla Drogi Krzyżowej i *Dróżki Maryi* – dla kaplic różańcowych. Dało to w sumie kilkudniowy ciąg nabożeństw, nazwanych stąd wielkimi obchodami kalwaryjskimi. Udział w nich wiąże się z możliwością uzyskania odpustu zupełnego, co sprawiło, że przyjęła się inna nazwa obiegowa – odpusty wielkie (święto Podwyższenia Krzyża Świętego – 14 września, uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny – 15 sierpnia, wspomnienie Świętych Aniołów Stróżów – koniec sierpnia)⁵¹⁶. Ponadto sanktuarium gromadzi wiernych na jeszcze jednym odpuszcie wielkim – w niedzielę najbliższą uroczystości św. Anny oraz na tzw. odpustach małych i odpustach franciszkańskich.

Na uwagę zasługują także pielgrzymki grup duszpasterstwa specjalistycznego. Aby je ukazać, posłużymy się przykładami. Znaczące miejsce wśród nich zajmowała pielgrzymka mężczyzn i młodzieńców, odbywająca się w związku z uroczystością św. Apostołów Piotra i Pawła w ostatnią niedzielę czerwca. Dla podkreślenia doniosłości tego wydarzenia w życiu diecezji każdorazowo poprzedzała ją odezwa biskupa opolskiego do diecezjan. Kontynuowana była również w diecezji opolskiej tradycja corocznych zjazdów dziewcząt górnośląskich na Górze św. Anny. Początkowo określano ją mianem zjazdu mariańskiego lub diecezjalnym dniem modlitw młodzieży żeńskiej na Górze św. Anny⁵¹⁷.

⁵¹⁵ Por. M. PUCIA, Śpiewy kalwaryjskie na Górze Świętej Anny w żywej tradycji, w: J. LUBOS-KOZIEŁ, J. GORZELIK, J. FILIPCZYK, A. LIPNICKI (red.), Góra Świętej Anny i inne miejsca pielgrzymkowe na Śląsku, Wrocław 2005, s. 75.

⁵¹⁶ Por. A. HANICH, Góra Świętej Anny – centrum pielgrzymkowe Śląska Opolskiego 1945–1999, Opole 1999, s. 153–254.

⁵¹⁷ Por. tamże, s. 272–282.

Ze względu na niską frekwencję uczestniczek jedna z ostatnich pielgrzymek odbyła się na początku XXI w.

Wśród innych grup możemy także wymienić ministrantów, którzy pielgrzymowali na Górę św. Anny co roku w okresie wakacyjnym. Tam udawali się licznie w grupach parafialnych pod przewodnictwem swoich duszpasterzy. Wśród pielgrzymów przybywających na Górę św. Anny byli także ludzie chorzy i niepełnosprawni: głuchoniemi, niewidomi. Od 1968 r. odbywała się corocznie we wrześniu jednodniowa pielgrzymka osób zaangażowanych w parafialną pomoc charytatywną, gromadzącą kilkadziesiąt osób z diecezji opolskiej. W początkach lat 80. zrodziła się myśl pielgrzymki dla prezbiterium diecezji opolskiej. Wzorem pielgrzymki księży, pielgrzymowały tam również siostry zakonne. Również w latach 80. zaczęły odbywać się pielgrzymki ludności cygańskiej – ludu Romów, a od 1996 r. – pielgrzymki mniejszości narodowych i etnicznych. Pielgrzymka żołnierzy na Górze św. Anny odbyła się dwukrotnie – w 1995 i 1996 r., od 1997 r. w początkach maja zaczęli tam pielgrzymować również strażacy⁵¹⁸. To pokazuje, że na Górę św. Anny pielgrzymowały różne grupy.

Bogactwo form annogórskiego pielgrzymowania ukazuje pobożność ludu śląskiego. Liczne pielgrzymki na Górę św. Anny doprowadziły do rozwoju śpiewów. Analizując wydane do użytku pątników śpiewniki związane z sanktuarium, widzimy wiele podobnych elementów: tekstów, pieśni czy melodii. Charakterystyczny dla tego miejsca wydaje się szczególnie sposób uprawiania śpiewu, związany z akompaniamentem orkiestry dętych, nakładaniem się na siebie różnych tradycji, które współlistnieją obok siebie, wzajemnie się przenikając⁵¹⁹.

Tradycją, która się rodziła przez lata na Górze św. Anny, są pieśni kalwaryjskie. Wiadomo jedynie, że *Kalwaryjka*⁵²⁰ o. Wacława Waxmańskiego została wydana w 1767 r. i zawierała kilka pieśni mających służyć pątnikom w czasie obchodzenia drózek kalwaryjskich oraz kilka pieśni do św. Anny. Wśród nich możemy znaleźć: 1. *Usta nasze smutnemi*, 2. *O Gospodzie uwielbiona*, 3. *Pieśń o Annie Świętej na Górze Chelmu: Z upadnięciem przed Imieniem Niebieskiej Pary,*

⁵¹⁸ Por. tamże, s. 287–309.

⁵¹⁹ Por. M. PUCIA, *Śpiewy kalwaryjskie na Górze Świętej Anny w żywej tradycji*, s. 205.

⁵²⁰ *Kalwaryjka* to popularna nazwa modlitewników wydawanych na użytek kalwarii, zawierających na ogół rozważania i modlitwy oraz śpiewy związane z nabożeństwami kalwaryjskimi.

z Górnym dolne zabopolne Śląsko ofiary..., 4. *Pieśń druga o św. Annie: Witaj Pani, Matko Jezusa Pana, Anno Święta na Górze Chelm sierotom dana...*, 5. *Pieśni kalwaryjskie: Witaj przezacna Góro, Wychodząc w Drogi Święte, Już Cię wprowadzie żegnamy Święta Chelmska Góro*⁵²¹. W poszukiwaniu i badaniu repertuaru kalwaryjskiego z Góry św. Anny można dostrzec zapożyczanie melodii, a także tekstów, które przewodnicy starannie zapisywali i wprowadzali do użytku.

Najbogatszy zasób śpiewów i zwyczajów mają w swojej pamięci wierni uczestniczący każdego roku w uroczystościach związanych z obchodami kalwaryjskimi, a wśród nich szczególnie wyróżniają się z racji swojej funkcji przewodnicy pielgrzymek. Podczas pielgrzymek ważny był śpiewok. *Instytucję śpiewoka* można porównać do kantora. Szerzej funkcja śpiewoka była omawiana już wcześniej.

Niemal wszystkie śpiewy kalwaryjskie funkcjonują jako grupowe, pod przewodnictwem jednego przewodnika. To on na ogół decyduje o doborze repertuaru i inicjuje śpiew, podobnie jak modlitwy i rozważania, choć istnieją także odstępstwa od tej zasady⁵²². Podobne zależności można zauważyć przy rozpatrywaniu tonacji czy tempa śpiewów, przy czym ważne znaczenie ma tutaj orkiestra dęta, która podaje tonację i z reguły charakter śpiewu. Tempo marsza zmienia się w zależności od miejsca wykonywania. Na kalwarii między stacjami z reguły jest wolniejsze, a w drodze do sanktuarium oraz powrotnej, a także w przerwach między rozważaniami – zwykle żywsze. Odpowiednio wówczas dobiera się śpiewy⁵²³. Program obchodów stanowi dość ściśle ustalony schemat, w skład którego wchodzi zarówno modlitwy, rozważania, jak i śpiewy. Przewodnicy kalwaryjscy dla swoich pielgrzymek wypracowują niejednokrotnie własne schematy śpiewów wykonywanych w czasie parafialnych obchodów. Z roku na rok są one coraz bardziej dopracowywane – dokonują się w nich zmiany, lecz większość śpiewów przeznaczona jest do konkretnego miejsca wykonywania.

Pomocą w badaniu śpiewów świętoanieńskich jest działalność akompaniujących orkiestr dętych. Dostarczają one sporo materiału, ale również informacji na temat jego recepcji. Autorami harmonizacji są często muzycy działający

⁵²¹ A. M. GOLA, *Modlitewniki z Góry św. Anny. Inwentaryzacja i typologia*, Lublin 1993 (msszynopis przechowywany w Bibliotece Instytutu Teologii Pastoralnej KUL w Lublinie).

⁵²² Por. J. GÓRECKI, *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914*, s. 45.

⁵²³ Por. M. PUCIA, *Śpiewy kalwaryjskie na Górze Świętej Anny w żywej tradycji*, s. 85.

w parafialnych orkiestrach, o bardzo różnym wykształceniu muzycznym. Za pomocą dostępnych sobie środków opracowują melodie, które funkcjonują w żywej tradycji. Wykonują pieśni, a także intrady i marsze. Orkiestra ustala rytm, tempo i tonację⁵²⁴. Niemal z każdą pielgrzymką podążała orkiestra zwana *kapelą* czy *muzyką*. Niektóre pielgrzymki szły z *muzyką*, a inne tylko z bębnami i trąbami. Ważną funkcję spełniała orkiestra na miejscu pątniczym. Towarzyszyła swoim pielgrzymkom na obchodach kalwaryjskich, podczas Mszy św.⁵²⁵

Podczas różnych uroczystości na Górze św. Anny, np. w trakcie obchodów kalwaryjskich, grała tzw. orkiestra kalwaryjska. Była ona złożona z różnych orkiestr dętych, mniejszych lub większych z poszczególnych procesji czy parafii. Połączona orkiestra grała wykonując pieśni kalwaryjskie, intrady, marsze procesjonalne, marsze pogrzebowe i nieszpory. Orkiestra kalwaryjska liczyła minimum 120 osób. Najwięcej orkiestrantów gromadziło się na Podwyższenie Krzyża Świętego. Z uwagi na odpust, orkiestra liczyła wtedy od 150 do 180 członków. Muzycy towarzyszyli dwudniowym obchodom, chodząc i grając na Kalwarii. Nie otrzymywali za to żadnej zapłaty. Klasztor odwdzięczał się, organizując pod koniec roku na Górze św. Anny tzw. pielgrzymkę orkiestr dętych, dla wszystkich muzyków, którzy grają na obchodach kalwaryjskich⁵²⁶. Orkiestra kalwaryjska składa się z 24 instrumentów:

- I, II, Piston
- I, II, Trąbka
- I, II, III, Tenor
- I, II, III, Waltornia F
- I, II, III, Puzon
- I, II, III, Klarnet B
- Klarnet Es

⁵²⁴ Por. J. GÓRECKI, Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914, s. 208–210.

⁵²⁵ Por. tamże, s. 40.

⁵²⁶ Chodzi o pielgrzymkę orkiestr kalwaryjskich, odbywającą się co roku w odpust św. Franciszka z Asyżu, obchodzony w niedzielę najbliższą dnia 4 października. Pielgrzymka orkiestry organizowana jest od 1965 r. z inicjatywy ojców franciszkanów. Głównym momentem [odpustu] była uroczysta suma z kazaniem, celebrowana w bazylice św. Anny, a po południu nieszpory, złączone w odpust św. Franciszka z Asyżu z celebrowanym w zakonie franciszkańskim obrzędem transitus, przypominającym ostatnie pożegnanie św. Franciszka ze współbraćmi i jego śmierć w Panu. Zob. A. HANICH, Góra św. Anny – centrum pielgrzymkowe Śląska Opolskiego 1945–1999, s. 271.

- Flet
- Bas F
- Bas Es
- Bas B
- Kotły⁵²⁷.

Praktyki wykonawcze orkiestry kalwaryjskiej są specyficzne. Orkiestra jest elementem organizującym i integrującym śpiew. Ustala rytm, tempo i tonację. Czasem robi to na przekór przyzwyczajeniom parafian, jak w przypadku pieśni *Bóg jest miłością*, śpiewanej przez grupę z Chudoby w parzystym metrum, choć zespół narzuca nieparzyste. Jest to wykonanie naprzemiennie. Rytm wykonywanych wcześniej przez orkiestrę zwrotki początkowo przejmują wierni w śpiewie, od refrenu jednak wracają do dwudzielnego metrum, w którym na co dzień tę pieśń wykonują⁵²⁸.

Podobnie ma się rzecz np. z śląskim *Te Deum laudamus*, czyli *Ciebie Boże wielbimy*, zarejestrowanym w czasie głównych obchodów kalwaryjskich w nieparzystym metrum, a wierni śpiewają – w parzystym. Wykonania nakładają się na siebie inaczej niż w poprzednim przykładzie, w którym miała zastosowanie technika naprzemienna (orkiestra gra całą zwrotkę pieśni, następnie włączają się wierni). Taki sposób pozwala odpocząć zarówno grającym, jak i śpiewającym – stosuje się go powszechnie w czasie marszu. Śpiewy wykonywane podczas postojów (stacje kalwaryjskie, nabożeństwo w Grocie Lourdzkiej itp.) mogą brzmieć jednocześnie z akompaniamentem. Jest to wykonanie jednoczesne⁵²⁹.

Muzycy działający w orkiestrze starają się również zapisać i wykonać melodię tak, by jak najwierniej oddać sposób jej funkcjonowania w żywej tradycji. Mamy więc do czynienia z pewną tradycją, którą przekazywano obok zapisu profesjonalnego. To zjawisko nierozzerwalnie łączy się na Śląsku z praktyką dokładania na końcu frazy pauzy oddechowej równej jednostce metrycznej. W repertuarze świętoanieńskim można zauważyć szczególne

⁵²⁷ Por. M. PUCIA, Śpiewy kalwaryjskie na Górze Świętej Anny w żywej tradycji, s. 208.

⁵²⁸ *Bóg jest miłością* – grupa z przewodnikiem, Góra Świętej Anny, 16.09.2000 roku, AMFR, K V, nr 34.

⁵²⁹ *Ciebie Boże chwalimy* – grupa z orkiestrą i przewodnikiem, Góra Świętej Anny, 16.09.2000, AMFR, K I GsA, nr 34 – fragment. Kolejność systemów: I – pierwszy głos orkiestry kalwaryjskiej, II – wielki bęben tejsze orkiestry, III – śpiew ludu.

cechy melodyki noszące znamiona śląskiego stylu. Jako jedną z cech melodyki śląskich pieśni wyróżnić można kształtowanie linii melodycznej na bazie rozłożonych trójdźwięków, co powoduje ich wewnętrzną *harmoniczność*⁵³⁰.

Oprócz harmonizacji i wykonania należy również zwrócić uwagę na teologiczny wymiar śpiewów pielgrzymkowych. W maryjnych pieśniach pątnicznych przejawia się wiara pielgrzymów w macierzyńską pomoc Maryi, pośrednictwo łask i orędownictwo u Syna. Wyrażają one wiarę w Jej królewską godność. Matka Boża dodawała Ślązakom nadziei i sił w walce o swoje prawa religijne i narodowe. Pieśni te nie tylko obrazują religijność pielgrzymów, ale również zawierają wątki historyczne. Poprzez te pieśni pielgrzymi zaznajamiali się z historią miejsca pątniczego, a pośrednio także z historią Polski⁵³¹. W maryjnych pieśniach pątnicznych znajdujemy również elementy ludowe, baśniowe i magiczne. Jest w nich wiele płaczu i sentymentu. Silny rys emocjonalny tych pieśni jest charakterystyczny dla kultury ludowej.

Wiele pieśni uległo zapomnieniu. Czasem śpiewane są na znaną melodię pieśni *Serdeczna Matko* lub *Nie opuszczaj nas*. Pieśni maryjne śpiewane w drodze wpływały na świadomość religijną Ślązaków, wzmacniały cześć i kult Matki Bożej. Ponadto uczyły modlitwy o Jej wstawiennictwo, rodziły poczucie żalu i świadomość swego grzechu. Poszczególne parafie miały ulubioną maryjną pieśń pielgrzymkową⁵³².

Na pielgrzymkach śpiewano również pieśni do Opatrzności Bożej. Najpopularniejsza była pieśń *Kto się w opiekę podda Panu swemu*. Proszono Boga o miłosierdzie i zlitowanie, które dokonuje się zawsze przez Jezusa Chrystusa. Podkreślano, że Opatrzność Boża troszczy się o dobro człowieka. Jedną ręką doświadcza, a drugą wynagradza⁵³³.

Do szczególnych zjawisk występujących w czasie obchodów kalwaryjskich, jak również w trakcie innych pielgrzymek w diecezji opolskiej należy praktyka śpiewu grupowego z przepowiadaniem. Ta praktyka jest wymuszona brakiem śpiewników wśród uczestników pielgrzymek i nagłośnienia. Technika ta polega na powtarzaniu przez wiernych każdego wersu śpiewu, po uprzednim

⁵³⁰ Por. M. PUCIA, Śpiewy kalwaryjskie na Górze Świętej Anny w żywej tradycji, s. 212.

⁵³¹ Por. J. GÓRECKI, Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914, s. 92.

⁵³² Por. tamże, s. 94.

⁵³³ Por. tamże, s. 95.

zademonstrowaniu go przez przewodnika. W ten sposób nie posiadając śpiewników, wierni mogli uczestniczyć w śpiewie, powtarzając każdy wers. Innym zjawiskiem, które się pojawiło, były śpiewniki parafialne, które były przygotowywane na pielgrzymkę, a następnie kserowane.

Osobnym zjawiskiem spotykanym dość często zarówno podczas pielgrzymek, jak i w kościołach na Śląsku Opolskim, jest występowanie homofonicznego, harmonicznego dwugłosu. Dość często występuje zjawisko nazywane potocznie *śpiewaniem na głosy*, polegające na homofonicznym wykonywaniu partii odległej o tercję czy sekstę w dół lub w górę od melodii głównej. Czasem bywają to bardziej skomplikowane interwały (tercje, kwarty czy seksty)⁵³⁴. Rozwiązaniem stosowanym podczas pielgrzymek jest także śpiew naprzemienny z powtarzaniem refrenem.

Specyficzne warunki, w jakich funkcjonują śpiewy pątnicze, ich geneza, a także animatorzy – z reguły osoby muzycznie niewykształcone powodują, iż stanowią one ciekawą kompilację stylów, formy i treści jak do tej pory w niewielkim stopniu przebadaną. W związku z tym istnieje nagła potrzeba badań naukowych w tym zakresie⁵³⁵.

Warto podkreślić również, że współcześnie ruch pielgrzymkowy w diecezji opolskiej przybiera formę turystyki religijnej, która jest pojęciem szerszym i odnosi się do migracji związanych z motywami religijnymi, religijno-poznawczymi lub poznawczymi. W tych podróżach święte miejsce zazwyczaj nie jest celem podróży, a jedynie jednym z punktów pośrednich leżących na szlaku turystycznym. Uczestnicy tych wędrówek biorą udział w codziennej Mszy św. i we wspólnych modlitwach, odwiedzają sanktuaria, aby pogłębić swoją wiedzę religijną. Pielgrzymi natomiast mają wyraźnie motyw religijny, a ich zasadniczym celem jest dotarcie do świętego miejsca. Czas podróży i pobyt w danym miejscu wypełniony jest modlitwą, medytacją, pokutą lub innymi formami pobożności. W ramach turystyki religijnej pielgrzymka stanowi jednocześnie jedną z najważniejszych praktyk religijnych. W diecezji opolskiej popularne są grupowe lub indywidualne pielgrzymki samochodowe czy autokarowe. Dużą rolę odgrywają jednak nadal pątnicze pielgrzymki piesze. Wśród młodych ludzi popularne są pielgrzymki rowerowe, będące

⁵³⁴ Por. M. PUCIA, Śpiewy kalwaryjskie na Górze Świętej Anny w żywej tradycji, s. 102.

⁵³⁵ Por. tamże, s. 88.

wyrazem dążenia pątników do wykorzystania czasu wolnego nie tylko z pożytkiem dla sfery duchowej, ale także cielesnej. Wśród miejsc odwiedzanych przez rowerzystów najpopularniejszym w diecezji opolskiej jest Góra św. Anny. Z roku na rok obserwuje się wzrost pielgrzymek rowerowych. Wiążą się one nie tylko z potrzebą obcowania z *sacrum*, ale również z zaspokojeniem potrzeby ruchu i wysiłku fizycznego, osobistego kontaktu z innym środowiskiem społecznym, przyrodniczym i kulturowym oraz potrzeb informacyjno-poznawczych. Trasy dostarczają uczestnikom niezapomnianych wrażeń estetycznych, zaś obcowanie z pięknem przyrody, jak również zmierzenie się z własnym zmęczeniem skłaniają do refleksji, wyciszenia się i modlitwy. Reasumując, można stwierdzić, że ruch pielgrzymkowy w diecezji opolskiej przyczynia się do odnowy sił psychofizycznych i duchowych człowieka.

2. PIOSENKA RELIGIJNA

W chrześcijaństwie muzyka została nierozzerwalnie złączona z obrzędami. Przez całą historię Kościoła ten związek podlegał nieustannym ewolucjom⁵³⁶. Mówienie o muzyce związanej z chrześcijaństwem należy rozpocząć od śpiewu z akompaniamentem instrumentalnym i *a cappella*, wykonywanego podczas obrzędów liturgicznych⁵³⁷. Bez wątpienia trafnym skojarzeniem jest powiązanie muzyki religijnej z przestrzenią kościelną, modlitwą, liturgią itp. Asocjacje te z pewnością są uzasadnione, jednakże nie wyczerpują znaczeń pojęcia *muzyka religijna*.

Zapoczątkowana dyrektywami Soboru Watykańskiego II odnowa życia liturgiczno-muzycznego, czy też reforma liturgiczna Kościoła rzymskokatolickiego, stawiając większe wymagania zarówno uczestnikom, jak również animatorom zgromadzeń liturgicznych, uświadomiła brak dostatecznego przygotowania większości jednych i drugich do zadawalającego rozwiązywania nowych zadań. Ten stan rzeczy znalazł swój wyraz szczególnie w nasilających

⁵³⁶ Por. I. PAWLAK, Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła, Lublin 2002, s. 51.

⁵³⁷ Por. G. POŹNIAK, Popularna muzyka chrześcijańska w Polsce. Teologiczno-muzykologiczne spojrzenie, Opole 2009, s. 21.

się okresowo dyskusjach wokół muzyki liturgicznej. Większość uwagi poświęcono ocenianemu na ogół jako negatywne zjawisku przejmowania przez liturgię muzyki blisko spokrewnionej z *muzyką młodzieżową*⁵³⁸.

Pierwsza instrukcja Episkopatu Polski o muzyce z 1979 r. stwierdziła w temacie dopuszczenia do liturgii piosenek bardzo jednoznacznie: (...) *zabrania się wykonywania w ramach liturgii piosenek religijnych, których tekst nie jest w ogóle religijny, a muzyka z reguły posiada charakter świecki*⁵³⁹.

Nowa instrukcja z 2017 r. potwierdziła ten kierunek. Do form pobożności ludowej należą różnego rodzaju pielgrzymki, połączone najczęściej z *reko-lekcjami w drodze*. W zależności od potrzeb w czasie pielgrzymek można korzystać z bogatego repertuaru piosenek religijnych, które spełniają ważną rolę ewangelizacyjną⁵⁴⁰.

Kwestia ta od strony dokumentów Kościoła jest zatem jednoznaczna. Nie może być mowy, by z tzw. powodów duszpasterskich adaptować do liturgii piosenkę religijną. Bardzo wyraźnie cała historia muzyki kościelnej, liturgicznych celebracji jest dowodem na nieustanny szacunek do tego, co autentycznie dzieje się podczas tych świętych czynności. Niewątpliwie nie może więc być zgody na to, aby bylejakosć zwyciężała.

Bardzo ważne stanowisko w sprawie *pokusy* dopuszczenia do liturgii tzw. muzyki popularnej przedstawił także kard. J. Ratzinger. Dowodził, że muzyka popularna, która pragnie być taką, ponieważ chce jakby zaspokoić tłumy, jest wyraźnie inna od tej, którą nazywamy artystyczną. Kultura masowa jest nastawiona na ilość, na produkcję, na sukces i często odzwierciedla to, czym jest społeczeństwo. Muzykę popularną pisze się dla zarobienia pieniędzy, a muzyka religijna ma oddawać chwałę Bogu, a nie człowiekowi. Dlatego stwierdził bardzo dosadnie: *banalizacja wiary nie jest żadną nową inkulturacją, lecz zaprzeczeniem jej kultury i prostytucją uprawianą z antykulturą*⁵⁴¹.

⁵³⁸ Por. A. PIETRZYK, Młodzieżowe zespoły instrumentalne i wokalnie-instrumentalne animatorem życia liturgiczno-muzycznego w Polsce, Mwl-op 5 (1990), nr 2 (11), s. 9.

⁵³⁹ Por. Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II, 8 II 1979, nr 15.

⁵⁴⁰ Por. Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej, 14 X 2017, nr 32e.

⁵⁴¹ J. RATZINGER, Nowa Pieśń dla Pana, Kraków 1999, s. 170–173.

Piosenka religijna jest spotkaniem dwóch rzeczywistości: religii i muzyki popularnej. Wg I. Pawłaka piosenkę religijną można określić jako „krótki utwór słowno-muzyczny wyrażający treści religijne. Jest to forma, która charakteryzuje się prostotą, chwytliwością i przyswajalnością”⁵⁴². Piosenki religijne, jak zauważył sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki twórca Ruchu Światło-Życie, mogą być sposobem przekazywania Ewangelii⁵⁴³. Aby piosenka religijna stała się formą ewangelizacji, powinna być: (...) *nie tyle formą angażowania, ile wyrazem zaangażowania. Tylko o tyle i ile piosenka będzie wyrazem zaangażowania, stanie się ona także formą angażowania, czyli tego, co nazywamy duszpasterstwem lub ewangelizacją w sensie aktywnym, przechodnim*⁵⁴⁴.

Piosenka religijna wyraża różne stany przeżyć religijnych człowieka, stawia pytania, próbuje dać na nie odpowiedź⁵⁴⁵. Większość muzykologów kościelnych i liturgistów dystansuje się od wykorzystywania piosenek religijnych w liturgii, zarzucając zbytnią świeckość – jeśli chodzi o linię melodyczną i tani sentymentalizm, oraz płytkość – jeśli chodzi o tekst. Jednocześnie dopuszcza się ich wykonywanie w ramach nabożeństw i spotkań religijnych⁵⁴⁶.

Piosenka religijna nie jest nowym zjawiskiem w religijnej kulturze muzycznej. W tradycyjnej pobożności nie zajmuje miejsca w przestrzeni sakralnej, tym bardziej w religii. Jednakże towarzyszy człowiekowi w codziennej przestrzeni, pełniąc różne role: od modlitewnej, przez historyczną, edukacyjną aż po rozrywkową. Różnorodność funkcji odzwierciedla bogactwo treści słownej i kontekstu wykonania. Religijność wyrażana nie tylko w kościele, ale przeżywana autentycznie w codziennym życiu, wymaga form jej uzewnętrzniających. Jedną z nich jest właśnie piosenka religijna, wykorzystywana np. w ewangelizacji⁵⁴⁷.

⁵⁴² Por. I. PAWŁAK, Muzyka jako niezbędny element pracy duszpasterskiej, w: J. ZIMNY (red.), Muzyka i śpiew liturgiczny, Sandomierz 2002, s. 59.

⁵⁴³ Por. F. BLACHNICKI, Piosenka religijna a ewangelizacja, *Katecheta* 14 (1970), nr 5 (79), s. 195–199.

⁵⁴⁴ Por. tamże, s. 197.

⁵⁴⁵ Por. H. BORTNOWSKA, Rozmowa z ks. Sierlą – propagatorem piosenki religijnej w Polsce, *Tygodnik Powszechny* 34 (1980), nr 9, s. 7.

⁵⁴⁶ Por. Z. JANIEC, Postulaty duszpasterskie dotyczące śpiewu i muzyki liturgicznej w parafiach (wybrane kwestie), *Anamnesis* 8 (2002), nr 3 (30), s. 88.

⁵⁴⁷ Por. M. SZYMAŃSKA-SZUBERT, M. PUCIA, Typologia ludowej piosenki religijnej w archiwum muzycznego folkloru religijnego Instytutu Muzykologii KUL, w: G. POŹNIAK (red.), Konteksty piosenki religijnej, (Opolska Biblioteka Teologiczna 129), s. 53.

Trzeba również podkreślić, że piosenka religijna jest narzędziem głoszenia słowa Bożego. Miejsca, w których jest wykonywana, stają się formami modlitwy, ewangelizacji i wielostronnego ubogacania życia ludzi wierzących. W diecezji opolskiej jest ona wykonywana przez wspólnoty przykościelne, w czasie pieszych pielgrzymek podczas festiwali piosenki religijnej, koncertów ewangelizacyjnych, licznych nabożeństw itd. Wiele osób sięga po instrumenty, aby tworzyć i śpiewać na chwałę Bożą⁵⁴⁸.

Warto zwrócić uwagę na przeznaczenie piosenki religijnej w diecezji opolskiej. Śpiewana na pielgrzymkach czy na katechezie staje się wyrazem pobożności i przeżyć religijnych młodego pokolenia. Niesłabnąca popularność piosenki religijnej zwłaszcza u dzieci jest zastanawiająca i jako taka powinna być przedmiotem refleksji w obszarze nie tylko muzykologicznym, ale również liturgicznym, pastoralnym i homiletycznym. Muzyka i śpiew w świecie dziecka stanowi ważny czynnik jego rozwoju psychofizycznego, w tym również rozwoju religijnego. Stąd katecheza przedszkolna i szkolna, jak również kaznodziejstwo do dzieci powinno uwzględnić formalnie i treściowo zakres i możliwości wykorzystania piosenki religijnej w przepowiadaniu słowa Bożego⁵⁴⁹.

W dokumentach Kościoła poświęconych przepowiadaniu słowa Bożego nie znajdziemy wprost odniesienia do wykorzystania piosenki religijnej jako tworzywa kaznodziejskiego. Homileci zwracają uwagę na pieśń kościelną jako źródło przepowiadania, chociaż niewiele znajdziemy homilii i kazań tworzonych w oparciu o pieśń liturgiczną⁵⁵⁰. W diecezji opolskiej spotykamy się z piosenką religijną podczas kazania⁵⁵¹. Pełni ona wtedy funkcję uzupełniającą i utrwalającą treści ewangeliczne. Wprost odwołuje się do danych z Ewangelii, stając się tym samym śpiewanym słowem Bożym. Niejednokrotnie piosenki mają charakter wezwania bądź odpowiedzi na ewangeliczne orędzie. Czasami piosenki mają styl modlitwy zachowując powagę, choć często wyzwalają pogodę

⁵⁴⁸ Por. G. POŹNIAK, Popularna muzyka chrześcijańska w Polsce. Teologiczno-muzykologiczne spojrzenie, s. 191.

⁵⁴⁹ Por. S. PAWIŃSKI, Piosenka religijna w przepowiadaniu słowa Bożego do dzieci, w: G. POŹNIAK (red.), Konteksty piosenki religijnej, s. 71.

⁵⁵⁰ Por. tamże, s. 76.

⁵⁵¹ Szerzej: H. ŁYSY, Liturgiczne i pozaliturgiczne przepowiadanie do dzieci w Kościele w Polsce po Soborze Watykańskim II. Teoria i praktyka, Opole 2011.

ducha i radość. Linia melodyczna piosenek na ogół sprawia, że dzieci szybko przyswajają ich tekst, który z reguły nie jest długi⁵⁵².

Wraz z rozwojem nowoczesnego nurtu w muzyce kościelnej pojawiły się na terenie diecezji opolskiej pierwsze festiwale piosenki religijnej. Jedną z ciekawszych form aktywizacji młodzieży akademickiej było organizowanie przez duszpasterzy i samą młodzież *sacrosongów*, czyli festiwali muzyki religijnej. Wśród nich należy wymienić m.in. takie miejsca, jak: Świerkle, Grodziec, Kędzierzyn-Koźle Azoty, Komprachcice.

O ważności muzyki w liturgii wielokrotnie mówił św. Jan Paweł II. Podczas audiencji generalnej 26 lutego 2003 r. powiedział: *Wspólnota chrześcijańska musi uczynić rachunek sumienia, by powróciło coraz bardziej w liturgii piękno muzyki i śpiewu. Należy oczyścić kult od niewłaściwego stylu, od niedbałych form ekspresji, od muzyki i tekstów niedopracowanych i mało odpowiadających czynności liturgicznej*⁵⁵³. Dlatego można stwierdzić, że piosenka religijna, choćby była poprawna od strony tekstu i melodii, nie jest odpowiednim śpiewem dla liturgii.

Reasumując warto podkreślić, że piosenka religijna pojawiła się w diecezji opolskiej z większą intensywnością w momencie zainicjowania reform Soboru Watykańskiego II. Cieszy się ona bogatą gamą stylów, rodzajów czy gatunków. Punktem newralgicznym i konstytutywnym tej muzycznej twórczości jest religijny tekst. Niestety, piosenka religijna pojawia się często w repertuarze liturgicznym, np. podczas mszy dziecięcych i młodzieżowych, wychodząc w ten sposób poza swoje przeznaczenie. Najwłaściwszym momentem śpiewania piosenek religijnych wydaje się być katecheza, spotkania grup religijnych, piesz pielgrzymki, festiwale piosenki religijnej itp.⁵⁵⁴

Muzyka w diecezji opolskiej ma piękną tradycję, której nie wolno narażać na degradację i zapomnienie. Z drugiej strony należy pamiętać, że czym innym jest liturgia i muzyka liturgiczna, a czym innym cała pozaliturgiczna przestrzeń

⁵⁵² Por. tamże, s. 84.

⁵⁵³ Cyt. za: Z. GROCHOLEWSKI, Muzyka na chwałę Bożą i uświęcenie wiernych, w: S. DĄBEK, I. PAWLAK (red.), *Thesaurus musicae sacrae Summa Cura servetur et foveatur. Historia i współczesność muzyki liturgicznej w Polsce 100 lat od wydania Motu proprio papieża Piusa X*, Lublin 2004, s. 21.

⁵⁵⁴ Por. G. POŹNIAK, *Popularna muzyka chrześcijańska w Polsce. Teologiczno-muzykologiczne spojrzenie*, s. 241.

muzyczna. Piosenka religijna jest jedynie bramą, przez którą można wejść w dialog z młodszą generacją celem poznania i zrozumienia odmienności jej świata oraz odnalezienia tego, co łączy i buduje wspólnotę ludzi w wierze⁵⁵⁵.

Piosenka religijna jest przestrzenią do wyrażania wiary, drogą modlitwy i uwielbienia Boga oraz narzędziem do transmisji światopoglądu chrześcijańskiego i związanych z nim wartości⁵⁵⁶. Nawet jeśli cała popularna muzyka chrześcijańska miałaby nagle zamilknąć i zagać, to warto się nad nią za-trzymać, bo budzi i ożywia wiarę wielu ludzi, zwłaszcza dzieci i młodzieży⁵⁵⁷.

Piosenka religijna musi być w jakiś sposób świadectwem i wyznaniem żywej wiary. Dotyczy to przede wszystkim jej autorów i odtwórców. Słowo Boże głoszone za pomocą piosenki ma być przepowiadane jako słowo żywe i aktualne. Orędzie głoszone piosenką ma mieć charakter wezwania skierowanego przez Boga do człowieka w jego sytuacji życiowej, stąd musi uwzględniać kontekst sytuacji słuchacza, ma być słowem rozjaśniającym sens tego, czym człowiek żyje na co dzień. W ten sposób piosenka ma stać się modlitwą albo odezwaniam się Boga⁵⁵⁸.

3. ŻYCIE KONCERTOWE

Świątynie od wieków służyły do prezentowania dorobku muzycznego w poszczególnych epokach. Wynikało to z faktu, że w poprzednich wiekach była niewystarczająca liczba sal koncertowych, które mogłyby pomieścić niekiedy znaczny aparat wykonawczy, a także odpowiednią liczbę słuchaczy. Wykonywane utwory łączyły się ze sprawowaniem świętych czynności, inne, *do słuchania*, prezentowano na ogół poza liturgią. Sytuacja zmieniła się

⁵⁵⁵ Por. W. JAKUBOWSKI, Edukacja w świecie kultury popularnej, Kraków 2006, s. 250.

⁵⁵⁶ Por. tamże, s. 252.

⁵⁵⁷ Por. G. POŹNIAK, Popularna muzyka chrześcijańska w Polsce. Teologiczno-muzykologiczne spojrzenie, s. 243.

⁵⁵⁸ Por. S. PAWIŃSKI, Piosenka religijna w przepowiadaniu słowa Bożego do dzieci, s. 71.

wówczas, gdy zaczęto rozróżniać *sacrum* i *profanum*⁵⁵⁹. Pojawiły się głosy, że muzyka świecka nie powinna mieć miejsca w liturgii⁵⁶⁰.

Mimo że z czasem wybudowano osobne sale koncertowe, to w wielu przypadkach nadal organizowano w kościołach występy artystyczne. Zastrzeżenie budził i nadal budzi wykonywany repertuar. Również w naszych czasach często w świątyniach wykonuje się muzykę świecką. Spotykamy się więc z symfonią, muzyką ludową, pieśnią patriotyczną, a nawet muzyką rozgrywkową rozsiewającą się w murach budowli konsekrowanych⁵⁶¹.

5 listopada 1987 r. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wydała instrukcję *Koncerty w kościołach*, w której określa warunki dopuszczenia do świątyń muzyki. Dokument przedstawia najpierw przyczyny wykorzystania świątyń jako sal koncertowych. Pierwszą z nich są zjawiska o charakterze kulturowym. Dostępność utworów muzycznych emitowanych za pomocą środków społecznego przekazu (radio, telewizja, Internet), a także nagrań płytowych, sprawia, że współczesny człowiek posiada niedosyt słuchania muzyki *na żywo*. Jako miejsce wykonań wybiera się kościoły – z uwagi na brak sal koncertowych. Świątynie odznaczają się dobrą akustyką, co sprzyja organizowaniu koncertów. Innym motywem jest pragnienie wykonania muzyki w otoczeniu sprzyjającym skupieniu muzyków i słuchaczy. Ważnym elementem są również względy historyczne, które każą odtwarzać utwory muzyczne w środowisku, w jakim powstały. Ponadto wiele dzieł muzycznych napisano na organy lub z ich udziałem, a instrument ten znajduje się niemal w każdym kościele⁵⁶².

Drugim powodem wykorzystania kościołów jako miejsc koncertowych jest nowa sytuacja, w jakiej znalazła się muzyka kościelna po Soborze Watykańskim II. Wykonywany repertuar obejmuje wielogłosowość chóralną, muzykę instrumentalną, wokально-instrumentalną czy chorał gregoriański. Popiera się również organizowanie koncertów muzyki religijnej. Zaleca się, aby organizowane

⁵⁵⁹ Por. B. WALENDOWSKA, *Sacrum/profanum*, w: Z. STASZCZAK (red.), *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, Warszawa – Poznań 1987, s. 323.

⁵⁶⁰ Por. I. PAWLAK, *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, s. 214.

⁵⁶¹ Por. tamże, s. 214.

⁵⁶² Por. Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja Koncerty w kościołach*, 5 XI 1987, nr 1.

koncerty nosiły znamiona nabożeństw połączone z czytaniem Pisma Świętego, modlitwą i medytacją⁵⁶³.

Na drugim miejscu instrukcja zaleca wykonywanie muzyki zwanej religijną. Czerpie ona teksty z Pisma Świętego, z liturgii lub bezpośrednio odnosi się do Boga, Maryi, kanonizowanych lub beatyfikowanych, a także Kościoła. Ten termin odnosi się też do muzyki organowej, którą przeznaczono do wykonywania w kościele przez oparcie jej na motywach muzyki kościelnej przez tytuł lub dedykację religijną. Tego rodzaju muzyka spełnia ważną rolę, gdyż może podkreślić świąteczny charakter uroczystości. W kościołach można wykonywać np. dramaty religijne, oratoria o tematyce religijnej, pieśni, utwory organowe itp.⁵⁶⁴

Zezwolenie na organizowanie koncertu powinien każdorazowo wydać biskup miejsca. Jeśli na terenie diecezji znajduje się kościół, który już nie służy kultowi Bożemu, biskup może przeznaczyć go na audytorium, w którym będą odbywały się koncerty muzyki religijnej, pod warunkiem, że muzyka ta nie naruszy świętości miejsca⁵⁶⁵.

14 października 2017 r. na 377. zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski została zatwierdzona *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*. W 66 punktach doprecyzowuje wydaną 50 lat wcześniej Instrukcję *Musicam sacram*. Siedem punktów poświęconych jest koncertom muzyki religijnej. Instrukcja podkreśla, że za organizacją koncertów w kościołach przemawia wiele względów, takich jak: akustyka, estetyka wnętrza, miejsce wykonywania. Stwarza to organistom oraz zespołom działającym przy kościołach możliwość dzielenia się owocami swojej pracy i prezentowania różnorodnych form muzyki religijnej⁵⁶⁶. Celem koncertów muzyki religijnej jest skierowanie serc słuchaczy ku Bogu, a nie promowanie kompozytorów czy samych wykonawców. Koncerty w kościołach mają służyć duchowemu dobru słuchaczy⁵⁶⁷. Należy popierać inicjatywy organizowania koncertów muzyki religijnej i przygotowywać je z odpowiednim komentarzem pastoralnym. W celu podnoszenia poziomu artystycznego kościelnych zespołów

⁵⁶³ Por. tamże, nr 2.

⁵⁶⁴ Por. tamże, nr 9.

⁵⁶⁵ Por. tamże, nr 10.

⁵⁶⁶ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*, 14 X 2017, nr 44.

⁵⁶⁷ Por. tamże, nr 48.

muzycznych, trzeba troszczyć się o ich udział w organizowanych koncertach, przeglądach czy festiwalach⁵⁶⁸.

Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej zajął wyraźne stanowisko w sprawie organizowania koncertów w kościołach diecezji⁵⁶⁹. Różne jednak środowiska zwracają się do proboszczów i rektorów kościołów z inicjatywą organizowania koncertów w kościołach z pominięciem postanowień synodalnych. O możliwość organizowania koncertów prosi się z różnych powodów: trudności ze znalezieniem odpowiednich pomieszczeń, wymogów akustyki, względy estetyczne, zwyczaje wykonywania utworów muzycznych w środowisku, w którym one powstały, względy praktyczne, np. przy utworach organowych.

Warto podkreślić, że synod diecezjalny w oparciu o instrukcję Kongregacji Kultu Bożego o koncertach w kościołach z 5 listopada 1987 r. popiera *organizowanie w kościołach jedynie koncertów duchowych albo nabożeństw muzycznych*⁵⁷⁰. Użytkowanie kościołów reguluje kanon 1210 Kodeksu Prawa Kanonicznego, zaś władza kościelna ma prawo swobodnego wykonywania swoich uprawnień w miejscach świętych⁵⁷¹.

W oparciu o te postanowienia proboszczowie i rektorzy kościołów, w tym także zakonnych, zobowiązani są do przestrzegania zasad organizowania koncertów w kościołach diecezji opolskiej. Koncerty powinny prezentować wyłącznie utwory religijne (uwzględniając okres liturgiczny). Proboszczowie lub rektorzy kościołów powinni przedłożyć w Kurii Diecezjalnej pisemną prośbę o zezwolenie na organizację koncertu, uwzględniając jego program. Zezwolenie dotyczy organizacji jednego koncertu i nie jest wymagane do organizacji koncertów organowych czy kolęd. Wstęp do kościoła na koncert powinien być wolny i bezpłatny. Organizatorzy koncertu zobowiązują się do odpowiedzialności cywilnej i zapewnienia bezpieczeństwa. Należy zwrócić uwagę na strój i zachowanie, które powinno odpowiadać sakralnemu charakterowi kościoła. Muzycy i śpiewacy powinni występować w prezbiterium. Natomiast przed rozpoczęciem koncertu kapłan powinien wygłosić

⁵⁶⁸ Por. tamże, nr 50.

⁵⁶⁹ Por. Pierwszy synod Diecezji Opolskiej (2002–2005). Statuty i aneksy. Opole 2005, s. 340–342.

⁵⁷⁰ Por. tamże, s. 341.

⁵⁷¹ KPK, kan. 1213.

słowo wprowadzające. Zasadniczym miejscem koncertów muzyki religijnej pozostają sale parafialne lub inne pomieszczenia⁵⁷².

Synod diecezjalny, powołując się na wspomniany wyżej dokument rzymskiej Kongregacji Kultu Bożego, przypomniał także, iż:

jest niezgodne z prawem wykonywanie w kościele muzyki, która nie zrodziła się z inspiracji religijnej i została skomponowana z myślą o określonych środowiskach świeckich, niezależnie od tego, czy jest to muzyka dawna, czy współczesna, czy stanowi dzieło reprezentujące najwyższy poziom, czy też posiada charakter sztuki ludowej. Jej wykonywanie oznaczałoby brak szacunku wobec świętości kościoła, a także samego utworu muzycznego, który nie powinien być wykonywany w nieodosownym dla niego kontekście⁵⁷³.

Mając na uwadze statuty diecezjalne, możemy stwierdzić, że w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II miało miejsce wiele koncertów w kościołach. Z obiektywnych przyczyn nie jesteśmy w stanie podać wszystkich wydarzeń, które odbywały się na przestrzeni ostatnich pięćdziesięciu lat. Wiele z organizowanych koncertów nie posiadało odpowiedniego pozwolenia na organizowanie wydarzenia w kościele. Jak podkreśla ks. G. Poźniak:

Koncerty w kościołach, na które Referat ds. Muzyki Kościelnej wydaje zgodę w związku z prośbą rządcy kościoła, należą do rzadkości. Mając świadomość dużej liczby koncertów, te organizowane za wiedzą i zgodą kurii stanowią ułamek procentowy. Życie parafialne idzie w tym obszarze swoją własną drogą, niezależną od rozporządzeń⁵⁷⁴.

Szczególnym miejscem w diecezji, gdzie organizowane były koncerty, jest katedra pw. Krzyża Świętego w Opolu. Ponadto w XX w. w innych miejscach diecezji opolskiej miały miejsca różne koncerty. Zwrócimy uwagę na niektóre z nich, aby nakreślić obraz tych wydarzeń. Ponadto warto podkreślić, że brakuje usystematyzowanej chronologii wszystkich wydarzeń koncertowych,

⁵⁷² Por. Pierwszy synod Diecezji Opolskiej (2002–2005), s. 340–342.

⁵⁷³ Tamże, st. 340.

⁵⁷⁴ Rozmowa z ks. G. Poźniakiem (aneks).

które miały miejsce w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II. Niech poniższe przykłady będą ukazaniem bogactwa koncertowego diecezji.

W Niedzielę Palmową 23 marca 1986 r. w kościele parafialnym w Głucholazach została wykonana *Pasja* na chór, scholę, orkiestrę symfoniczną i recytację Joachima Fabera. Zaprezentował ją zespół z parafii Naczęsławice pod dyrekcją ks. J. Kowolika⁵⁷⁵. Z kolei 13 kwietnia 1986 r. w Kątach Opolskich w parafii pw. NSPJ odbył się koncert organowy w wykonaniu młodych organistów – uczniów średnich szkół muzycznych w Zabrze i Wrocławiu: Romualda Greissa, Haliny Wali, Waldemara Krawca i Henryka Mainki⁵⁷⁶.

29 marca 1987 r. w kościele pw. NSPJ w Raciborzu odbył się koncert organowy w wykonaniu słynnego polskiego organisty Juliana Gembalskiego. Ten fakt zaistniał z inicjatywy proboszcza wymienionej parafii, ks. A. Jurczyka. Koncert związany był z tematyką pasyjną (m.in. utwory J. S. Bacha), a szczytowym punktem była mistrzowska improwizacja osnuta na motywach religijnych pieśni ludowych⁵⁷⁷.

W latach 90. XX w. w diecezji opolskiej odbywało się wielu różnorodnych wydarzeń koncertowych. 8 czerwca 1990 r. w katedrze opolskiej zabrzmiał pełnym, stylowym blaskiem, za sprawą chóru katedralnego z Freiburga, Mozart.

Należy zwrócić również uwagę, że w diecezji opolskiej z inicjatywy Studium Muzyki Kościelnej przy Instytucie Teologicznym, filii KUL w Opolu, były organizowały liczne koncerty, np. w dniach 30 kwietnia – 3 maja 1993 r., miały miejsce II Diecezjalne Dni Muzyki Kościelnej. Na program tych Dni złożyły się koncerty chóru chłopięcego *Les Petits Chanteurs de la Cote d'Azur* z Grasse i orkiestry kameralnej *Collegium Musicum* Państwowej Szkoły Muzycznej w Opolu. Zespoły te wystąpiły 30 kwietnia w kościele seminaryjnym pw. Świętych Piotra i Pawła w Nysie i 3 maja w kościele katedralnym w Opolu⁵⁷⁸.

Również początek lat 2000. obfitował w diecezji opolskiej licznymi wydarzeniami muzycznymi i koncertami. Trzeba podkreślić, że nie wszystkie wydarzenia koncertowe zostały zarchiwizowane. Informacje ukazywały się w biuletynie *Muzyka w liturgii*. Kiedy w 2003 r. Referatem ds. Muzyki Sakralnej diecezji opolskiej zaczął kierować ks. Grzegorz Poźniak, zaczęły

⁵⁷⁵ Por. J. DOLNY, *Koncerty muzyki religijnej*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 22.

⁵⁷⁶ Por. H. MAINKA, *Koncerty muzyki religijnej*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 23.

⁵⁷⁷ Por. K. TOMALA, *Koncerty organowe*, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 20.

⁵⁷⁸ Por. G. STRZEDUŁA, *II Diecezjalne Dni Muzyki Kościelnej*, WUDO 48 (1993), nr 7–8, s. 248–249.

ukazywać się sprawozdania na temat działalności muzycznej w diecezji opolskiej, w tym także organizacji koncertów. W dużej mierze ich organizację inicjowała szkoła organistowska w Opolu.

W 2004 r. Studium Muzyki Kościelnej w Opolu obchodziło XXX-lecie swoje działalności. Na całoroczne obchody złożyły się m.in. koncerty organowe zorganizowane przez większość nauczycieli prowadzących klasę organów w opolskiej szkole organistowskiej⁵⁷⁹. W dniach 5–6 marca 2005 r. Studium Muzyki Kościelnej przygotowało dwa koncerty organowe zatytułowane *Wielkopostne Medytacje Organowe*. Pierwszego dnia na organach opolskiej katedry improwizował na temat polskich pieśni pasyjnych Martin Voellinger (Ratyźbona), natomiast dzień później przy organach kościoła OO. Franciszkanów w Opolu zasiedli uczniowie z większości klas organowych Studium Muzyki Kościelnej w Opolu. Całość drugiego dnia koncertu przygotowała Gabriela Dendera⁵⁸⁰.

Z kolei 26 marca 2006 r. odbyło się najważniejsze muzyczno-koncertowe wydarzenie, które Studium Muzyki Kościelnej zorganizował we współpracy z Państwową Szkołą Muzyczną I i II stopnia im. F. Chopina w Opolu i Wyższym Seminarium Duchownym w Opolu. Tego dnia odbył się uroczysty koncert poświęcony pamięci Jana Pawła II. Na koncert złożyły się: pieśni maryjne w wykonaniu chóru męskiego WSD (dyr. ks. G. Poźniak), koncert organowy w wykonaniu Gabrieli Dendery oraz *Missa in honorem Sancti Caroli Boromaei*, op. 80 Maxa Filkego w wykonaniu orkiestry PSM w Opolu (dyr. H. Prochota) oraz chóru WSD (dyr. ks. G. Poźniak, który prowadził całe wydarzenie)⁵⁸¹.

Życie koncertowe, która animuje Studium Muzyki Kościelnej, wiąże się przede wszystkim z wykonywaniem muzyki organowej. Prezentacje przygotowywane przez ośrodek na ogół były połączone z poświęceniem organów po remoncie lub poświęceniem zakupionych organów elektronicznych. W związku z tym koncerty odbywały się m.in. w 2009 r. w: Głubczycach, Steblowie, Boguszycach, Branicach, Pietrowicach Wielkich, Zdieszowicach, Rozwadzy, Ligocie Turawskiej,

⁵⁷⁹ Por. G. POŹNIAK, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej za rok szkolny 2003/2004, WUDO 59 (2004), nr 12, s. 614.

⁵⁸⁰ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2004/2005, WUDO 60 (2005), nr 12, s. 761.

⁵⁸¹ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym, WUDO 61 (2006), nr 12, s. 476–477.

Wiechowicach oraz Opolu-Nowej Wsi Królewskiej⁵⁸². W 2010 r. koncerty organowe odbyły się w: Kędzierzynie-Koźlu (Blachowni), Głubczycach, Opolu-Nowej Wsi Królewskiej⁵⁸³. Rok później odbyły się m.in. w Krzanowicach, Kórnicy, Ligocie Prószkowskiej, Mechnicy. Odbywały się także liczne koncerty organowe uczniów i dyplomatów Studium Muzyki Kościelnej, m.in. w Opolu-Gosławicach, Opolu-Półwsi i Branicach⁵⁸⁴. W 2012 r. zorganizowano koncert w Krośnicy i Opolu-Malinie. Zainaugurowano również trasę koncertową *Magister et discipuli*, która miała promować Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej. Pod jego patronatem odbył się także koncert chóru *Patmos* z Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie⁵⁸⁵. Natomiast rok później, czyli w 2013 r., odbyły się koncerty organowe w Opolu-Nowej Wsi Królewskiej (9 V i 6 VII) dla grup z Niemiec z Weilerwirst (k. Kolonii) oraz w drugim terminie z Vossenack. Grał Michał Blechinger⁵⁸⁶.

W ostatnich pięciu latach także nie brakowało koncertów, które organizował Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w Opolu. Wśród nich znalazły się koncerty w licznych kościołach diecezji opolskiej czy filharmonii opolskiej. Na uwagę zasługuje koncert prof. Stefana Baiera (Hochschule fuer Katholische Kirchemusik und Musikpadagogik w Ratyzbonie) w ramach poremontowego poświęcenia organów w kościele pw. św. Katarzyny w Kędzierzynie-Koźlu⁵⁸⁷. Ważnym wydarzeniem było także zorganizowanie koncertu oratoryjnego, który odbył się 28 czerwca 2019 r. w Filharmonii Opolskiej pod tytułem *Śląska muzyka oratoryjna*. Wykonawcami trzech mszy Maxa Fikego byli: Natalia Stawicka, Agata Ranz, Paweł Zebski, Oskar Koziółek Goetz, Michał Blechinder,

⁵⁸² Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2008/2009, WUDO 64 (2009), nr 12, s. 642.

⁵⁸³ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2009/2010, WUDO 64 (2010), nr 12, s. 522.

⁵⁸⁴ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2010/2011, WUDO 65 (2011), nr 12, s. 506.

⁵⁸⁵ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2011/2012, WUDO 66 (2012), nr 12, s. 579.

⁵⁸⁶ Por. TENŻE, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2012/2013, WUDO 67 (2013), nr 12, s. 664.

⁵⁸⁷ Por. Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu. G. POŹNIAK, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2016/2017, s. 3.

chór mieszany DIMK w Opolu *Schola Cantorum Opoliensis* oraz Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Opolskiej⁵⁸⁸.

Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej organizował koncerty związane z poświęceniem organów po remoncie, które wykonywali nauczyciele szkoły, a także zaproszeni goście z Polski i zagranicy. Trudno jest je zliczyć i przedstawić (zestawienie nie jest pełne), dlatego zostały przedstawione tylko nieliczne koncerty ze szczególnym naciskiem na te, które organizowało Studium Muzyki Kościelnej, a następnie Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w Opolu.

Koncerty organowe organizowane przez Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w Opolu charakteryzują się jakością muzyczną i wykonawczą, którą zgodnie wyrażali uczestniczący w nich słuchacze⁵⁸⁹.

W diecezji opolskiej zauważa się ożywioną działalność pozaliturgiczną. Ma ona miejsce przede wszystkim w licznych wydarzeniach religijnych, takich jak pielgrzymki na Górę św. Anny czy organizowanie koncertów w różnych kościołach diecezji. Dlatego należy starannie popierać zespoły śpiewacze, które prowadzą ożywioną działalność pozaliturgiczną.

Św. Jan Paweł II zachęcał do dbania o wysoki poziom tekstów i melodii muzyki liturgicznej i pozaliturgicznej. Stwierdził, że:

*trzeba starannie przygotować wspólny śpiew, ponieważ jest to szczególnie stosowny wyraz radości serc, który podkreśla uroczysty charakter zgromadzenia i sprzyja dzieleniu się jedną wiarą i miłością. Należy zatem zadbać o wysoką jakość zarówno tekstów, jak i melodii, aby pojawiające się dziś nowe i twórcze propozycje były zgodne z przepisami liturgicznymi oraz godne kościelnej tradycji, która w sferze muzyki sakralnej może się poszczycić dorobkiem o niecenionej wartości*⁵⁹⁰.

⁵⁸⁸ Por. Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu. G. POŹNIAK, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2018/2019, s. 7–8.

⁵⁸⁹ Por. Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu. G. POŹNIAK, Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2017/2018, s. 7.

⁵⁹⁰ JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dies Domini*, 31 V 1998, nr 50.

ZAKOŃCZENIE

Kult chrześcijański od początku związany był z muzyką. Jej elementy występują w Piśmie Świętym, a uwyrażniają się w historii Kościoła. Muzyka stała się nieodłączną częścią świętej liturgii. Sobór Watykański II podkreślił wyjątkową rolę muzyki, która w przeciwieństwie do statycznych dziedzin sztuki, jak architektura, rzeźba czy malarstwo, jest dynamiczna i żywa, a ponadto nadaje pełniejszy wyraz modlitwie, podkreśla jedność ludu Bożego i sprawia, że obchodzone święta mają bardziej uroczysty charakter⁵⁹¹.

W centrum podjętej przez Sobór Watykański II reformy liturgicznej w Kościele powszechnym była odnowa celebracji liturgii eucharystycznej. Uchwalona rok po rozpoczęciu soboru Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium* podała zasady zmiany obrzędów liturgicznych. W numerze 33 Sobór stwierdził, że wierni powinni rozumieć teksty i obrzędy Mszy św.⁵⁹² Ogłoszono też, że liturgię winna cechować *szlachetna prostota*, która nie wymagałaby wielu objaśnień. Ponadto, według Konstytucji, trzeba było podjąć się opracowania tekstów mszalnych w taki sposób, *aby wyraźniej uwidocznili właściwe znaczenie i wzajemny związek poszczególnych części, zachowując wiernie istotę obrzędów, należy je uprościć i opuścić to, co z biegiem czasu dodano jako powtórzenie lub co stało się zbędnym dodatkiem*⁵⁹³. Poza tym, według Soboru, nie powinno się unikać tworzenia nowych form, gdy zostanie to udowodnione

⁵⁹¹ Por. Z. SADKO, Percepcja soborowej odnowy liturgicznej w diecezji tarnowskiej za pasterzowania księdza arcybiskupa Jerzego Ablewicza (1962–1990), Tarnów 1997, s. 138.

⁵⁹² Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o Liturgii Świętej *Sacrosanctum Concilium*, 4 XII 1963, nr 33.

⁵⁹³ Por. tamże, nr 50.

potrzebą, choć należy pamiętać, że wszelkie nowe formy muszą *organicznie wyrastać z form już istniejących*⁵⁹⁴.

W rzeczywistości dla Kościoła w Polsce perspektywa dwóch dekad recepcji *Vaticanum II* była niewystarczająca, by w pełni wprowadzić w życie wszystkie uchwały soborowe. Dla soborowej odnowy Kościoła katolickiego w Polsce przełomowe wydają się wydarzenia z lat 70. XX wieku – spięte w klamrze lat 1972–1978. Ten krótki okres otwierają znaczące wydarzenia: 28 czerwca 1972 r. papież Paweł VI ogłosił bullę *Episcoporum Poloniae coetus*; tego samego roku ukazała się jedna z najważniejszych publikacji posoborowych: *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*, autorstwa kard. Karola Wojtyły⁵⁹⁵. Ważną datą spinającą ten okres jest 16 października 1978 roku – wybór metropolity krakowskiego na Stolicę Piotrową. To wydarzenie zamyka starą i otwiera nową epokę w historii Kościoła powszechnego, jak i Kościoła w Polsce.

Po Soborze Watykańskim II Kościół opolski stanął przed koniecznością przeprowadzenia zmian i odpowiedzi na pytanie: W jaki sposób przeprowadzić liturgiczno-muzyczną reformę soborową? Transformacja, która na przestrzeni lat się dokonywała i dokonuje nadal, miała doprowadzić lud wierny do większego, muzycznego zaangażowania w liturgię. Głównym celem pracy było ukazanie różnorodnych przejawów bogatej kultury muzycznej Kościoła opolskiego po reformie Soboru Watykańskiego II. Zarysowano trzy ważne nurty ujęte w rozdziałach: pierwszy – reforma muzyki liturgicznej Soboru Watykańskiego II w diecezji opolskiej, drugi – funkcje muzyczno-liturgiczne w diecezji opolskiej, trzeci – muzyka poza liturgią w diecezji opolskiej. W niniejszej monografii próbowaliśmy odpowiedzieć na pytanie: W jaki sposób zmieniała się religijna kultura muzyczna w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II?

Aby zrozumieć kulturę muzyczną diecezji opolskiej, należy poznać jej tradycje, które wytworzyły się na styku różnych kultur: polskiej, niemieckiej, czeskiej. Ludność, która osiedlała się na Opolszczyźnie, wносиła swoje tradycje i w ten sposób ubogacała także liturgię poprzez śpiew pieśni religijnych. Dzięki temu powstawały nowe wydawnictwa muzyczne, śpiewniki i modlitewniki, które czerpały z bogatej tradycji ludności napływowej. Z czasem

⁵⁹⁴ Por. tamże, nr 23.

⁵⁹⁵ K. WOJTYŁA, *U podstaw odnowy. Studium realizacji Vaticanum II*, Kraków 1972.

wniknęły one mocno w kulturę ziemi opolskiej. Należy również podkreślić, że szczególne pielęgnowanie bogatej i różnorodnej tradycji od dawna wyróżnia kulturę muzyczną na Śląsku Opolskim, stając się jednym z najbardziej specyficznych jej elementów. Rozwój pieśni kościelnej na Śląsku Opolskim wiązał się z życiem liturgicznym. Stopniowe przenikanie śpiewów w językach narodowych do liturgii przyczyniło się do ożywienia śpiewu ludowego w kościołach, a także do wzmożenia wydań pieśni religijnych.

W świetle rozważań podjętych w niniejszej rozprawie widać wyraźnie, że muzyka – bez względu na różnego rodzaju kryzysy czy trudności – zawsze była otaczana głęboką troską Kościoła instytucjonalnego na Opolszczyźnie. W sytuacji kryzysu muzyki liturgicznej niezwykle istotne jest zespolenie wysiłków tak artystów, jak i teologów, aby muzyczna kategoria piękna mogła zostać na nowo odkryta jako droga prowadząca człowieka do spotkania z Bogiem.

Soborowa reforma liturgiczna natrafiła na Śląsku Opolskim na dobry grunt. Duchowieństwo było pozytywnie nastawione do wprowadzanych zmian soborowych. W parafiach istniała tradycja żywego udziału wiernych w życiu liturgicznym. Inną sprzyjającą okolicznością wprowadzania reformy soborowej był fakt, że ówczesny biskup opolski, Franciszek Jop, pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Episkopatu ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego. Jego inicjatywy i ogólnopolskie programy wprowadzania reformy soborowej odnowy mogły być bez większych przeszkód wprowadzane w diecezji opolskiej. Zasadniczym nurtem pracy Komisji było wprowadzenie w życie nowych ksiąg liturgicznych. Problemy i trudności wiązały się ze stopniowo wprowadzanym w tym czasie polsko-łacińskim mszałem ołtarzowym.

Kościół opolski cechuje wielka troska o śpiewaną liturgię. Praktycznie nie spotyka się Mszy św. recytowanych. Nabożeństwa zawierają bardzo wiele rozbudowanych form. Wieloletnie starania duchowieństwa, troska moderatorów seminaryjnych o muzyczną formację kleryków, kształcenie organistów oraz ludu Bożego zaowocowały m.in. tym, że powstawały i powstają cykle mszalne, które są codziennie wykorzystywane w liturgii. Dużą zasługą, wnoszącą wkład w piękno liturgii miała praca muzykologów, muzyków, kompozytorów pracujących na terenie diecezji opolskiej.

Z przeprowadzonych badań wynika, że istotną rolę w kształtowaniu rozwoju kultury muzycznej w diecezji opolskiej odegrała ciągła troska rządców

diecezji o poprawną formację muzyczną duchowieństwa – i to zarówno teoretyczną, jak i praktyczną. W programie studiów teologicznych muzyka była przedmiotem obowiązkowym, a w seminarium duchownym działały nie tylko zespoły śpiewacze (schola, chór), ale także instrumentalne (zespoły muzyczne). Posiadające muzyczne obycie duchowieństwo przyczyniło się znacznie do upowszechnienia oraz ujednolicenia śpiewu liturgicznego w diecezji opolskiej. Ważną rolę w tym zakresie odegrało także wydawnictwo diecezjalne, a szczególnie popularny, wydawany dla wiernych wszystkich parafii diecezji opolskiej, modlitewnik-śpiewnik *Droga do nieba*.

Badania podkreślają to, o wysokim poziomie muzyki liturgicznej w diecezji opolskiej zdecydowało właściwe przygotowanie organistów, dyrygentów, śpiewaków i instrumentalistów do posługi muzycznej w ramach sprawowanej liturgii. Przyczyniła się do tego działalność założonego 17 września 1974 r. Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, które przeszło szereg przeobrażeń i ostatecznie zostało przekształcone 14 kwietnia 2011 r., dekretem bp Andrzeja Czai, w Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w Opolu. Dzięki aktywności szkoły organistowskiej w diecezji opolskiej zaczęło systematycznie przybywać wykształconych organistów. Było to o tyle istotne, że wiele parafii w diecezji opolskiej, zwłaszcza wiejskich, przed utworzeniem szkoły borykało się z brakiem wykwalifikowanych czy stałych organistów. Nie bez znaczenia pozostawała troska rządców diecezji o właściwe regulaminy dotyczące spraw organistowskich oraz powołanie Diecezjalnej Komisji Liturgiczno-Muzycznej.

Istotną grupę zespołów wykonujących muzykę liturgiczną stanowiły zespoły śpiewacze. Wśród nich znajdowały się schole liturgiczne czy chóry kościelne, bardzo często składające się ze śpiewaków w zaawansowanym wieku oraz takie, które dzięki wysokiemu poziomowi prowadziły działalność koncertową. Po zmianach w liturgii po Soborze Watykańskim II zespoły śpiewacze zaczęły przeżywać kryzys. Innym zagrożeniem stały się także małe zespoły wokально-gitarowe. Pod koniec lat 70. rozpoczęły się w diecezji opolskiej pielgrzymki chórów kościelnych na Górę św. Anny. Oprócz pielgrzymek chórów, w diecezji opolskiej zorganizowano inne wydarzenie, które skupiało wyżej wymienionych muzyków. 1 maja 1993 r. miał miejsce w katedrze opolskiej I Przegląd Chórów Kościelnych.

Odnowa liturgii zapoczątkowana przez Sobór Watykański II spowodowała powstanie scholi liturgicznych. Większość parafii posiadała takie zespoły,

które ze względu na swoją specyfikę uświetniały głównie obrzędy liturgiczne. W diecezji opolskiej od 2002 r. odbywa się przegląd scholi liturgicznych we Wrzosekach oraz przegląd chórów parafialnych w Opolu. Celem obu przeglądów było i pozostaje propagowanie liturgicznego ruchu śpiewaczego. Mają być one miejscem spotkania zespołów liturgicznych, które działają przy parafiach diecezji opolskiej.

Na podstawie przeprowadzonych badań wynika, że ważną funkcję w liturgii pełnił również kantor i psalterzysta. Kantor czuwa nad odpowiednim przygotowaniem i poprawnym doborem repertuaru, aby żaden niewycwiczony śpiew nie był wykonywany w kościele. Jego głównym zadaniem jest podkreślona troska głównie w zakresie poprawności wykonania, a zarazem odpowiedzialność za śpiew liturgiczny (m.in. dobór repertuaru oraz wyznaczenie odpowiednich osób do intonowania antyfon i psalmów oraz śpiewania wersetów. Od 2003 r. organizowany jest przez Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w Opolu *kurs dla psalterzystów*. Przeznaczony jest dla wszystkich zaangażowanych w wykonywanie psalmu międzylekcyjnego podczas Mszy św.

Obok scholi w parafii działało wiele młodzieżowych zespołów muzycznych oraz orkiestry parafialne. Do dzisiaj w diecezji opolskiej działają orkiestry (kapele dęte), które wykonują określony rodzaj muzyki. Niektóre z zespołów mają charakter typowo parafialny, inne działają przy zakładach pracy czy ośrodkach kultury. Występują także orkiestry strażackie, młodzieżowe i dziecięce. Uczestniczą one w życiu liturgicznym jedynie przy specjalnych okazjach, np. podczas uroczystości parafialnych. Wiele z nich zostało założonych przez miejscowych proboszczów. Wydaje się, że największym problemem, z którym mierzą się wymienione zespoły, jest dobór repertuaru.

W Kościele katolickim reguły komponowania i wykonywania utworów muzycznych określają dokumenty papieskie, soborowe, dykasterii watykańskich, episkopatów, wprowadzenia do ksiąg liturgicznych itp.

W diecezji opolskiej bogata jest tradycja ruchów pielgrzymkowych. Na terenie diecezji opolskiej odbywały się przez lata różne pielgrzymki. Pątnicy udają się na Górę św. Anny, Kamienia Śląskiego, ale także do Złatych Hor czy do Piekar Śląskich. Popularny jest także autokarowy i lotniczy ruch pielgrzymkowy. Należy również pamiętać o lokalnych miejscach pielgrzymkowych, do których udają się pątnicy (kościół św. Anny w Oleśnie, kościółek

Krzyża Świętego w Pietrowicach Wielkich, Cvilin w Karniowie [Czechy], Studzionka w Ujeździe, Bogdanowice).

W diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II pojawiła się także tzw. piosenka religijna, która jest narzędziem głoszenia słowa Bożego. Czasem duszpasterze wprowadzają ją do liturgii, aby *uatrakcyjnić* wspólnotę śpiewu. Repertuarem dominującym na tzw. mszach dziecięcych (szkolnych) czy młodzieżowych są piosenki śpiewane przy akompaniamencie gitary oraz różnego rodzaju *keyboardów*.

Z pełną odpowiedzialnością możemy stwierdzić, że muzyka może pomóc w jakimś stopniu odczuć przez człowieka czym jest uwielbienie kierowane ku Bogu, wyrażane i nadal obecne w muzyce kościelnej. Wielu może na nowo odkryć to, o czym pisał J. Ratzinger:

(...) niezależnie od tego, czy słuchamy w kościele Bacha czy Mozarta, w obydwu przypadkach w cudowny sposób odczuwamy, czym jest gloria Dei, Boża chwała. Uczestniczymy w misterium nieskończonego piękna, które pozwala nam doświadczyć obecności Boga o wiele bardziej naocznie i prawdziwie, niż mogłoby się to wydarzyć po wysłuchaniu wielu kazań⁵⁹⁶.

Patrząc na rozważania zawarte w niniejszej monografii, można byłoby zastanowić się nad nakreśleniem perspektywy badawczej. Z pewnością warto pokusić się o zbadanie innych polskich diecezji z punktu widzenia przeprowadzonej reformy liturgiczno-muzycznej po Soborze Watykańskim II. Zestawienie tego rodzaju prac pozwoliłoby dać odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu proces reformy muzycznej przekłada się na duszpasterstwo Kościoła katolickiego w Polsce.

Zaznaczyć także należy, że podjęte badania nad religijną kulturą muzyczną w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II napotkały na znaczne trudności, ponieważ wiele dziedzin kultury muzycznej tego czasu wymaga nie tylko wnikliwego poznania, lecz także wyjaśnień, a nawet sprostowania. Autor świadom jest braków w niniejszej publikacji oraz tego, że pewne zagadnienia zostały przedstawione w sposób szkicowy, wszak piszący te słowa prezentował dorobek i procesy zachodzące w przeciągu wielu lat w diecezji

⁵⁹⁶ J. RATZINGER, *Duch liturgii*, Poznań 2002, s. 123, 131.

opolskiej. W kontekście zjawisk niedawnych brak jeszcze perspektywy czasowej, by należycie ją zaprezentować i ocenić.

Z pewnością w pracy nie udało się wykorzystać całej literatury przedmiotu dotyczącej religijnej kultury muzycznej w diecezji opolskiej. Również publikacje opisujące zagadnienia muzyczno-liturgiczne mogą cechować niedostatki i prawdziwość zawartych tam stwierdzeń. Często jednak problemem na etapie redakcji tekstu była ocena rangi cytowanych pozycji bibliograficznych. Uzupełnieniem pracy są również wywiady, które wnoszą wiele ważkich dla przyszłych badań naukowych stwierdzeń. Będąc świadomym, że podjęty temat można jeszcze podjąć w wielu pominiętych aspektach, autor wyraża nadzieję, że niniejsza monografia przyczyni się do ubogacenia refleksji na temat religijnych aspektów pedagogiczno-wychowawczych w diecezji opolskiej, po reformie Soboru Watykańskiego II.

Kończąc niniejszą publikację, niech podsumowaniem będą słowa papieża Franciszka:

„(...) nieraz przeważała pewna przeciętność, płytkość i banalność, ze szkodą dla piękna i siły wyrazu celebracji liturgicznych. Dlatego osoby zaangażowane na tym polu – muzycy i kompozytorzy, dyrygenci i chórzyscy w scholach cantorum, animatorzy liturgii – mogą dać cenny wkład w odnowę, przede wszystkim jakościową, muzyki sakralnej i śpiewu liturgicznego. W tym celu trzeba promować odpowiednią formację muzyczną, także tych, którzy przygotowują się do kapłaństwa. Należy to prowadzić w dialogu z nurtami muzycznymi naszych czasów, z wymogami różnych obszarów kulturowych⁵⁹⁷.

⁵⁹⁷ Por. http://www.radiovaticana.va/proxy/pol_RG/2017/Marzo/17_03_04.html#Art_1296553, (24 II 2021).

ANEKS

Informacje podane przez Klaudiusza Lisonia 11 czerwca 2020 r.

Zespół *Kaprys* przez jedenaście lat poszerzał repertuar prezentowany na koncertach, który obejmuje utwory klasyczne, swingujące, rockowe i biesiadne. Nagrał 3 płyty CD, koncertował w Polsce, Czechach i Niemczech, zawsze uzyskując wielki aplauz publiczności. *Kaprys* brał udział w festiwalach muzycznych m.in. w Boesel w Niemczech i konkursach orkiestr, gdzie otrzymywał wysokie lokaty oraz nagrody.

W czerwcu 2018 r. na zakończenie jubileuszu swojego istnienia *Kaprys* zagrał po raz kolejny w Filharmonii Opolskiej, tym razem wraz z jedną z najlepszych orkiestr wojskowych w Europie – *Das Musikkorps der Bundeswehr* z Niemiec. Było to wielkie wydarzenie dla młodych muzyków, które będą długo rozpamiętywać. *Kaprys* w swoich szeregach wychował profesjonalnych muzyków, którzy dzisiaj są członkami m.in. Orkiestry Wojskowej Sił Lotniczych w Poznaniu, Orkiestry Reprezentacyjnej Policji w Berlinie, studentami Akademii Muzycznych we Wrocławiu, Poznaniu, Wrocławiu czy Berlinie.

Członkowie orkiestry biorą udział w różnych przedsięwzięciach kulturalnych naszego regionu, a za swój wkład w kulturowy rozwój gminy Prószków i inne artystyczne osiągnięcia *Kaprys* otrzymał w 2017 r. honorową nagrodę Leopolda, przyznawaną osobom i instytucjom wyróżniającym się w działalności społecznej, kulturowej i przedsiębiorczej. W 2018 r. zespół realizował dwa projekty w ramach Marszałkowskiego Budżetu Obywatelskiego, mające na celu umuzykalnianie i edukowanie dzieci i młodzież, a także osoby starsze. Koncerty przyciągnęły tłumy ludzi i bardzo szerokie zainteresowanie dzieci chcących spróbować swoich sił z muzyką w orkiestrze. Dlatego też liczba muzyków w *Kaprysie* ciągle rośnie. W 2019 r. ponownie orkiestra stanęła do realizacji zadań w Marszałkowskim Budżecie Obywatelskim i przekonała społeczeństwo, że warto na nich oddać głos, zbierając najwięcej głosów w powiecie opolskim. Dzięki tym działaniom ponownie *Kaprys*, zaprosi wszystkich do *Stegu Areny* na koncert *Dzieci dzieciom*, będzie edukował młodych adeptów orkiestrowych i zagra koncerty dla seniorów.

Informacje podane przez Ernesta Malika w 8 czerwca 2020 r.

Renesans orkiestry dętej w diecezji opolskiej przeżywamy po 2000 r. Wtedy najbardziej zaczęły się rozwijać orkiestry na bazie muzyki religijnej. Prowadzona przez nas orkiestra jest typowo parafialna. To jest rzadko spotykane w diecezji opolskiej. Na Śląsku styl orkiestry dętej był bardziej festynowy niż liturgiczny. Działyły bardziej przy domach kultury niż przy parafiach. Jeśli grały w parafiach, to były to jedynie występy okazjonalne np. podczas odpustu. Orkiestry dęte ukierunkowane były przede wszystkim na muzykę rozrywkową, a w kościele gra się muzykę liturgiczną, dlatego pojawił się problem repertuaru muzycznego. Orkiestra wykonuje utwory wokально-instrumentalne. Obecnie orkiestra odeszła od utworów typowo instrumentalnych. Orkiestra gra na odpustach, świętach i uroczystościach kościelnych, komunii czy bierzmowaniu. Oprócz tego organizowany jest koncert *Ceacilianum*, którego w 2020 r. odbyła się XX edycja.

Informacje podane przez ks. Wilhelma Schiwonia 9 czerwca 2020 r.

Tradycje społeczno-duszpasterskie mieszkańców Opolszczyzny w wyniku ruchów migracyjnych ludności były różne, a czasami wręcz krańcowo odmienne. Stanowiły one pewien ewenement w skali całego kraju oraz specyficzny problem duszpasterski. W liturgii używany był nie tylko język polski, niemiecki, ale również czeski. Np. w parafii w Krzanowicach oprócz języka polskiego posługiwano się także językiem czeskim, a dokładniej: dialektem morawskim. Modlono się szczególnie w dialekcie podczas uroczystości pogrzebowych. Używane były również śpiewniki w języku czeskim. Niestety nie zachowały się one do dzisiejszego dnia. W latach 80. odmawiano także modlitwę różańcową (jedną dziesiątkę) w dialekcie morawskim. Odprawiano jedną mszę po morawsku, na której śpiewano pieśni w tym dialekcie. Niestety w miarę upływu lat, przy zmieniającej się mozaice parafian, tradycja ta zanikła ze względu na nieznajomość przez młode pokolenie parafian dialektu morawskiego.

Rozmowa z ks. Helmutem J. Sobeczką – twórcą Instytutu Teologiczno-Pastoralnego, filii KUL-u w Opolu, twórcą Studium Organistowskiego w Opolu, profesorem liturgiki Uniwersytetu Opolskiego.

1. Co może Ksiądz powiedzieć o rozwoju muzyki kościelnej w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II?

Staraliśmy się wprowadzać nowe zalecenia Soboru Watykańskiego II. W diecezji opolskiej została powołana Komisja ds. Liturgii i Muzyki Kościelnej. Odbывwały się spotkania w postaci konferencji rejonowych dla duchowieństwa, a także dla organistów. Stopniowo uczono ludzi śpiewów wprowadzanych do Mszału w języku polskim, takich jak *Ojcze nasz* czy aklamacje. Organiści mieli spotkania organizowane dwa razy w roku: w Adwencie i w Wielkim Poście w trzech rejonach: Opolu, Raciborzu i Zabrzu. Inną ważną kwestią była redakcja i nowe wydania modlitewnika-śpiewnika *Droga do nieba* oraz opracowanie Chorału do *Droga do nieba*. Co dziesięć lat miały miejsce gruntowne opracowania nowych wydań *Drogi do nieba*, które polegały głównie na ich aktualizowaniu. Równocześnie były wydawane kolejne tomy *Chorału opolskiego*. Staraliśmy się także odpowiednio dobierać śpiewy do liturgii Mszy św., które były drukowane w kalendarzu liturgicznym na każdą niedzielę i święta. Praktyka ta jest stosowana do dziś.

2. Co pod względem muzycznym wyróżnia diecezję opolską spośród innych diecezji w Polsce?

Trzeba sięgnąć tu do historycznego rozwoju. Dawniej kierownikiem szkoły był zawsze nauczyciel-organista. Uczył śpiewu w szkole, ale pilnował również śpiewu w kościele. To wpływało na poziom muzycznego uczestnictwa w Mszy św. W diecezji opolskiej nie było Mszy nieśpiewanych. Kapłan zawsze śpiewał wszystkie przewidziane teksty po łacinie: lekcję, Ewangelię, prefację, *Pater noster* czy inne części mszy. Jeżeli ksiądz nie śpiewał, to ludzie uważali to za lenistwo. Nie spotykało się tutaj mszy świętych recytowanych. Natomiast wierni śpiewali odpowiednio dobrane pieśni, zwłaszcza pieśni mszalne. Ułatwiał to modlitewnik-śpiewnik dwujęzyczny *Droga do nieba*, który otrzymywały zawsze dzieci pierwszokomunijne i każda para nowożeńców. Ten modlitewnik był stosowany powszechnie, mimo istnienia

innych książeczek. Do dzisiaj jest w wielu parafiach zwyczaj, że ludzie przynoszą te książeczki ze sobą do kościoła lub są wykładane w kościołach. Pod wpływem odnowy liturgicznej również Msze św. są nadal śpiewane. Czasami śpiewano również teksty łacińskie części stałych. W okresie powojennym starsi organiści zaczęli wymierać, dlatego postanowiono utworzyć Studium Organistowskie i kształcić nowych organistów.

3. Jakie było Księdza zaangażowanie muzyczne w diecezji opolskiej?

Polegało ono głównie na utworzeniu Studium Organistowskiego, a także na doborze odpowiednich wykładowców sam uczyłem przez kilkanaście lat liturgiki. Ponadto organizowałem regularne spotkania formacyjne organistów.

4. Co było powodem stworzenia pierwszego regulaminu dla organistów i w jaki sposób powstał?

Na spotkaniach organistowskich organiści dopominali się o regulamin. Chcieli zawierać umowy z proboszczami, które określały zakres obowiązków, a także regulował sprawy wynagrodzenia. Jednak wielu organistów nie miało odpowiedniego wykształcenia, a wynagrodzenie często było uzależnione od wykształcenia. Do dzisiaj w wielu parafiach stworzony regulamin nie jest przestrzegany. Często ludzie sami regulują ofiarę u organisty, co jest także wygodne dla wielu proboszczów.

5. Jaki wpływ na rozwój kultury muzycznej miały dni skupienia dla organistów? Jaka jest geneza ich powstania?

Dni skupienia dla organistów miały za zadanie podtrzymywać odpowiedni poziom moralny organistów. Były one połączone z nabożeństwem, okazją do spowiedzi, ale miały też charakter formacyjny w zakresie muzycznym. Spotkania prowadzili członkowie Komisji Liturgiczno-Muzycznej naszej diecezji oraz wykładowcy Wyższego Seminarium Duchownego. Spotkania formacyjne były bardzo potrzebne, bo nie było wtedy żadnych czasopism i innych materiałów przydatnych dla organistów i dyrygentów chórów kościelnych.

6. Czy po reformie Soboru Watykańskiego II znalazło się miejsce w Kościele opolskim dla funkcji kantora?

Kantorem był często i jest nadal organista, który prowadzi śpiewy, m.in. śpiewy responsoryjne w liturgii słowa. Kantor jako odrębna funkcja liturgiczna jest bardzo potrzebny i dzisiaj się ich kształci. Po Soborze Watykańskim II jest to nowa posługa liturgiczna, do której trzeba było najpierw przekonać księży, którzy często sami wykonywali tę funkcję podczas liturgii.

7. Jakie szczególne tradycje muzyki śląskiej wyróżniają ten region spośród innych diecezji polskich?

Trzeba pamiętać, że duży wpływ na Śląsk miała dawna przynależność do Austrii, a zwłaszcza rekatolizacja jezuitów. Oni nauczyli wielu śpiewów, które były wykonywane w języku polskim i niemieckim. Po ostatniej wojnie nasz region został ubogacony przez ludność napływową, która wniosła swoje tradycje i śpiewy, co zostało również wprowadzone w powojennej redakcji *Drogi do nieba*.

8. Czy chciałby Ksiądz jeszcze dodać jakieś spostrzeżenia odnośnie do formacji ludu Bożego poprzez muzykę?

Pewne spostrzeżenia podałem już w powyższych odpowiedziach. Zagadnienie jest ciekawe i wymaga odrębnego opracowania.

Rozmowa z ks. Joachimem Waloszkim – muzykologiem, wykładowcą chóralu gregoriańskiego na Uniwersytecie Opolskim oraz muzyki kościelnej w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu.

1. Co może Ksiądz powiedzieć o rozwoju muzyki kościelnej w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II?

Muzyka kościelna na Śląsku Opolskim odgrywała zawsze ważną rolę w życiu wiernych i w życiu Kościoła. To motywowało do pracy nad śpiewem liturgicznym wśród ludu Bożego. Nie do pomyślenia jest w diecezji opolskiej liturgia nieśpiewana. Lud oczekuje, że celebrans przewodniczy liturgii w formie śpiewanej. Zaważył na tym ruch cecyliński, który w znacznym stopniu przyczynił się do ożywienia muzyki liturgicznej również na Śląsku. Kiedy wprowadzano

zasady odnowy posoborowej liturgii, to mogliśmy liczyć na przychyłność wier-
nych, którzy chętnie angażują się w śpiew podczas w liturgii. Po Soborze
Watykańskim II staraliśmy się zaprezentować szeroką gamę śpiewów w li-
turgii. Dużą pomocą okazało się przygotowanie *Chorału opolskiego* i *Chorału*
Droga do nieba, a następnie przygotowanie modlitewnika-śpiewnika *Droga do*
nieba. Bardzo duży akcent położono na rozszerzenie repertuaru muzycznego,
uczenie nowych śpiewów. Ważna była także formacja schół, które działały przy
parafiach. Organizowano dni skupienia dla organistów i muzyków kościelnych
na Górze św. Anny. Zapisał się tu m.in. śp. ks. J. Kowolik. Ważna była również
działalność Studium Organistowskiego, które następnie przekształciło się
w Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej. Przez wiele lat przygotowano cały
sztab wykwalifikowanych organistów, którzy prowadzili m.in. schole.

2. Co pod względem muzycznym wyróżnia diecezję opolską spośród innych diecezji w Polsce?

Muzyka jest bardzo obecna w liturgii. Jest niewyobrażalna liturgia nie-
śpiewana, również w dni powszednie. Księża są przygotowujący do tego,
aby liturgia była śpiewana. Drugą cechą charakterystyczną jest repertuar,
który proponujemy w diecezji. Jest to związane z tradycją, gdzie mieszały
się kultury niemiecka, polska i morawska, co powodowało, że na tych tere-
nach istniał wspólny, wielojęzyczny repertuar pieśni. Zapożyczano repertuar
z języka niemieckiego. Wielokulturowość wpływała na repertuar śpiewów
uprawianych na Śląsku.

3. Jakie było Księdza zaangażowanie muzyczne w diecezji opolskiej?

Zostałem delegowany na studia z muzykologii na KUL z zamiarem,
abym w przyszłości odpowiadał za formację muzyków kościelnych w die-
cezji opolskiej, na pierwszym miejscu za formację alumnów w Wyższym
Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu. Uczyłem kleryków
śpiewu liturgicznego. Prowadziłem również chór seminaryjny cztero-gło-
sowy. Równoległe działały schole liturgiczne w języku polskim i łacińskim,
które uzupełniały podstawową formację muzyczną, co pozwoliło osiągnąć
zadowalający poziom muzyczny edukacji muzycznej kleryków w Seminarium,
co później procentowało w pracy parafialnej. Za tym poszły kolejne moje

zadania, czyli prace wydawnicze, które miały zadbać o formację muzyczno-liturgiczną w diecezji. Prowadziłem pracę nad *Chorałem opolskim*, od II tomu, również nad modlitewnikiem-śpiewnikiem z nutami *Droga do nieba*. Za tym poszła edycja *Chorału Droga do nieba*. Wydawaliśmy także zbiory śpiewów typycznych i liturgii godzin. Ukazał się także *Śpiewnik fatimski* na potrzeby nabożeństw, *Agenda liturgiczna* i inne.

4. Jakie było Księdza zaangażowanie w Studium Organistowskim, a obecnie w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej i co było powodem jego powstania?

Nie uczestniczyłem w początkach tworzenia Studium Organistowskiego. Przez kilka lat prowadziłem w nim zajęcia z organów, a także zajęcia związane z estetyką, teorią muzyki. Po objęciu funkcji rektora seminarium duchownego musiałem zrezygnować z pracy dydaktycznej w Studium. Później koncentrowałem się głównie na pracach wydawniczych, o których już wspominałem.

5. Jakie główne cele stawiała przed uczniami szkoła dla organistów?

Naszą ambicją było to, aby osiągnąć wysoki poziom kształcenia nie tylko w dziedzinie *stricte* muzycznej, ale również w zakresie teologii i liturgii. Dlatego też, obok przedmiotów ściśle muzycznych, proponowano zajęcia z prawodawstwa muzyki kościelnej, zajęcia z liturgiki, estetyki. Chodziło o to, aby wykształcić nie tylko organistę, ale także moderatora życia muzycznego w parafii, a przede wszystkim człowieka wiary, osobiście zaangażowanego w życie Kościoła. Uczestnikom Studium proponowano także dni skupienia i rekolekcje.

6. Jaka jest geneza powstania dni skupienia dla organistów? Jaki wpływ na rozwój kultury muzycznej miały te wydarzenia?

Ze względu na szeroką koncepcję wykształcenia muzyka kościelnego stawiano też nacisk na formację liturgiczną, ale także kładziono nacisk na formację duchową. Formacja muzyczna powinna iść w parze z formacją duchową.

7. Czy po reformie Soboru Watykańskiego II znalazło się miejsce w Kościele opolskim dla funkcji kantora?

Owszem, w wielu parafiach znalazło się miejsce dla kantora w wymiarze funkcji psalterzysty. Nadal jednak funkcję psalterzysty najczęściej podejmuje organista, który intonuje psalm responsoryjny i Alleluja. Studium proponowało i nadal proponuje formację psalterzystów. W niektórych parafiach, gdzie nie ma organisty, jest zwykle ktoś rozpoczynający i prowadzący śpiew wspólnoty. Na ogół nie są to jednak ludzie odpowiednio wykształceni w myśl zaleceń soborowych. Najczęściej w naszych parafiach śpiew wspólnoty intonuje i prowadzi organista. Choć trzeba zaznaczyć, że w Seminarium dbamy o to, aby obok organisty i psalterzysty wspólnocie posługiwał również kantor.

8. Jaki wpływ na rozwój muzyki kościelnej miały pomoce wydawnicze, np. *Psallite Domino Sapienter*?

Głównym atutem tego typu wydawnictw jest to, że pozwalają one rozszerzyć repertuar śpiewów wspólnoty. Co prawda, dużo propozycji repertuarowych można dziś znaleźć w Internecie, często nie są to jednak propozycje godne polecenia, spełniające wymogi liturgii. W naszych publikacjach liturgiczno-muzycznych staraliśmy się krytycznie podejść do proponowanego repertuaru, eliminując pozycje, które nie spełniają kryteriów śpiewu liturgicznego. Repertuar tradycyjnych pieśni rozszerzyliśmy w nowej *Drodze do nieba* o bogaty wybór śpiewów części stałych mszy, śpiewów naprzemiennych, psalmodycznych, litanijnych itp. Szczególnie bogatą ofertę repertuarową przedstawia obok *Drogi do nieba* śpiewnik *Psallite Domino sapienter*, prezentujący melodie typiczne do Mszy św. na różne okresy roku liturgicznego.

9. Jakie szczególne tradycje muzyki śląskiej wyróżniają ten region spośród innych diecezji polskich?

Myślę, że znawcą tego tematu jest prof. Remigiusz Pośpiech. Widać na pewno u nas ciągle dość duży udział wiernych w nabożeństwach, takich jak Gorzkie żale, nabożeństwa majowe, nabożeństwa różańcowe, choć w różnych rejonach diecezji przedstawia się to różnie. Tradycyjnym nabożeństwem niedzielnym i świątecznym pozostają na wielu wioskach, ale również w parafiach miejskich, nieszpory. Do tego dochodzą jeszcze nabożeństwa kolędowe,

pokutne. Warto podkreślić też repertuar śpiewów pielęgnowanych w naszych parafiach. Wiele pieśni, których używamy, nie jest znanych w innych częściach Polski. Korzeniami sięgają one rodzimego terenu, często zapożyczone są z kultury niemieckiej.

10. Czy chciałby Ksiądz jeszcze dodać jakieś spostrzeżenia odnośnie do formacji ludu Bożego poprzez muzykę?

Szczególną troską w diecezji opolskiej jest to, aby wierni posługiwali się modlitewnikiem-śpiewnikiem *Droga do nieba*. To nie tylko śpiewnik, ale również modlitewnik. W wielu parafiach życie się z tym modlitewnikiem jest bardzo powszechne. Niestety, coraz częściej w większych parafiach odchodzi się od tej tradycji. Miejsce śpiewników zajęły projektory i wyświetlacze. Uważam, że jest to pewna strata, zaprzepaszczenie szansy, jaką ten modlitewnik-śpiewnik zawsze odgrywał w osobistej i wspólnotowej formacji duchowej i liturgicznej wiernych Śląska Opolskiego. Dobrym zwyczajem w naszej diecezji jest np. zapatrywanie dzieci pierwszokomunijnych w *Drogę do nieba*, podobnie i nowożeńców. Ten zwyczaj niewątpliwie pomaga pielęgnować formę modlitwy muzycznej podczas liturgii. Wyróżnikiem naszej diecezji, jak sądzę, jest również szczególna troska o chóry, schole, orkiestry parafialne, co pozwala osiągnąć względnie wysoki poziom kultury muzycznej w naszych kościołach.

Rozmowa z ks. dr hab. Piotrem Tarlińskim, teologiem, muzykologiem i kulturoznawcą.

1. Co może Ksiądz powiedzieć o rozwoju muzyki kościelnej w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II?

Diecezja opolska po Soborze Watykańskim II znalazła się w uprzywilejowanej sytuacji. Ks. bp Franciszek Jop zajmował się wprowadzeniem reform soborowych w Polsce w zakresie liturgii oraz duszpasterstwa liturgicznego. Jego asystentem był ks. Helmut Jan Sobeczko, który opracowywał poszczególne kroki odnowy liturgii proponowane przez Sobór. W ramach przeprowadzonych inicjatyw dowartościowano dwa stoły w celebracjach Mszy św., czyli stół liturgii słowa oraz stół Eucharystii. Zwrócono uwagę na posługi w ramach celebracji eucharystycznych. Podkreślono znaczenie śpiewu i muzyki w liturgii,

precyzując, że są one integralną jej częścią. Dążono w ten sposób do przełamania powszechnego przeświadczenia, że śpiew i muzyka są elementami towarzyszącymi, dodanymi do ceremonii kościelnych. Akcentowano bardzo mocno, że muzyka, a zwłaszcza odpowiednio dobrane śpiewy są liturgią same w sobie. Miało to wpływ na rozumienie funkcji muzycznych w sprawowanych Eucharystiach czy też liturgii godzin. Dlatego wyróżniono posługę muzyka kościelnego, tj. osoby odpowiedzialnej za kształtowanie muzyki w parafii. Widziano w nim fachowca, który jest zaznajomiony i zaprzyjaźniony z liturgią, zna jej charakter i wymagania z niej płynące oraz repertuar śpiewów i muzyki instrumentalnej możliwy do wykorzystania.

Muzyk kościelny to także kompetentny instrumentalista (organista) oraz dyrygent zespołów śpiewających, a także pedagog, który jest w stanie przygotować śpiewaków do solowego wykonania psalmu responsoryjnego (psalterzystą) czy wezwań modlitwy wiernych (kantor). To ogólne spojrzenie domagało się działania w dwu kierunkach. Pierwszy obejmował kształcenie muzyków kościelnych oraz osób wypełniających muzyczne funkcje liturgiczne: organista, orkiestra, chór, schola, psalterzysta, kantor. Drugim kierunkiem było wydawanie pomocy muzycznych na użytek liturgii. Stąd też na początku lat 70. XX stulecia dążono z jednej strony do uruchomieniem diecezjalnego Studium Organistowskiego oraz z drugiej, do rozpoczęciem prac nad wydaniem *Chorału Opolskiego*, czyli opracowania akompaniamentu organowego do śpiewów i pieśni przeznaczonych na potrzeby liturgii.

Aby móc realizować te zadania w sposób profesjonalny, na studia specjalistyczne wysłani zostali księża: Joachim Waloszek oraz ja, a także zaangażowano specjalistów świeckich w osobach Remigiusza Pośpiecha, jego żony, Wiesławy, oraz Huberta Prochoty i Józefa Chudalli. Wszyscy wymienieni są absolwentami muzykologii kościelnej, którą ukończyli na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Ogromnym wsparciem dla rozwoju muzyki liturgicznej w diecezji opolskiej był Alfred Bączkowicz, organista w katedrze pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Opolu i wykładowca w Państwowej Szkole Muzycznej II stopnia również w Opolu. Ich działania koordynowane były w ramach Diecezjalnej Komisji ds. Muzyki Kościelnej. W ten sposób zdołano położyć solidny fundament pod kształtowanie liturgii z udziałem muzyki i śpiewu. Jednocześnie zinstytucjonalizowano działania indywidualne

na rzecz odnowy muzyki kościelnej, które prowadzili poszczególni duszpasterze i organiści, tacy jak: ks. Wenancjusz Kądziołka, ks. Jerzy Kowolik, ks. Bogdan Kicingier, Józef Siwy (Bytom, parafia NMP) czy Paweł Sewera (Zabrze, parafia św. Anny).

2. Co pod względem muzycznym wyróżnia diecezję opolską spośród innych diecezji w Polsce?

Dla mnie diecezja opolska jest diecezją liturgiczną, działającą i myślącą biblijnie i liturgicznie. Pod względem muzycznym jest to diecezja, która wypełnia myśl Kościoła. W bardzo wielu spośród jej parafii udało się w latach 70. i 80. wprowadzić funkcje muzyczne w całej niemal rozciągłości do celebracji liturgicznych. Posłużę się przykładem niewielkiej wspólnoty parafialnej pw. św. Joachima i Anny w Dziewkowicach, z której pochodzę. Organistą w 1972 r. został mój ojciec, Karol Tarlinski, który jednocześnie prowadził scholę dziewczęcą. Ówczesny proboszcz parafii i budowniczy nowego kościoła, ks. Ernst Nozinski, bardzo dbał o liturgię. Chociaż osobiście nie był muzycznie uzdolniony, wspierał rozwój muzyki i śpiewu we wspólnocie parafialnej. Dzięki scholi i regularnemu ćwiczeniu pieśni z wiernymi przed każdą Mszą św. w ciągu kilku lat opanowano znaczny repertuar śpiewów z modlitewnika *Droga do nieba*. Zdołano także wprowadzić do liturgii wiele nowych kompozycji, głównie psalmów z refrenem, opublikowanych w śpiewniku *Exsultate Deo*, który wydawany był przez Ruch Światło-Życie.

Te działania doprowadziły do wydania własnego, parafialnego, dodatku śpiewów do diecezjalnego modlitewnika *Droga do nieba*. Dokonałem kodyfikacji tego repertuaru oraz sporządzenia zapisu nutowego. Dodatek ukazał się w 1980 r., zawierając 99 nowych śpiewów. Tradycja muzyczna intensyfikowana staraniem ks. E. Nozinskiego przetrwała do dziś. Poszerzona została o profesjonalną orkiestrę dętą oraz chór wielogłosowy, który wyrósł z młodzieży prowadzonej przez mojego ojca. W liturgii niedzielnej posługują psalterzyści oraz okazynie kantorzy (śpiewają z chóru muzycznego), którzy przejmują prowadzenie śpiewu w liturgii pod nieobecność scholi.

W podobny sposób funkcjonowała służba muzyczna w wielu parafiach diecezji opolskiej, o czym szerzej pisze w swojej rozprawie doktorskiej ks. Grzegorz Pożniak, również absolwent KUL w Lublinie, a aktualnie profesor Uniwersytetu

Opolskiego w Katedrze Muzykologii oraz dyrektor Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu. Trzeba przyznać, że wysoki poziom kształcenia muzyków kościelnych w Opolu i Gliwicach (Diecezjalna Szkoła Organistowska II stopnia oraz Studium Muzyki Kościelnej) wywarły bardzo znaczący wpływ na poziom muzyki liturgicznej górnośląskich parafii. Absolwenci są solidnie przygotowani do posługi muzyka kościelnego i organisty. Dobrze dobierają śpiewy do celebracji liturgicznych. Ich akompaniament nie burzy ducha liturgii, a muzyka w ich wykonaniu ma charakter szlachetny. Prowadzą śpiewy, ćwiczą nowe melodie psalmów responsoryjnych czy pieśni z wiernymi. Dla zespołów instrumentalnych, głównie orkiestr dętych, starają się o opracowania muzyczne na wysokim poziomie instrumentacji.

Sądzę, że odpowiednie przygotowanie posług muzycznych do kształtowania liturgii eucharystycznej, a także niesporów, wykorzystanie obszernego repertuaru śpiewaczego, poszerzenie i podniesienie posługi organisty (instrumentalisty) do poziomu muzyka kościelnego, czyli animatora odpowiedzialnego za muzykę liturgiczną w parafii, za działalność zespołów śpiewających i instrumentalnych (głównie orkiestr dętych) oraz bardzo duże zaangażowanie wiernych w wykonywanie śpiewów zdecydowanie wyróżnia diecezje śląskie (opolska, gliwicka i katowicka) spośród innych diecezji w kraju.

3. Czy po reformie Soboru Watykańskiego II znalazło się miejsce w Kościele opolskim dla funkcji kantora?

Funkcja kantora polega na prowadzeniu śpiewu, gdy nie ma zespołu śpiewaczego, oraz na przedkładaniu prośb modlitwy wiernych, jeżeli są śpiewane. Jest to także animator muzyczny we wspólnocie parafialnej. Na Śląsku funkcja znana była niemal *od zawsze*. Osoby świeckie prowadzące śpiew Godzinek przed Mszą św., odmawiające różaniec przeplatany śpiewami, przewodzące modlitwom za zmarłych, które kiedyś odprawiano po domach, a aktualnie w kościołach (szczególnie na wioskach), osoby podtrzymujące śpiew podczas procesji i pielgrzymek, nazywane były śpiewakami (śląski: *śpiywółk*). Każda parafia miała i do dzisiaj ma takie osoby. W liturgii funkcja kantora jest rzadko wykorzystywana, ponieważ pełni ją *de facto* organista. On też przejmuję, zwłaszcza w tygodniu, funkcję psalterzysty. Podobnie podczas Triduum Paschalnego, gdy nie grają organy, funkcję kantora wypełnia schola,

chór albo organista. Patrząc liturgicznie, posługa kantora w naszych parafiach powszechnie się nie zadomowiła. Jest natomiast wyraźnie widoczna w modlitwach i nabożeństwach należących do pobożności ludu (ludowej).

4. Jakie było Księdza zaangażowanie muzyczne w diecezji opolskiej?

Uczyłem kleryków w seminarium w Nysie i w Opolu. Do moich obowiązków należało przygotowanie alumnów do wykonywania śpiewów liturgicznych w języku polskim, przez pewien czas także chorału gregoriańskiego, jak i śpiewów związanych ze sprawowaniem sakramentów (chrzest, bierzmowanie, zawarcie związku małżeńskiego) oraz liturgii pogrzebowej. Prowadziłem scholę polską oraz okresowo scholę gregoriańską, a przez dwa lata także chór kleryków w Nysie.

W Studium Muzyki Kościelnej prowadziłem zajęcia z prawodawstwa muzyczno-liturgicznego, z prowadzenia zespołów śpiewaczych, uczyłem gry na organach oraz śpiewów w języku polskim. Prowadziłem jednak głównie zajęcia w seminarium duchownym oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego. W drugim przypadku była to również praca na rzecz muzyki kościelnej, chociaż nie w pełni dla diecezji opolskiej, ponieważ w zajęciach uczestniczyli studenci z różnych stron Polski, a tylko niektóre osoby pochodziły z naszej diecezji. Do nauczanych przedmiotów należały: *Antropologia teologiczna kultury*, *Interpretacja misteriów Jezusa Chrystusa w europejskiej kulturze muzycznej*, *Wcielenie – Krzyż – Zmartwychwstanie*, *Muzyka kościelna – założenia i praktyka*, *Muzyka w katechezie*, *Słowo i dźwięk w procesie komunikowania prawd wiary*, *Podstawy emisji głosu czy Schola liturgiczna w języku polskim*. Było to zaangażowanie na poziomie edukacji teoretycznej i zajęć praktycznych. Przez kilka lat byłem zatrudniony na kierunku muzykologia, który funkcjonował w ramach Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Celem tego kształcenia było i jest przygotowanie absolwentów do pracy w szkole oraz w parafii, czyli nauczycieli muzyki dla szkół oraz muzyków kościelnych dla liturgii.

5. Jakie było Księdza zaangażowanie w Studium Organistowskim, a obecnie w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej?

Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej jest niewątpliwie ważnym, kolejnym krokiem w zakresie podniesienia poziomu przygotowania osób do pełnienia funkcji muzyka kościelnego w parafii. Nowa siedziba Instytutu, dobre wyposażenie w instrumenty, sprawna i kompetentna kadra pedagogiczna oraz

zaangażowanie wielu uczniów, są znakomitą fundamentem dla dalszego rozwoju muzyczno-liturgicznego w diecezji. Łączy się to także z licznymi inicjatywami tej placówki edukacyjnej, która proponuje warsztaty muzyczne z udziałem zaproszonych specjalistów z kraju i z zagranicy. Z tą nowo sprofilowaną instytucją nie miałem możliwości współpracy. Wiązało się to z pełnionymi przeze mnie obowiązkami dyrektora Diecezjalnego Radia PLUS (2002/2003–2008), duszpasterza mniejszości narodowych i etnicznych (od 2010 r.) oraz dyrektora Polsko-Niemieckiego Centrum Bibliotek, Mediów, Kultury i Badań Naukowych im. Josepha von Eichendorffa w Opolu od 2011 r.

6. Jakie główne cele stawiała przed uczniami szkoła dla organistów?

Te zadania były bardzo jasne. Chodziło o to, aby przygotować animatora do prowadzenia życia muzycznego w parafii. Muzyk kościelny miał dbać o poziom muzyczny w parafii. Miał nabyć umiejętności, by prowadzić scholę, chór, orkiestrę dętą, kształcić psalterzystów, kantorów i być instrumentalistą (organistą). Jego wykształcenie miało mieć charakter muzyczno-liturgiczny, a nie tylko czysto muzyczny, gdyż miejscem jego służby jest publiczny kult Kościoła.

7. Jaki wpływ na rozwój kultury muzycznej miały dni skupienia dla organistów? Jaka jest geneza ich powstania?

Dni skupienia mają w swoim założeniu cele formacyjne. Skupiamy się na konkretnych tematach, zadaniach, na ich wypełnianiu czy też na nabywaniu sprawności w określonym zakresie. W przypadku muzyków kościelnych cele były dwa: formacja duchowa oraz kształcenie warsztatowe. Z jednej strony chodziło o podbudowanie nabożności i umocnienie wiary. Chociaż może to dziwnie brzmieć, że muzyk kościelny (organista), który codziennie uczestniczy we Mszy św., potrzebuje duchowego wsparcia. Regeneracja duchowa jest ważna, aby muzyk kościelny nie popadł w rutynę, nie dał się ogarnąć obojętności, nie traktował udziału w Eucharystii jako grania podczas *imprezy*, lecz postrzegał swoje działanie jako służbę, jako współtworzenie liturgicznej przestrzeni modlitwy, zaufania Bogu, jedności z Chrystusem i społecznością wierzących. Z drugiej strony dni skupienia zwracają uwagę organistom na rozwijanie swoich umiejętności muzycznych oraz poszerzanie zasobu śpiewów i muzyki instrumentalnej, przydatnej do kształtowania celebracji

eucharystycznych oraz nabożeństw okresowych. Program dni skupienia składa się więc z konferencji teologicznych oraz prezentacji praktyczno-muzycznych. Pierwsze takie dni organizował ówczesny kierownik Studium Muzyki Kościelnej w Opolu prof. Remigiusz Pośpiech.

O ile podczas dni skupienia czas jest nieco ograniczony, o tyle w ramach rekolekcji dla muzyków kościelnych zarówno aspekt ascetyczny, jak i muzyczny mogą być dowolnie proporcjonowane oraz wydatnie poszerzone. Miałem sposobność organizowania trzydniowych rekolekcji dla organistów, które odbywały się w Nysie. Zapraszałem wtedy rekolekcjonistę oraz wprawnego muzyka, najczęściej organistę i dyrygenta w jednej osobie. Projektowaliśmy dzień wyjazdowy, w ramach którego docieraliśmy do innego kościoła, przeżywali tam Mszę św., słuchali konferencji ojca duchownego, poznawali organy i wysłuchiwali koncertu wykonywanego na tym instrumencie. Co roku byliśmy w innym miejscu: w Otmuchowie, Paczkowie, Grodkowie, a nawet w Jaworniku w Czechach, do którego z Nysy nie jest daleko. Muzycy kościelni, którzy codziennie pełnią swoją posługę w jednym miejscu, wdzięczni byli za tę różnorodność w układzie rekolekcji oraz możliwość modlitwy i skupienia w różnych miejscach. Podczas jednych rekolekcji gościliśmy scholę liturgiczną z Wrzosek pod dyрекcją Wiesławy Pośpiech. W ten sposób zwróciliśmy uwagę na funkcjonalność takiego zespołu śpiewaczego, stosunkowo łatwe zorganizowanie scholi oraz znaczące ożywienie liturgii poprzez jej udział.

8. Jaki wpływ na rozwój muzyki kościelnej miały pomoce wydawnicze, np. *Psallite Domino Sapienter*?

Wydawnictwa muzyczno-liturgiczne są bez wątpienia niezbędnikami w posłudze organisty. Dotyczy to zarówno tych, którzy są w stanie tworzyć harmonizację do śpiewów liturgicznych niejako na poczekaniu i transponować linię melodyczną wraz z akompaniamentem do różnych tonacji, jak i tych, którzy potrzebują konkretnego zapisu nutowego, aby go odtworzyć i w ten sposób poprawnie towarzyszyć śpiewom. Bardzo dużą rolę odegrał w tym zakresie *Chorał opolski* (1985–1993). Jego wydanie, obok Chorału opublikowanego w Katowicach przez R. Dwornika czy akompaniamentu do pieśni kościelnych przygotowanego przez Feliksa Rączkowskiego, rozpowszechnione zostało niemal w całej Polsce.

Wielkie znaczenie dla muzyki liturgicznej w diecezji opolskiej ma nowe opracowanie i wydanie modlitewnika i śpiewnika z nutami *Droga do nieba*. Publikacją tą uczczono w diecezji opolskiej i gliwickiej Rok Jubileuszowy 2000. Podobnie niezbędnym jest akompaniament organowy do śpiewów w nim zawartych. Trzy tomy nowego wydania chorału do modlitewnika *Droga do nieba* ukazały się w latach 2008–2009. Do tego podstawowego wydania dołącza się – wspomniany przez Księdza w pytaniu – zbiór *Psallite Domino sapienter* opracowany przez ks. Joachima Waloszka w 2004 r. Zawiera on typiczne melodie psalmów używanych w czasie sprawowania liturgii godzin i liturgii Mszy św. Do tej pory ukazały się cztery wydania tego praktycznego zbioru (2017 r.), do którego opublikowano również akompaniament organowy (2019 r.).

Ponadto, takie opracowania, jak: liturgia Wielkiego Tygodnia i Oktawy Wielkanocnej, czyli *Zwycięzca śmierci*, czy też modlitewnik i śpiewnik ku czci Matki Bożej Fatimskiej znalazły szerokie uznanie i zastosowanie.

Jeżeli pytamy o wpływ opracowań i wydawnictw na muzykę w liturgii, to w diecezji opolskiej i gliwickiej jest on bez wątpienia bardzo duży. To, że te wydawnictwa powstały, jest owocem kształcenia kadry muzycznej i muzykologicznej. Należy mieć nadzieję, że uniwersytecka muzykologia w Opolu oraz Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej będą tę niepowtarzalną tradycję edycyjną kontynuować i rozwijać.

9. Jakie szczególne tradycje muzyki śląskiej wyróżniają ten region spośród innych diecezji polskich?

Mówiąc o tradycjach muzyki śląskiej, w sposób szczególny odsyłam do mojej książki, która właśnie się ukazała. Mam na myśli publikację: *Muzyka kościelna na Górnym Śląsku w kontekście cecylianismu i przemian społecznych (1868–1918)*. Liczy sobie 648 stron i w trzecim rozdziale ukazuje śląskie zbiory muzykaliów, które pochodzą z terenu zachodniej części Górnego Śląska, czyli ziem przynależnych po plebiscycie i powstaniach do państwa pruskiego. Za czasów pruskich, które trwały na Śląsku (ogólnie mówiąc) od 1742 do 1945 r., na rozwój życia religijnego bardzo duży wpływ wywarło szkolnictwo wyznaniowe katolickie i ewangelickie. Konfesyjne ośrodki kształcenia pedagogów, jakimi były seminaria nauczycielskie działające do połowy lat 20. XX wieku, uczyły także muzyki i śpiewu, przygotowując swoich absolwentów do pracy

w szkołach i kościołach. Większość nauczycieli była więc także organistami i dyrygentami. To przekładało się na muzyczne kształtowanie liturgii eucharystycznej, nieszporów i nabożeństw okolicznościowych. Trudno w wywiadzie mówić o szczegółach, ale podkreślić warto, że pozostałe ziemie tworzące współczesną Rzeczpospolitą nie miały takich warunków rozwoju muzyczno-liturgicznego, jak Górny Śląsk. Być może jest to taki fundament dziejowy, że mimo zmieniających się pokoleń, umiłowanie śpiewu i muzyki w liturgii trwa w genomie kulturowym nadodrzańskiej ziemi.

10. Jak w diecezji opolskiej wygląda duszpasterstwo niemieckojęzyczne?

Spośród mniejszości narodowych i etnicznych najwięcej jest Niemców mieszkających na terenie Rzeczypospolitej. Żyją oni głównie na Górnym Śląsku. O sytuacji ludnościowej i wyznaniowej na ziemi śląskiej na wschód od Odry piszę również we wspomnianej rozprawie habilitacyjnej. W tym miejscu chciałbym zaznaczyć, że współczesne duszpasterstwo Mniejszości Niemieckiej na terenie diecezji opolskiej rozpoczęło się w 1989 r. – po przełomie politycznym w Polsce i po upadku Muru Berlińskiego. W tymże roku prof. Joachim Piegsa MSF wydał w Augsburgu dwujęzyczny, niemiecko-polski modlitewnik *Weg zum Himmel/Droga do nieba*. Zawierał on na 178 stronach podstawowe modlitwy, teksty Mszy św., nabożeństw oraz 110 pieśni, z których wiele opatrzonych było tekstami polskimi i niemieckimi do tej samej melodii. Jego nakład w wysokości 250 000 egzemplarzy sfinansowała Konferencja Episkopatu Niemiec. W kolejnym roku, gdy zarejestrowano w sądzie w Opolu Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim i zaczęły powstawać Koła Przyjaźni Niemieckiej (*Deutsche Freundschaftskreise* – w skrócie: DFK), zintensyfikowano odprawianie Mszy św. co niedzielę w 192 kościołach parafialnych diecezji opolskiej. Było to nawiązanie do praktyki duszpasterskiej w byłej, przedwojennej diecezji wrocławskiej, w której pastoralną troską objęci byli Czesi (Morawianie), Niemcy i Polacy. Stąd też w seminarium duchownym we Wrocławiu alumnów kształconych głównie w języku niemieckim przygotowywano także do posługiwania wiernym, których mową rodzinną był język polski. Nauka języka polskiego trwała dwa lata. Mimo iż liturgia eucharystyczna sprawowana była w języku łacińskim, na Śląsku kazania głoszone oraz śpiewy wykonywano w języku niemieckim i polskim. Stąd wytworzyła się

tradycja religijnych śpiewów ludowych (śpiewów ludu) w obydwu językach, odzwierciedlona w wydawanych, osobnych modlitewnikach i śpiewnikach niemieckich i polskich. Po wspomnianym przełomie scalono obie tradycje w jednej, opracowanej na nowo książeczce dwujęzycznej do nabożeństwa *Weg zum Himmel – Droga do nieba*. Modlitewnik ten i śpiewnik ukazał się na Wielkanoc w 1997 r. Część modlitewną opracował ks. Wolfgang Globisch i ks. Joachim Waloszek, a część śpiewnikową opracowałem wspólnie z o. Joachimem Piegsą MSF. Zbiór śpiewów i pieśni zredagowany został w Moguncji nad Renem podczas moich studiów doktoranckich na Uniwersytecie Jana Gutenberga. Tam też w klasztorze Zgromadzenia Misjonarzy św. Rodziny mieszkał J. Piegsa, stąd konsultacje w zakresie repertuaru były ułatwione. Czwarte wydanie tego opracowania ukazało się w 2011 r.

Istotnym wydarzeniem duszpasterskim dla Mniejszości Niemieckiej są pielgrzymki, z których najważniejsze są dwie: na Górę św. Anny (pierwszy niedziela czerwca) oraz do sanktuarium Maria Hilf w Złatych Horach w Czechach (trzecia sobota września). Z tej okazji wydawane są zeszyty pielgrzymkowe zawierające modlitwy i śpiewy podczas pielgrzymek. Zamieszczane tam są również nowe śpiewy liturgiczne w języku niemieckim, których nie ma w opracowaniu *Weg zum Himmel – Droga do nieba*. W ten sposób Duszpasterstwo Mniejszości Narodowych i Etnicznych pragnie ożywić liturgię parafialną, do której powinny trafiać nowe teksty i melodie. Zeszyt pielgrzymkowy liczy 32 strony. *Pielgrzymka narodów* w Czechach odbywa się w trzech językach: czeskim, niemieckim i polskim. Opracowanie muzyczno-liturgiczne zamieszczone jest na ponad 60 stronach. Pielgrzymka trwa dłużej, a teksty są trójjęzyczne.

11. Jak powstał chorał niemiecki?

Akompaniament do śpiewów zawartych w *Weg zum Himmel – Droga do nieba* ukazał się 2002 r. jako *Orgelbuch / Chorał*. Jego redaktorami i wydawcami są: ks. Wolfgang Globisch, Hubert Prochota oraz ja. Na tradycję wydawania akompaniamentów organowych do śpiewów liturgicznych w języku niemieckim i polskim wskazuje wstęp do *Orgelbuch / Chorał*. Tam też zawarte są zasady opracowania aktualnego wydania z 2002 r.

12. *Jakie zbiory muzyczne czy też pomoce wydawnicze dla muzycznego duszpasterstwa posiada biblioteka Caritas?*

W Polsko-Niemieckiej Bibliotece im. Josepha von Eichendorffa w Opolu zdołano zgromadzić zbiory muzyczne pochodzące z kilku parafii na Śląsku. Są to np. muzykalia katedry Świętego Krzyża w Opolu, franciszkanów z Kłodzka, zbiory z parafii Leśnica pod Górą św. Anny, materiały nutowe zebrane przez ks. Jerzego Kowolika. Ponadto zgromadzono dokumentację fotograficzną muzykaliów z 9 parafii diecezji opolskiej i gliwickiej, które pozostawiono na miejscu, ponieważ są dobrze zabezpieczone. Należą tu: Bytom (parafia NMP), Głubczyce, Głuchołazy, Głogówek, Olesno, Otmuchów, Paczków, Pyskowice i Racibórz (św. Mikołaja). Muzykalia te będą sukcesywnie opracowywane z zamiarem wydania katalogu zbiorów muzycznych każdej z tych parafii. Ze zgromadzonego materiału nutowego korzystają na razie studenci i pracownicy naukowi środowiska opolskiej i wrocławskiej muzykologii. Spodziewamy się, że w przyszłości być może uda nam się opublikować zbiory śpiewów liturgicznych w opracowaniu na chór z organami, które powstały w drugiej połowie XIX i pierwszej połowie XX w., aby służyły liturgii w naszych czasach.

Duszpasterstwo publikuje także niewielki informator religijno-kulturalny o tytule *Die Heimatkirche. Wiara i kultura na Śląsku* ukazujący się raz na kwartał. W nim zamieszczane są okazyjnie informacje o modlitewnikach, śpiewnikach i pieśniach religijnych w języku niemieckim.

13. *Czy chciałby Ksiądz jeszcze dodać jakieś spostrzeżenia odnośnie do formacji ludu Bożego poprzez muzykę?*

W oparciu o moje spostrzeżenia, a sądzę, że nie tylko osobiście tak to widzę, lecz muzycy kościelni i badacze muzyki często to potwierdzają: katastrofalne w skutkach dla kultury muzycznej i rozwoju osobowościowego dzieci i młodzieży było i jest usunięcie zajęć muzycznych ze szkoły. Muzyka w jej szerokim oddziaływaniu wpływa na rozwój wrażliwości emocjonalnej i estetycznej, na wewnętrzne zdyscyplinowanie, na wzmocnienie więzi społecznych, na kształtowanie postaw szacunku i odpowiedzialności, a także na wrażliwość religijną. Muzyka otwiera na transcendencję, na rzeczywistość nadprzyrodzoną, dlatego łatwiej jest człowiekowi umuzykalnionemu wierzyć w Boga i Bogu. Oparcie życia na samym tylko intelekcie jest poważnym

zacieśnieniem. Mówiąc obiegowo: emocjonalność i myślenie, serce i głowa, muszą się uzupełniać. Ta komplementarność kreuje ludzkie osobowości, które pozytywnie oddziałują na życie społeczne i bieg dziejów. Tylko integralna osoba ludzka jest w stanie wejść w głęboką relację z Bogiem i drugim człowiekiem. Do tego przyczynia się muzyka i wrażliwość na piękno, w tym piękno artystyczne. Bez sztuki życie ludzkie jest mocno ograniczone.

Rozmowa z p. Józefem Chudallą, dyrygentem, organistą i pedagogiem.

1. Co może Pan powiedzieć o rozwoju muzyki kościelnej w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II?

Kiedy zakończył się Sobór Watykański II, rozpocząłem naukę w szkole podstawowej, dlatego trudno jest mi sformułować taką odpowiedź, aby pokażała, czy i jak od tego czasu muzyka kościelna rozwijała się w naszej diecezji (przypomnę, że jedna z definicji rozwoju określa go jako proces przechodzenia do stanów lub form bardziej złożonych lub pod pewnym względem doskonalszych). Ponieważ w dalszej części wywiadu przywołuję wiele elementów ukazujących ów proces rozwojowy, dlatego teraz tylko ogólnie. Sobór w muzycznej części konstytucji liturgicznej, świadom niedostatków, braków, niejednoznaczności etc., wiele razy posługuje się słowami: *należy, trzeba, zaleca się*, ale też: *można*. Patrząc z perspektywy minionych kilkudziesięciu lat (chronologicznie najpierw posiłkując się zapisami historycznymi, kronikarskimi, potem już z autopsji) mogę skonstatować, że na pewno odpowiedzieliśmy i w sposób twórczy wypełniliśmy, oczywiście zawsze na tyle, na ile nas było stać, postulaty, zalecenia, zawarte w konstytucji soborowej i posoborowych dokumentach Kościoła powszechnego i partykularnego, naszego, dotyczące muzyki kościelnej i jej miejsca w życiu religijnym. Nie wiem, czy to wszystko, o czym będzie poniżej, udałooby się zrealizować, gdyby nie pełne poparcie, jakie mieliśmy ze strony rządców diecezji, poczynawszy od ks. bp. F. Jopa, i obdarzenie nas zaufaniem. Było to wszystko jednym wielkim odkrywaniem i odczytywaniem znaków czasu.

2. Co pod względem muzycznym wyróżnia diecezję opolską spośród innych diecezji w Polsce?

Odpowiedź na tak postawione pytanie implikuje znajomość właśnie tych innych polskich diecezji. Miałem to szczęście (tak!), że na kilka lat przeniósłem się do diecezji lubelskiej, aby studiować na KUL-u. Ponieważ wcześniej nie znałem realiów muzycznych w innych diecezjach, zaskoczyła mnie najpierw powszechność Mszy św., w trakcie których celebrans wszystkie swoje kwestie recytował. Ja byłem przyzwyczajony do tego, że każda Msza była śpiewana – zarówno przez wiernych, jak i kapłana. Czy *śpiewana* Msza św. jest w dalszym ciągu wyróżnikiem naszej diecezji (szerzej – metropolii górnośląskiej)? Chyba nie, ponieważ z moich obserwacji (także rozmów) wynika, że w naszym kraju coraz bardziej wzrasta świadomość ważności muzyki w celebracjach. Jest to przede wszystkim zasługa nowego pokolenia duszpasterzy. Natomiast mnogość pomocy muzyczno-liturgicznych – dla organistów, dyrygentów chórów, prowadzących schole, kapelmistrzów, psalterzystów – jeszcze długo będzie wyróżniać nas na muzycznej mapie Polski. Nie mniej istotna jest także potrzeba chwili połączona z pastoralną refleksją. Kiedy w latach 90 stwierdzono, że formuła naszej *Drogi do nieba* jakby się wyczerpała (dodruki nie zmieniały treści), postanowiono dokonać gruntownej rewizji treści, aby w nowe tysiąclecie wejść z przepracowaną, odnowioną książeczką – skorzystano z nowych tekstów modlitewnych, nowych kompozycji powstałych także w innych diecezjach. Przygotowano również *Drogę do nieba* z nutami. Kiedy w 1989 r. przywrócono (tak!) duszpasterstwo w języku niemieckim, poproszono członków Międzydiecezjalnej Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego i Muzyki Kościelnej, aby przygotowali zarówno dwujęzyczną wersję *Drogi do nieba*, jak i materiały pomocnicze dla organistów. Zostało to wydane. Jesteśmy postrzegani jako *rozśpiewany Górny Śląsk*, który wyróżnia nas spośród innych diecezji (niektórzy twierdzą jednak, że jest to już pewien mit) również wielką liczebnością chórów kościelnych i orkiestr dętych. Na pewno wyróżniamy się podejściem do instrumentarium organowego, co jest zasługą przede wszystkim ks. G. Poźniaka, którego determinacja pozwoliła w ostatnich kilkunastu latach przywrócić piękno brzmieniowe (większy lub mniejszy remont) prawie 200 instrumentom, a wybudowano 8. Jak stwierdził W. Różak, *śląskie instrumentarium organowe jest najbogatsze w Polsce zarówno pod względem*

zachowanych zabytków, jak też pod względem ich wielkiej wartości. Stoją one bowiem na najwyższym poziomie zachodnioeuropejskiego budownictwa organowego. To wszystko zobowiązuje!

3. Jakie było Pana zaangażowanie muzyczne w diecezji opolskiej?

Nie traktuję mojego muzycznego zaangażowania w diecezji opolskiej jako już zamkniętego rozdziału, dlatego obok czasu przeszłego będę też używał teraźniejszego. I jeszcze jedna uwaga. To nie jest kreacja własnego *image'u*. Kiedy powiedziałem myśl o studiowaniu muzykologii kościelnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, ks. bp Antoni Adamiuk, ówczesny wikariusz generalny, skierował do dziekana Wydziału Teologii KUL pismo polecające mnie na studia, w którym było też stwierdzenie, że po powrocie do diecezji zostanę zaangażowany do pracy na polu muzyki kościelnej. Moja osoba była już znana, przynajmniej w Opolu, ponieważ od lipca 1973 r. najpierw samodzielnie, a od grudnia razem z Alfredem Bączkowiczem byliśmy organistami w parafii katedralnej (nb. jestem nim do dzisiaj). W 1974 r. rozpocząłem trzyletnią naukę w opolskim Studium Organistowskim, które w tym właśnie roku otworzyło swoje podwoje, równocześnie z jego ukończeniem rozpocząłem studia na KUL-u. Od 1983 r., czyli od powrotu do Opola, jestem zaangażowany w różne działania na polu muzyki kościelnej. Zostałem wykładowcą (jestem nim do dzisiaj) w Studium, teraz DIMK-u (przedmioty teoretyczne, organy, fortepian), w ramach spotkań dla organistów, również posługujących w czasie Eucharystii w języku niemieckim, prowadziłem z nimi zajęcia praktyczne z muzyki liturgicznej, od 1984 r. w ramach diecezjalnych pielgrzymek chórów na Górę św. Anny, które zainicjował ks. Jerzy Kowolik, dyryguję połączonymi chórami podczas uroczystej Mszy św. w bazylice św. Anny, z ramienia Kurii Biskupiej przez wiele lat byłem członkiem zespołu, który ogłaszał przetargi na remont organów, a później komisyjnie je odbierał. Bardzo nobilitujące, z zarazem inspirujące było współtworzenie nowego wydania *Drogi do nieba* (część śpiewnikowa) oraz organicznie związanego z nim *Chorału opolskiego* (1985–1993 i 2008–2009) – jako współautor harmonizacji; również zostałem zaangażowany do wydania towarzyszenia organowego do modlitewnika i śpiewnika *Fatimskiej Pani* (2012). To są najważniejsze pola mojego muzycznego zaangażowania w diecezji.

4. Jakie było Pana zaangażowanie w Studium Organistowskim, a obecnie w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej i co było powodem jego powstania?

Na pierwszą część pytania poniekąd odpowiedziałem już wyżej, dlatego skupię się na powodach powstania szkoły kształcącej przyszłych organistów. Powojenna rzeczywistość na terenie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego generowała tak wiele problemów, że sprawa kształcenia (metodycznego) przyszłych organistów nie stanowiła priorytetu, aczkolwiek na pewno zdawano sobie sprawę, że prędzej czy później trzeba będzie rozwiązać z jednej strony sprawę braku organistów, a z drugiej – powołania instytucji edukacyjnej. Na początku lat 50. sporadycznie doksztalcano już pracujących w ramach rejonowych dni skupienia. W wyniku posoborowej reformy liturgicznej powstała Diecezjalna Komisja Liturgiczna, której zlecono opracowanie planu kształcenia. Jednak nie można było wtedy włączyć takiej szkoły w ramy kościelnej placówki edukacyjnej, dlatego – aby zaradzić potrzebom – co zdolniejsi muzycznie księża sami zaczęli uczyć i przygotowywać młodych ludzi do posługi organistowskiej. Dopiero w 1974 r. erygowano *Studium Organistowskie – Ośrodek Kształcenia Organistów*, które w 1975 r. uzyskało ramy formalno-prawne. Taki był początek.

5. Jakie główne cele stawiała przed uczniami szkoła dla organistów?

Nie znam konkretnych założeń, które legły u podstaw erygowania naszej placówki w 1974 r., ponieważ wtedy rozpocząłem naukę w niej. Teraz mogę się jedynie odwołać do wyobraźni, która podpowiada mi, że przed inicjatywami stanęły pytania: Kogo będziemy kształcić? Czego będziemy nauczać? Odpowiedź na trzecie pytanie, nie mniej ważne, które mogło brzmieć: Dla kogo będziemy kształcić naszych uczniów? przy konfesyjnie zorientowanej placówce edukacyjnej wydaje się być oczywiście jednoznaczna. Każda szkoła, z definicji, jest instytucją, w której się naucza, przede wszystkim ludzi młodych. Pamiętam, że w pierwszych latach istnienia szkoły przyjmowano do niej po ukończeniu VIII klasy, aczkolwiek nie brakowało słuchaczy, którzy byli już w średnim wieku (czynni organiści, również siostry zakonne), a więc przedział wiekowy był szerszy niż w państwowych szkołach muzycznych. To zostało do dzisiaj. Nie ulega wątpliwości, że w trakcie kilkuletniej nauki uczniowie

powinni zdobyć wystarczające wiadomości z przedmiotów ogólnomuzycznych, aby móc je przetransferować do przedmiotów związanych już z konkretną dziedziną, czyli muzyką kościelną. Owa *kościelność* jawi się jako niezwykle ważny faktor, który powinien łączyć naukę z formacją (zdarzało się, że dla niektórych młodych ludzi to drugie było absolutnym *novum*).

6. Jaki wpływ na rozwój kultury muzycznej miały dni skupienia dla organistów? Jaka jest geneza ich powstania?

Trudno mi jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie o wpływ dni skupienia dla organistów na rozwój kultury muzycznej. Już wcześniej wspomniałem, że na początku lat 50. ubiegłego stulecia w poszczególnych rejonach dni skupienia dla organistów połączone były z doksztalcaniem już pracujących. Łączono w ten sposób refleksję o swoim życiu duchowym i sposobach na pogłębienie wiary (formacja) z próbą odpowiedzi na aktualne problemy związane z funkcjonowaniem muzyki w przestrzeni liturgicznej (np. formy kształcenia organistów, również zespołów śpiewających i ich dyrygentów, rola orkiestry dętej). Próbowano również wyjść naprzeciw postulatam zgłaszanym przez środowisko muzyków kościelnych, dotyczącymi m.in. braku uregulowań w kwestii czasu pracy i wysokości wynagrodzenia. Z czasem jednak te dni skupienia przybrały formę czysto formacyjną: najpierw konferencja, potem wystawienie Najświętszego Sakramentu, przygotowanie do spowiedzi, podczas adoracji możliwość skorzystania z niej, błogosławieństwo i wieńcząca całość Msza św. z homilią. Nieodłącznym punktem było oczywiście spotkanie towarzyskie. I tak powinno pozostać. A można też zapytać, jaki wpływ miały (czy w ogóle miały) dni skupienia na nasz, muzyków kościelnych, rozwój duchowy?

7. Czy po reformie Soboru Watykańskiego II znalazło się miejsce w Kościele opolskim dla funkcji kantora?

O ile mi wiadomo dokumenty *Vaticanum II* nie przywołują funkcji kantora, dopiero posoborowe prawodawstwo *odkrywa ją na nowo*. Wystarczy przywołać m.in.: trzy instrukcje – *Inter Oecumenici*, *Musicam sacram* oraz, ostatnio, *Instrukcję Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*, ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego, postanowienia II Polskiego Synodu Plenarnego. Skoro ta funkcja jest ważna w całej plejadzie posług spełnianych

w szeroko pojętej liturgii, to wydawać by się mogło, że znajdzie to przełożenie na życie liturgiczne w naszych parafiach. Tymczasem kantor nie został *zaproszony* do współkształtowania parafialnej liturgii w naszej diecezji. Nie wiem z czego to wynika. Przecież nie musi być tak wszechstronnie wykształcony muzycznie jak np. organista, a szczególnie dyrygent. Przede wszystkim powinien posiadać określone (wysokie) walory głosowe. Znam pojedyncze przypadki, kiedy kantor miał swoje *pięć minut*, kiedy spełniał swoją funkcję, ponieważ organy były akurat w remoncie i ktoś musiał prowadzić śpiew wiernych podczas niedzielnej Eucharystii. Może jednym ze sposobów reaktywacji posługi kantora jest bardzo dobrze przygotowany od strony merytorycznej kurs – na wzór tego, który przeznaczony jest dla przyszłych psalterzystów. Ale musi też być chęć ze strony duszpasterzy posiadania u siebie kogoś takiego, jak kantor. Na marginesie: taki początkowy, w ramach diecezji, parafialny ekskluzywizm może stać się zachętą do poszerzenia posług liturgicznych. Chciałbym dożyć czasów i usłyszeć zarówno od uczestniczących w liturgii wiernych, jak i duszpasterzy: *Jak to dobrze, że mamy u nas również kantora.*

8. Jaki wpływ na rozwój muzyki kościelnej miały pomoce wydawnicze np. *Psallite Domino Sapienter*?

Najpierw uwaga ogólna. To, co teraz nazywamy pomocami wydawniczymi, wypełniało niejedną szafę na chórach muzycznych już przed stu, dwustu laty. Ponieważ kiedyś zajmowałem się naukowo towarzyszeniami organowymi (tzw. chorałami) do pieśni kościelnych wydawanymi na Śląsku od połowy XIX w. do lat 40. XX w. (oczywiście nie wszystkimi!), a równolegle bardzo dużo czasu poświęciłem na opracowania harmoniczne przede wszystkim do pieśni z *Drogi do nieba*, to na początku niekiedy pojawiało się pytanie o celowość wydawania takich pomocy. Ale wystarczyło np. przeczytać wstęp do takiego zbioru, aby sobie odpowiedzieć na tak postawione pytanie. A było tam napisane np., że autor zbioru (pomocy) pragnie ocalić od zapomnienia śpiewy, które wydają się już być zapomniane (przynajmniej dla niego), a są wartościowe, i przedkłada je organistom do wykorzystania (czyli poszerzenia repertuaru). I tak można przywoływać kolejne pomoce – dla chórów kościelnych, orkiestr, a przede wszystkim dla wiernych w postaci śpiewników. *Boom* wydawniczy rozpoczął się tak naprawdę od połowy XIX w. – wraz

z propagowaniem idei cecylianizmu. Bardzo wiele druków przetrwało do naszych czasów. To powoduje, że z jednej strony widzimy siebie jako spadkobierców tej wielkiej tradycji, a z drugiej z czego osobiście się bardzo cieszę – jesteśmy jej kontynuatorami, zajęliśmy miejsce w sztafecie pokoleń. Skoro dane jest niektórym posiadać określony(-e) talent(-y), trzeba go (je) wykorzystać. Ten zupełnie skrótowy przegląd pragnie unaocznic, że każda na wysokim poziomie merytorycznym wydana pomoc (nie bez znaczenia jest też sprawa edytorska) przyczynia się do rozwoju muzyki kościelnej – również przywołany w pytaniu zbiór *Psallite Domino sapienter*, który jest wyjątkowy na polskim rynku pomocy dla muzyków kościelnych.

9. Czy chciałby Pan jeszcze dodać jakieś spostrzeżenia odnośnie do formacji ludu Bożego poprzez muzykę?

Formacja ludu Bożego przez muzykę jest delikatnym, wg mnie, problemem. Skoro jestem w parafii odpowiedzialny za *muzykę*, to wynikają z tego określone implikacje. Najpierw trzeba postawić sobie kilka pytań (było ich już wiele w tym wywiadzie) i próbować znaleźć odpowiedzi. Najpierw: Czy naprawdę zależy mi, aby słuchający mnie maksymalnie przeżyli daną liturgię jako czas jeszcze większego umocnienia w wierze? Albo brak jest takiej *filozofii*, czyli przychodzę do pracy i robię tylko tzw. *swoje* (może i poprawnie, ale bez wewnętrznego przekonania). My, muzycy kościelni, powinniśmy służyć! Proszę mi wierzyć, ale nasi wierni, niemający przecież wykształcenia muzycznego, potrafią niekiedy bezbłędnie wyczuć autentyzm i to, że temu człowiekowi tam na chórze się chce; w tym, co robi, widać (słysząc), że jemu zależy na nich (niejednemu duszpasterzowi może przydać się taka refleksja – jest przecież głównym formatorem ludu powierzonego jego pieczy). Skoro odpowiedziałem twierdząco na powyższe pytanie, rodzi się kolejne: Co konkretnie czynię, aby wierni, mówiąc skrótowo, byli prawidłowo uformowani muzycznie? Jest to olbrzymie pole do zagospodarowania, ale wystarczy parę konkretów. Jako organista powinienem dobierać takie śpiewy, które w jakiś sposób korelują np. z czytaniem, homilią; jako dyrygent (kapelmistrz) nie widzę innej *filozofii* występu, jak przy dobieraniu repertuaru pieśniowego. Zastanawiam się również, czy aby nie za często powtarzam pewne śpiewy, utwory. Czy umiem przy doborze repertuaru niekiedy porozmawiać, podyskutować o tym z moim

księdzem? Czy potrafię porozmawiać z nim o organizacji wartościowego koncertu, po to, aby uczestnicy usłyszeli, jaka muzyka służy chwale Bożej, a poniekąd także ich uświęceniu? Nie wspomniałem jeszcze o jednej, poniekąd bardzo ważnej, cesze muzyka kościelnego: musi posiadać autorytet w środowisku, w którym pracuje, czyli posiadać argumenty *pro* i *contra*. Wobec zalewu pseudoreligijnych *produkcji* szczególnie w Internecie, które mienią się być jakby dopuszczonymi np. do Mszy św. ślubnej, czy nawet o wydźwięku patriotycznym, moje *to się nie nadaje do wykonywania podczas tej Mszy, ponieważ...*, powodujące na początku niemałe zamieszanie, po chwili trafia do przekonania. Podobny problem pojawia się w materii koncertów. Powinniśmy niekiedy bić się w piersi, że dopuściliśmy do tego, że w świątyni zabrzmiała muzyka niemająca nic wspólnego z *sacrum*. Czy na tym polega formacja ludu Bożego przez muzykę?

Jeszcze jedno, taka końcowa refleksja. Jakby przeciwieństwem aktywności (o tym jest cały wywiad) jest bierność. Ktoś kiedyś napisał, że jedną z jej form jest zaniedbanie – a jest to nic innego jak dobro, które nie zostało podjęte. Myśmy je podjęli, oczywiście na miarę naszych zdolności i możliwości.

Rozmowa z p. Remigiuszem Pośpiechem, muzykologiem, kierownikiem Studium Muzyki Kościelnej w Opolu w latach 1985–2006, prof. muzykologii Uniwersytetu Opolskiego (1994–2018) i Uniwersytetu Wrocławskiego (od 2005).

1. Co może Pan powiedzieć o rozwoju muzyki kościelnej w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II?

Do diecezji opolskiej sprowadziłem się we wrześniu 1985 r., więc od tego roku posiadam wiedzę na temat rozwoju kultury muzycznej. Do tego czasu zostały wprowadzone zalecenia soborowe, głównie za sprawą bpa F. Jopa i ks. H. J. Sobeczki, które były przemyślane i wprowadzane stopniowo. Zostały opracowane i wydane cenne pomoce, jak *Agenda liturgiczna* czy *Zwycięzca śmierci*. Pojawiła się także zreformowana *Droga do nieba*, która wprowadzała nowe pieśni kościelne do liturgii. Moim głównym zadaniem było kierowanie Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, które kształciło przyszłych organistów i muzyków kościelnych. Wyrazem naszej troski o organistów było powołanie

biuletynu dla organistów *Muzyka w Liturgii*, którego ukazało się piętnaście numerów, a następnie został on przekształcony w wydawany na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego półrocznik *Liturgia Sacra*. Włączyłem się również w organizację adwentowych i wielkopostnych dni skupienia dla organistów, które były prowadzone w pięciu rejonach diecezji opolskiej, a także dorocznych rekolekcji dla muzyków kościelnych.

2. Co pod względem muzycznym wyróżnia diecezję opolską spośród innych diecezji w Polsce?

Troska o śpiew to niewątpliwie domena, która dominuje na Śląsku. Ważną rolę odegrał modlitewnik-śpiewnik *Droga do nieba* z szerokim repertuarem. Na uwagę zasługują również działalność wydawnicza w formie chorałów, czyli towarzyszeń organowych do pieśni z *Drogi do nieba*, które także przyczyniały się do rozwoju poprawnego śpiewu. Istotną rolę pełni również wspomniana już troska o kształcenie i formację muzyków kościelnych.

3. Jakie było Pana zaangażowanie muzyczne w diecezji opolskiej?

Moim głównym zadaniem było – jak wspomniałem – kierowanie Studium Muzyki Kościelnej. Oprócz tego miałem za zadanie organizować spotkania formacyjne – adwentowe i wielkopostne dni skupienia, częściowo także rekolekcje (pomoc ks. J. Kowolikowi). Przez kilka lat nadzorowałem również prace komisji ds. budowy i remontów organów. Ponadto prowadziłem zajęcia muzyczne w Studium Muzyki Kościelnej, a następnie wykłady w Diecezjalnym Instytucie Pastoralnym filii KUL w Opolu, zaś od 1994 r., na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego, gdzie do 2016 r. kierowałem Zakładem (później Katedrą) Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego.

4. Co można powiedzieć o Przeglądach Chórów Kościelnych, którego był Pan pomysłodawcą?

Był to nasz wspólny pomysł, razem z ks. J. Waloszkciem i J. Chudallą. Właściwie była to inicjatywa samych chórzystów i dyrygentów, którzy chcieli robić coś więcej niż tylko śpiewać w parafii. Konkurs zawsze działa mobilizująco na uczestników. Przegląd pokazywał funkcjonowanie muzyki w liturgii, ale

także miał cel edukacyjny. Była też pewnego rodzaju rywalizacja, ale bardziej chodziło o to, aby pokazać piękno śpiewu. Po kilku latach przerwy pojawiła się kolejna inicjatywa, organizowana przez ks. G. Poźniaka *Wrzosola* – przegląd scholi liturgicznych.

5. Jaki wpływ na rozwój kultury muzycznej miały dni skupienia dla organistów? Jaka jest geneza ich powstania?

Dni skupienia dla organistów, organizowane dwa razy w ciągu roku (w Adwencie i Wielkim Poście) w pięciu rejonach ówczesnej diecezji (Opole, Kluczbork, Nysa, Racibórz i Zabrze), to ewenement na skalę kraju. Inicjatorem tych spotkań był ks. H. J. Sobeczko. Spotkania te miały charakter informacyjno-edukacyjny, a także formacyjny. Dla biorących w nich udział muzyków były okazją do przystąpienia do sakramentu pokuty oraz udziału w nabożeństwie z liturgią słowa, homilią i adoracją Najświętszego Sakramentu. Angażowali się w to wydarzenie proboszczowie danego miejsca. Oprócz tego zawsze miał miejsce również wykład poświęcony wybranym zagadnieniom z zakresu tematyki liturgiczno-muzycznej (wygłaszany najczęściej przez pracowników Studium). Spotkania te stanowiły także dobrą okazję do prywatnych spotkań dla organistów pracujących w diecezji opolskiej. Generalnie dni skupienia wpłynęły na podniesienie poziomu muzycznego organistów, to zaś wpływało również na ogół wiernych.

6. Czy po reformie Soboru Watykańskiego II znalazło się miejsce w kościele opolskim dla funkcji kantora?

W diecezji opolskiej ta funkcja nie znalazła miejsca. Wprowadzaliśmy pewną wizję muzyki liturgicznej propagowanej głównie przez ks. I. Pawlaka z Instytutu Muzykologii KUL w Lublinie, ale nie wszystko dało się połączyć z tradycjami diecezji opolskiej. Trzeba podkreślić, że funkcja kantora w Polsce generalnie się nie przyjęła. Jest tylko kilka parafii w Polsce, gdzie funkcjonują kantorzy. W diecezji opolskiej funkcję kantora przejął organista, który prowadzi śpiew od organów. Do dziś w diecezji jest jeszcze wiele parafii, gdzie wierni właściwie sami śpiewają i nie ma potrzeby, żeby wprowadzać dodatkową osobę do prowadzenia śpiewu.

7. *Jaki wpływ na rozwój muzyki kościelnej miały pomoce wydawnicze, np. Psallite Domino Sapienter?*

Porządkowały one pewne rzeczy oraz przyczyniają się do ubogacenia repertuaru. Stanowią ponadto dużą pomoc dla organistów, szczególnie dla tych, którzy mają problem z samodzielną harmonizacją. Wprowadzanie nowych pomocy wydawniczych zawsze było w diecezji wynikiem troski o dostarczanie jak najlepszych materiałów.

8. *Jakie szczególne tradycje muzyki śląskiej wyróżniają ten region spośród innych diecezji polskich?*

Obok już wymienionych należy zwrócić uwagę na szeroki repertuar pieśni mszalnych oraz łączenie różnych tradycji – wschodnich i zachodnich, czyli ludności napływowej i autochtonów. Ważna jest także obecność orkiestr dętych w liturgii, szczególnie na odpustach. Generalnie wszystkie celebracje Mszy św. są śpiewane i najczęściej grane (także w tygodniu). Dla diecezji opolskiej specyficzne jest ponadto sprawowanie liturgii w języku niemieckim. W tym celu również zadbano o śpiewnik *Weg zum Himmel*, zawierający odpowiedni dobór pieśni i ich harmonizacji.

9. *Czy chciałby Pan jeszcze dodać jakieś spostrzeżenia odnośnie do formacji ludu Bożego poprzez muzykę?*

Może jeszcze jedno spostrzeżenie, którego osobiście doświadczyłem: jeżeli w parafii otacza się odpowiednią troską sprawę muzyki liturgicznej i funkcjonują zespoły muzyczne (śpiewacze) reprezentujące odpowiedni poziom, to cała parafia tym żyje i jest w stanie docenić wagę i znaczenie muzyki w liturgii, a także w szerszej perspektywie kulturotwórczej.

Rozmowa z ks. prof. UO, dr hab. Grzegorzem Poźniakiem, muzykiem, muzykologiem, dyrygentem i kompozytorem, kierownikiem Katedry Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

1. Co może Ksiądz powiedzieć o rozwoju muzyki kościelnej w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II?

Mówiąc o rozwoju muzyki po Soborze Watykańskim II w diecezji opolskiej, trzeba zwrócić uwagę na trzy ważne daty. Pierwsza z nich to Sobór Watykański II, który miał miejsce w latach 1962–1965. Drugą jest powstanie diecezji opolskiej w 1972 r., z którą wiąże się utworzenie szkoły organistowskiej w 1974 r. Natomiast trzecią jest wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II na Górze św. Anny w 1983 r.

Pomiędzy Soborem Watykańskim II a powstaniem diecezji opolskiej wszystko, co robiono dla muzyki kościelnej było, ściśle związane z wprowadzeniem reformy Soboru Watykańskiego II w Polsce. Prymas Stefan Wyszyński wprowadzał reformy Soboru Watykańskiego bardzo powoli. Zainicjowanie tego procesu to koniec lat 60. i początek 70. Osobami odpowiedzialnymi za wprowadzanie reform w diecezji opolskiej byli bp Franciszek Jop, który uczestniczył w pracach Soboru Watykańskiego II, jego bezpośrednim współpracownikiem w diecezji opolskiej był ks. Helmut J. Sobeczko. Wiązało się to z tworzeniem wszelkich struktur, wydawnictw, druków, szkoleniem organistów i proboszczów.

Drugim etapem było powstanie szkoły organistowskiej. Pojawił się ośrodek, który zebrał osoby wykształcone muzyczno-kościelnie. Pierwszym sprawdzianem dla tej szkoły była pielgrzymka Jana Pawła II na Górę św. Anny w 1983 r., gdzie ów ośrodek zaprezentował się muzycznie podczas nieszporów. Po tych wydarzeniach szkoła nadal się rozwijała pod dyktando Remigiusza Pośpiecha aż do włączenia jej w struktury Uniwersytetu Opolskiego.

2. Co pod względem muzycznym wyróżnia diecezję opolską spośród innych diecezji w Polsce?

Przed wszystkim wyróżnia ją bogata tradycja śląska i jej dorobek muzyczny jako miejsce skrzyżowania kultur. Jest to dorobek, ale także zadanie.

Ciągle staramy się te tradycje podejmować, rozwijać, nadawać im w nowych wymiarach czasowych cechy charakterystyczne. Wiele z tych tradycji zostało i nadal są pielęgnowane. Trudno oprzeć się wrażeniu, że wiele z nich zanika. Tradycje śląskie zostały także podjęte przez ludność przesiedleńczą, która pojawiła się na tym terenie po II wojnie światowej. Chodzi tu m.in. o orkiestry dęte. Nasze tradycje śląskie są powodem do dumy.

3. Jakie było Księdza zaangażowanie muzyczne w diecezji opolskiej?

Jako wikariusz parafii bł. Czesława w Opolu założyłem chór mieszany, do dzisiaj działający w tej parafii. Po studiach muzykologicznych i muzycznych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i najstarszej na świecie szkole muzyki kościelnej w Ratyzbonie, pobycie w Londynie i ukończeniu Akademii Muzycznej w Bydgoszczy na Wydziale Dyrygentury Chóralnej, w 2002 r. rozpocząłem pracę w szkole organistowskiej w Opolu, będąc również duszpasterzem muzyków kościelnych i opiekunem zespołów śpiewaczych diecezji opolskiej.

4. Przed jakimi problemami stanął Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej, kiedy został Ksiądz jego dyrektorem?

Po Soborze Watykańskim II dokumenty Kościoła zalecały utworzenie ośrodków kształcenia dla organistów. Polska była pod rządami komunistów, którzy nie sprzyjali rozwojowi Kościoła. Warto zaznaczyć działalność przemyskiej szkoły dla organistów, która została przez komunistów zniszczona.

Kiedy po 1989 r. nastąpiła przemiana polityczna w Polsce, nastąpił problem organizacyjny ze szkołami organistowskimi w Polsce. Np. nie było klucza, w jaki sposób wynagradzać nauczycieli zgodnie z prawem państwowym. Szkoły organistowskie w Polsce trzeba było ustawić formalno-prawnie i ekonomicznie, żeby mogły one funkcjonować. Część diecezji nie miała działań sformalizowanych, a część diecezji powołało szkoły na prawach niepublicznej szkoły muzycznej, np. archidiecezja krakowska. Było poszukiwanie różnych sposobów rozwiązania statusu szkół organistowskich. Po 2002 r., kiedy zająłem się szkołą organistowską w Opolu, chciałem, aby działała ona zgodnie z państwowym prawem, a także zachowała pewną swobodę w kształtowaniu uczniów niezależnie od państwowego szkolnictwa artystycznego. Taką formułę udało się znaleźć, kiedy biskupem opolskim został Andrzej Czaja. Wtedy powstał Diecezjalny Instytut

Muzyki Kościelnej w formule, która spełniała te dwa poprzednie postulaty, o których wspominałem.

5. Jakie główne cele stawia przed sobą Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej?

Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej to jednostka edukacyjna. Ponadto ma być on wzorcem uprawiania muzyki. Dlatego w DIMK-u są chóry, orkiestra dęta (obecnie ma przerwę), organizowane są koncerty w filharmonii i kościołach. Mamy pokazywać pewien oczekiwany poziom muzyczny. Jeżeli DIMK nie potrafiłby wykreować muzyki kościelnej na pewnym poziomie, to pojawi się pytanie: Kto mógłby to robić? Prowadzimy również badania naukowe oraz wydawnictwo Sindruk-DIMK. DIMK to jednostka centralna, a nie tylko szkoła muzyczna.

6. Co było powodem stworzenia I Statutu DIMK-u?

Powodem było spełnienie postulatów, czyli działanie w ramach państwa prawa, zachowując tożsamość kościelną i edukację artystyczną.

7. Jakie zadania stoją przed Referatem ds. Muzyki Kościelnej i jaka jest geneza jego powołania?

Taka instytucja w kurii diecezji opolskiej istnieje. Kiedy wróciłem do pracy w diecezji opolskiej w 2002 r., to był jeden z nielicznych referatów Kościoła katolickiego w Polsce. Dzisiaj można powiedzieć, że Referat ds. Muzyki Kościelnej równa się Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej i odwrotnie. Referat jako jednostka kurialna i jej zadania przejął obecnie DIMK.

8. Czy po reformie Soboru Watykańskiego II znalazło się miejsce w kościele opolskim dla funkcji kantora?

Kantor na Śląsku miał piękną i bogatą tradycję. Sama idea kantora jest bardzo wzniosłą, wartościową. Organista ma grać, a kantor ma śpiewać. Organista jest instrumentalistą, kantor jest wokalistą. Niestety, w Kościele w Polsce zmagamy się z problemem utrzymywania i finansowania Kościoła, w tym też z wynagrodzeniem organistów. Myślę, że swoista *blokada* dla stworzenia etatu kantora wynika z pobudek finansowych. Dlatego Kościół i proboszczowie się przed tym bronią, ponieważ mają problem z utrzymaniem organistów,

a co dopiero z kolejną funkcją, jaką byłby kantor. Jeśli ma być taka funkcja w kościele, to musi być to osoba wykształcona, a jeśli będzie wykształcona, to musi być również dobrze wynagradzana. Tu dostrzegam problem. Zobaczmy, że nawet w Kościele niemieckim, który jest inaczej finansowany niż Kościół katolicki w Polsce, nie wypracował on funkcji kantora. Organista prowadzi jedynie akompaniament muzyczno-liturgiczny, natomiast nie ma innej dodatkowej funkcji, która wiązałaby się z kantorem. Stworzenie funkcji kantora to idea fantastyczna – tylko wtedy – jeśli będzie nim muzyk profesjonalny.

9. Jaki wpływ na rozwój muzyki kościelnej miały pomoce wydawnicze, np. *Psallitte Domino Sapienter*?

W tym zakresie diecezja opolska była ważnym punktem na mapie Kościoła katolickiego w Polsce. Dawne śpiewniki drukowane miały marną jakość. Kościół w Polsce w różny sposób próbował zaspokoić braki wydawnicze. Biskup opolski Franciszek Jop i wcześniejsi rządcy diecezji zadbali, aby w Opolu było utworzone wydawnictwo katolickie. Dlatego pojawił się *Chorał opolski* w czterech tomach, śpiewnik-modlitewnik *Droga do nieba*, a także inne pomoce, chociażby wspomniany śpiewnik *Psallitte Domino Sapienter*. To są pomoce i rzeczy nie do przecenienia.

10. Skąd wziął się pomysł na organizację warsztatów muzycznych Wrzosola?

W 1996 r. środowisko muzyczne Kościoła opolskiego pod przewodnictwem Remigiusza Pośpiecha zorganizowało I Przegląd Chórów Kościelnych, w którym brałem udział jako dyrygent chóru parafii bł. Czesława w Opolu. Kiedy zacząłem ponownie pracę w 2002 r., w diecezji opolskiej, odnowiłem tę inicjatywę, ponieważ była przerwa w przeglądach chórów oraz powołałem do życia *Wrzosolę* (schola i Wrzoski dało taką nazwę). Miał to być przegląd kroczący po diecezji opolskiej, nie związany jedynie z jedną parafią. Jednak parafianie z Wrzosek bardzo się zaangażowali w to dzieło i *Wrzosola* na stałe wpisała się w to miejsce. Głównym celem przeglądu scholi liturgicznych jest podnoszenie poziomu muzyczno-liturgicznego tych zespołów.

11. *Jakie szczególne tradycje muzyki śląskiej wyróżniają ten region spośród innych diecezji polskich?*

Ten region wyróżniają przede wszystkim: chóralistyka, zespołowe muzykowanie, orkiestry dęte, ale także zespoły dziecięce i młodzieżowe. Są to bardzo żywe tradycje. One są nadal pielęgnowane. Kolejne tradycje to modlitewnik-śpiewnik *Droga do nieba*, którego pierwsze wydanie miało miejsce w 1902/1903 r. Ponadto istnieje duże bogactwo śpiewników i modlitewników, chorały organistowskie, pomoce, podręczniki, ale także szkolnictwo. Kształcimy muzyków kościelnych. Warto podkreślić, że najlepsi muzycy kościelni diecezji opolskiej byli kształceni w Ratyzbonie – najstarszej szkole muzycznej na świecie, z którą nadal współpracujemy.

12. *Czy chciałby Ksiądz jeszcze dodać jakieś spostrzeżenia odnośnie do formacji ludu Bożego poprzez muzykę?*

Nie ma czegoś takiego jak zakończony proces formacji. Kościół, człowiek, muzyka kościelna to rzeczywistość ciągle w drodze. One podlegają nieustannemu procesowi zmiany na dobre, lepsze, złe czy gorsze. Wymagają nieustannego poprawiania, weryfikowania, ulepszania, doskonalenia. Nigdy nie będziemy mogli powiedzieć, że już coś wykonaliśmy, bo zawsze będzie coś do zrobienia.

13. *W diecezji opolskiej rozwinięty jest ruch pielgrzymkowy. Do jakich miejsc świętych znajdujących się na terenie diecezji najczęściej pielgrzymują ludzie wierzący?*

W diecezji opolskiej mówić należy o pielgrzymowaniu całej diecezji. Mam tu na myśli pątników udających się na Jasną Górę, Górę św. Anny, Kamienia Śląskiego, ale także do Złatych Hor i może w dużo mniejszym stopniu do Piekar Śląskich. W ostatnim czasie ożywiony jest autokarowy ruch pielgrzymkowy, także międzynarodowy (także lotniczy). Ale pamiętać należy także o lokalnych miejscach pielgrzymkowych: św. Anna w Oleśnie, kościółek Krzyża Świętego w Pietrowicach Wielkich, Cvilin w Karniowie (Czechy), Studzionka w Ujeździe, w ostatnich latach także Bogdanowice.

14. *W diecezji opolskiej odbywa się szereg koncertów. Nie każde jednak zgłaszane są do kurii w celu otrzymania zgody na ich organizację w kościele. Jak dużo na przestrzeni ostatnich 20 lat wpłynęło takich próśb?*

Koncerty w kościołach, na które Referat ds. Muzyki Kościelnej wydaje zgodę w związku z prośbą rządcy kościoła, należą do rzadkości. Mając świadomość dużej liczby koncertów, te organizowane za wiedzą i zgodą kurii stanowią ułamek procentowy. Życie parafialne idzie w tym obszarze swoją własną drogą, niezależną od rozporządzeń.

Rozmowa z ks. Piotrem Kierpalem, Diecezjalnym Duszpasterzem Muzyków Kościelnych.

1. *Co może Ksiądz powiedzieć o rozwoju muzyki kościelnej w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II, a co za tym idzie, co pod względem muzycznym wyróżnia ten teren spośród innych diecezji w Polsce?*

W diecezji opolskiej bardzo mocno po Soborze Watykańskim II rozwija się muzyka liturgiczna. Dużą rolę odgrywa tutaj Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej, który animuje rozwój muzyczny organistów, dyrygentów i innych muzyków kościelnych. Dzięki temu osoby kształcące się w niej mogą posługiwać w swoich parafiach, dlatego też widać znaczący rozwój tych grup, takich jak chóry, schole liturgiczne. Warto podkreślić rolę organistów, którzy animują życie muzyczne w parafiach. Są kształceni w tym kierunku, aby wypełnili to, o czym mówi Sobór Watykański II. Ogromną rolę posiada również modlitewnik-śpiewnik *Droga do nieba*, który jest bardzo rozpowszechniony w diecezji opolskiej. Liczba śpiewów, nabożeństw w niej zawartych pokazuje, że ten rozwój muzyczny jest duży.

2. *Jakie było Księdza zaangażowanie muzyczne w diecezji opolskiej?*

Od 2013 r. jestem Diecezjalnym Duszpasterzem Muzyków Kościelnych. Moim zadaniem jest duszpasterzowanie muzykom kościelnym. Organizuję dla nich dni skupienia w Adwencie oraz w okresie Wielkiego Postu. Dodatkowo są organizowane rekolekcje dla muzyków kościelnych z diecezji gliwickiej

i opolskiej, spotkanie dla schół liturgicznych *Wrzosola* we Wrzosekach oraz pielgrzymka chórów kościelnych na Górę św. Anny.

3. Czy po reformie Soboru Watykańskiego II znalazło się miejsce w Kościele opolskim dla funkcji kantora?

Kiedyś funkcję kantora łączono z psalterzystą. Dlatego też Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej organizuje kurs dla psalterzystów. Kantor jest tą osobą, którą powinna animować śpiew, prowadzić śpiew. Na pewno taka funkcja istnieje w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu. Niestety, nie mam takiej wiedzy, czy taka funkcja pojawia się w parafiach diecezji opolskiej. Funkcję kantora w parafiach przejmuje organista.

4. Jak obecnie wyglądają spotkania *Wrzosoli*?

Na początku ideą było, aby był to przegląd w charakterze konkursu. Natomiast co drugi rok odbywały się warsztaty. W związku z tym, że na konkurs przyjeżdżało bardzo mało zespołów, dlatego też co roku organizuję warsztaty dla schół liturgicznych. Dzięki temu o wiele więcej zespołów na nie przyjeżdża.

5. Jakie szczególne tradycje muzyki śląskiej wyróżniają ten region spośród innych diecezji polskich?

Szczególną rzeczą jest modlitewnik-śpiewnik *Droga do nieba*, gdzie zawarty jest bardzo bogaty repertuar realizowany w parafiach. Chyba żadna diecezja nie ma tak bogatego śpiewnika jak diecezja opolska.

6. Czy chciałby Ksiądz jeszcze dodać jakieś spostrzeżenia odnośnie do formacji ludu Bożego poprzez muzykę?

W diecezji opolskiej widać głębokie zaangażowanie organistów w życie muzyczne parafii, ale również dyrygentów chórów czy scholi liturgicznych. Można powiedzieć, że dzieje się tak dzięki działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej.

Rozmawiał ks. Grzegorz Świeczarz

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Archiwum Parafii św. Józefa, Opole-Szczepanowice, *Dzieje Parafii św. Józefa w Opolu-Szczepanowicach. Anno Domini 1976*.
- Archiwum Parafii św. Józefa Robotnika, Wrzoski: *Kronika Parafii św. Józefa we Wrzoscach*.
- Archiwum Referatu ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu, *Ankieta scholi liturgicznych diecezji opolskiej przeprowadzona przez ks. G. Poźniaka*.
- Archiwum Referatu ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu, *Formularze zgłoszeniowe na I Przegląd Schol Liturgicznych – „Wrzosola” – Wrzoski 2003*.
- Archiwum Studium Muzyki Kościelnej, Opole: *Ankieta dla organistów – 1990–1992*.

DOKUMENTY KOŚCIOŁA

1. DOKUMENTY STOLICY APOSTOLSKIEJ

- BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*, 22 II 2007.
- BENEDYKT XVI, List apostolski *Porta Fidei*, 11 X 2011.
- JAN PAWEŁ II, Adhortacja *Cathechesi tradendae*, 16 X 1979.
- JAN PAWEŁ II, Adhortacja *Christifideles laici*, 30 XII 1988.
- JAN PAWEŁ II, Adhortacja *Pastores gregis*, 16 X 2003.
- JAN PAWEŁ II, Bulla *Totus Tuus Poloniae Populus*, 25 III 1992.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, 17 IV 2003.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ut unum sint*, 25 V 1995.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dies Domini*, 31 V 1998.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Mane nobiscum Domine*, 7 X 2004.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Novo millennio ineunte*, 6 I 2001.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Spiritus et Sponsa*, 4 XII 2004.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Tertio millennio adveniente*, 10 XI 1994.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Vicesimus quintus annus*, 4 XII 1988.
- JAN PAWEŁ II, *List do artystów*, 4 IV 1999.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DISCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o po-bożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, 17 XII 2001.
- KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DISCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Instrukcja „Varietatis legitimae”*, 25 I 1994.
- KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Świecki katolik świadkiem w szkole*, 15 X 1982.

- KONGREGACJA KULTU DS. BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Instrukcja „Koncerty w kościołach”*, 5 XI 1987.
- KONGREGACJA KULTU BOŻEGO, „*De musica sacra et sacra liturgia*”, 3 IX 1958.
- KONGREGACJA KULTU BOŻEGO, *Ogólne wprowadzenie do Liturgii Godzin*, 11 IV 1971.
- KONGREGACJA KULTU BOŻEGO, *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, 26 III 1970.
- PAWEŁ VI, Bulla „*Episcoporum Poloniae coetus*”, 28 VI 1972.
- PAWEŁ VI, *Konstytucja apostolska „Missale Romanum”*, 3 IV 1969.
- PAWEŁ VI, *Orędzie do Artystów*, 8 XII 1965.
- PIUS XII, Encyklika *Mediator Dei*, 20 XI 1947.
- PIUS XII, Encyklika *Musicae sacrae disciplina*, 25 XII 1955.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 21 XI 1964.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o Liturgii Świętej *Sacrosanctum Concilium*, 4 XII 1963.
- ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Druga instrukcja o należytych wykonaniu Konstytucji o Świętej Liturgii*, 4 V 1967.
- ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Instrukcja Musicam sacram*, 5 III 1967.
- ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Instrukcja o muzyce sakralnej i liturgii według wskazań encyklik Papieża Piusa XII „Musicae sacrae disciplina”*, 25 XII 1955.

2. DOKUMENTY KOŚCIOŁA W POLSCE

SYNODY

- I Synod diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, Koszalin 1990.
- I Synod diecezji opolskiej (2002–2005). Statuty i aneksy*, Opole 2005.
- II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001.
- II Synod Plenarny. Teksty robocze*, Poznań 1991.
- Duszpasterski synod archidiecezji krakowskiej w latach 1972–1979*, t. 1: *Przebieg prac synodu, dokumenty synodu*, Kraków 1985.
- Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, „Kurier Synodalny” (1999), nr 1, s. 1–22.

DOKUMENTY EPISKOPATU POLSKI

- Dekret Komisji Liturgicznej w sprawie polskich tekstów Konstytucji o Świętej Liturgii*, 1 X 1964.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II*, 8 II 1979.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektywy Episkopatu Polski w związku z Instrukcją Świętej Kongregacji Obrzędów o muzyce sakralnej i liturgii*, WWK 17 (1962), nr 10–11, s. 318.

- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej*, 14 X 2017.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja o Obrzędach Błogosławieństw*, 15 XI 1993.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja o pogrzebie i modlitwach za zmarłych*, 5 XII 1978.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja w sprawie formacji i sposobu wykonywania posługi nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej*, 22 VI 1991.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *List do duchowieństwa w związku z wejściem w życie konstytucji soborowej o liturgii świętej*, 2 IV 1964.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Postanowienie Konferencji Episkopatu Polski odnośnie do nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej*, 2 V 1990.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Przepisy wykonawcze do Instrukcji Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego „Inaestimabile Donum” z 3 kwietnia 1980 r.*, 11 XII 1980.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wskazania o nabożeństwach*, 30 X 1972.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Zarządzenie z związku z przepisami Trzeciej Instrukcji Świętej Kongregacji Kultu Bożego o należyтым wykonywaniu konstytucji o liturgii świętej*, 31 III 1971.

DOKUMENTY KOŚCIOŁA OPOLSKIEGO

- ADAMIUK A., *List bpa A. Adamiuka do Studium Organistowskiego przy Kurii Biskupiej w Opolu*, AKOp. Teczka SMK.
- AKOp., DKL, t. II, *Kwestionariusz dla organistów*, 17 IX 1974 r.
- AKOp., DKL, t. II, *Sprawozdanie roczne z 30 VI 1969 r.*
- AKOp., List z 25 II 1957 r. do ks. S. Świetlickiego ze Skaryszewa.
- AKOp., List z 7 II 1965 r. do bpa J. Lorka.
- ARCHIWUM REFERATU DS. MUZYKI KOŚCIELNEJ KURII DIECEZJALNEJ W OPOLU, *Regulamin II Przeglądu Schol Liturgicznych Diecezji Opolskiej – „Wrzosola 2004”*.
- JOP F., *Dekret w sprawie zorganizowania stałego ośrodka kształcenia organistów w diecezji opolskiej*, WUDO 31 (1976), nr 2, s. 46.
- JOP F., *Mianowanie Diecezjalnej Komisji do Spraw Liturgii i Muzyki Kościelnej*, WUDO 23 (1968), nr 4, s. 96.
- JOP F., *Statut Diecezjalnej Komisji Liturgicznej*, WUDO 23 (1968), nr 4, s. 93–96.
- JOP F., *Zarządzenie w sprawie polskich i łacińskich śpiewów w odnowionej liturgii*, WUDO 31 (1976), nr 6, s. 178–181.
- JOP F., *Zarządzenie w związku z wejściem w życie Instrukcji Świętej Kongregacji Obrzędów o Muzyce w Świętej Liturgii*, WUDO 22 (1967), nr 11, s. 259.
- KOMISJA SYNODALNA DS. KULTU BOŻEGO, DUSZPASTERSTWA LITURGICZNEGO I MUZYKI KOŚCIELNEJ, *Dokument roboczy Liturgia i duszpasterstwo liturgiczne w parafii*, p. 23, w: *Biuletyn Synodu Diecezji Opolskiej*, nr 2, Opole 2003, s. 11.

- Kronika Wyższego Seminarium Duchownego w Opolu z lat 1949–2019.
- „*Liturgia i duszpasterstwo liturgiczne w parafii*”. Dokument roboczy Komisji Synodalnej ds. Kultu Bożego, Duszpasterstwa Liturgicznego i Muzyki Kościelnej, „Biuletyn Synodu Diecezji Opolskiej” (2003), nr 2, s. 3–15.
- „*Nauczanie i wychowanie chrześcijańskie*”. Dokument roboczy Komisji Synodalnej ds. Nauki i Wychowania Chrześcijańskiego, „Biuletyn Synodu Diecezji Opolskiej” (2003), nr 4, s. 2–11.
- NOSSOL A., *Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję Przygotowawczą*, WUDO 38 (1983), nr 6, s. 187–188.
- NOSSOL A., *Regulamin dla organistów Diecezji Opolskiej*, WUDO 32 (1977) nr 7–8, s. 214–218.
- Odezwa biskupa opolskiego*, WUDO 14 (1959), nr 4, s. 119.
- Odezwa biskupa opolskiego*, WUDO 23 (1968), nr 4, s. 98.
- Odezwa biskupa opolskiego*, WUDO 24 (1969), nr 4, s. 109–110.
- Odezwa biskupa opolskiego*, WUDO 30 (1975), nr 4, s. 106.
- Regulamin dla organistów diecezji opolskiej*, WUDO 32 (1977), nr 7–8, s. 214–218.
- SOBECZKO H. J., *Nowy regulamin dla organistów*, WUDO 32 (1977), nr 3, s. 233–239.
- WYCISK W., *Regulamin dla organistów diecezji opolskiej*, WUDO 32 (1977), nr 7, s. 214–218.

LITERATURA

OPRACOWANIA

- [BRAK AUTORA], *Kronika diecezji*, „Gość Niedzielny. Opole” 78 (2001), nr 17, s. 17.
- [BRAK RED.], *Osoba nowego biskupa opolskiego. Biografia i dokonania naukowe*, WUDO 64 (2009), nr 9, s. 424–425.
- [BRAK AUTORA], *Nowe tłumaczenie Konstytucji Liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, LitS 9 (2003), nr 2, s. 245–273.
- [BRAK AUTORA], *Przegląd Scholi Liturgicznych*, „Informator dla organistów i muzyków kościelnych diecezji gliwickiej” 1 (2004), nr 1, s. 3.
- [BRAK AUTORA], *Rekolekcje zamknięte w roku 1967 na Górze św. Anny w domu pielgrzyma*, WUDO 22 (1967), nr 3–4, s. 94.
- [BRAK AUTORA], *Wstęp*, w: *Psallite Domino Sapienter. Akompaniament organowy*, t. II, Opole 2012, s. 5.
- [BRAK AUTORA], *Zapraszamy Liturgiczną Służbę Ołtarza*, „Opolski Gość Niedzielny” 75 (1998), nr 14, s. 21.
- [BRAK AUTORA], *Zaproszenie na Mszę Krzyżma*, Opolski „Gość Niedzielny” 76 (1999), nr 12, s. 21.
- Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu. G. POŹNIAK, *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2015/2016*, s. 1–9.

- Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu. G. POŹNIAK, *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2016/2017*, s. 1–6.
- Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu. G. POŹNIAK, *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2017/2018*, s. 1–6.
- Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu. G. POŹNIAK, *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2018/2019*, s. 1–9.
- ADAM A., *Muzyka w służbie Bożej*, ComP 21 (2001), nr 2 (122), s. 20–28.
- ALBERT A., *Najnowsza historia Polski 1918–1980*, Londyn 1989.
- ANNUSZ A. I A., „Samotnie wśród wiernych”. *Kościół wobec przemian politycznych w Polsce (1944–1994)*, Warszawa 1994.
- BALARYN J., *Sytuacja demograficzna Opolszczyzny po II wojnie światowej*, Opole 1975.
- BARTUSZ M., *Wkład Studium Muzyki Kościelnej w Opolu w rozwój śląskiej kultury muzycznej*, Opole 1995 (mps pracy magisterskiej w Bibliotece UO).
- BERNAT Z., PAWLAK I., *Śpiew i muzyka kościelna*, w: R. ZIELASKO (red.), *Liturgia ogólna*, Lublin 1973, s. 143–147.
- BERNAT Z., *Organista*, Warszawa 1999.
- BLACHNICKI F., *Piosenka religijna a Ewangelizacja*, Kat 14 (1970), nr 5 (79), s. 195–199.
- BŁOK M., *Wysiedlenie siostr zakonnych ze Śląska Opolskiego w 1954 r.*, Lublin 1989.
- BOROWIAK P., *Rola muzyki w formacji do kapłaństwa. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Opolu*, Opole 2019.
- CHUDALLA J., *XVIII Pielgrzymka chórów kościelnych na Górę św. Anny*, WUDO 49 (1994), nr 10–11, s. 511–512.
- CHUDALLA J., *Koncerty muzyki religijnej*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 22.
- CHUDALLA J., *Koncerty muzyki w opolskiej katedrze*, Mwl-op 4 (1989), nr 2 (9), s. 21.
- CHUDALLA J., *I i II Przegląd Chórów Kościelnych Diecezji Opolskiej i Gliwickiej*, Mwl-op 7–8 (1993–1994), nr 1–2 (14–15), s. 36–37.
- CHUDALLA J., *II Przegląd Chórów Kościelnych Diecezji Opolskiej i Gliwickiej*, WUDO 49 (1994), nr 7–8, s. 369–370.
- CHUDALLA J., *Od studium organistowskiego do Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu*, w: G. POŹNIAK (red.), *Szkoła Organistowska w Opolu w latach 1974–2014*, Opole 2014, s. 23–34.
- CHUDALLA J., *Spotkania dyrygentów chóralnych*, Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 19.
- CHUDALLA J., *Wartości historyczne i liturgiczne chorałów organowych wydawanych w języku polskim na Górnym Śląsku w XIX w. i początkach XX wieku*, w: R. POŚPIECH, P. TARLINSKI (red.), *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku. Materiały sympozjum zorganizowanego przez Zakład Muzyki Kościelnej Wydziału Teologicznego*

- Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim w dniach 21–22.11.1995 z okazji 20-lecia Studium Muzyki Kościelnej w Opolu, (Sympozja 23), Opole 1997, s. 181–182.
- CHUDALLA J., Wprowadzenie, w: J. KINDER (opr. muz.), *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy*, t. I, Opole 2000, s. 5–6.
- CHUDALLA J., Wprowadzenie, w: J. KINDER (opr. muz.), *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy*, t. II, Opole 2004, s. 3.
- CZAJA A., Przemowa, w: *Kalwaryjka Góry św. Anny*, Góra św. Anny 2018, s. 5.
- CZERWIK S., *Odnowa liturgii w świetle konstytucji i instrukcji liturgicznej*, RBL 18 (1965), nr 3, s. 169–176.
- CZUBIŃSKI A., *Najnowsze dzieje Polski 1914–1983*, Warszawa 1987.
- ĆWIEK H., *Kształcenie organistów w latach 1972–1987 w diecezji sandomierskiej i sandomiersko-radomskiej*, w: J. ZIMNY (red.), *Muzyka i śpiew kościelny. Kształcenie organistów*, Sandomierz 2004, s. 28–35.
- DENISIEWICZ P., *III Przegląd chórów kościelnych diecezji gliwickiej i opolskiej*, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 247.
- DĄBEK S., *Twórczość mszalna kompozytorów polskich XX wieku. 1900–1995*, Warszawa 1996.
- DOLA K., *Dwadzieścia pięć lat Seminarium Duchownego Śląska Opolskiego w Nysie – Opolu*, WUDO 29 (1974), nr 11–12, s. 334–336.
- DOLA K., *Dzieje Kościoła na Śląsku*, cz. I: Średniowiecze, Opole 1996.
- DOLA K., *Kościół katolicki na Opolszczyźnie w latach 1945–1965*, NP 22 (1965), nr 4, s. 69–114.
- DOLA K., *Niższe Seminarium Duchowne*, WUDO 29 (1974), nr 11–12, s. 373.
- DOLA K., *Śląsk miejscem spotkania kultury polskiej i niemieckiej w dobie humanizmu*, RTSO 8 (1980), nr 1, s. 279–289.
- DOLNY J., *XI Pielgrzymka chórów na Górze św. Anny*, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 15.
- DOLNY J., *XV pielgrzymka chórów kościelnych*, Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 15–16.
- DOLNY J., *Adwentowe dni skupienia dla organistów*, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 19.
- DOLNY J., *Diecezjalna pielgrzymka chórów*, Mwl-op 5 (1990), nr 1 (10), s. 15–16.
- DOLNY J., *Diecezjalna pielgrzymka chórów*, Mwl-op 6 (1992), nr 1 (13), s. 27–28.
- DOLNY J., *Koncerty muzyki religijnej*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 22.
- DOLNY J., *Koncerty organowe*, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 20.
- DOLNY J., *Pielgrzymka chórów kościelnych na Górę św. Anny*, Mwl-op 7/8 (1993/1994), nr 1–2 (14–15), s. 33–34.
- DOLNY J., *Pielgrzymka chórów kościelnych na Górę św. Anny. II 1993*, Mwl-op 7/8 (1993/1994), nr 1–2 (14–15), s. 35–36.
- DOLNY J., *Działalność chórów kościelnych*, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 19–21.
- DOLNY J., *Działalność chórów kościelnych*, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 15.
- DOLNY J., *Pielgrzymka chórów na Górę św. Anny*, Mwl-op 4 (1989), nr 1 (8), s. 15–16.
- DOLNY J., *Rekolekcje dla organistów*, Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 18–19.
- DOLNY J., *Rekolekcje dla organistów diecezji opolskiej*, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 17–18.
- DUDEK A., *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995.

- DUDEK A., GRZY R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006.
- DUNAJ B. (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. IV, Kraków 2000, s. 283.
- DZIEWULSKI W., *Dzieje ludności polskiej na Śląsku Opolskim od czasów najdawniejszych do Wiosny Ludów*, Opole 1972.
- FILABER A., *Możliwości zastosowania muzyki chóralnej w liturgii soborowej*, LitS 3 (1997), nr 1 (9) s. 114–123.
- FILABER A., *Prawodawstwo muzyki liturgicznej*, Warszawa 1997.
- GLAESER A., *Modlitewnik „Droga do nieba” – treść i znaczenie pastoralne*, w: R. PIERSKAŁA (red.), *Stulecie „Drogi do nieba” księdza Ludwika Skowronka (Sympozja 52)*, Opole 2003, s. 135–142.
- GLAESER A., *W służbie człowiekowi. Teologiczno-pastoralny wymiar modlitewnika „Droga do nieba”* (Opolska Biblioteka Teologiczna 2), Opole 1994.
- GOLA A. M., *Modlitewniki z Góry św. Anny. Inwentaryzacja i typologia*, Lublin 1993 (mps w Bibliotece Instytutu Teologii Pastoralnej KUL w Lublinie).
- GOŁOS J., *Polskie organy*, Bydgoszcz 1966.
- GOWIN J., *Kościół po komunizmie*, Kraków 1995.
- GÓRECKI J., *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914*, Katowice 1994.
- GÓRECKI J., *Pielgrzymi szlak na Górę św. Anny*, Katowice 2003, s. 210–214.
- HANICH A., *Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946*, Opole 2008.
- HANICH A., *Kronika ważniejszych wydarzeń w diecezji opolskiej w 1984 r.*, WUDO 39 (1984), nr 11–12, s. 367–369.
- HANICH A., *Ks. infułat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945–1951)*, Opole 2012.
- HANICH A., *Likwidacja „stanu tymczasowości administracji kościelnej” na Śląsku Opolskim przez władze komunistyczne w 1951 roku*, „Forum duszpasterskie. Biuletyn Pastoralny Wydziału Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej w Opolu” (2003), nr 52, s. 38–54.
- HANICH A., *Radio diecezji opolskiej na tle mediów katolickich w Polsce w latach 1989–2002*, Opole 2002.
- HANICH A., *Ruch pielgrzymkowy na Górze św. Anny w latach 1945–1985. Studium historyczno-pastoralne*, Lublin 1991.
- HINZ E., *Z dziejów muzyki kościelnej diecezji chełmińskiej*, Pelplin 1994.
- HINZ E., *Zarys historii muzyki kościelnej*, Pelplin 2000.
- GAWELCZYK J., *Kościół katolicki na Śląsku wobec sprawy narodowości*, w: P. JASKÓŁA, H.J. SOBECZKO (red.), *Kościół chrześcijański w Europie narodów*, Opole 1992.
- JAN PAWEŁ II, *Do końca ich umiłował*, III wizyta w Polsce 8–14 VI 1987.
- JAN PAWEŁ II, *Homilia wygłoszona w Rzymie w czasie Mszy św. Jubileuszu Roku Odkupienia dla artystów*, 18 II 1984.
- JAN PAWEŁ II, *Katecheza Każdy żyjący niech chwala Pana*, Audjencja generalna z 26 II 2003, „Niedziela” (2003), nr 10, s. 3.

- JAN PAWEŁ II, *Przemówienie po wysłuchaniu koncertu w teatrze „La Scala” w Mediolanie*, 21 V 1983.
- JAN PAWEŁ II, *Przemówienie w siedzibie UNESCO*, 2 VI 1980.
- JASCHINSKI E., *Musica sacra oder Musik im Gottesdienst? Die Entstehung der Aussagen über die Kirchenmusik in der Liturgiekonstitution „Sacrosanctum Concilium” (1963) und bis zur Instruktion „Musicam sacram” (1967)*, Regensburg 1990.
- JEZUSEK W., *Wspomnienie o śp. ks. biskupie Franciszku Jopie*, WUDO 32 (1977), nr 1, s. 60–67.
- JOP F., *Rekolekcje na Górze św. Anny – w domu pielgrzyma*, WUDO 21 (1966), nr 4, s. 94.
- JOP F., *Rekolekcje w domu pielgrzyma w roku 1968 (Góra św. Anny)*, WUDO 23 (1968), nr 5, s. 127.
- JOP S., *Rodzinna miejscowość (Słupia Stara), rodzina, fragmenty dotyczące śp. ks. biskupa Franciszka Jopa (1897–1976)*, RTSO 8 (1980), nr 1, s. 285–294.
- JOP F., *Statut Diecezjalnej Komisji Liturgicznej*, WUDO 23 (1968), nr 4, s. 95.
- JOP F., *W sprawie dni skupienia dla organistów*, WUDO 24 (1969), nr 3, s. 90.
- JOP F., *Zarządzenie w sprawie polskich i łacińskich śpiewów w odnowionej liturgii*, WUDO 31 (1976), nr 6, s. 178–181.
- JOUGAN A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań 1958, s. 609.
- KALLAS M., *Historia ustroju Polski X–XX w.*, Warszawa 1997.
- KĄDZIELA P., *Kościół a państwo w Polsce 1945–1965*, Wrocław 1990.
- KĄDZIOŁKA W., *Chór w życiu parafii*, Mwl-op 2 (1987), nr 1 (4), s. 8.
- KĄDZIOŁKA W., *Chór w życiu parafii (2)*, Mwl-op 3 (1988), nr 2 (7), s. 7–9.
- KICINGER B., *Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, w: R. POŚPIECH, P. TARLINSKI (red.), *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku. Materiały sympozjum zorganizowanego przez Zakład Muzyki Kościelnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim w dniach 21–22.11.1995 z okazji 20-lecia Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, (Sympozja 23), Opole 1997, s. 195–215.
- KICINGER B., *Kształcenie organistów w diecezji opolskiej po Soborze Watykańskim II w latach 1965–1991*, Opole 1992.
- KICINGER B., *Rola scholi w niedzielnym śpiewaniu*, w: E. MATEJA, R. PIERSKAŁA (red.), *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*, Opole 2001.
- KINDER J., *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy. Boże Narodzenie, Wielkanoc, pogrzeb chrześcijański oraz części stałe Mszy Świętej*, Opole 2000.
- KINDER J., *Pieśni kościelne na orkiestrę dętą. Akompaniament organowy. Pieśni eucharystyczne, do Osób Trójcy Świętej, ku czci Matki Bożej i części stałe Mszy Świętej*, Opole 2004.
- KISIELEWSKI S., *Abecadło Kisielea*, Warszawa 1990, s. 100.
- KŁOCZOWSKI J., *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*, t. II, Paryż 1991.
- KOBIENIA J., *Muttersprachliche Elemente im Rituale. Eine Studie zu den Breslauer Diözesanritualien von 1319 bis 1931*, Opole 2002.
- KOMISJA REDAKCYJNA CHORAŁU OPOLSKIEGO, *Słowo wstępne*, w: *Chorał opolski*, t. I, Opole 1985, s. 7–8.

- KOMISJA REDAKCYJNA CHORAŁU OPOLSKIEGO, *Słowo wstępne*, w: *Chorał opolski*, t. II, Opole 1987, s. 7–8.
- KOPIEC J., CZAJA A., *Przedmowa*, w: H. J. SOBECZKO (red.), *Agenda liturgiczna. Wydanie nowe i poszerzone*, Opole 2013, s. 5–6.
- KOPIEC J., CZAJA A., *Przemowa*, w: *Fatimskiej Pani*, Opole 2012, s. 5–7.
- KOPIEC J., *Dzieje Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim*, Opole 1991.
- KOPIEC J., *Kościół w Polsce po 1945 roku. Materiały pomocnicze dla studentów teologii Uniwersytetu Opolskiego*, Opole 1999.
- KOPIEC J., *Listy i odezwy pasterskie biskupa Franciszka*, RTSO 6 (1978), nr 1, s. 89–95.
- KOPIEC J., *Metropolie i diecezje Kościoła katolickiego w Polsce. Diecezja Opolska*, w: A. MAZUREK (red.), *Progrediamur oportet in spe. 20-lecie bulli Jana Pawła II „Totus Tuus Poloniae populus”*, Warszawa 2012.
- KOPIEC J., *Rola ks. Bolesława Kominka w Opolu w latach 1945–1951*, Katowice 2005.
- KOPIEC J., *Zarys dziejów Kościoła na Śląsku Opolskim*, Rocznik Diecezji Opolskiej 1996, s. 50–57.
- KOPEĆ J., *Ruch liturgiczny, reforma i odnowa liturgiczna*, RBL 2 (1985), nr 4–5, s. 276–278.
- KOWOLIK J., *IX Pielgrzymka Chórów Diecezji Opolskiej*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 18.
- KOWOLIK J., *Adwentowe dni skupienia dla organistów*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 19.
- KOWOLIK J., *Dni skupienia chórów kościelnych*, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 18.
- KRZYSZEK A., *Odnowa życia religijnego poprzez liturgię według encykliki Piusa XII „Mediator Dei”*, LitS 5 (1999), nr 1 (13), s. 45–55.
- KUCHARZ E., *Sprawozdanie z dwudniowego kursu dekanalnych referentów w Raciborzu w klasztorze „Annuntiata” (19–20 IV 1971)*, WUDO 26 (1971), nr 7–8, s. 283–287.
- KUŚ J., *Biskup Franciszek Jop jako wikariusz kapitulny w Krakowie (1952–1956)*, RTSO 6 (1978), nr 1, s. 35–45.
- LAMM M., *Twórczość mszalna kompozytorów diecezji opolskiej od początku jej istnienia*, Warszawa 2014.
- LEWKOWICZ W., *Historia śpiewu gregoriańskiego*, Warszawa 1961.
- LISZKA J., *Powojenna działalność duszpasterska na Śląsku Opolskim. Dei Virtus: kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie*, Wrocław 1974, s. 239.
- ŁYSY H., *Liturgiczne i pozaliturgiczne przepowiadanie do dzieci w Kościele w Polsce po Soborze Watykańskim II. Teoria i praktyka*, Opole 2011, s. 122–125.
- MAINKA H., *Koncerty muzyki religijnej*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 23.
- MAZUR D., *Dźwięk we wnętrzu kościołów chrześcijańskich na przestrzeni dziejów*, LitS (1998), nr 1 (11), s. 110–121.
- MICEWSKI A., *Kardynał Wyszyński – Prymas i mąż stanu*, Paryż 1982.
- MIKA B., *Więziotwórczy wymiar pieśni religijnej na Śląsku*, w: K. TUREK (red.), *Pieśń religijna na Śląsku. Stan zachowania i funkcje w kulturze*, Katowice 2004, s. 107–121.
- MIKOŁAJEC J., *Pasterska działalność biskupa Franciszka Jopa*, w: P. GÓRECKI (red.), *Życie i posługa biskupa Franciszka Jopa (1897–1976)*, Opole 1992.

- MIKOŁAJEC J., *Pasterz. Działalność biskupa Franciszka Jopa w diecezji opolskiej (1956–1976)*, Opole 1992.
- MISZTAŁ J., *Weryfikacja narodowościowa na Śląsku Opolskim*, Opole 1984.
- MYSZOR J., *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821–1914*, Katowice 1991.
- NOSSOL A., *Diecezjalny dzień muzyki kościelnej w Opolu*, WUDO 47 (1992), nr 4/5, s. 141.
- NOSSOL A., WIECZOREK J., *Przedmowa*, w: *Chorał „Droga do nieba”*, t. I, Opole 2008, s. 4. NOSSOL A., *Przedmowa*, w: *Chorał opolski*, Opole 1985, s. 5.
- NOSSOL A., *Regulamin dla muzyków kościelnych diecezji opolskiej*, w: H. J. SOBECZKO I IN. (red.), *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002–2005). Statuty i aneksy*, Opole 2005, s. 297–301.
- NOSSOL A., *Wierny Bogu, Kościołowi i sobie. Ksiądz biskup Franciszek Jop*, RTSO 6 (1978), nr 1, s. 7–9.
- OCHOT T., *Modlitewniki górnośląskie do 1914 r.*, RTSO 1 (1968), s. 357–408.
- ORŁOWSKI G., *Franciszek Jop (1897–1976) – biskup trzech diecezji*, „Śląsk Opolski” 2 (2003), s. 39–43.
- OŹGA S., *5 lat działalności Chóru Cecylińskiego przy parafii św. Michała Archaniola w Grodkowie*, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 22.
- OŹGA S., *Rekolekcje dla muzyków kościelnych*, Mwl-op 7/8 (1993/1994), nr 1–2 (14–15), s. 32.
- OŹGA S., *Rekolekcje dla organistów diecezji opolskiej*, Mwl-op 2 (1988), nr 2 (7), s. 20–21.
- OŹGA S., *Rekolekcje dla organistów diecezji opolskiej*, Mwl-op 5 (1990), nr 2 (11), s. 19–20.
- OŹGA S., *Rekolekcje dla muzyków kościelnych*, Mwl-op 7/8 (1993/1994), nr 1–2 (14/15), s. 32.
- PACZKOWSKI A., *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 1995.
- PALIŃSKI J., *Odnowa liturgiczna w Polsce dzisiaj*, w: P. KURZELA, A. LISKOWACKA (red.), *Umiłować Chrystusa. Program duszpasterski na rok 2002/2003*, Katowice 2002, s. 208.
- PASTUSZKA J., *Moje wspomnienia o biskupie Franciszku Jopie*, w: G. POŹNIAK (red.), *Konteksty piosenki religijnej* (Opolska Biblioteka Teologiczna 129), Opole 2013, s. 71–85.
- PAWIŃSKI S., *Piosenka religijna w przepowiadaniu słowa Bożego do dzieci*, RTSO 6 (1978), nr 1, s. 9–25.
- PAWŁAK I., *Biblia w muzyce: Kantyki Nowego Testamentu w polskiej monodii liturgicznej po Soborze Watykańskim II*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 4 (2009), s. 311–334.
- PAWŁAK I., *Charakterystyka „Śpiewnika liturgicznego”*, w: R. POŚPIECH (red.), *Śpiew wiernych w odnowionej liturgii. Materiały sesji muzykologicznej zorganizowanej w Opolu w dniach 18–19 IX 1991 przez sekcję Wykładowców Muzyki Kościelnej przy Komisji Episkopatu Polski do spraw Nauki Katolickiej oraz Studium Muzyki Kościelnej Instytutu Teologiczno-Pastoralnego Filii KUL w Opolu*, Opole 1993, s. 51–54.
- PAWŁAK I., *Chorał gregoriański – śpiew muzealny czy aktualny?*, LitS 14 (2008), nr 1, s. 83–105.

- PAWŁAK I., *Chorał gregoriański jako źródło melodyki polskich śpiewów mszalnych po Soborze Watykańskim II*, w: T. JEŻ (red.), *Complexus effectuum musicologiae. Studia Mirosłao Perz septuagenario dedicata*, Kraków 2003, s. 449–454.
- PAWŁAK I., *Chorał gregoriański w posoborowej liturgii*, CT 46 (1976), nr 1, s. 103–105.
- PAWŁAK I., *Chór*, Warszawa 2000.
- PAWŁAK I., *Funkcje muzyki w liturgii*, Mwl-op 6 (1992), nr 1 (13), s. 3–13.
- PAWŁAK I., *Kilka uwag o muzyce w liturgii*, HD 48 (1979), nr 1 (175), s. 22–25.
- PAWŁAK I., *Kształcenie organistów*, CT 43 (1973), nr 2, s. 91–93.
- PAWŁAK I., *Liturgia i muzyka – wzajemne relacje*, „Annales Lublinenses pro Musica Sacra” 5 (2014), s. 49–62.
- PAWŁAK I., *Muzyka – radością liturgii*, w: P. WIŚNIEWSKI (red.), *Muzyka w liturgii. Materiały z II sesji naukowej dla organistów i muzyków kościelnych diecezji płockiej*, Płock 2007, s. 17–38.
- PAWŁAK I., *Muzyka liturgiczna między prawem a życiem*, HD 50 (1981), nr 6 (188), s. 276–281.
- PAWŁAK I., *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, Lublin 2000.
- PAWŁAK I., *Muzyka instrumentalna w świetle dokumentów Kościoła*, „Musica Ecclesiastica” 5 (2010), s. 17–25.
- PAWŁAK I., *Muzyka jako istotny element liturgicznej celebracji*, w: F. KOENIG (red.), *Muzyka w służbie Bogu i człowiekowi. Materiały I Diecezjalnego Kongresu Muzyki Liturgicznej Gliwice 14–16 X 2005 oraz wykłady formacyjne dla muzyków kościelnych*, Gliwice 2006, s. 29–36.
- PAWŁAK I., *Muzyka jako niezbędny element pracy duszpasterskiej*, w: J. ZIMNY (red.), *Muzyka i śpiew liturgiczny. Materiały z sympozjum 20 listopada 2001 r.*, Sandomierz 2002, s. 51–67.
- PAWŁAK I., *Muzyczna kultura Kościoła – zagrożona*, LitS 9 (2003), nr 1, s. 87–92.
- PAWŁAK I., *Muzyka liturgiczna służebnicą kerygmy*, w: W. PRZYZYNA (red.), *Liturgia i przepowiadanie*, Kraków 2010, s. 209–220.
- PAWŁAK I., *Muzyka w nauczaniu papieży*, „Ethos” 19 (2006), nr 1–2, s. 30–40.
- PAWŁAK I., *O pozycję organisty w parafii*, CT 43 (1973), nr 1, s. 66–71.
- PAWŁAK I., *O wyższy poziom kultury muzycznej duchowieństwa*, HD 38 (1969), s. 101–108.
- PAWŁAK I., *Obrady muzyków kościelnych*, RBiL 47 (1994), nr 1 s. 58–59.
- PAWŁAK I., *Odnowa muzyki liturgicznej po Soborze Watykańskim II kontynuacją reformy trydenckiej*, w: I. S. LEDWOŃ (red.), *Scio cui credidi. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin*, Lublin 2007, s. 909–914.
- PAWŁAK I., *Omówienie Instrukcji Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II*, RBiL 34 (1981), nr 3, s. 149–155.
- PAWŁAK I., *Organy – instrument liturgiczny*, LitS 2 (1996), nr 1–2, s. 71–85.
- PAWŁAK I., *Piękno muzyki liturgicznej*, LitS 11 (2005), nr 1 (25), s. 357–374.

- PAWŁAK I., *Potrzeba odnowy muzyki liturgicznej*, CT 42 (1972), nr 4, s. 95–98.
- PAWŁAK I., *Program nauczania muzyki kościelnej w seminariach duchownych w Polsce*, RBiL 25 (1972), nr 4–5, s. 257–264.
- PAWŁAK I., *Przygotowanie członków scholi*, w: R. RAK (red.), *Służba ołtarza. Schola, kantor i psalterzysta*, Katowice 1982, s. 46–60.
- PAWŁAK I., *Repertuar śpiewów łacińskich w polskich obrzędach i zwyczajach liturgicznych zachowanych w księgach piotrkowskich*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 41 (1998), nr 1–2, s. 119–131.
- PAWŁAK I., *Schola, kantor i psalterzysta w historii Kościoła*, w: R. RAK (red.), *Służba ołtarza. Schola, kantor i psalterzysta*, Katowice 1982, s. 9–19.
- PAWŁAK I., *Sekwencje w liturgii mszalnej po Soborze Watykańskim II*, RBiL 47 (1994), nr 4, s. 262–267.
- PAWŁAK I., *Symposium naukowe muzyków kościelnych*, RBiL 34 (1981), nr 1, s. 77–80.
- PAWŁAK I., *Śpiew i muzyka w obrzędach chrztu dzieci*, RBiL 25 (1972), nr 2, s. 117–125.
- PAWŁAK I., *Śpiewy „Ordinarium Missae” w świetle odnowy liturgicznej*, RBiL 20 (1967), nr 3, s. 161–168.
- PAWŁAK I., *Tridentinum i Vaticanum II – dwa etapy rozwoju monodii liturgicznej w Polsce*, LitS 12 (2006), nr 2, s. 307–319.
- PAWŁAK I., *Ukochać muzykę kościelną*, LitS 6 (2000), nr 2, s. 291–293.
- PAWŁAK I., *Wychowanie muzyczne a liturgia*, HD 42 (1973), nr 4 (154), s. 215–218.
- PAWŁAK I., *Zadania duszpasterzy w związku z Instrukcją o Muzyce w Liturgii*, HD 36 (1967), nr 4 (130), s. 239–246.
- PAWŁAK I., *Z zagadnień terminologii dotyczącej muzyki związanej z kultem*, RBiL 36 (1983), nr 1, s. 26–33.
- PAWLIK J., *Rozwój sieci parafialnej na Górnym Śląsku w latach 1870–1960*, „Roczniki Humanistyczne” 29 (1981), z. 2, s. 199–221.
- PIERSKAŁA R., *Najnowsze modlitewniki „Droga do nieba”*, w: TENŻE (red.), *Stulecie „Drogi do nieba” ks. Ludwika Skowronka* (Sympozja 52), Opole 2003, s. 135–141.
- PIERSKAŁA R., *Wydania modlitewników ks. L. Skowronka dla potrzeb dzieci i młodzieży*, w: TENŻE (red.), *Stulecie „Drogi do nieba księdza Ludwika Skowronka”* (Sympozja 52), Opole 2003, s. 75–88.
- PIETRZYK A., *Młodzieżowe zespoły instrumentalne i wokально-instrumentalne animatorów życia liturgiczno-muzycznego w Polsce*, Mwl-op 5 (1990), nr 2 (11), s. 9–14.
- POCIEJ B., *Sacrum w muzyce liturgicznej*, AK 72 (1980), t. 94, z. 427, s. 201–214.
- POŚPIECH J., *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX w. (do roku 1939)*, Warszawa – Wrocław 1977.
- POŚPIECH R., *V Opolskie spotkania Chóralne*, „Ruch Muzyczny” 35 (1991), nr 12, s. 42–49.
- POŚPIECH R., *Adwentowe dni skupienia dla organistów* (1985), Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 18–19.
- POŚPIECH R., *Adwentowe dni skupienia dla organistów* (1986), Mwl-op 2 (1987), nr 4, s. 21–22.

- POŚPIECH R., *Adwentowe dni skupienia dla organistów* (1987), Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 19–20.
- POŚPIECH R., *Adwentowe dni skupienia* (1989), Mwl-op 5 (1990), nr 1 (10), s. 18–19.
- POŚPIECH R., *Adwentowe dni skupienia dla muzyków kościelnych* (1990), Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 17–18.
- POŚPIECH R., „*Cantate Deo*” po raz ósmy, Mwl-op 4 (1989), nr 1 (8), s. 18–19.
- POŚPIECH R., *Chorał opolski – pielęgnowanie tradycji*, „Strony” 1 (1994), s. 88–91.
- POŚPIECH R., *Dni skupienia dla organistów*, Mwl-op 4 (1989), nr 2 (9), s. 13–14.
- POŚPIECH R., *Działalność Studium Muzyki Kościelnej przy Instytucie Pastoralnym w Opolu* (za rok szkolny 1988/89), Mwl-op 4 (1989), nr 2 (9), s. 14–15.
- POŚPIECH R., *Dzień dzisiejszy chórów kościelnych*, „Gość Niedzielny” 72 (1995), nr 33 (dodatek opolski), nr 34 (dodatek gliwicki), s. 57–59.
- POŚPIECH R., *Festiwałe Piosenki Religijnej*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 20.
- POŚPIECH R., *Inauguracja roku szkolnego w Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 15–16.
- POŚPIECH R., *Inauguracja roku szkolnego w Studium Muzyki Kościelnej w Opolu* (28 IX 1988), Mwl-op 4 (1989), nr 1 (8), s. 16–17.
- POŚPIECH R., *Inauguracja roku szkolnego w Studium Muzyki Kościelnej w Opolu* (1989/90), Mwl-op 5 (1990), nr 1 (10), s. 24.
- POŚPIECH R., *Inauguracja roku szkolnego 1990/91 w Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 15–17.
- POŚPIECH R., *Inauguracja roku akademickiego 1992/93 w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym, Fili KUL w Opolu*, WUDO 47 (1992), nr 12, s. 524–525.
- POŚPIECH R., *Koncert dyplomantów SMK w Opolu* (1990), Mwl-op 5 (1990), nr 2 (11), s. 21.
- POŚPIECH R., *Koncert kołęd*, Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 25.
- POŚPIECH R., *Koncerty muzyki organowej. Opole*, Mwl-op 4 (1989), nr 1 (8), s. 23–25.
- POŚPIECH R., *Koncerty muzyki organowej Siegfrieda Karg-Elerta (1877–1933)*, Mwl-op 4 (1989), nr 2 (9), s. 20–21.
- POŚPIECH R., *Koncerty muzyki religijnej. Opole*, Mwl-op 3 (1988), nr 2 (7), s. 21–22.
- POŚPIECH R., *Koncerty muzyki religijnej. Opole*, Mwl-op 6 (1992), nr 1 (13), s. 30–31.
- POŚPIECH R., *Koncerty organowe. Opole*, Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 24–25.
- POŚPIECH R., *Koncert organowy dyplomantów Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, Mwl-op 3 (1988), nr 2 (7), s. 22–23.
- POŚPIECH R., *Konferencja naukowa o kształceniu muzyków kościelnych na Śląsku* (Kamień Śląski, 21–22 XI 1995), LitS 2 (1996), nr 1–2, s. 130–132.
- POŚPIECH R., *Kształcenie muzyków*, „Gość Niedzielny” 69 (1992), nr 24 (dodatek opolski), s. 45.
- POŚPIECH R., *Muzyka religijna w katedrze opolskiej*, „Gość Niedzielny” 69 (1992), nr 29 i 30 (dodatek opolski), s. 61–63.
- POŚPIECH R., *Muzyka Śląska – mit czy rzeczywistość?*, w: T. GŁOGOWSKI (red.), *Familok. Materiały II Sesji Śląskoznawczej Pracowników Naukowych, Studentów*

- i Gości Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 15–16 maja 1997, Katowice 1998, s. 90–98.*
- POŚPIECH R., *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, Opole 2004.
- POŚPIECH R., *Nasza troska o muzykę kościelną*, Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 6–7.
- POŚPIECH R., *O permanentnej potrzebie kształcenia muzyków kościelnych (z perspektywy opolskiej)*, w: G. POŹNIAK (red.), *Kształcenie organistów. Biuletyn nr 2 Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych*, Opole – Lublin 2007, s. 24–33.
- POŚPIECH R., *Pielęgnowanie tradycji pieśni religijnych w diecezji opolskiej*, w: K. TUREK (red.), *Pieśń religijna na Śląsku. Stan zachowania i funkcje w kulturze*, Katowice 2004.
- POŚPIECH R., *Poświęcenie organów w Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, Mwl-op 6 (1992), nr 1 (13), s. 29–30.
- POŚPIECH R., *Religijna kultura Śląska w badaniach pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego*, w: K. DOŁA, N. WIDOK (red.), *Crux Christi – spes nostra. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Biskupowi Janowi Kopcowi z okazji 60-lecia urodzin, 35-lecia prezbiteratu, 15-lecia sakry biskupiej i 25-lecia pracy naukowej* (Opolska Biblioteka Teologiczna 101), Opole 2007.
- POŚPIECH R., *Specyfika śląskiej tradycji liturgiczno-muzycznej we wczesnym etapie jej kształtowania*, w: TENŻE, *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, Opole 2004.
- POŚPIECH R., *Spotkania opłatkowe w Opolu*, WUDO 46 (1991), nr 4–5, s. 168–187.
- POŚPIECH R., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 1986/87*, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 18–19.
- POŚPIECH R., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Instytucie Teologiczno-Pastoralnym Filii KUL w Opolu za rok szkolny 1990/91*, Mwl-op 6 (1992), nr 1 (13), s. 22–24.
- POŚPIECH R., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej Instytutu Teologiczno-Pastoralnego, Filii KUL w Opolu za rok szkolny 1991/92 i 1992/93*, Mwl-op 7/8 (1993/94), nr 1–2 (14/15), s. 25–32.
- POŚPIECH R., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego za rok szkolny 2001/2002*, WUDO 57 (2002), nr 12, s. 544–548.
- POŚPIECH R., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego za rok szkolny 2000/2001*, WUDO 56 (2001), nr 12, s. 490–495.
- POŚPIECH R., *Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 9–12.
- POŚPIECH R., *Towarzyszenia organowe do pieśni z „Drogi do nieba”/„Weg zum Himmel” ks. L. Skowronka*, w: R. PIERSKAŁA (red.), *Stulecie „Drogi do nieba” ks. Ludwika Skowronka*, Opole 2003, s. 101–113.
- POŚPIECH R., *Uroczysta inauguracja roku akademickiego 1990/91 w Diecezjalnym Instytucie Teologiczno-Pastoralnym Filii KUL w Opolu*, WUDO 45 (1990), nr 10–11, s. 375.

- POŚPIECH R., *Uroczystości ku czci św. Cecylii*, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 22–24.
- POŚPIECH R., *Uroczystości inauguracyjne w Diecezjalnym Instytucie Teologiczno-Pastoralnym w Opolu*, WUDO 46 (1991), nr 12, s. 498–499.
- POŚPIECH R., *Uroczystości ku czci św. Cecylii*, Opole, Mwl-op 6 (1991), nr 1 (12), s. 19.
- POŚPIECH R., *Uroczystość ku czci św. Cecylii w SMK w Opolu*, Mwl-op 4 (1989), nr 1 (8), s. 19.
- POŚPIECH R., *Wielkopostne dni skupienia dla organistów* (1986), Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 18.
- POŚPIECH R., *Wielkopostne dni skupienia dla organistów* (1986), Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 19.
- POŚPIECH R., *Wielkopostne dni skupienia dla organistów* (1988), Mwl-op 3 (1988), nr 2 (7), s. 19.
- POŚPIECH R., *Z działalności Diecezjalnego Instytutu Pastoralnego w Opolu*, w: H. J. SOBECZKO (red.), *Studia liturgiczno-pastoralne I*, Opole 1988, s. 401–408.
- POŚPIECH R., *Zakończenie i rozpoczęcie roku szkolnego* (w *Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*), Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 18.
- POŹNIAK G., *10 lat pracy referatu ds. Muzyki Kościelnej Kurii diecezjalnej w Opolu*, WUDO 67 (2012), nr 6, s. 248–254.
- POŹNIAK G., *I Przegląd Schol Liturgicznych Diecezji Opolskiej – Wrzosola*, Wrzoski, 19 marca 2003 r., LitS 9 (2003), nr 1, s. 196–198.
- POŹNIAK G., *Badania nad współczesną muzyką instrumentalną w liturgii*, „Musica Ecclesiastica” 5 (2010), s. 26–30.
- POŹNIAK G., *Chorał gregoriański w repertuarze scholi liturgicznych diecezji opolskiej*, „Musica Sacra” 3 (2007), nr 73, s. 56–66.
- POŹNIAK G., *Formacja muzyków kościelnych diecezji opolskiej w Roku Eucharystii*, WUDO 60 (2005), nr 2, s. 167–170.
- POŹNIAK G., *Formacja psalterzysty – na przykładzie diecezji opolskiej*, „Anamnesis” 12 (2006), nr 3 (46), s. 87–99.
- POŹNIAK G., *Jak dbać o zabytkowe organy piszczalkowe?*, „Musica Ecclesiastica” 7 (2012), s. 27–35.
- POŹNIAK G., *Jubileuszowe przeglądy zespołów śpiewaczych diecezji opolskiej* (Wrzoski k. Opola, 24 marca 2007 r., Opole 2 czerwca 2007 r.), LitS 13 (2007), nr 1 (29), s. 221–225.
- POŹNIAK G., *Kierunek „Muzykologia – specjalność nauczycielska z edukacją artystyczną” na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego*, w: TENŻE (red.), *Szkoła organistów w Opolu w latach 1974–2014*, Opole 2014, s. 70–71.
- POŹNIAK G., *Kierunki i program kształcenia w Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, w: TENŻE (red.), *Kształcenie organistów. Biuletyn Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych nr 2*, Opole – Lublin 2007, s. 75–78.
- POŹNIAK G., *Kwalifikacje i kategorie organistów*, w: TENŻE (red.), *Posługa organisty. Biuletyn nr 3 Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych*, Opole – Lublin 2008, s. 40.
- POŹNIAK G., *Liturgiczne zespoły śpiewacze diecezji opolskiej w Roku Eucharystii*, LitS 11 (2005), nr 1 (25), s. 198–202.

- POŹNIAK G., *Ludowa pieśń religijna i jej zastosowanie w repertuarze schol liturgicznych na przykładzie wybranych czasopism*, w: R. PIERSKAŁA (red.), *Pobożność ludowa w życiu liturgiczno-religijnym i w kulturze*, Opole 2004, s. 241–246.
- POŹNIAK G., *Podsumowanie pięciu lat pracy Referatu ds. Muzyki Kościelnej*, WUDO 62 (2007), nr 7–8, s. 322–325.
- POŹNIAK G., *Popularna muzyka chrześcijańska w Polsce. Próba zdefiniowania*, LitS 14 (2008), nr 1 (31), s. 127–134.
- POŹNIAK G., *Popularna muzyka chrześcijańska w Polsce. Teologiczno-muzykologiczne spojrzenie*, Opole 2009, s. 5–13.
- POŹNIAK G., *Posługa organisty w Kościele w Polsce w świetle nowych norm ogólnych dotyczących muzyków kościelnych posługujących w diecezjach Kościoła katolickiego w Polsce*, LitS 16 (2010), nr 2, s. 435–442.
- POŹNIAK G., *Przegląd Chórów Parafialnych Diecezji Opolskiej*, Opole, 14 czerwca 2003 r., LitS 9 (2003), nr 2 (22), s. 513–514.
- POŹNIAK G., *Przegląd scholii liturgicznych i chórów parafialnych diecezji opolskiej w 2008 roku*, LitS 14 (2008), nr 1 (31), s. 161–164.
- POŹNIAK G., *Przeglądy liturgicznych zespołów śpiewaczych w diecezji opolskiej*, LitS 10 (2004), nr 1 (23), s. 167–171.
- POŹNIAK G., *Przeglądy liturgicznych zespołów śpiewaczych w diecezji opolskiej – Janowi Pawłowi II w memoriam*, LitS 12 (2006), nr 1 (27), s. 135–140.
- POŹNIAK G., *Przeglądy zespołów śpiewaczych w diecezji opolskiej w 2010 roku*, WUDO 65 (2010), nr 4–5, s. 177–180.
- POŹNIAK G., *Przeglądy liturgicznych zespołów śpiewaczych diecezji opolskiej w 2011 roku*, WUDO 66 (2011), nr 7–8, s. 298–300.
- POŹNIAK G., *Przeglądy zespołów śpiewaczych diecezji opolskiej w 2009 roku*, WUDO 64 (2009), nr 6, s. 236–238.
- POŹNIAK G., *Referat ds. Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Opolu w latach 2002–2007*, Opole 2007, 66 s. (mps).
- POŹNIAK G., *Schola liturgiczna. Studium teologiczno-muzykologiczne na przykładzie diecezji opolskiej*, Opole 2006.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2002/2003*, WUDO 68 (2003), nr 12, s. 613–618.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2003/2004*, WUDO 69 (2004), nr 12, s. 758–762.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2004/2005*, WUDO 70 (2005), nr 12, s. 471–489.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej przy Wydziale Teologicznym UO za rok szkolny 2005/2006*, WUDO 71 (2006), nr 12, s. 505–511.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2006/2007*, WUDO 72 (2007), nr 12, s. 520–526.

- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2007/2008*, WUDO 73 (2008), nr 12, s. 627–631.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2008/2009*, WUDO 74 (2009), nr 12, s. 640–645.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu za rok szkolny 2009/2010*, WUDO 75 (2010), nr 12, s. 517–525.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Studium Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2010/2011*, WUDO 76 (2011), nr 12, s. 501–507.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2011/2012*, WUDO 77 (2012), nr 12, s. 571–579.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2012/2013*, WUDO 78 (2013), nr 12, s. 661–665.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2013/2014*, Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej, s. 4.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w Opolu w roku szkolnym 2014/2015*, Archiwum Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej, s. 4.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2015/2016*, RTSO 36 (2) (2016), nr 1, s. 270–275.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2016/2017*, RTSO 37 (2017), nr 2, s. 259–266.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2017/2018*, RTSO 39 (2019), nr 1, s. 291–300.
- POŹNIAK G., *Sprawozdanie z działalności Diecezjalnego Instytutu Muzyki Kościelnej w roku szkolnym 2018/2019*, RTSO 39 (2019), nr 2, s. 249–258.
- POŹNIAK G., *Studium Muzyki Kościelnej w Opolu w perspektywie naukowo-zagranicznej współpracy z ośrodkami zagranicznymi*, RTSO 30 (2010), nr 1, s. 355–364.
- POŹNIAK G., *Utwory religijne Józefa Ksawerego Elsnera (1769–1854) na chór męski*, w: R. POŚPIECH (red.), *Józef Elsner (1796–1854). Życie – działalność – epoka*, Opole 2013, s. 239–252.
- POŹNIAK G., TARLINSKI P. (red.), *Śląskie organy I. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Zakład Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Studium Muzyki Kościelnej w dniu 25 kwietnia 2007 roku (Sympozja 69)*, Opole 2007.
- POŹNIAK G., TARLINSKI P. (red.), *Śląskie organy II. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Zakład Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Studium Muzyki Kościelnej w dniu 30 marca 2011 roku (Sympozja 81)*, Opole 2011.
- POŹNIAK G., TARLINSKI P. (red.), *Śląskie organy III. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Zakład Muzyki Kościelnej i Wychowania*

- Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Studium Muzyki Kościelnej w dniu 20 marca 2013 roku (Sympozja 84), Opole 2013.
- POŹNIAK G., TARLINSKI P. (red.), *Śląskie organy IV. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Zakład Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Studium Muzyki Kościelnej w dniu 18 marca 2015 roku (Sympozja 87)*, Opole 2015.
- POŹNIAK G. (red.), *Śląskie organy V*, Opole 2017.
- PSZCZYŃSKI K., *Goście z Fryburga w Opolu*, Mwl-op 5 (1990), nr 2 (11), s. 22–23.
- PSZCZYŃSKI K., *Koncerty w katedrze opolskiej. „Ave Maria w muzyce”*, Mwl-op 5 (1990), nr 2 (11), s. 21–22.
- PUCIA M., *Śpiewy kalwaryjskie na Górze Świętej Anny w żywej tradycji*, w: J. LUBOS-KOZIEŁ, J. GORZELIK, J. FILIPCZYK, A. LIPNICKI (red.), *Góra Świętej Anny i inne miejsca pielgrzymkowe na Śląsku*, Wrocław 2005.
- RATZINGER J., *Duch liturgii*, Poznań 2002.
- RATZINGER J., *Nowa Pieśń dla Pana*, Kraków 1999.
- RAU S., *Wieviel Chor braucht die Liturgie oder: Wieviel Liturgie vertägt der Chor?*, w: S. KLÖCKNER, M. KREUELS, G. MASSENKEIL (red.), *Brückenschlag. Wolfgang Bretschneider zum 60. Geburtstag*, Regensburg 2001, s. 103–104.
- REGINEK A., *Muzyka chóralna w liturgii*, Mwl-op 2 (1987), nr 1 (4), s. 6–8.
- REGINEK A., *Muzyka chóralna w liturgii (2)*, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 5–7.
- REGINEK A., *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2018, s. 320.
- REGINEK A., *Słowo wstępne*, w: G. POŹNIAK (red.), *Muzyk kościelny. Biuletyn nr 4 Stowarzyszenia Muzyków Kościelnych*, Opole – Lublin 2009, s. 5–6.
- REGINEK A., *Śląski modlitewnik? Skarbiec modlitw i pieśni”. Tradycja i współczesność*, „Pro Musica Sacra” 10 (2012), s. 21–31.
- ROLLET H., *Zarys dziejów Polski 1939–1984*, Kraków 1994.
- SCHENK W., *Droga do nieba*, EK, t. 4, Opole 1974, s. 221n.
- SITEK A., *Biskup Opatrznościowy. W 25. rocznicę śmierci biskupa Franciszka Jopa*, Opole 2001.
- SITEK A., *Organizacja i kierunki działalności Kurii Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1956*, Wrocław 1986.
- SITEK A., *Organizacja i kierunki działalności Kurii Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1956*, Opole 1988.
- SITEK A., *Problem przejmowania Kościołów ewangelickich przez katolików na Śląsku Opolskim po II wojnie światowej*, Opole 1985, s. 34–38.
- SITEK A., *Uroczystości pogrzebowe pierwszego biskupa opolskiego śp. Franciszka Jopa*, WUDO 32 (1977), nr 1, s. 62–67.
- SITEK A., *Wspomnienie niekonwencjonalne. Pogadanki radiowe o biskupie Franciszku Jopie w stulecie urodzin*, Opole 1998.
- SKOP G., *Śpiew i muzyka w mszach z udziałem dzieci*, RBL 30 (1977), nr 2–3, s. 135.

- SOBECZKO H. J., WALOSZEK J., *Nowe wydanie modlitewnika i śpiewnika „Droga do nieba”*, LitS 2 (2001), s. 196–197.
- SOBECZKO H. J., *25 lat odnowy*, Mwl-op 4 (1989), nr 2 (9), s. 2–4.
- SOBECZKO H. J., *Arcybiskup Alfons Nossol. 32 lata posługi biskupiej*, Opole 2009.
- SOBECZKO H. J., *Odnowa duszpasterstwa sakramentalnego*, RTSO 15 (1995), nr 1, s. 242–243.
- SOBECZKO H. J., *Organista po Kongresie Eucharystycznym*, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 1–2.
- SOBECZKO H. J., *Pierwsze wydanie modlitewnika „Droga do nieba”*, w: R. PIERSKAŁA (red.), *Stulecie „Drogi do nieba” księdza Ludwika Skowronka* (Sympozja 52), Opole 2003, s. 47–60.
- SOBECZKO H. J., *Recepcja soborowej reformy i odnowy liturgicznej w Polsce*, w: E. MATEJA, R. PIERSKAŁA (red.), *Wprowadzanie soborowej odnowy liturgicznej* (Sympozja 34), Opole 1999, s. 63–87.
- SOBECZKO H. J., *Specyfika życia religijnego parafii górnośląskich*, RTSO 17 (1997), nr 1, s. 143–159.
- SOBECZKO H. J., *W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1976)*, Opole 1986.
- SOBECZKO H. J., *Wielki Post w życiu organisty*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 4–5.
- SOBECZKO H. J., *Wkład biskupa Franciszka Jopa w redakcję konstytucji liturgicznej Sacrosanctum Concilium. W 50-tą rocznicę rozpoczęcia II Soboru Watykańskiego*, w: F. WOLNIK (red.), *Kościół na Śląsku. Z dziejów kultury i życia religijnego*, Opole 2012.
- SOBECZKO H. J., *Z dziejów ruchu liturgicznego na Śląsku*, WUDO 31 (1976), nr 4, s. 117–123.
- SOBECZKO H. J., *Życie i działalność księdza biskupa Franciszka Jopa w Opolu*, RTSO 6 (1978), nr 1, s. 45–89.
- SOBECZKO H. J., *Życie i działalność śp. księdza biskupa Franciszka Jopa*, WUDO 32 (1977), nr 1, s. 50–60.
- SOBECZKO H. J. I IN. (red.), *Zwycięzca śmierci. Teksty liturgiczne i komentarz na Wielki Tydzień i Oktawę Wielkanocy*, Opole 2014.
- SOKALSKI W., *Miejsce orkiestr dętych w kulturze Opolszczyzny*, Opole 2000.
- SOSSALLA J., *20 lat terytorium kościelnego Śląska Opolskiego*, WUDO 20 (1965), nr 8, s. 173–180.
- SOSSALLA J., *Franciszek Jop, pierwszy biskup ordynariusz diecezji opolskiej*, WUDO 32 (1977), nr 9–10, s. 325–337.
- SPYRA W. (red.), *Aktywizacja w katechezie – szansa czy zagrożenie?*, Opole 2002, s. 198.
- SROKA J., *Odnowa liturgii przed Soborem Watykańskim II w Polsce*, RBiL 29 (1976), nr 4, s. 179–189.
- STRZEDUŁA G., *II Diecezjalne Dni Muzyki Kościelnej*, WUDO 47 (1993), nr 6, s. 248–249.
- STRZEDUŁA G., *XIII Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Opolu*, WUDO 52 (1997), nr 1, s. 38–42.
- SZENDZIELORZ E., *Oblicza kultury muzycznej Katedry Podwyższenia Krzyża Świętego w Opolu po 1945 r.*, Wrocław 2019.
- SZYGENDA Z., *Chór w odnowionej liturgii*, AK 72 (1987), z. 427, s. 246–247.

- SZYMAŃSKI A., *Ks. bp Franciszek Jop – prawodawca i organizator diecezji opolskiej*, Opole 2007.
- SZYMAŃSKA-SZUBERT M., PUCIA M., *Typologia ludowej piosenki religijnej w archiwum muzycznego folkloru religijnego Instytutu Muzykologii KUL*, w: G. POŹNIAK (red.), *Konteksty piosenki religijnej Norbert Blacha in memoriam* (Opolska Biblioteka Teologiczna 129), Opole 2013, s. 31–53.
- SZYMAŃSKI W., *Kształcenie organistów w akademii muzycznej pod kątem wymogów gry liturgicznej*, w: G. POŹNIAK (red.), *Kształcenie organistów. Biuletyn nr 2 Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych*, Opole – Lublin 2007, s. 56.
- SZYMONIK K., *Kształcenie muzyków kościelnych i warunki ich pracy*, AK 72 (1980), z. 427, s. 250–261.
- ŚLEDZIŃSKI S., *Orkiestra dęta*, Kraków 1975.
- TARLINSKI P., *Dobór śpiewów w liturgii okresu Wielkiego Postu*, Mwl-op 1 (1986), nr 1, s. 5–7.
- TARLINSKI P., *Muzyka jako element aktywizacji w katechezie*, w: R. CHAŁUPNIAK, J. KOSTORZ, W. SPYRA (red.), *Aktywizacja w katechezie – szansa czy zagrożenie?*, Opole 2002, s. 197–205.
- TARLINSKI P., *Przegląd chórów kościelnych*, WUDO 53 (1998), nr 7–8, s. 276–277.
- TARLINSKI P., „*Zaśpiewajmy Panu pieśń nową*” – czyli jak?, w: R. POŚPIECH, P. TARLINSKI (red.), *Śpiew wiernych w odnowionej liturgii*, Opole 1993, s. 41–46.
- TOMALA K., *III Dni Kultury Chrześcijańskiej w Raciborzu*, Mwl-op 1 (1986), nr 3, s. 25.
- TOMALA K., *Festiwal Piosenki Religijnej w Gliwicach*, Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 24.
- TOMALA K., *Koncerty organowe*, Mwl-op 2 (1987), nr 2 (5), s. 20.
- TWARDY J., *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009.
- TYRAŁA R., *Duchowość liturgiczna zespołów śpiewaczych*, „Anamnesis” 9 (2003), nr 3 (34), s. 77–83.
- TYRAŁA R., *Soborowa odnowa muzyki kościelnej w Polsce*, Kraków 2000.
- URBAN W., *Rola kościelnych śpiewników i modlitewników w zachowaniu polskiego języka na Śląsku*, NP 8 (1958), s. 231–241.
- WAŁOSZEK J., *Chorał „Droga do nieba”. Akompaniament organowy do śpiewów z katolickiego modlitewnika i śpiewnika „Droga do nieba”, t. II: Rok kościelny* (Pomoce Duszpasterskie 7), Opole 2008.
- WAŁOSZEK J., *Chorał „Droga do nieba”. Akompaniament organowy do śpiewów z katolickiego modlitewnika i śpiewnika „Droga do nieba”, t. III: Sakramenty święte. Kult osób Boskich. Kult Bożej Rodzicielki Maryi i świętych Pańskich. Śpiewy okolicznościowe. Śmierć i pogrzeb chrześcijanina* (Pomoce Duszpasterskie 8), Opole 2009.
- WAŁOSZEK J., *Dlaczego muzyka w liturgii?* (2), Mwl-op 1 (1986), nr 2, s. 4–6.
- WAŁOSZEK J., *Inicjatywy i działalność kleryków*, w: K. DOŁA (red.), *Wyższe Seminarium Duchowne w Nysie – Opolu 1949–1999. Księga jubileuszowa*, Opole 2000, s. 227–253.
- WAŁOSZEK J., *Nowe poszukiwania praktyki soborowej w Polsce* (mps referatu wygłoszonego w ramach sympozjum: *Historia i współczesność muzyki Liturgicznej w Polsce. 100 lat od wydania motu proprio papieża Piusa X*, Lublin 11–14 IX 2003).

- WALOSZEK J., *Teologia muzyki. Współczesna myśl teologiczna o muzyce*, Opole 1997, s. 105–124.
- WALOSZEK J., *Uwagi na temat części śpiewnikowej nowego wydania „Drogi do nieba”*, w: R. PIERSKAŁA (red.), *Stulecie drogi do nieba ks. Ludwika Skowronka*, Opole 2003.
- WALOSZEK J., GLOBISCH W. (red.), *Weg zum Himmel. Katholisches Gebet – und Gesangbuch – Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*, Opole 1997.
- WALOSZEK J., GLOBISCH W., *Stimme des Herzens – Liederbuch. Głos serca – Śpiewnik*, Opole 2011.
- WASZCZAK W., *Górnośląskie zbiory pieśni kościelnych w latach 1914–2004*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 2 (2015), s. 425–447.
- WIĘCLEWSKA-BACH A., *Das polonische katholische Kirchenlied in oberschlesischen Gesangbüchern von 1823 bis 1922*, Sinzig 1999.
- WIŚNIEWSKI P., *Muzyka instrumentalna w liturgii po Soborze Watykańskim II*, LitS 18 (2012), nr 1, s. 514–522.
- WIŚNIEWSKI P., *Zadania organisty w świetle odnowionej liturgii po Soborze Watykańskim II*, w: TENŻE (red.), *Wokół posługi organisty w parafii. Materiały z I sesji naukowej dla organistów i muzyków kościelnych diecezji płockiej*, Płock 2006, s. 7–20.
- WOJTYŁA K., *Kazanie w dniu eksportacji śp. biskupa Fr. Jopa do katedry opolskiej*, WUDO 32 (1977), nr 1, s. 40–49.
- WOJTYŁA K., *U podstaw odnowy. Studium realizacji Vaticanum II*, Kraków 1972.
- WORBS K., *Modlitewnik górnośląski „Droga do nieba” księdza Ludwika Skowronka. Studium historyczno-pastoralne*, Lublin 1988 (mps w Bibliotece KUL).
- WÓJCIK W., *Działalność biskupa Franciszka Jopa w Sandomierzu (1922–1952)*, RTSO 6 (1978), nr 1, s. 25–35.
- WYSZYŃSKI S., *Kazanie wygłoszone podczas uroczystości pogrzebowej biskupa Franciszka Jopa w katedrze opolskiej 29 września 1976 r.*, WUDO 32 (1977), nr 1, s. 34–40.
- Z Alfredem Bączkowiczem rozmawia Dominika Gorgosz (Śląska Fermata 1), Opole 2019.
- Z ks. Bogdanem Kicingierem rozmawia Dominika Gorgosz (Śląska Fermata 2), Opole 2020.
- ZAJĄC A., *Chór i schola w liturgii – wymagania Kościoła i sposób ich realizacji w Polsce*, LitS 6 (2000), nr 1 (15), s. 62–65.
- ZAJĄC A., *Chór w odnowionej liturgii Mszy Świętej*, w: J. ZIMNY (red.), *Muzyka i śpiew kościelny. Kształcenie organistów*, Sandomierz 2004, s. 43–58.
- ZAJĄC A., *Teologiczne aspekty uczestnictwa chóru w liturgii*, LitS 7 (2001), nr 1, s. 95–108.
- ZAŁEWSKI Z., *XXI Pielgrzymka chórów kościelnych na Górę św. Anny*, WUDO 52 (1997), nr 12, s. 495–496.
- ZIELIŃSKI Z., *Papieże i papieństwo dwóch ostatnich wieków. 1775–1978*. Warszawa 1983.
- ZIEMIAŃSKI S., *Pieśni i piosenki religijne*, w: W. HUDEK (red.), *Muzyka liturgiczna w Kościele katowickim 1925–2005*, Katowice 2005, s. 194–200.
- ŻARYŃ J., *Kościół a władza w Polce (1945–1950)*, Warszawa 1997.

SŁOWNIKI, LEKSYKONY, ENCYKLOPEDIE, MODLITEWNIKI, ROCZNIKI

- BERNATZKY A., *Lexikon der Grafschaft Glatz*, Leimen – Heidelberg 1984.
- Chorał opolski*, t. I–IV, Opole 1985–1993.
- Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik*, F. BLUME (wyd.), t. 1–16, Kassel 1949–1979.
- Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik*, L. FINSCHER (wyd.), *Sachteil*, t. 1–10, Kassel 1994–1999².
- Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik*, wyd. 3, Hrsg. Kantor. w: Brockhaus Riemann Musiklexikon. t. 1. Wiesbaden 1978, s. 626–627.
- L. Finscher, *Personenteil*, Bd. 1–8, Kassel 1999–2002.
- Droga do nieba. Modlitewnik dla katolików wszystkich stanów, opracowany przez grono kapłanów Śląska Opolskiego*. Wydanie nowe uzupełnione, Opole 1957.
- Droga do nieba. Modlitewnik opracowany przez kapłanów Diecezji Opolskiej. Wydanie jubileuszowe 1903–1978*, Opole 1978.
- Encyklopedia Katolicka*, R. ŁUKASZCZYK, L. BIEŃKOWSKI, F. GRYGLEWICZ (red.), t. 1–9, Lublin 1989–2002.
- Encyklopedia kościelna*, t. 17, Warszawa 1981.
- Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*, E. DZIĘBOWSKA (red.), t. 1–6, Kraków 1979–2000.
- Encyklopedia muzyki*, A. CHODKOWSKI (red.), Warszawa 1995.
- ESTREICHER K., *Bibliografia polska XIX stulecia*, t. 4, Kraków 1967.
- GLOBISCH W., WALOSZEK J. (red.), *Weg zum Himmel. Katcholisches Gebet – und Gesangbuch. Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*, Opole 1997.
- HOFFMANN C. J. A., *Die Tonkünstler Schlesiens. Ein Beitrag zur Kunstgeschichte Schlesiens, vom Jahre 960 bis 1830*, Breslau 1830.
- LISSA Z., *Encyklopedia muzyczna*, Kraków 1979, s. 621.
- Mały modlitewnik*, Opole 1946.
- Mały modlitewnik. Modlitewnik opracowany przez kapłanów Diecezji Opolskiej*, Opole 1980.
- MIĘDZYDIECEZJALNA KOMISJA DS. LITURGII, DUSZPASTERSTWA LITURGICZNEGO I MUZYKI KOŚCIELNEJ DIECEZJI OPOLSKIEJ I GLIWICKIEJ (red.), *Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*, Opole 2001.
- MIZGAŁSKI G. (opr.), *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej*, Poznań 1959, s. 233–234.
- NITECKI P., *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992.
- PAWLIK J., *Rozwój sieci parafialnej na Górnym Śląsku w latach 1870–1960*, „Roczniki Humanistyczne” (1981), z. 2, s. 199–221.
- REGINEK A., *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2018.
- Schlesisches Musiklexikon*, L. HOFFMANN-ERBRECHT (wyd.), Augsburg 2001.
- Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, M. PATER (red.), Katowice 1996.

Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981, t. 6, L. GRZEBIEŃ (red.), Warszawa 1983.
Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993, t. 8, J. MANDZIUK (red.), Warszawa 1995.
Religia. Encyklopedia PWM, T. GADACZ, B. MILERSKI (red.), t. 1–9, Warszawa 2001–2003.
 ZGÓŁKOWA H. (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. XXXIX, Poznań 2002, s. 99.

LITERATURA POPULARNA

- [BRAK AUTORA], *Kronika diecezji*, „Opolski Gość Niedzielny” 75 (1998), nr 17, s. 21.
 [BRAK AUTORA], *Kronika diecezji*, „Gość Niedzielny. Opole” 78 (2001), nr 17.
 [BRAK AUTORA], *Zapraszamy Liturgiczną Służbę Ołtarza*, „Opolski Gość Niedzielny” 75 (1998), nr 14, s. 21.
 [BRAK AUTORA], *Zaproszenie na Mszę Krzyżma*, „Opolski „Gość Niedzielny” 76 (1999), nr 12, s. 21.
 BALDY S., *Matka Boska Opolska. Opis obrazu i dzieje kultu*, Opole 1984.
 BENZIG J., *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts in Deutschen Sprachgebiet*, Wiesbaden 1963.
 BIFFI I., *Teologiczne refleksje nad muzyką sakralną*, ComP 21 (2001), nr 2 (122), s. 36–42.
 BIGDON R., *Religijność mieszkańców Bytomia w dobie industrializacji*, Opole 2004.
 CACKOWSKI Z., *Działalność twórcza i przesłanki twórczości*, „Nauka Polska” 2 (1976), s. 33.
 BORTNOWSKA H., *Rozmowa z ks. Sierlą – propagatorem piosenki religijnej w Polsce*, TPow 34 (1980), nr 9, s. 8–11.
 CORBIN S., *L'eglise a la conquete de la musique*, Paris 1962, s. 159.
 EKERT H., *Ks. Stanisław Stephan (1867–1926) jako pionier ruchu liturgicznego na Śląsku*, Opole 1999.
 FELDMANN F., *Musik und Musikpflege im mittelalterlichen Schlesien*, Breslau 1938.
 GŁOMBIK K., MORCINIEC P. (red.), *Wyjazdy zarobkowe: szansa czy zagrożenie? Perspektywa społeczno-moralna*, Opole 2005, s. 4–10.
 GŁADYSZ J., *Organista jako muzyk i członek wspólnoty parafialnej*, Mwl-op 2 (1987), nr 5, s. 2–5.
 GOWIN J., *Kościół po komunizmie*, Kraków 1995, s. 166–177.
 GUTFLEISCH P., *Der Kirchenmusiker als Beruf*, w: P. HARNONCOURT (red.), *Die Kirchenmusik und das II. Vatikanische Konzil*, Graz 1965, s. 167–171.
 HABERL, *Papst Pius XII und die Kirchenmusik*, „Musica Sacra” 103 (1983), z. 5, s. 362.
 HANKE R., *Jakie poniesiemy pochodnie*, „Życie Muzyczne” 3–4 (1993), s. 45.
 JAKUBOWSKI W., *Edukacja w świecie kultury popularnej*, Kraków 2006.
 JANIEC Z., *Postulaty duszpasterskie dotyczące śpiewu i muzyki liturgicznej w parafiach (wybrane kwestie)*, „Anamnesis” 8 (2002), nr 3 (30), s. 87–89.
 JOP F., *Prace Soborowej Komisji Liturgicznej*, AK 67 (1964), s. 151–159.
 JOP F., *W służbie słowa*, Opole 1959.
 KĄDZIOLKA W., *Chór w życiu parafii*, Mwl-op 2 (1987), nr 1(4), s. 8–10.

- KĄKOL K., *Kardynał Stefan Wyszyński jakim go znałem*, Warszawa 1985.
- KERNER A., *Najważniejsza Eucharystia*, „Nasza Diecezja. Opole” 80 (2003), nr 48, s. 32–44.
- KERNER A., *Pielgrzymka chórów na Górze św. Anny*, WUDO 58 (2003), nr 12, s. 634–635.
- KICINGER B., *Geneza i rozwój Studium Muzyki Kościelnej w Opolu*, w: R. POŚPIECH, P. TARLINSKI (red.), *Kształcenie muzyków kościelnych na Śląsku* (Sympozja 23), Opole 1997, s. 196.
- Kronika Orkiestry Dętej OSP w Bażanach.*
- Kronika Orkiestry Dętej w Bogacicy.*
- NOWAK J., *Historia posług w Kościele*, LitS 3 (1997), nr 2, s. 55.
- KICINGER B., *Kształcenie organistów w diecezji opolskiej po Soborze Watykański II w latach 1965–1991*, Opole 1992 (mps mgr w Bibliotece WT UO).
- KŁAFKOWSKI A., *Umowa poczdamska z dn. 2 VIII 1945 r.*, Warszawa 1960.
- KLAPPER J., *Schlesische Volkskunde*, Breslau 1925.
- KOGUT M., *Zeszyty historyczne Kościoła katolickiego*, cz. IX, Kluczbork 1999, s. 55.
- KOMINEK B., *W służbie „Ziem Zachodnich”. Z teki pośmiertnej wybrał i przygotował do druku J. Krucina*, Wrocław 1977.
- KORYTKOWSKI J., *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 1, Gniezno 1883.
- KOWALSKI Z., *Powrót Śląska Opolskiego do Polski*, Opole 1988.
- KREMER J., *Życie i działalność duszpastersko-muzyczna o. Teofila Wyleżoła OFM (1931–2000)*, Opole 2002.
- KRZESZOWSKI H., *Praktyki religijne*, Wrocław 1986.
- KUCHARZ E., *Sprawozdanie z dwudniowego kursu dekanalnych referentów w Raciborzu w klasztorze „Annuntiata” (19–20 IV 1971)*, WUDO 26 (1971), nr 7–8, s. 283–287.
- LESIŃSKI A., *Służba wojskowa kleryków w PRL (1959–1980)*, Olsztyn 1995.
- LIEBSTER K., *Der Ort der Musik im Gottesdienst nach dem II. Vatikanischen Konzil*, w: *Kirchenmusik auf neuen Wegen. Wer heft für Liturgie und Kirchenmusik*, z. 6. Leipzig 1969.
- LIS M., *Górny Śląsk. Zarys dziejów do I wojny światowej*, Opole 1986.
- McMANUS F., *Die Rechtsvollmacht des Bischofs in der Konstitution über heilige Liturgie*, ConcD 1 (1965), s. 86–94.
- MADAJCZYK P., *Na drodze do pojednania. Wokół orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich z 1965 roku*, Warszawa 1994.
- MANDZIUK J., *Jop Franciszek*, w: Z. GRZEBIEŃ (red.), *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 5, Warszawa 1983.
- MATEJA E., *Fons et culmen. Liturgiczna działalność ks. Wacława Schenka (1913–1982)*, Opole 1997, s. 153–224.
- MORAWSKI J., *Muzyka w szkołach brzeskich w XVI w.*, w: R. HECK (red.), *Średniowieczna kultura na Śląsku*, Wrocław 1977, s. 157–161.
- MORAWSKI J., *Uwagi o wielogłosowej praktyce wykonawczej na Śląsku*, Muz 11 (1966), nr 2, s. 45–53.

- NADOLSKI B., *Liturgika*, t. IV, Poznań 1989, s. 142.
- NITECKI P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 1965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- NORDWUES P., *Der Kirchenchor und seine Aufgabe – Der ACV ist gefragt!*, „Musica Sacra” 104 (1984), z. 5, s. 371–382.
- NOSSOL A., *Przedmowa*, w: *Chorał opolski*, t 1: *Adwent, Boże Narodzenie, Wielki Post, Wielkanoc*, Opole 1985, s. 5.
- NOZIŃSKI E., *Budowa kościoła a ożywienie życia religijnego w Dziewkowicach*, Opole 1983.
- NYCZ K., *Wprowadzenie do Regulaminu Organistów Archidiecezji Krakowskiej*, w: *Regulamin organistów Archidiecezji Krakowskiej*, Kraków 2002.
- OGRODZIŃSKI W., *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Katowice – Wrocław 1965.
- ORŁOWSKI G., *Franciszek Jop (1897–1976) – biskup trzech diecezji*, „Śląsk Opolski” 2 (2003), nr 12, s. 39.
- PIKULIK J., *Muzyczna działalność Grzegorza Wielkiego*, CT 40 (1970), z. 3. s. 39–47.
- POWODOWSKI H., *Służba Boża w dawnej Polsce. Studia o Mszy świętej*, Poznań 1962.
- PROCHOTA H., *Nysa – kościół pw. św. Jakuba i św. Agnieszki*, Mwl-op 3 (1988), nr 1 (6), s. 22.
- PRZYBYLSKI J., *Społeczeństwo a kultura muzyczna*, „Życie Muzyczne” 1 (1991), s. 48.
- PYZIK Z., *W kręgu przeszłości i teraźniejszości*, w: M. G. GERLICH (red.), *Śpiewaj ludu, śpiewaj złoty. Księga jubileuszowa śpiewactwa śląskiego 1910–1985*, Katowice 1986.
- RAINA P., *Jan Paweł II, Prymas i Episkopat Polski o stanie wojennym*, Londyn 1982.
- RATZINGER J.–BENEDETTO XVI, *Lodate Dio con arte. Sul canto e la musica*, Venezia 2010.
- ROGAŁSKI A., *Kościół katolicki na Śląsku*, Warszawa 1955.
- ROGER J., *Pieśni ludu polskiego na Górnym Śląsku z muzyką*, Wrocław 1863.
- RUDZIŃSKI W., *Muzyka dla wszystkich*, Kraków 1948.
- SALIJ J., *Królestwo Boże w nas jest*, Poznań 1980.
- SCHENK W., *Udział ludu w ofercie Mszy świętej. Zarys historyczny*, Poznań 1967, s. 210–238.
- SKWORC W., *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*, Katowice 1996.
- SMOLIŃSKA T., *Religijne aspekty współczesnego kołędowania*, w: W. ŚWIĄTKIEWICZ, J. WYCISŁO (red.), *Religijne inspiracje kultury na Górnym Śląsku*, Katowice 1998.
- SOBECZKO H. J. (red.), *Agenda liturgiczna diecezji opolskiej. Nabożeństwa, poświęcenia i błogosławieństwa*, Opole 1981.
- SOBECZKO H. J., *Śp. ksiądz Karol Lelonek*, WUDO 29 (1974), nr 2, s. 62–64.
- STOBIECKI K., *Stan i prognozy działalności ruchu muzycznego*, „Życie Muzyczne” 3 (1993), s. 8.
- STEFANI D., *La schola cantorum*, Torino 1967.
- TRZECIAKOWSKI L., *Wstęp*, w: D. JANKOWSKI, L. TRZECIAKOWSKI (red.), *Społeczny ruch kulturalny. Tradycja a współczesność*, Poznań 1981.
- SWATOŃ J., *O muzyce amatorskiej*, „Ruch Muzyczny” 5 (1946), s. 21.
- URBAN W., *Polskie kaznodziejstwo i katechizacja we wrocławskiej diecezji w czasach pruskich*, NP 4 (1963), t. 17, s. 79–86.

- WEGMAN H. A. J., *Geschichte der Liturgie im Westen und Osten*, Regensburg 1979, s. 203.
- WYSZYŃSKI S., *Wielka Nowenna Tysiąclecia*, Paryż 1962.
- ZAJĄC A., *Diecezjalne Studium Organistowskie w Tarnowie – historia i współczesność*, w: S. GARNCZARSKI (red.), *Cantate Domino canticum novum. Księga Pamiątkowa dedykowana księdzu Kazimierzowi Pasionkowi*, Tarnów 2004, s. 253–292.
- ZAKRZEWSKI B., *Pieśni ludu śląskiego ze zbiorów rękopiśmiennych Józefa Lompy*, Opole 1970.
- ZALEWSKI K., „Wrzosola” odbędzie się w marcu, „Nasza Diecezja. Opole” (dodatek do „Gościa Niedzielnego”) 80 (2003), nr 5, s. 25.

WYWIADY

1. Rozmowa z ks. Helmutem J. Sobeczką – twórcą Instytutu Teologiczno-Pastoralnego, Filii KUL-u w Opolu, twórcą Studium Organistowskiego w Opolu, profesorem liturgiki Uniwersytetu Opolskiego.
2. Rozmowa z ks. Joachimem Waloszkim – muzykologiem, wykładowcą chorału gregoriańskiego na Uniwersytecie Opolskim, wykładowcą muzyki kościelnej w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu.
3. Rozmowa z ks. Piotrem Tarlinskim – teologiem, muzykologiem i kulturoznawcą.
4. Rozmowa z Józefem Chudallą – dyrygentem i organistą.
5. Rozmowa z Remigiuszem Pośpiechem – muzykologiem, kierownikiem Studium Muzyki Kościelnej w Opolu (1985–2006), prof. muzykologii Uniwersytetu Opolskiego (1994–2018) i Uniwersytetu Wrocławskiego (od 2005).
6. Rozmowa z ks. Grzegorzem Poźniakiem – muzykiem, muzykologiem, dyrygentem i kompozytorem, profesorem Uniwersytetu Opolskiego, kierownikiem Katedry Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
7. Rozmowa z ks. Piotrem Kierpalem – Diecezjalnym Duszpasterzem Muzyków Kościelnych.

NETOGRAFIA

- <http://www.diecezja.opole.pl/index.php/o-diecezji/historia>, 5 IX 2018.
- <http://www.dimk.diecezja.opole.pl/2011-12-13-23-15-30/zadania.html>, 28 II 2018.
- <http://www.dimk.diecezja.opole.pl/2011-12-13-23-15-30/zadania.html>, 13 II 2020.
- <http://www.dimk.diecezja.opole.pl/2011-12-13-23-15-30/wydawnictwo/nasze-publikacje.html>, 10 V 2020.
- <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/ogrodek.html>, 11 V 2020.
- <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/psalterzysty.html>, 11 V 2020.
- <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/podyplomowy.html>, 14 V 2020.
- <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/psalterzysty.html>, 11 V 2020.
- <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/prowadzenie-zespolow-instrumentalnych.html>, 11 V 2020.

- <http://dimk.diecezja.opole.pl/kierunki/wokalistyka.html>, 11 V 2020.
- <http://opole.gosc.pl/doc/830076>. Historia-diecezji-opolskiej, 17 II 2018.
- <http://radio.opole.pl/130,131444>, festiwal-sanctus-adalbertus-czyli-cztery-koncert, 19 VI 2020.
- http://www.radiovaticana.va/proxy/pol_RG/2017/Marzo/17_03_04.html#Art_1296553, 24.02.2021.
- <http://seminarium.opole.pl/rys-historyczny/>, 20 VI 2018.
- <http://seminarium.opole.pl/rys-historyczny/>, 20 VI 2018.
- <https://dobrodzien.pl/1287/v-dobrodzien-classic-festival.html>, 19 VI 2020.



Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie
05-410 Józefów, ul. Sienkiewicza 4
tel./fax: (48) 22 789 19 03
wydawnictwo@wsge.edu.pl
ISBN: 978-83-966291-6-6



ISBN 978-83-966291-6-6

